

Ernst Aebi

**RÖVID BEVEZETÉS
A BIBLIÁBA**

primo
EVANGÉLIUMI KIADÓ

A mű eredeti címe: Kurze Einführung in die Bibel.
Kiadó: Bibellesebund Verlag, Winterthur.

TARTALOMJEGYZÉK

Felelős kiadó: PRIMO KIADÓ – Oláh Leventéné
Megjelent a PRIMO KIADÓ gondozásában
Bp. XII., János Zsigmond u. 9.
Felelős szerkesztő: Vohmann Péter
Eredeti tulajdonos: Evangéliumi Kiadó – Stuttgart
A magyarországi jogok megszerzésében közreműködött az
Evangéliumi Kiadó
Bp-i képviselete, 1066 Ó utca 16.
Nyomtatta és kötötte a Dabasi Nyomda
Felelős vezető: Bálint Csaba igazgató
Munkaszám: 90-0169
ISBN 963 7837 108

Előszó.....	6
Általános bevezetés.....	7
ÓSZÖVETSÉG (ÓSZ).....	11
Mózes első könyve (1Mózz).....	11
Mózes második könyve (2Mózz).....	14
Mózes harmadik könyve (3Mózz).....	17
Mózes negyedik könyve (4Mózz).....	21
Mózes ötödik könyve (5Mózz).....	24
Jozsué (Józs).....	26
Biták (Bír).....	29
Ruth (Ruth).....	32
Sámuel könyvei (1-2Sám).....	34
A Királyok könyvei (1-2Kíir).....	36
Krónikák könyvei (1-2Krón).....	40
Ezsdrás-Nehémiás (Ezsd-NNeh).....	44
Eszter (Eszter).....	47
Jób (Jób).....	49
Zsoltárok (Zsolt).....	52
Példabeszédek (Péld).....	55
Prédikátor (Préd).....	58
Énekek Éneke (Én).....	60
Ézsaiás (Ézs).....	63
Jeremiás (Jer).....	66
Jeremiás Síralmi (JSir).....	70
Ezékiel (Ez).....	72
Dániel (Dán).....	75
Hóseás (Hós).....	78
Jóel (Jóel).....	81
Ámós (Ám).....	83
Abdiás (Abd).....	86
Jónás (Jón).....	87
Mikeás (Mik).....	89
Náhum (Náh).....	91
Habakuk (Hab).....	94
Sofóniás (Sof).....	95
Aggeus (Agg).....	98
Zakariás (Zak).....	100
Malakiás (Mal).....	103

ÚJSZÖVETSÉG (ÚSZ)	106
Máté szerinti evangélium (Mt)	106
Márk szerinti evangélium (Mk)	110
Lukács szerinti evangélium (Lk).....	116
János szerinti evangélium (Jn).....	120
Az apostolok cselekedetei (Csel)	126
A Római levél (Róm)	131
Az első Korintusi levél (1Kor).....	136
A második Korintusi levél (2Kor)	141
A Galata levél (Gal).....	145
Az Efézusi levél (Ef).....	148
A Filippi levél (Fil).....	152
A Kolosséi levél (Kol)	156
Az első Tesszalonikai levél (1Tesz).....	160
A második Tesszalonikai levél (2Tesz).....	164
A pásztori levelek	166
A Timóteushoz írt első levél (1Tim).....	168
A Timóteushoz írt második levél (2Tim).....	171
A Titushoz írt levél (Tit)	173
A Filemonhoz írt levél (Filem).....	174
A Zsidókhöz írt levél (Zsid).....	177
Jakab levele (Jak).....	181
Péter első levele (1Pt).....	185
Péter második levele (2Pt).....	189
János első levele (1Jn).....	192
János második és harmadik levele (2-3Jn).....	196
Júdás levele (Júd).....	198
Jelenések könyve (Jel)	200
Irodalom	206



ELŐSZÓ

E könyv kiadóját már évek óta különböző oldalakról kérték, hogy könyv-alakban is jelentesse meg a Biblia könyveihez írt rövid bevezetéseket, amelyek korábban a Bibliaolvasó Szövetség füzetekben jelentek meg rendszeresen. Sokáig ellenálltam, mert nagyon jól tudtam, hogy ez a munka nem egy tekintetben fogyatékos. Ha most mégis bátorságot veszek e könyv kiadásához, akkor azt mindenekelőtt Isten iránti engedelmességből teszem, és abban a tudatban, hogy ez az írás, tömör megfogalmazásai ellenére is, számos bibliaolvasó számára gyakorlati segítséget jelenthet. Arra törekedtem, hogy egységes terv szerint röviden átvegyem valamennyi könyvet, s hogy ezt a rendszert nem mindig volt könnyű megvalósítani, mindenki meg fogja érteni.

A szent írások azért adattak nekünk, hogy "bölcsté tegyenek az üdvösségre a Jézus Krisztusban való hit által". Vezessenek bennünket Isten komoly és kegyelmes szavának helyes meghallásához azok a fejezetek, amelyek az egyes bibliai könyvek tartalmát, az időbeni és a későbbi beteljesedésre mutató jelentését, valamint különleges üzenetét érthetővé tenni igyekeznek.

A helyes megértést szolgálhatja azonban az is, ha beletekintünk az iratok eredetébe, amelyekben különféle időkben s különböző eszközök által Isten kinyilatkoztatta magát, s ha pillantást vetünk összegyűjtésük történetére is - már amennyire azt feltárni képes az egyszerű őszinteséggel és a Szent Szellem által fegyelmezett munkálkodó kutatás. Rövid fejtegetéseink nem tartanak igény tudományos teljességre, különben is sok kérdés vár még további felderítésre, vagy marad mindig nyitva.

Adjon e könyv sok bibliaolvasónak csöndes órájában, s a bibliaköröknek is, új ösztönzést az Írás örömteli tanulmányozására!

Zürich, 1949. április

E. Aebi



A Biblia neve

A "Biblia" a "biblos" görög szóból ered, magyarul: "könyv". Néha ezt a kifejezést is használták: "BIBLIOTHECA", vagy - Jeromos egyházatyja után - "DIVINA BIBLIOTHECA", ami azt jelenti, hogy *isteni könyvgyűjtemény*. A Biblia éppenséggel nem egy könyv csupán, 66 könyvből áll, melyet kb. 40 különböző szerző írt. Vannak közöttük *királyok*: Dávid és Salamon; *tudósok és orvosok*: Ézsaiás és Lukács; *teológusok*: Ezsdrás és Pál; *nagy államférfiak*: Mózes, Dániel, Nehémiás; *földművesek és halászok*: Amós és Péter; *zenészek*: Aszáf és Korah fiai; *próféták*: Ezékiel, Jóel stb. Kb. 1500 évre volt szükség, míg mind a 66 könyvet megírták.

A Biblia nevei ezenkívül: "*Az Írás*" (Lk 4,21; Jn 2,22; Jak 2,23), "*Az írássók*" (Lk 24,27; Jn 5,39), "*A szent írások*" (Róm 1,2; 2Tim 3,15), "*A könyvek*" (Dán 9,2). A zsidók úgy is nevezik, hogy "*A törvény és a próféták*" (Csel 13,15; Róm 3,21 stb.).

Az ÓSZ-i és ÚSZ-i írások ránk maradt gyűjteményét "*kánon*"-nak nevezik, ez annyi mint szabály, mérték. A kánon tehát a bibliai könyvek összessége, melyeket az idők folyamán mint szent és Isten által ihletett iratokat ismertek el, ellentétben a számos "apokrif"-fel (rejtett értelmű könyvek). A kánon szót először csak az ÚSZ irataira használták. Mégis a bibliai könyvek szent, istenileg ihletett gyűjteményének fogalma már nagyon régi, hiszen már Mózes törvénytábláit és iratait gondosan őrizték megtámadhatatlan értéként a frigyláda mellett (5Móz 31,24-26). Az ÓSZ-i iratok összegyűjtése és kiválogatása évszázadokig tartott, s azt csupán Ezsdrás fejezte be. Az ÚSZ-i könyvek gyűjteménye, kevés eltéréssel, már Kr. u. 200 előtt készen állt. Kánonunk mai alakját a negyedik században végérvényesen szentesítették.

A Biblia felosztása

A zsidók Bibliája az ÓSZ volt, melyet ők úgy ismertek, mint "törvény, próféták és írások", anélkül, hogy az egésze külön megjelölést alkalmaztak volna.

Az Ószövetség felosztása Jézus idejében

A TÓRA = *a törvény*. E szó a "járás" igéből vezethető le, amely azt jelenti: tanítani, oktatni. A tóra még ma is megtalálható minden zsinagógában. Ez Mózes öt könyvéből áll, s 52 szakaszra van felosztva. Minden szombaton folytatólagosan felolvasnak egy szakaszt. A görögök ennek az öt könyvnek a "Pentateuchos" nevet adták, ami annyi, mint ötrészes könyv.

A NÖBIIM = *a próféták*. A gyűjteményt két nagy részre osztották fel: a) A *nöbiim risónim*, az első próféták, vagy: a próféták első csoportja. Ez négy könyvet tartalmaz: Józsué, Bírák, 1-2Sámuel, 1-2Királyok (a két utóbbi csak egy-egy könyvnek számított). b) A *nöbiim aharónim*, későbbi próféták, vagy a próféták második csoportja. Ez szintén négy könyvet tartalmaz: Ézsaiás, Jeremiás, Ezékiel és a "Tizenkettő", azaz a 12 kisprófeta egy könyvben.

A KÖTUBIM = *az írások*. Ez a gyűjtemény 3 részből állt: a) Zsoltárok, Példabeszédek és Jób; b) Énekek Éneke, Ruth, Sirmalmak, Prédikátor és Eszter

- e könyvet nevezik *megillót*-nak, ami annyi mint *tekercesek*; c) Dániel, Ezsdrás, Nehémiás és Krónikák.

A törvény adja a biztos talajt, az ún. teokrácia (= Isten uralma) alapját. A próféták leírják ennek a teokratikus népnek a történetét, s Isten kifejezhetetlen szeretetét és munkálkodását, amely szükséges volt a nép megtartására. Az "írások" betekintést engednek e sajátos felfogású nép gondolatvilágába és lelki-szellemi életébe.

A Biblia mai felosztása

A Szentírás ma kettős gyűjteményből áll: az Ótestamentumból vagy Ószövetségből és az Újtestamentumból vagy Újszövetségből. A *testamentum* megjelölést először Tertullianus egyházatya alkalmazta a Biblia mindkét részére a "szövetség" szó értelmében (héberül: bört, görögül: diathéké). Abból a gondolatból indult ki, hogy az ÓSZ Istennek Mózes által Izráellel (2Móz 19,5), az ÚSZ pedig Istennek Krisztus által az Ó Gyülekezetével kötött szövetségére (Mt 26,28; 1Kor 11,25) utal.

A mai *fejezetbeosztásunk* az ÚSZ-ben Stephen Langton cambridgei angol érsektől származik (1205), a *versbeosztás* pedig Robert Stephanus párizsi nyomdásztól (1551).

AZ ÓSZÖVETSÉG:

- 17 történeti könyv: 1Mózesztől Eszterig,
- 5 tanítói vagy költői könyv: Jóból Énekek Énekéig,
- 17 prófétai könyv: Ézsaiástól Malakiásig.

AZ ÚJSZÖVETSÉG:

- 5 történeti könyv: az evangéliumok és a Cselekedetek,
- 21 tanítói könyv: a levelek,
- 1 prófétai könyv: a Jelenések.

A Biblia nyelve

Az ÓSZ-et héber nyelven írták, Ezsdrás, Nehémiás és Dániel könyveinek egyes részeit arámul. A héber volt Palesztina klasszikus nyelve, az arám későbbi nyelvjárás, a nép nyelve, Kelet zsidóinak általános köznyelve.

Az ÚSZ görög nyelven, vagyis az akkori világnyelven készült, néhány csekély kivétellel, amit egyes arám és latin szavak jelentenek.

A Biblia kéziratai

Ma néhány ezer régi bibliai kézirat áll rendelkezésünkre. A legtöbb csak részleteket tartalmaz a Bibliából, vagy csupán néhány versből vagy fejezetből álló töredéket. Ezek papiruszból (papiroszserje) készült lapok, amelyeket azután egy könyvféleségbe összefogva, kódexnek (latinul: *codex*) neveznek, vagy pergamen (sajátos módon kikészített állatbőr)-tekercesek. Ezt a megjelölést a kisázsiai Pergamun városának nevéből származtatják, ahol az első nagy pergamenipar keletkezett. Az ÓSZ legrégebbi töredékei a Kr. e. 2. századból származnak (lásd: Qumrami szövegek) az ÚSZ-é a 2. századból (egy

125 körüli János-töredék a legrégebb). Az átfogó kéziratok közül a következők a legfontosabbak:

QUMRANI SZÖVEGEK (HOLT-TENGERI TEKERCEK). 1947-ben be-duin pásztorok a Holt-tenger nyugati partján, Jerikótól délre 14 km-nyire, Qumran völgyében egy barlangban agyagkorsókban megőrzött, vászonba csomagolt pergamentekercseket találtak. Ezek a zsidó esszénusok szektájától származtak, akiknek szerzetesei, valószínűleg a rómaiak fenyegetése miatt (Kr. u. 66 és 132), értékes vallásos irodalmukat nyugodtabb időkre biztonságba akarták helyezni. E fölfedezést követően további 11 barlangban még számos tekerceset találtak: egy teljes Ézsaiás-tekerceset, Esztert kivéve valamennyi ÓSZ-i könyvből töredékeket, kommentárokat (mindenkor az ÓSZ-i szöveggel), apokrifeket és az esszénus-szekta iratait. Ezek a Krisztus előtti 2. és 1. században keletkezettek, s így a legrégebbi rendelkezésünkre álló bibliai kéziratok. Jelentőségük fölbecsülhetetlen, mind az eredeti szövegek, mind pedig a zsidóság és a korai keresztyénség történetének kutatásánál. A szövegfeldolgozás munkája jelenleg is folyik.

CODEX SINAITIKUS. A közelmúltig a legrégebbi, a 4. századból származó kézirat. Tischendorf fedezte fel 1859-ben a Sinaï-hegy lábánál lévő Katalin-kolostorban, s a szentpétervári cári könyvtárba szállította. Ez a kódex az ÓSZ-et (görög fordításban) csaknem teljesen tartalmazza, az ÚSZ-et pedig egészen. 1934-ben az angolok megvásárolták a kéziratot kb. egymillió svájci frankért. Azóta Londonban, a British Múzeumban van kiállítva.

CODEX ALEXANDRINUS. Ezt a kéziratot 450 körül írták Egyiptomban, és sokáig a konstantinápolyi patriarcha birtokában volt. Tartalmazza az ÓSZ-et és Máté 25. fejezetétől kezdve csaknem az egész ÚSZ-et. Jelenleg a British Múzeumban található, amelyre II. György király hagyta 1753-ban.

CODEX VATICANUS. Ez a kézirat a 4. század közepe táján keletkezett Egyiptomban. Most a Vatikánban van. Szintén magában foglalja a görög Bibliát, az ÚSZ-ben azonban nagyobb hiányok mutatkoznak (a Zsidó-levél vége, a pásztori levelek és a Jelenések hiányoznak). A pompás kézirat nehezen olvasható, mert a szöveget utólag friss tintával utánahúzták, és többször meg is változtatták.

CODEX EPHRAEMI RESCRIPTUS. Az 5. század közepén írták Egyiptomban. Most Párizsban található. Efraemus egyházatya nevét viseli, mert ő írta át. A szöveget kémiai úton Tischendorf állította helyre és adta ki 1843-45-ben.

CODEX CANTABRIGIENSIS ET CLAROMONTANUS. Mindkét kézirat - 550 körül keletkezett, s ólatin fordítással is el volt látva - Béza Tivadar tulajdonában volt Genfben.

A legfontosabb bibliafordítások

Bibliafordítások már nagyon régen keletkeztek, s részben régebbiek, mint a reánk eredeti nyelven fennmaradt kéziratok. Ezért mind az ÓSZ-i, mind az ÚSZ-i szövegátalányozás számára a legnagyobb fontossággal bírnak.

A régebbi fordítások közül öt különösen jelentős:

A SEPTUAGINTA (= hetven), az ÓSZ-nek Alexandriában keletkezett görög fordítása, melyhez valószínűleg Ptolemeus Philadelphus alatt fogtak hozzá, de csak később fejezték be (Kr. e. 275-130). Azért viseli a Septuaginta nevet, mert a legenda szerint 70 fordító 70 nap alatt készítette. A fordítás

különböző stílusából és értékéből több fordító munkáját ismerjük fel. Pál és az első keresztyének a Septuagintát használták.

A PESITTA az ÓSZ és az ÚSZ szír fordítása, amely Kr. u. a 4. században készült. A ma ismert Pesitta egy régebbi szír fordítás átdolgozása, amely az ÚSZ-ben a 2. századig, az ÓSZ-ben pedig még tovább nyúlik vissza.

ULFILAS, nyugat-gót püspök (meghalt Kr. u. 388-ban), GÓT BIBLIA-FORDÍTÁSA. Görög szöveg volt az alapja, és a német irodalom legrégebb emléke. A fordítás egykor az egész Bibliát magában foglalta; főként az evangéliumból való töredékek maradtak fenn, mégpedig a híres, bíforszinú pergamenen ezüst írással készült Codex Argenteusban (Svédországban, Upsalában).

A VULGATA (= általánosan elterjedt). Ez a római katolikus egyházban egyedül érvényes, a tridenti zsinat által az eredeti szöveggel egy sorba helyezett latin bibliafordítás. Damasus római püspök megbízásából Jeromos, a tudós egyházatyja készítette 383-tól 405-ig. (Valószínűleg más fordítók fejezték be.) Jeromos a munkájához a 2. század végén, a 3. század elején keletkezett, a latinul beszélő keresztyéneknél használt ún. *Vetus Latina*-t (= régi latint), amit *Italá*-nak is neveznek, vette alapul. Általános elismerésre azonban csak Nagy Gergely idejében jutott.

LUTHER NÉMET BIBLIAFORDÍTÁSA. Luther 1521-ben kezdte el Wartburgban, és 1534-ben fejezte be. Az eredeti szövegből fordított. A még mindig felülmúlhatatlan mű éppolyan jelentős a Szentírás szelleméhez igazodó, és ugyanakkor a legnemesebb értelemben vett népies nyelvezete révén, mint irodalomtörténeti emlékmű gyanánt, mivel megteremtette a német irodalmi nyelvet.

+ + +

MAGYAR NYELVŰ FORDÍTÁSOK. A legrégebb fennmaradt magyar nyelvű fordítások a 15. században keletkeztek, és a Biblia egyes részeit tartalmazzák (Bécsi, Münchener, Apoc., Jordánszky-kódex). A könyvnyomtatás feltalálása, majd a reformáció Magyarországon is föllendítette a bibliafordítás munkáját. Jelentősebb magyar fordítások: Komjáti Benedek a páli leveleket (1533), Pesti Mizsér Gábor az evangéliumokat (1536) tette közzé. Az első teljes nyomtatott ÚSZ-fordítás Erdősi Silvester János (1541), az első teljes bibliafordítás Károli Gáspár (1590 - Vizsolyi Biblia) munkája. Ennek 1908-ban revideált változata a jelenleg általánosan használt fordítás. Az eredeti görög szöveg alapján az ÚSZ új fordítását készítették el: Czeglédy Sándor (1924) és Buday Gergely (1967). 1975-ben jelent meg az eredeti héber és görög szöveg alapján az újra lefordított teljes protestáns Biblia (fordította: a Magyarországi Egyházak Ökumenikus Tanácsának ÓSZ-i és ÚSZ-i Bibliafordító Szakbizottsága). 1978-ban jelent meg Csia Lajos rendkívül pontos ÚSZ fordítása ("A pusztá létnél többet").

Katolikus részről az első teljes magyar nyelvű Biblia Káldi György munkája (1626), amelyet több ízben revideáltak. Görög eredetiből Békés Gellért és Dallos Patrik fordították le újra az ÚSZ-et (1955), majd a Szent István Társulat eredeti héber és görög szövegek alapján készült új magyar nyelvű teljes Bibliát adott ki (1973 - ún. Jeruzsálemi Biblia).

(Magyar Kiadó kiegészítése)

+ + +

Kiváltképpen a 20. század kezdete óta növekedett meg a bibliafordítások száma. 1989 elejéig kb. 2000 teljes és részfordítás készült a világ legkülönbözőbb nyelvein és nyelvjárásain.

ŐSZÖVETSÉG

MÓZES ELSŐ KÖNYVE

Héberül "Börésit" = "Kezdetben", a könyv neve a kezdőszó után. Görögül: "Genezis" = születés, előállítás, keletkezés, mivel az őstörténetet tartalmazza. Az 1Mózes nélkül az emberi nemzetség eredetét illetően teljes sötétségben kellene tapogatóznunk. Még ma is, hasonlóan a pogány világhoz, csupán mesékre volnánk utalva. Ezzel szemben, ha összevetjük az 1Mózes teremtéstörténetét a legrégebbi népmondákkal és a legújabb természettudományi kutatásokkal, az Írás kutatója előtt feltűnik az igazság ragyogó világossága és egy biztos alap az egész Biblia számára.

IDŐSZAK

A könyv a teremtésről szóló tudósfíttással kezdődik, és József Egyiptomban bekövetkezett halálával végződik.

SZERZŐ

Mind a zsidó hagyomány, mind az első keresztyén gyülekezet a Genezist mindig Mózes művének tekintette. Maga Jézus is Mózes írásairól beszél (Jn 5,46; Lk 24,27 stb.).

F. Bettex professor a szerzővel kapcsolatosan a következőket írja: "Hatalmas szellemet teremtett Isten az emberiség számára tudósítóul, egy olyan férfit, akivel az volt a szándéka, hogy vele színről színre beszéljen, akinek oly nagy hatalmat szánt, hogy közbenjárása egy népet a megsemmisüléstől mentsen meg; egy férfit, akinek porhüvelyé miatt a Sátán érdemesnek tartotta, hogy Mihály arkangyallal, Izrael népe fejedelmével vitába szálljon. Isten csodálatosan vezette ezt a férfiút, s amilyen nagy volt ő maga, olyan nagy-szerű volt a nevelése. Mélyen beletekinthetett az egyiptomiak minden állami, világi és isteni bölcsességébe... Azután elvezette őt Isten a világnak talán legnagyobb magányába, a Hóreb és a Sínai gránitóriásai között elterülő pusztaságba és pálmaligetekbe, hogy ott negyven évig hallgasson és elmélkedjék. S mikor ez a Mózes már nem vágyott többre, mint hogy ott, a nyájai között az életét csöndben befejezze, föllángolt a csipkebokor, egy hang ki nyilatkoztatja neki Isten nevét, és elhívja őt a feladatára, amely olyan nagy, aminő nemigen jutott osztályrészül halandónak. E feladathoz három dolog tartozott. Hogy egy nép nemzeté legyen, ahhoz vallásra, törvényre és történelemre van szüksége. Isten Mózes által adta meg Izraelnek e hármat.

Az 1Mózes nem monda, nem mítosz, nem egy elmúlt nép irodalomtörténete. Egy olyan férfiú, aki - mint Mózes - színről színre beszélt az Úrral (Jahvéval), nem öreg mondákat mesél el a teremtésről. Ő a forrásnál ült, és csak kérdeznie kellett. Vajon Isten, aki évezredekre akarta megajándékozni Mózes szavával népét és a keresztyénséget, őt ne tanította volna? Isten még a prófétáinak és apostolainak is oly sokat megjelentetett, amit hirdetni-

ök kellett, hogy ezt mondhatták: "Amiket szem nem látott és fül nem hallott, azt hirdetjük!" Van-e természetesebb, mint az, hogy Mózesnek nemcsak a törvényt adta, hanem neki látomásban meglátni engedte a világ és az emberiség kezdetét és jövőjét is? A Biblia első fejezete úgy hangzik, mint egy szemlélt dologról szóló tudósítás, amit néhány nagy, fenséges, szinte akadozó szóval ad vissza a látnok."

Magától értetődik, hogy *Mózes különféle forrásokat használt fel*, s hogy olyan kiegészítéseket toldottak kéziratához, mint pl. 36,31-39, hiszen Mózes idejében még nem volt király Izráelben (31.v.).

A jelenkori forráskutatással, amely könyvünkben három "tanú hangját" különbözteti meg (a papit, a jahvistát és az elohistát), itt mi nem foglalkozhatunk.

ÜZENET

A Biblia első könyve *bizonyágtétel Isten mindenhatóságáról és uralmáról*. Kinyilatkoztatja nekünk Istennek az emberiség nevelésére és megváltására vonatkozó tervét, s megmutatja, hogyan hajtja végre Ő ezt a tervét az emberek kudarca és engedetlensége ellenére.

FELOSZTÁS

1. *Tudósítás a teremtésről, 1-2. fejezet.*
 - A világegyetem teremtése 1,1
 - A világegyetem és a föld berendezése 1,2-2,3
 - Az ember teremtése 2,4-25
2. *Az emberiség őstörténete, 3-11. fejezet.*
 - A bűnbeesés és következményei 3. f.
 - Kain és Ábel 4,1-24
 - Az ősatyák Ábeltől Nóéig 4,25-5,32
 - Özönvíz és Nóé 6-9. f.
 - A népek táblázata 10. f.
 - Bábeli toronyépítés 11,1-9
 - Sém nemzetsége Ábrahámig 11,10-32
3. *Pátriárkák (ősatyák), 12-50. fejezet.*
 - Ábrahám 12-23. f.
 - Izsák 24-26. f.
 - Jákób 27-36. f.
 - József 37-50. f.

A négy ősatyáról szóló elbeszélés egymásba folyik, ezért nem lehet őket pontosan elhatárolni egymástól.

Kulcsszó: **Teremtés**

JELKÉPEK

ÁDÁM

Ádám Krisztusnak, a második Ádámnak az ellenképe. A legfontosabb utalások:

Az emberi nem zsengeje. Az első Ádám a földi nép zsengeje, a második a mennyieie.

A halál egyetlen ember által jött be a világba, az élet hasonlóképpen: Róm 5,17.

A kísértés első órájában elbukik az első Ádám, a második Ádám, Krisztus győz: Róm 5,19.

Az első ember "élő lélek" lett, az utolsó Ádám "megelevenítő szellem": 1Kor 15,45.

Az első ember "földből való, földi"; a második "mennyből való": 1Kor 15,47.

IZSÁK

Izsák feláldozása utalás Jézus Krisztus áldozati halálára a Golgotán.

Mórija hegye: 1Móz 22,2; a Golgota halma: Jn 19,17.

Az egyetlen fiú: 1Móz 22,2; Jn 3,16; Zsid 1,1.

Az áldozati fát maga Izsák vitte: 1Móz 22,6; Krisztus is vitte a maga keresztjét: Jn 19,17.

Hol van a bárány? 1Móz 22,7; "Íme, az Isten Báránya!" Jn 1,29.

"Isten majd gondoskodik az égőáldozatra való bárányról!" 1Móz 22,8; "Aki eleve el volt rendezve, a világ megalapítása előtt": 1Pt 1,19-20; Jel 13,8.

Ábrahám nem kedvezett egyetlen fiának: 1Móz 22,16; "...aki az Ő tulajdon Fiának nem kedvezett": Róm 8,32.

Ábrahám úgy gondolta, hogy Isten képes a halálból feltámasztani: 1Móz 22,5; Zsid 11,17-19; Isten feltámasztotta az Ő Fiát: Csel 2,32.

JÓZSEF

József Krisztus életét és jellemét jelképezi.

Az ő Atyjának szeretettje: 1Móz 37,3; "az én szeretett fiam": Mt 3,17.

Az ő atyja akaratának engedelmeskedik: 1Móz 37,13; "Íme, itt vagyok, hogy cselekedjem a Te akaratodat!" Zsid 10,9.

Atyja követe a testvérekhez: 1Móz 37,13; "Isten az Ő Fiát elküldte a világba": Jn 3,17.

A testvérek összeesküsznek ellene: 1Móz 37,18; "Tanácsot tartottak a főpapok és a nép vénei mind Jézus ellen, hogy Őt megöljék": Mt 27,1.

Testvérei eladják: 1Móz 37,28; "Azok pedig harminc ezüst pénzt rendeltek neki": Mt 26,15.

Mindaz, amit tesz, sikerül: 1Móz 39,3-23; Az Úr akarata az Ő keze által jó szerencsés lesz": Ézs 53,10b.

Minden megáldatik Őéréte: 1Móz 39,5; "Aki megáldott minket... a Krisztusban: Ef 1,3.

Ő ellenáll a kísértésnek: 1Móz 39,8-9; "Távozz tőlem Sátán!": Mt 4,10.

Ártatlanul szenved: 1Móz 40,15; "Semmi bűnt nem találok benne!": Jn 18,38.

Két másikkal ítélik el: 1Móz 40; "Ott megfeszítették Őt, és vele együtt más kettőt": Jn 19,18.

Megszabadul: 1Móz 41,14; "Lehetetlen volt neki (a haláltól) fogva tartatnia": Csel 2,24.

Minden hatalom neki adatott: 1Móz 41,40-44; "Nekem adatott minden hatalom...": Mt 28,18.

Megbocsát testvéreinek: 1Móz 45,5; "Atyám, bocsáss meg nekik": Lk 23,34.

Ami mond nektek, azt tegyétek!: 1Móz 41,55; "Valamit mond nektek, tegyétek!" Jn 2,5.

KÜLÖNFÉLE

Az üdvtörténet alaptanításai

Isten az örök Teremtő és Mindenható, 1,1-26 kk.

Az ember bukása, 3.r.; 6,5; 8,21 stb.

A megváltás, 3,15; 4,3-4.

Megigazulás hit által, 15,6.

Megszentelődés az Istennel való járás által, 5,24.

Egyes tévtanítások és világnézetek, amelyeket a teremtéstörténet cáfol

Darwinizmus (származástana)

Ateizmus (istentagadás)

Politeizmus (többistenhit)

Panteizmus (isten mindenben)

Fatalizmus (végzethit)

Materializmus (az anyag, mint a dolgok lényege).

Isten nevei

A különböző nevek, amelyekkel ez a könyv felruhazza Istent, sajátos jelentésük által más-más színű fényt vetnek Isten kikutathatatlan és titokteljes személyére és természetére. A legfontosabb nevek:

ELOHIM = *Isten* (1,1). E név az egész ÓSZ-ben kb. 2500 ízben fordul elő. Ez a szó az Eloah többes száma. Feltehető tehát az a kérdés, vajon ez a többes számú alak nem utalás-e a Szentháromságra?

JAHVE = Izráel szövetséges Istenének a neve. A magyar Bibliában, amint már a régi görög fordításban, a Septuagintában is, az *Úr* vagy a *Mester* (görögül Kyrios, héberül Adonai) helyettesíti. Ezt a kifejezést, amely "Úr"-at jelent, használják mind emberekre, mind Istenre. A zsidóknak nem volt szabad Jahve nevét kiejteni, sőt még a Biblia felolvasásánál is elő volt írva, hogy Jahve helyett Adonájt olvassanak. A fordítók is e szabály szerint jártak el.

EL SADDAI = *a mindenható Isten* (17,1). E kifejezést főként az ósatyák korában találjuk. Isten, mint mindenhatót mutatja be, aki kezében tartja a világ és emberiség történetének eseményeit, s akit mindennek szolgálnia kell tervei megvalósításában.

ELJÓN = *a Felséges*, vagy inkább a *Magasságos* (14,18). E névben Isten mint az ég és a föld Ura lép elénk.

ADONAJ = *az Úr* nevet (15,2) leginkább a szövetség megáldásaival kapcsolatban használják. 134 esetben áll Adonai Jahve helyett.

MÓZES MÁSODIK KÖNYVE

A könyv neve görögül "Exodos", azaz *Kivonulás*, mivel főként Izráel népének Egyiptomból való kivonulását írja le. A 2Mózes közvetlen folytatása az 1Mózesnek (vö. 1Móz 50,26 és 2Móz 1,6).

IDŐSZAK

A könyv József halálával kezdődik, és a szent sátor fölszentelésével végződik (40,17). Jákób családja, miután József idejében Egyiptomba költözött, számottevő néppé növekedett, mely az egyiptomiaknál tekintélyt és megbecsülést élvezett. József halála után több évszázadnyi időszakról semmi határozott dolgot nem jegyeztek fel. Kettő azonban világos előttünk:

Izráel hatalmasan megsokasodott: A 70 lelkes kis törzsből (1Móz 46,27) jó négyszáz évnyi időszak alatt hatszázezer férfiből (asszonyok és gyermekek nélkül, vö. 2Móz 12,37) álló nép lett, amely 3-4 millió embert jelent.

Megvetett és elnyomott, *rabszolgákból álló néppé lett Izráel*. Megalkuvó magatartása mind vallási, mind politikai téren egyre távolabbra vitte Izráelt Istentől.

Az Egyiptomból való kivonulással Izráel számára új korszak kezdődött, az ún. *teokrácia*, olyan államforma, amelyben Isten az egyedüli uralkodó. Ez a teokrácia, ha nem is mindig teljes értelemben, addig az időpontig tartott, amelyről az 1Sámuel 8,7-ben van szó: "Nem téged (Sámuel), hanem engem utáltak meg, hogy ne uralkodjam felettük". A 12,40-ben azt olvassuk, hogy Izráel 430 évig tartózkodott Egyiptomban. Ez a szám a következő részadatokból áll:

Jákób Egyiptomba érkezésétől József haláláig	71 év
József halálától Mózes születéséig	278 év
Mózes születésétől Midiánba meneküléséig	40 év
Mózes menekülésétől Egyiptomba való visszatartéig	40 év
A kivonulástól a szent sátor fölszenteléséig	1 év
összesen:	430 év

Bár István a beszédében 400 évről beszél (Csel 7,6), de nyilván föltételezhető, hogy itt egyszerűen kikerekített számról van szó. (Lásd: 1Móz 15,13-at is.)

SZERZŐ

A könyv maga jelöli meg három ízben *Mózes* szerzőként: 17,14; 24,4; 34,27-28.

"És mondta az Úr Mózesnek: Írd meg ezt emlékezetül könyvbe... Mózes pedig felírta az Úr minden beszédét..."

E bibliai források mellett neves egyiptológusok is bizonyosságot tesznek: szerintük csak olyan férfi lehet könyvünk írója, mint Mózes, aki népének általános helyzetét és az egyiptomi udvar szokásait ismerte. (Lásd az 1Mózeshez írt bevezetést!)

ÜZENET

Az 1Mózes az ember bukásáról tudósít, a 2. könyv pedig *a szolgaságból Isten erős karja által történt szabadulás* üzenetét hozza számunkra. A könyv nyomorúsággal és sötétséggel kezdődik, s az Úrnak a szent sátorban megjelenő dicsőségével végződik. A kettő közé állítja Isten az Ő páskabarányát, és Szabadítóként nyúl bele a nép történetébe.

FELOSZTÁS

A könyv mind történelmi, mind üdvtörténeti tekintetben könnyen osztható három szakaszra:

1. *Elhívás (Izráel Egyiptomban) 1,1-12,36)*
Szolgátság 1. f.
Mózes születése és elhívása 2,1-4,17
Mózes visszatérése és első találkozása a fáraóval 4,18-6,30
Az első kilenc csapás 7-10. f.
A tizedik csapás és a páskabarány 11,1-12,36
2. *Szabadulás (kivonulás Egyiptomból) 12,37-18,27*
Kivonulás és rendelkezések 12,37-13,22
Izráel átkelése a Vörös-tengeren 14. f.
Mózes győzelmi éneke 15,1-21
Vándorlás a Sínai-hegyhez 15,22-18,27
3. *Szövetségkötés (Izráel a Sínai-hegynél) 19-40 fejj.*
Törvény és szövetség 19-24. f.
Istentisztelet és papság 25-31. f.
Elszakadás a törvénytől (az aranyborjú) 32-33. f.
A szövetség megújítása 34. f.
A szent sátor építése 35-40. f.

Kulcsszó: **Szabadulás**

JELKÉPEK

A *páskabarány* (12. fejj.) kiváltképpen való utalás *Krisztusra, mint Isten Bárányára*, aki hordozza a világ bűnét.

Húsvéti bárány, 1Kor 5,7.

Hibátlan bárány, 12,5; vö. 1Pt 1,18-19.

Kiontott és felhasznált vér, 12,7; Zsid 9,14; 1Jn 1,7.

Egy csontja sem törtet meg, 12,46; vö. Jn 19,36.

Egyetlen szabadulás Izráel számára és a mi számunkra is.

A *manna* (16. fejj.) utalás *Krisztusra*, mint az *élet kenyérére*. Ennek az ételnek köszönhetően tudott Izráel 40 évig a pusztában élni. Krisztus a mi belső emberünk eledele.

Krisztus a mennyei manna, Jn 6,31-32.

Isten e kenyér ajándékozója, Jn 6,32.

"Én vagyok az élet kenyere", Jn 6,35.48.

Aki ezt a kenyeret eszi, nem hal meg, Jn 6,50.

A mannát naponként kellett gyűjteni, Csel 17,11.

A kenyér, amelyet megtörünk, a Krisztus testével való közösségünk, 1Kor 10,16.

A *szent sátor* (25-30. fejj.) - Isten hajléka - utalás *Jézus Krisztus váltságművére*. A Zsidók 8,5 igazít útba efelől minket: "Akik a mennyei dolgok ábrázolatának és árnyékának szolgálnak".

Az ajtó - "Én vagyok az ajtó", Jn 10,9.

Az áldozati oltár - "Vérontás nélkül nincs bűnbánat", Zsid 9,22; 1Jn 1,7.

A mosdómedence - naponkénti megtisztulás, Jn 13,10.

A szent kenyerek asztala - "Én vagyok az élet kenyere", Jn 6,35.

A lámpás - "Én vagyok a világ világossága", Jn 8,12.

A füstölőoltár - Krisztus a mi Főpapunk, Zsid 7,25; 9,24.

A frigidária - Isten jelenlétének a jele: "Én tivatelek vagyok minden napon", Mt 28,20.

KÜLÖNFÉLE

Isten személyének hatféle kinyilatkoztatása

Izráel hallott ugyan atyái Istenéről, de többé már nem tulajdon tapasztalatából ismerte Jahvét. Ezért tetszett a dicsőség Urának, hogy ismeret nélküli népét megajándékozza az Ő személyének hatféle kinyilatkoztatásával.

Jahve, a Megváltó, a páskabarány jegyében (12. fejj.). Ez a megváltás folytatása volt annak az ún. "vérvonal"-nak (1Móz 3,21; Abel, Izsák stb.), amelyet Izráel a vallása elsőkélyesedésével elveszített. Isten a páskanünnep létesítésével újra felveszi ezt a vonalat. S mivel népéhez, mint Megváltó közeledik, annak nem kell tőle félnie.

Jahve, a Vezér, felhő és tűzoszlop képében (13,21). Az egész vezetést és felelősséget átveszi Isten. A legrövidebb és legkényelmesebb út a tenger mentén vezetett volna a filiszteusok földje felé (13,17), Isten azonban előre lát... az Ő útja gyakran nem a természetes, a kényelmes, de mindig a helyes út, még ha népe nem is érti azt.

Jahve, a Szabadító, a Vörös-tenger csodája által (14,19-22). E tapasztalat révén szabadult meg Izráel végérvényesen Egyiptom hatalmából. A felhősoszlop a nép mögé ereszkedett, és így az egyiptomiak serege és a megszabadított Izráel közé állt. Az ÚSZ ezt az élményt *keresztységnek* (alámerítésnek) nevezi (1Kor 10,2). "Mindnyájan megkereszteltettek (bemerítkeztek)..."

Jahve, az Orvos (15,26). Isten átveszi a gondoskodást szövetséges népének testi jólétéről is, azzal a feltétellel, hogy az Óhózzá hűséges marad.

Jahve, az élet Ajándékozója; nyilvánvalóvá lesz ez a *manna* ajándékában (mennyei kenyér, 16,13-15) és a *sziklából fakadt vízben* (17,1-7). Egy nagy nép a pusztában, eleség nélkül, de Isten táplálja!

Jahve, a hatalmas Győztes az amalekiták elleni harcban, akik Isten népe elött el akarták zárni az utat (17,8-16). Új út Isten csatáinak megnyerésére: az *imádság*. Mózes, Áron és Húr a Hóreb ormán, Józsué a harcban. "Nem erővel, sem hatalommal, hanem az én Szellememmel" (Zak 4,6).

MÓZES HARMADIK KÖNYVE

A 3Mózes a Bibliának talán a leginkább meg nem értett könyve. Sokak számára bezárt könyv ez. Az ÚSZ fényében, Jézus Krisztus áldozata által, a "Leviticus" az ŐSZ egyik legjelentősebb és legérdekesebb könyvévé válik.

A régi időben gyakran nevezték ezt a könyvet a "papok szabályai"-nak, vagy "áldozati törvény"-nek. Amikor a fordítók a Bibliát héberből görögbe ültették át, *Leviticon*-nak - *Leviticus*-nak nevezték el, mert benne ismételtelen a papságról van szó, amely kizárólag a léviták családjához tartozott.

IDŐSZAK

A könyv rövid, 50 napnyi időszakot ölel fel; Isten a kivonulás utáni 2. év április 1-je, amikor az izráeliták a szent sátort felállították, és május 20-a kö-

zött, amikor elhagyták a Sínai-pusztát, adta ki rendelkezéseit (lásd: 2Móz 40,1-17 és 4Móz 10,11).

SZERZŐ

Mind az ÓSZ-i gyülekezet, mind az ősgyülekezet *Mózes* tekintette a könyv szerzőjének. Azonban nem Mózes a tulajdonképpeni szerző; ő egyszerűen csak lejegyezte Isten kijelentéseit. És mily kevéssé is lesz láthatóvá az író személye! A hangsúly magán Istenen, az Ő szolgálatán, parancsain, áldozatain van.

ÜZENET

Az 1Mózes az ember bukásáról, a 2Mózes a megváltásról, s a 3Mózes a *megszentelődésről* (= teljes önátadás) szól.

Az alap gondolat a gyakran ismételt szavakban található: "Szentek legyetek, mert én szent vagyok!" (11,44). A könyv tehát Isten szentségét akarja feltárni előttünk, s meg akarja mutatni nekünk, hogy az áldozatok alapján hogyan részesülhetünk benne.

FELOSZTÁS

1. *Az áldozati törvény (kiengesztelés) 1-5. fej.*
 - Az egészen égőáldozat 1. f.
 - Az ételáldozat 2. f.
 - A hálaáldozat (békéltető-véres) 3. f.
 - A bűnért való áldozat 4,1-5,13
 - A vétekért való áldozat 5,14-26
2. *A papi hivatal (közvetítés) 6-10. fej.*
 - A papok kötelességei és jogai 6-7. f.
 - Áron és fiai felszentelése 8. f.
 - A papok áldozata 9. f.
 - A papok megszentelődése 10. f.
3. *Tisztulási törvények (tisztaság) 11-16. fej.*
 - Az ételek 11. f.
 - A gyermekágyas asszonyok 12. f.
 - A bélpoklosság 13-14. f.
 - A nemi élet 15. f.
 - A nagy engesztelési ünnep 16. f.
4. *A szentségtörvény (megszentelődés) 17-27. fej.*
 - Egyes személyek 17. f.
 - Család 18. f.
 - Társadalom 19-20. f.
 - Papság 21-22. f.
 - Istentisztelet 23-27. f.

Kulcsszó: **Szentség**

JELKÉPEK

A Biblia könyvei között szimbólumokban a 3Mózes a leggazdagabb. Itt csak a legfontosabbakra szorítunk.

Az áldozatok

Az ÓSZ-i áldozatokat az ÚSZ egyszeri áldozata váltotta fel. Összefüggésük Krisztus halálával teszi őket számunkra még ma is értékessé. Valamennyi a kereszt szent áldozatára utal.

Az *egészen égőáldozatot* (1. fej.) azért hívják így, mert ennél a vér felhasználása és a bőr lehúzása után az egész áldozati állatot elégették a nagy oltáron, a pitvarban (az égőáldozati oltáron). Az egészen égőáldozat kiábrázolja a teljes, osztatlan *önátadást Isten számára*, és ezenkívül utal Krisztus tökéletességére az Ő halálában.

Az *ételáldozat* (2. fej.) az 1Mózes 4,4 kivételével mindig a megművelt föld gyümölcseiből áll. *Javaink feláldozását* jelképezi: "Tőled van minden, és amit a Te kezedből vettünk, azokat adtuk most neked!" (1Krn 29,14-16). Az ételáldozatnak mindig az égőáldozatot kellett kísérnie. Mi is csak akkor tudunk igazán *adni*, ha először önmagunkat adtuk át az Úrnak (2Kor 8,4-5). Az ételáldozat ezenkívül kiábrázolja Krisztust (az Atya legnagyobb ajándékát) a maga tökéletes emberi mivoltában.

A *hálaáldozat* - békéltető véres áldozat, békeáldozatnak is nevezik - (3. fej.) némely tekintetben hasonlít az egészen égőáldozathoz, főképp ama lakoma által különbözik tőle, amellyel a hálaáldozat befejeződött, s amelyen az összes családtagok részt vettek. Így szól az *az Istennel és az embertársakkal való közösségről* (lásd: 5Móz 12,1-18).

A *bűnért való áldozat* (4,1-5,13) az egyik vagy másik törvénynek *tévedésből*, előre megfontolás nélkül elkövetett megszegéséért. A tudatlanság csökkentette ugyan a vétket, de nem érvénytelenítette. A bűnt be kellett vallani, annak ismertté kellett lennie. A bűnért való áldozatot az illető anyagi helyzete szerint szabták ki.

A *vétekért való áldozat* (5,14-16) az Istennek szentelt dolgok elleni vétkezésre, az Istennel szemben - pl. tized fizetésénél, első zsenge felajánlásánál stb. - elkövetett nem szándékos jogtalanságra vonatkozott. Itt nem volt eleendő csupán az áldozat: *a vétket jóvá is kellett tenni*, akár Isten, akár felebarát ellen követték azt el.

Az ünnepek

Nyolc ünnep: egy hetenként, hét évenként.

A *szombat* (23,3): a nyugalom napja. A Zsidók 4,3-11 adja nekünk a szombat szellemi értelmezését. Jelentése: *nyugalom*.

A *húsvét* (23,4-5): "Isten átment Egyiptomon"-emlékére. Jelentése: *szabadulás*.

A *kovásztalan kenyerek ünnepe* (23,6-8) kapcsolatban van a húsvétal. Semmi kovászt nem volt szabad a tésztaába tenni - ez a bűntől való elszakadás jelképe (1Kor 5,6-8; 2Kor 7,1). Jelentése: *önátadás*.

A *zsengek ünnepe* (23,10-14). A zsengek ajándéka, melyet Istennek ajánlottak fel, a halálból való feltámadás jelképe volt (Jn 12,24; 1Kor 15,20-23; 1Tesz 4,13-18). Jelentése: *feltámadási élet*.

A *pünkösöd ünnepét* (23,16-21) eredetileg a hetek ünnepének nevezték (2Móz 34,22) arról a hét hétről, amely húsvétól elválasztja. Aratási ünnepnek is hívták. Jelentése: *aratás* (Csel 2).

A *Újév ünnepe* (23,23-25), eredetileg: *kürtzengés ünnepe*, az általános összejövetel napja, amely prófétai módon Krisztus visszajövetelére utal (Jóel 2,1.15). Jelentése: *visszatérés, készenlét*.

A nagy engesztelési ünnep (23,26-32) nyomon követte az újév ünnepét. Az áldozatot az egész népért hozták (16,21), de minden egyes embernek részt kellett vennie benne belsőleg, hogy hatásában részesülhessen (23,29 és 16,29-31). Jézus: engesztelő áldozat az egész viláგért (1Jn 2,2). Jelentése: *engesztelés, helyreállítás.*

A lombsátor ünnepe (23,33-43) a pusztai vándorlás emlékére. Jelentése: *jövevények és vándorok vagyunk* (1Pt 2,11).

KÜLÖNLEGES ISMERTETŐJELEK

Az egész könyv csaknem olyan szavakból áll, melyek *Isten szájából származtak*. Aligha van a Bibliának még egy könyve, amely ilyen arányokat mutathatna fel.

Egyes kifejezések gyakori ismétlődése:

Az Úr szólt Mózesrel	56 esetben
Én vagyok az Úr	21 esetben
Én vagyok az Úr, a ti Istenetek	21 esetben
Én vagyok	3 esetben
A "szent" és "szentség" szó	87 esetben

Az *elbeszélések ritka volta*: csak kettő van: az idegen tűz és Áron fiainak halála (10,1-7); az istenkáromló halála (24,10-23). A könyv többi részének tartalma: Isten szavai vagy leírások.

KÜLÖNFÉLE

A szentség nagy témája mellett, amelyet elsősorban tárgyal, a könyv világos fényt vet néhány homályos kérdésre.

Okkultizmus

Babona, asztrológia, a jövő megfejtése csillagok, kígyók, felhők nyomán (19,26; 20,27). *Spiritizmus, jóslás*, halottak megkérdezése (19,31; 20,6); a médium (20,27).

Halálbüntetés várja a vétkezőt (20,27; 2Móz 22,18). Általában nemcsak a csillagjósok, varázslók, halottidézők és kártyavetőik ítéltetnek el, hanem mindazok, akik tanácsért fordulnak hozzájuk.

A tetoválás (19,28)

Ez Mózes idejében a bálványozással és a halottak tiszteletével állott összefüggésben. Vajon kevésbé szentnek tartjuk-e ma a testet, a Szent Szellem templomát? (1Kor 6,19).

A pénz (25,36-37)

A csere elvéből keletkezett pénznek az életet kellene megkönnyítenie; anélkül azonban, hogy ez embertársunk szolgásgáához vagy igazságtalan meggazdagodáshoz vezetne.

MÓZES NEGYEDIK KÖNYVE

Héberül "Bamidbár"-nak hívják e könyvet; ez azt jelenti: "A pusztában". A könyv latin neve: "Numeri" = *Számok*, - ez utal a benne előforduló névsorokra és népszámlálásokra. A könyv azonban elsősorban nem kronologikus jellegű, hanem történeti tények összeállítása. A 2Mózes folytatása: tudósítás, melyet törvények és rendelkezések gyakran megszakítanak.

IDŐSZAK

A könyv ott veszi föl Izráel történetének fonalát, ahol az a 2Mózesben megszakadt, ti. a Sínai tövécében. Közben - azaz 2Mózes 19,3-4Móz 10,10-ben arról kapunk tudósítást, ami a Sínai-hegy lábánál történt (kb. egy év alatt).

Hogy Izráel népének pusztai vándorlásáról jobb áttekintést nyerhessünk, a 40 évet a következőképpen osztjuk fel:

Egyiptom Sínaiig	2 hónap	2Móz 12,37-19,2
Táborban a Sínai-hegynél kb.	1 év	2Móz 19,3-4Móz 10,10
Sínaitól Moáb mezejéig	38 év és 10 hónap	4Móz 10,11-5Móz 34,12

A pusztai vándorlás e 38 éve és 10 hónapja az egyiptomi szolgálattal együtt a babiloni fogsággal együtt Izráel népe történetének legszomorúbb idejét jelenti.

SZERZŐ

A szerzőnek bizonyára rendelkezésére állottak pontos írásbeli feljegyzések, amelyek írásához alapul szolgáltak. Elképzelhetetlen, hogy a két népszámlálás névsorait, valamint a pusztai vándorlásról szóló igen pontos, részletekbe menő adatokat utólag állították volna össze, s még hozzá hosszabb időszak eltelte után. Általában az egész ábrázolási mód olyan ember bélyegét hordozza, aki maga is átélte a pusztai vándorlás fáradtságait. E meggondolásokot tekintve ki más jöhetne számításba szerzőként, mint *Mózes*?

"A hitetlen emberek természetesen megkísérelték ezt a könyvet is szétदारolni. Láttak benne mindent, ami csak elképzelhető: mondákat, meséket, túlzásokat stb. A keresztyén ember Mózes művét, s az isteni igazságot látja benne" (J.A. Bost).

ÜZENET

A könyvnek hármasszoros üzenete van:

Szolgálat

Az Úr az Ő szövetséges népétől készséges szolgálatot vár. Ez egész következetesen illeszkedik az üdvtvbe: bűneset (1Móz), váltáság (2Móz), megszentelődés (3Móz), szolgálat (4Móz).

Rend

Ez a második üzenet együtt jár az elsővel: rend a táborban, a családban, a csatatéren, a szentélyben.

Komoly figyelmeztetés a hitetlenség miatt

Isten figyelmeztetőleg emeli fel ujját:

"Meddig káromol engem e nép?

Meddig nem akarnak bennem hinni?"

FELOSZTÁS

1. Előkészületek (a Sínainál) 1,1-10,10

Első népszámlálás	1-4. f.
A tábor tisztántartása	5-6. f.
A törzsek fejedelmeinek felszentelési ajándékai	7. f.
A léviták felszentelése	8. f.
A páska és utópáska	9,1-10,10

2. Előrehaladás (Sínaitól Kádesig) 10,11-21,35

Elindulás	10,11-36
Zúgolódás Taberánál és büntetés	11. f.
Miriám és Áron ellenszegülése	12. f.
A kémek kiküldése és jelentése	13-14. f.
Különféle rendelkezések	15. f.
Kórah csoportjának lázadása	16-17. f.
A papok hivatali kötelességei	18-19. f.
Kádes: Mózes vétkezése, Miriám és Áron halála	20. f.
A rézkígyó	21. f.

3. Visszavonulás (pusztai vándorlás, Moáb mezein) 22-36. fejj.

Bálám és jövendölései	22-24. f.
Sittim: paráználkodás és bálványozás	25. f.
Második népszámlálás	26. f.
Örökösödési jog és Józsué elhívása	27. f.
Különböző törvények megismétlése	28-30. f.
Győzelem a midiánitákon és zsákmány	31. f.
Kelet-Jordánia felosztása	32. f.
Valamennyi táborhely felsorolása	33. f.
Az országra vonatkozó rendelkezések	34-36. f.

Kulcsszó: Pusztai vándorlás

JELKÉPEK

Kőszikla a pusztában, 20. fejj.: vö. 1Kor 10,4. A sziklát már egyszer megütötte Mózes (2Móz 17,6); ezúttal arról volt szó, hogy a sziklához szólni kell, és a víz elöbuzgott volna. Krisztus, a mi szellemi Kősziklánk, egyszer s mindenkorra megütötte. Jaj annak, aki, mint Mózes, a sziklát másodszer is meg akarja ütni; ez a goltajai áldozat megismétlését jelentené! Ma már elegendő könyörögnie Jézushoz fordulnunk, hogy hit által áldozatának minden áldásában részesülhessünk.

A rézkígyó, 21. fejj., az evangéliumot jelképezi. A kígyómarások ábrázolják azokat a sebeket, amelyeket a bűn ütött rajtunk. A rézkígyó Jézust ábrázolja ki, aki érettünk bűnné lett. A felemelt kígyóra hittől történő föltekintés jelen-

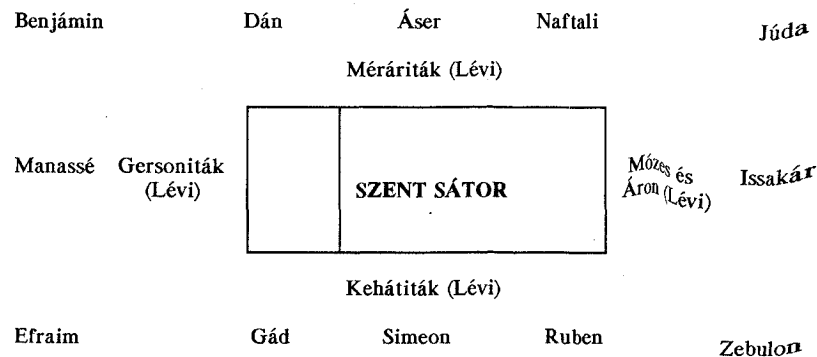
tette a gyógyulást. Lelkünknek akkor lesz része üdvösségben, ha hittel a keresztre tekintünk (Jn 3,14). Mindenki meggyógyult, aki föltekintett a kígyóra; az üdvösség is kivétel nélkül mindenki számára készen áll; de csak az menekül meg, aki hisz. A gyógyulás személy szerint történt, mindenkinek önmagáért kellett feltekintenie. Az üdvösség is személy szerint, a mások hite nem menthet meg minket!

Izráel népe e könyvben állandóan úton van. Ez arra emlékeztet minket, hogy életünk a földön vándorláshoz hasonlít. *Jövevényekként és zárandókokként* vagyunk úton mennyei hazánk felé (1Pt 2,11). Ez a pusztai élet összehasonlítható a testi gondolkodású keresztyén életével is (1Kor 3,1-3). Ez kiszabadulva a fáraó (e világ fejedelme) hatalmi köréből, ide-oda tévelyeg, hogy az ígéret (a győzelem) földjére megérkezzen. Hitetlensége azonban nehézségekbe és akadályokba ütközik, s nem engedi belső békességre és Istentől való boldog függőségbe jutni (Zsid 4,1-10).

KÜLÖNLEGES ISMERTETŐJELEK

Rend mindenben

Isten szereti a rendet. Minden törzsnek határozott helye és feladata van a táborban. Nem foglalhatnak el mindnyájan díszhelyet, de azt a helyet, melyet Isten kinek-kinek kijelölt, mindenki hűséggel és becsülettel betöltheti (2-3. fejj.).



A középpontban: a Magasságos hajléka

A szentély körül: Isten szolgái, a léviták

Kívül körül: a 12 törzs hadakozó férfiai

A zúgolódás

Izráel népe nyolc ízben zúgolódott: 11,1-3; 11,4-10; 12,1-15; 13,31 és 14,1-4; 16,1-40; 16,41-50; 20,1-13; 21,4-9.

A zúgolódást nem lehet könnyen venni: Isten ellen való lázadást jelent. Izráel népénél minden alkalommal Isten ítéletét vonta maga után. Az ÚSZ figyelmeztet minket: "Mindent zúgolódás... nélkül cselekedjétek!" (Fil 2,14; lásd: Júd 16-ot is!)

A rabbik ezt a könyvet "Misné"-nek nevezték el, ami "Törvényisméltés"-t jelent. A görög fordításban e szót a "Deuteronomion", latinban "Deuteronomium" szóval adják vissza. Ez annyit jelent, mint: *A második törvény.*

E könyv abban különbözik Mózes többi négy könyvétől, hogy főként Mózes beszédeit tartalmazza, a nagy próféta és törvényadó utolsó intéseit. Ezáltal a könyv bizonyos ünnepélyesség bélyegét hordozza magán. Mózes haladóként szól gyermekeihez. Mielőtt elhagyja őket még egyszer nagyon nyomatékosan emlékeztetükbe akarja idézni Isten törvényét.

IDŐSZAK

A tudósítás a pusztai 40. év 11. hónapjának első napján kezdődik (1,3), s a Mózes feletti gyász 30. napján végződik (34,8), a 40. év 12. hónapjában. *A könyv tehát a pusztai vándorlás két utolsó hónapjáról számol be.*

SZERZŐ

Az 5Mózeset a bibliakritika erősen támadja. Két felfogást említünk meg:

1. *Ennek az írásnak a szerzője Mózes után élt.* Ez jó szándéktól vezérelve elhatározta, hogy Isten törvényét, amelyet eddig voltaképpen csak a papok és írástudók ismertek, a nép számára is hozzáférhetővé teszi.

Feleler: Ebben az esetben az író nem csinált volna lelkiismereti kérdést abból, hogy a maga beszédeit - hogy azoknak nagyobb súlyt adjon - Mózes szájába adja. Akkor azonban miképp lehetséges, hogy Jézus különböző alkalmakkor e könyvet Mózes műveként idézi? A végleges fogalmazás időpontjáról szóló nézetek egyébként erősen eltérnek egymástól.

2. *A beszédek prófétai csengésűek,* ennek következtében nem Mózes, Izráel törvényadója, tarthatta azokat.

Feleler: Vajon Mózes nem volt-e próféta? Olvasd el a 18,15-18-at, s az egész 33. fejezetet, továbbá a 34,10 híres helyét: "És nem támadott többé Izráelben olyan próféta, mint Mózes, akit ismert volna az Úr színéről színre".

Minden további nélkül föltételezhetjük, hogy a *könyv legnagyobb részét Mózes írta,* vagy diktálása nyomán jegyezték le. Az utolsó fejezet függeléknek tekinthető, melyet talán Józsué csatolt hozzá. Mózes egyébként maga a könyv törvényírónak és énekszerzőnek említi (31,9.22.24).

A könyv *valódiságát* az ÓSZ és az ÚSZ számos idézete bizonyítja (az ÚSZ-ben kb. 90-szer).

ÜZENET

A könyv mindenekelőtt nem történeti visszapillantás, nem is a törvény isméltése, hanem sokkal inkább: "Értekezés az Isten parancsolatai iránti engedelmességről". Mózes olyan emberként tekinti a múltat, mint akinek figyelme a jövőre irányul. Miután átélte, hogy az új nemzedék sem jobb, mint a régi,

figyelmeztette a népet, hogy az *engedelmesség az egyetlen út a győzelemhez és az ország elfoglalásához.*

FELOSZTÁS

1. *A bevezető beszédek, 1-4. fej.*
Történeti visszapillantás 1-3. f.
Intés engedelmességre 4. f.
(Képek tisztelete, bálványozás és menedékvárosok)
 2. *A nagy törvényről szóló beszédek, 5-26. fej.*
Általános intelmek a szövetséghez való hűségre 5-11. f.
Istentiszteleti rend 12,1-16,17
Igazságszolgáltatás 16,18-18,22
Menedékvárosok 19. f.
Hadviselés 20,1-21,14
Felebaráti szeretet 21,15-26,19
 3. *Záróbeszédek, 27-34. fej.*
Az emlékkövek 27,1-8
Átok vagy áldás 27,9-28,68
A szövetség megújítása 29-30. f.
Mózes búcsúvételének napjai 31-34. f.
- Kulcsszó: **Engedelmesség**

JELKÉPEK

Az első négy könyvben a szimbólumoknak egész sorát idéztük, ezért itt csak még két további említünk meg:

Mózes

Az a tény, hogy Mózes az ígért földjére nem jutott be, szimbolikus jelentőségű: *Mózes a törvény megtestesítője,* a törvény pedig nem tud minket megváltani: "Mert a törvény Mózes által adatott, a kegyelem és az igazság (valóság) Jézus Krisztus által lett" (Jn 1,17).

Kánaán földje

- A nyugalom földje, 5Móz 3,20; 12,9-10; Józ 1,13; 21,44
- A hit nyugalma, Zsid 4,1-3
- A birtoklás földje, 1Móz 17,8; 5Móz 6,10; Józ 1,15; 24,8
"Mimódon ne ajándékozna vele együtt mindent minékünk?" Róm 8,32
- A bőség földje, 4Móz 13,24-28; 5Móz 8,7-10
"Mert Őbenne lakozik az Istenség egész teljessége!" Kol 2,9
- A győzelem földje, 11,23-25
Győzelmes élet hit által, 2Kor 2,14; Róm 6.

Ehhez jegyezzük meg, hogy az izráeliták élete Kánaánban éppoly kevésbé volt mentes a nehézségektől, kísértésektől és harctól, fáradságtól és munkától, mint a mi győzelmes életünk; sokkal inkább a békesség élete volt a nehézségek közepette, a győzelem élete a kísértések fölött, a nyugalom élete a munka és fáradság közepette.

A könyv fontossága

Különböző tények szólnak amellett, hogy a könyvnek különleges értéket tulajdonítsunk:

A "halljad" felszólítás kb. 20-szor fordul elő benne (5,1; 6,4; 9,1 stb.).

A "megemlékezzél" intés kb. 15-ször ismétlődik (5,15; 8,2 stb.).

A könyvet hét évenként föl kellett olvasni az egész nép előtt (31,9-13).

Különös gondoskodás tárgya volt: a frigyláda mellett kellett őrizni (31,24-26).

Maga Jézus is igénybe vette. Amikor a Sátán megkísértette Őt a pusztában, a fegyver, melyet az ellenséggel szembe fordított, mindig ebből a könyvből vett íge volt (8,3; 6,13; 6,16; Mt 4,4.7.10).

JÓZSUÉ

Józsue könyve az 5Mózes folytatása, amelyre gyakran hivatkozik is. Olyan egységet alkot Mózes öt könyvével, hogy a Biblia első hat könyvét *Hexateuchos*-nak (= hat részű könyv) nevezték el.

IDŐSZAK

A könyv Izráel történelmének mintegy 25 évnyi időszakát tartalmazza, azaz Mózes halálától Józsue haláláig (5Móz 34; Józ 24,29).

A könyv történelmi hátterét megerősítik a Tel el Amarnában talált ékírásos táblák, amelyek a kánaáni népek viszonyait írják le Józsue idejében.

SZERZŐ

A szerző sehol sincs néven nevezve. A könyv egyes helyei azt látszanak bizonyítani, hogy megszövegezése Dávid ideje előtt történt. Amikor a szerző írt, a jebuzeusok még Jeruzsálemben laktak (15,63). Csak Dávidnak sikerült uralkodása hetedik évében elűzni őket (2Sám 5,6-9). A 6,25 szerint pedig még Ráháb is életben volt, ami a megírás idejét még korábbra helyezi. Semmi nyomos okot nem ismerünk, hogy a könyvet ne *Józsue*-nak tulajdonítsuk. A 24,26 kifejezetten hangsúlyozza, hogy Józsue "az Isten törvényének könyvébe írt". Különböző helyek beható leírásokkal arra mutatnak, hogy a szerző az elbeszélést át is élte. Józsue mindenestre készített feljegyzéseket azokról a fontos eseményekről, amelyeknek tanúja volt. Az is megemlítendő, hogy a *talmud* (= zsidó törvény- és hagyománygyűjtemény) a könyv szerzőjeként *Józsue*-t említi meg; csupán az utolsó öt verset fűzte hozzá Fineás.

A könyv *valódiságát* más bibliai könyvek is megerősítik. Így a Jordánon való átkelést (3. f.) a Zsoltár 114,3.5; Jerikó elestét és Ráháb megmentését (6.f.) a Zsidók 11,30-31; a Jerikóra kimondott átkot (6,26) az 1Királyok 16,34; az izráeliták szövetségét a gibeonitákkal (9,15) a 2Sámuel 21,2 stb.

ÜZENET

A könyv általános tárgya az *ígéret földjének meghódítása*. Izráel ezt a hódítást egyedül Isten szövetségének és hűségének köszönheti. Isten az, aki az ígéretet valóra váltotta, s népének hazát ajándékozott. Hogy e tényt kiemelje, a szerző csak azokat az eseményeket tárgyalja nagyobb részletességgel, amelyekben Isten rendkívüli beavatkozása Izráel javára tisztán kiviláglik.

FELOSZTÁS

1. Előkészületek a hódításhoz, 1-5. fej.

Megbízatus és indulási parancs	1. f.
Jerikó kikémlése	2. f.
Átkelés a Jordánon	3-4. f.
Körülmetékedés, páskaünnep, látomás	5. f.

2. Az ország elfoglalása, 6-12. fej.

Jerikó eleste	6. f.
Első akadály (Ákán)	7. f.
Ai bevétele	8. f.
A gibeoniták csele	9. f.
A déli vidék meghódítása	10. f.
Észak meghódítása	11. f.
A legyőzött királyok	12. f.

3. Az ország felosztása és megszerzése, 13-24. fej.

A Jordántól keletre fekvő föld felosztása	13. f.
A Jordántól nyugatra fekvő föld felosztása	14-19. f.
Menedék- és lévítavárosok alapítása	20.21. f.
A kelet-jordániai törzsek elbocsátása	22. f.
Józsue búcsúbeszéde és halála	23-24. f.

Kulcsszó: **Honfoglalás**

JELKÉPEK

Izráel története nemcsak üdvtörténeti vonatkozásban fontos - mivel a Mesziás a választott népből származott -, hanem mint szemléltető oktatás is, nekünk, ÚSZ-i hívőknek. Az 1Korintus 10,5-11 szerint Izráel történetében képes alakban a hívő élet nagy igazságait kell felismernünk. Nézzük meg "Isten cme képekönnyvében" a legfeltűnőbb képekből néhányat:

Átkelés a Jordánon (3. fej.)

Ha Izráel fiai nem lettek volna hitetlenek és ellenszegülők, egyáltalán nem kellett volna a Jordánon átkelniük. Vonulhattak volna Kádes-Barneától egyenesen az ígéret földjére. Isten felől tekintve tehát az átkelés a Vörös-tengeren és az átmenetel a Jordánon, egy és ugyanazt a szellemi igazságot szemlélteti: *a halált*.

A Jordánon való átkelés Izráel számára a *pusztai élet végét* jelenti. Ettől a naptól kezdve a gyöngye, engedetlen és hitetlen nép erőssé lett, hogy megküzdjön Isten ellenségeivel.

Róma 6,6-11; Efézus 2,4-6; Kolossé 3,1-3: *A keresztyén embernek* is át kell kelnie a maga Jordánján, azaz Krisztussal a halálba menni, az "óembert", az "én"-t keresztre feszíteni. Milyen sok keresztyén ott ragad a pusztában, mi-

után már kiszabadult Egyiptomból, ahelyett, hogy egyenesen a győzelem földjére vonulna. Ennek oka sokszor az ismeret hiányossága vagy személyes hitetlenség. Ilyenkor szükséges egy határozott hitbeli döntés (mint az átkelés a Jordánon), hogy a győzelmes élet elkezdődhessék. A megfeszített Krisztust, mint az üdvösség szerzőjét ismerjük meg; most már arról van szó, hogy a hitben úgy lássuk önmagunkat, mint akik Óvele együtt megfeszítve meghaltunk a bűnnek, és élünk Istennek!

Élet az ígéret földjén

(A Krisztus Jézusban bővülő élet nagyszerű hasonlata)

Ez az élet hitben fogadható el. Az egész föld Isten ajándéka volt Izráel számára (1,2), mégis minden törzsnek a maga részét saját magának kellett birtokba vennie (1,3). Éppen így mi a Krisztus teljességét csak olyan mértékben éljük át, amennyire azt hittel magunkévá tesszük.

Ez az élet a hit harca. A Jordánon való átkelés után el kellett foglalni Jerikót, jóllehet a győzelmet alapvetőleg már kivívták (6,2). Éppen így Isten a Fiában biztosította számunkra a győzelmet; a mi részünk benne az, hogy ezt elhiggyük, és a bűn elleni naponkénti harcban erről biznyságot tegyünk.

Ez nem kísértés nélküli élet - gondoljunk Ákánra! -, de olyan élet, amelyben állhatatos hit és engedelmisség által korlátlan győzelmi lehetőségek vannak.

Ez az előrehaladó fejlődés élete. Mi sohasem tudjuk Krisztus gazdagságát kimeríteni: mindig fog maradni "még sok elfoglalni való föld" (13,1; lásd: Jn 1,16).

Olyan élet, amelyben semmiféle bünt nem lehet megtérni! Izráel világos parancsot kapott, hogy űzze ki és semmisítse meg Kánaán lakóit, s ne csupán hódítsa meg őket. Jelenlétüket eltérni annyit jelentett, mint Istennel szemben elégedetlennek lenni, s önmagunknak a nehézségek roppant tömegét előidézni (Izráel története biznyság erre). Isten gyermekének gyűlölnie kell a bünt és a "szellemmel a test cselekedeteit meg kell öldökölnie" (Róm 8,13).

Józsue Jézus Krisztus előképe

Józsue - Ez a héber név azt jelenti: "Jahve megszabadít!"

Jézus - Ugyanaz a név görögül, azonos jelentéssel.

Józsue - A kegyelem képviselője, Mózeset követte, a törvény képviselőjét.

Jézus - Megnyitotta a kegyelmi időt, mely a törvény uralma után következett (Jn 1,17; Róm 8,3-4; Zsid 7,18-19; Gal 3,23-25).

Józsue - Győzelemre vezette népét.

Jézus - Győztesekké tesz minket (Róm 8,37; 1Kor 15,57; 2Kor 2,14).

Józsue - Izráel szószólója Istennél (7,5-9).

Jézus - A hívők szószólója Istennél (1Jn 2,1).

Józsue - Minden törzsnek kiosztotta örökségét.

Jézus - Szellemi ajándékokat oszt, úgy ahogy neki tetszik (Ef 1,11; 4,7-11).

KÜLÖNFÉLE

Józsue Isten nevelőiskolájában

A harc iskolájában	2Móz 17,8-16
Az imádság iskolájában	24,12-18
A csalódás iskolájában	32,15-20
A szolgálat iskolájában	33,11

A megaláztatás iskolájában	4Móz 11,26-29
A hit iskolájában	13,9.17; 14,6-9
Az engedelmisség iskolájában	27,12-23
A felelősség iskolájában	32,28-30
A bizalom iskolájában	5Móz 31,1-23

Józsue Isten szolgálatában

Józsue 1	Megbízatus és oktatás	- Ígéret
2	A két kém kiküldése	- Óvatosság
3-4	Átkelés a Jordánon	- Hívó bátorság
5	Körülmételek és páska	- Megtisztulás
6	Jerikó bevétele	- Bizalom Istenben
7-8	Ákán és Ai	- Ítélet
9	Szövetség a gibeonitákkal	- Megalkuvás
10-12	Az ország meghódítása	- Győzelem
13-22	Az ország felosztása	- Örökség
23-24	Józsue utolsó szavai Izráelhez	- Intés

BÍRÁK

A könyvet ama férfiak után nevezték el, akik a Józsue halálától Saul uralomra lépéséig terjedő időszakban a csatákban a külső ellenség ellen mint szabadítók és vezérek léptek fel, s akik békeidőben bírói jogkört gyakoroltak.

A Bírák könyve szorosan összefügg Józsue könyvével, hiszen ezekkel a szavakkal kezdődik: "Józsue halála után..."

Szándéka nem az, hogy történetileg hézag nélküli elbeszélést nyújtson, még kevésbé célja hódolni az izráelita nemzeti büszkeség előtt, hanem mindenekelőtt Isten beavatkozását akarja megvilágítani. Isten, az Úr, e könyv hőse!

IDŐSZAK

A Bírák könyve Józsue halálával kezdődik és a benjáminita polgárháborúval végződik.

A Bírák korát pontosan meghatározni lehetetlen. A számítások több mint száz évnyi eltérést mutatnak. Nem valószínű, hogy a bírák szorosan egymás után gyakorolták volna tisztségüket; ellenkezőleg, csaknem bizonyos, hogy egyesek, mint kortársak, egymás mellett működtek. A történeti hátteret dr. B. Balscheit a következőképpen rajzolja meg:

"Az országba bevándorolt izráelita törzseknek nemcsak a kánaánita őslakókkal kellett sokféle háborút viselniük - már amennyiben ezek a maguk önállóságát fenn tudták tartani -, hanem a szomszédos népekkel is. Az ország északi részén kis arám királyságok voltak; keleten az ammonita és moábita királyság; mindkettő igényt tartott Kelet-Jordániára. Balról az amálekíták, edomiták és midianiták törzsi államai fenyegettek, akiknek Izráel elleni hadjáratait inkább a rabló beduin hordák portyázásai jellemezték. Nyugaton, a tengerparton, élt a filiszteusok valószínűleg Krétáról származó kultúrnépe,

amely már most, de különösképpen később, Saul és Dávid alatt, a bevándorolt izráeliták fő ellensége volt. Nagy hátrányt jelentett Izráelre nézve a szomszédos népekkel szemben, hogy Józsué halála után nem volt többé egységes, minden törzset átfogó vezetés. Volt ugyan szentélye, s ennek a szentélynek biztosítékul kellett szolgálni arra, hogy a törzsek a bajban egymásnak segítségére leszenek. Izráel azonban ebben az időszakban abban az állandó kísértésben élt, hogy egyes törzsekre hulljon szét."

SZERZŐ

A szerző ismeretlen. A hagyomány Sámuelnek tulajdonítja a könyvet, aki azt élete vége felé írta volna. A gyakran ismétlődő mondatból: "Ebben az időben nem volt király Izráelben, és mindenki azt cselekedte, amit jónak látott" (17,6; 18,1; 21,25), mindenesetre arra lehet következtetni, hogy Izráel a megírás idején már királyi uralom alatt élt. Más vélemények szerint szerző gyanánt Éli, vagy egy Sámuel idejében élő próféta is számításba jöhet. Azt, hogy a bírák valóságos történelmi személyek voltak, az ÓSZ és ÚSZ idézetei és utalásai is megerősítik: 1Sám 12,9-11; 2Sám 11,21; Zsolt 83,10-12; Csel 13,20; Zsid 11.

Az összes zsidó és keresztény hagyomány a könyv valódiságát igazolja.

ÜZENET

A könyv *Isten fáradhatatlan kegyelmét és irgalmasságát* mutatja, amely újra meg újra kész arra, hogy a hűtelen és bűnbeesett, de töredelmes népnek megbocsásson, és azt újra magához fogadja. A bírák korának története bizonyítja Izráel számára, hogy Isten népe békét és jólétet csak akkor találhat, ha teljesen átadja magát Istennek, és ha követi az Ő parancsait.

FELOSZTÁS

1. *Politikai és vallási viszonyok, 1-3,6*
 - Júda és Simeon hadjáratai 1,1-21
 - József házának hadjáratai 1,22-36
 - Büntetéssel való fenyegetés 2,1-5
 - Általános állapotok 2,6-3,6
2. *Fő rész: A bírák, 3,7-16,31*
 - Otniel, Ehud, Sámgar 3,7-31
 - Debora és Bárák 4-5. f.
 - Gedeon 6-8. f.
 - Abimélek 9. f.
 - Tóla és Jáir 10. f.
 - Jefté 11-12. f.
 - Sámson 13-16. f.
3. *Függelék, 17-21. fejelet*
 - Mika bálványozása Efraimban 17-18. f.
 - Benjáminita polgárháború 19-21. f.

Kulcsszó: **Anarchia**

JELKÉPEK

A bírák

A "bíró" szó "szabadító"-nak is fordítható. Tökéletlenségeik ellenére is Krisztusnak, a Szabadítónak az előképei.

Az Úr angyala

Háromszor jelenik meg ebben a sötét időszakban: Bokimnál (2,1), Gedeonnak (6,11) és Manoahnak (13,11).

Ez az angyal vajon nem Krisztus előképe-e, aki az Ő népét a veszélyben mindig újra felkeresi?!

Sámson élete

(Izráel történetének tömör kiábrázolása)

Már születése előtt kijelentette Isten Sámson szüleinek, hogy fiuk megszentelt lesz, és véghez viszi a szabadítást. Így jelentette ki Isten Ábrahám-nak, hogy belőle nép származik, amelynek szentnek kell lennie, s amelyből majd a nagy Szabadító születik.

Ameddig Sámson hű maradt fogadalmához, természetfölötti erő birtokában volt. Ugyanígy Izráel is: ameddig hű maradt Istenéhez, győzött ellenségei fölött.

Sámson újra meg újra egyre eltávolodott Istentől és vétkezett. Izráel is újra meg újra engedetlen volt, és bűnbe meg bálványozásba esett.

Valahányszor az ellenség kezei megkötözték Sámson, Isten mindig megszabadította őt. Eppen így tapasztalhatta meg Izráel is Isten szabadítását, valahányszor elnyomták ellenségei, és Istenhez kiáltott.

Egy napon mégis túlcserdült Sámson bűneinek pohara, és *Isten őt ellenségei kezébe adta*, akik fogságba vetették. Így vezettek Izráel bűnei is az elkerülhetetlen ítélethez: a fogsághoz.

Élete végén Sámson még egyszer Istenhez fordult, aki őt meghallgatta, és ismét felhasználta arra, hogy általa magát megbizonyítsa. Eppen így fog megtérni Izráel is egy napon, és Isten fel fogja használni önmaga megdicsőítésére.

KÜLÖNLEGES ISMERTETŐJELEK

Az események körforgása

Engedetlenség: "Izráel fiai gonoszul cselekedtek az Úr szemei előtt" (3,7).

Büntetés: "És az Úr adta őket..." (3,8).

Bűnbánat: "Ekkor az Úrhoz kiáltottak Izráel fiai" (3,9).

Szabadítás: "És az Úr szabadítót támasztott" (3,9).

Ellentétek

Politikai anarchia, erkölcsi és társadalmi romlottság, vallási elszakadás - a legragyogóbb győzelmekkel és a legnagyobb sikerű kinyilatkoztatásokkal (pl. 13,1-13) találhatók együtt.

KÜLÖNFÉLE

A könyv hét nagy tanítása

1) Az istentelenség a gyökere minden társadalmi és politikai rendetlenségnek.

2) Az előjogok nem jelentenek biztonságot a gonosz által történő fertőzés ellen.

3) Rossz társaság megront jó erkölcsöket.

4) Aki nem győz a bűn fölött, rabszolgája lesz annak.

5) Az Isten parancsai iránti engedetlenségnek elkerülhetetlen következményei vannak.

6) Isten mindig meghallgatja a visszaesettet, ha újra megtér Őhozzá. Isten türelme kimeríthetetlen (10,16).

7) Ha Isten szabadításokat ajándékozik, semmiféle emberi dicsőségnek nincs helye. Minden teljesen isteni kegyelem.

Az elszakadás hét nagy időszaka

Fejezet	Az elszakadás oka	Leigázó hatalom	Évek	Szabadító
1. 3,7-11	Baálok és Aserák	Kusán Risataim Mezopotámia királya	8	Otniél
2. 3,12-31	Engedetlenség	Eglon, Moáb királya, ammoniták, amelekiták (filiszteusok, 31.v.)	18	Ehud és Sámgar
3. 4-5	Engedetlenség	Jábin, Kánaán királya	20	Debora
4. 6,1-8,32	Engedetlenség	Midiániták	7	Gedeon
5. 8,33-10,5	Baál-Berit	Polgárháború	-	Tóla és Jáir
6. 10,6-12,15	Baálok, Astarót és más istenek	Filiszteusok, ammoniták	18	Jefté, Ibsán, Élón, Abdon
7. 13-16	Engedetlenség	Filiszteusok	40	Sámson

12 bíró

RUTH

Ruth rövid könyve "az öt könyv"-höz (megillót) tartozik, amelyeket meghatározott ünnepeken olvastak fel a templomban, ezek: Énekek Éneke, Ruth, Sirmak, Prédikátor és Eszter könyve. Ruth könyvét az *aratási ünnep* alkalmával olvasták fel.

IDŐSZAK

A történet a *bírák idejében* játszódik le (1,1), amikor is az országban éhínség uralkodott (vö. Bír 6,4). A nyugtalanság és vizsály ideje volt ez, és ezért annál fényesebben tűnik elő ez a kedves történet, mivel oly sötét a kerete. Bizonyítja, hogy mindenképpen mégis volt egy olyan kiváló réteg, amely nem hajtott térdet Baál előtt.

SZERZŐ

A szerző ismeretlen. Az írásbafoglalás ideje a bírák kora utánra tehető (mivel ez az idő az 1,1 szerint már elmúlt), de valószínűleg Salamon születése elé, mivel a nemzetségtábla Dáviddal zárul (4,22). Ebből következik, hogy a szerző valószínűleg Dávid kortársa.

A *talmud*, valamint sok bibliamagyarázó Sámuel tartja szerzőnek. Az elbeszélés nem legenda, amint azt gyakran föltételezik. Ki gondolt volna arra, hogy egy oly epizódot eszeljen ki, amely sem a királyi ház, sem Izráel nemzeti büszkeségének nem hódol? A szerzőnek semmi érdeke nem fűződött volna ahhoz, hogy egy pogány nőnek ily szerepet jutasson. Sőt inkább, e történet mögött azt a valakit ismerjük fel, aki szívesen választja azt, ami bolondság és erőtlenség a világ előtt.

A könyv hitelességét a Máté 1,5-ben található nemzetségtáblázat is megerősíti, amely megemlíti Ruth, Boáz, Obed és Isai nevét.

ÜZENET

Isten kegyelméről szóló üzenet ez. Ő az özvegyek és árvák Istene, aki a két szegény, elhagyott asszonnyal különös történetet kezd el, a Dávid háza történetét, amelyből később majd a Messiás, Izráel Szabadítója származik. Továbbá arról tesz Isten bizonyosságot, hogy Őt nem köti sem faj, sem vér - az Ő szuverén cselekvése és irgalmassága minden emberre elhat.

FELOSZTÁS

A hit döntése 1. f.
A hit bebizonyulása 2-3. f.
A hit jutalma 4. f.

Kulcsszó: Kiváltás

JELKÉPEK

A *legközelebbi rokon*, aki nem tud kiváltani (3,12; 4,6), utalás a törvényre, amely a bűnöst sem megmenteni nem tudja, sem életet nem képes ajándékozni neki (Csel 13,38; Róm 8,3).

Boáz kész arra, hogy Ruthot kiváltsa, mivel a másik rokon nincs abban a helyzetben, hogy ezt megtegye. Krisztus azért jött, hogy véghezvigye azt, amit a törvény nem volt képes megtenni: az emberiség megváltását.

Ruth, aki nem a választott néphez tartozott, a pogánykeresztyénység képe (Róm 9,25-26).

KÜLÖNFÉLE

A három női alak

Orpa, a világi, akinek a szíve a saját országán és ennek bálványain csüngött. Azt az embert ábrázolja, aki e világ gazdagságát és dicsőségét többre tartja a Krisztusban való szellemi gazdagságnál (vö. 2Tim 4,10).

Ruth, a hűséges hívő asszony, aki kész volt arra, hogy hazáját és családját elhagyja, hogy az élő Istenhez tartozzék és neki szolgáljon. Azt az embert ábrázolja, aki szabad akaratából Jézus Krisztust választja. Az ilyen mindig sokkal többet talál, mint amennyit ő áldozott oda (Mk 10,29; Fil 3,8; Kol 2,9-10).

Naómi, az elszakadt, de megtért, aki egy időre elhagyta Istenének országát, hogy ellenséges földön lakjék. Azt az embert ábrázolja, aki a jó utat elhagyja, de a moábiták földjén (= a világban) kijárt szenvedésiskola után ismét visszatér Istenhez.

Betlehem egyaránt születési helye Dávidnak és a Magasságos Fiának (1Sám 16,1b; Mt 2,4-6; Mík 5,2-4).

Mindkettőjük életében csöndes felkészülési évek.

Dávid több ízben kockára tette életét a juhokért. "A jó Pásztor életét adja az ő juhaiért" (1Sám 17,34-36a; Jn 10,11).

Az Úrtól felkent Dávidot üldözték, megvetették, kitzasztották. Vö. Ézsaiás 53!

A király visszatérése (az Absolon által történt elűzetése után). "Ámen, bizony jövel, Úr Jézus!" (Jel 22,20b).

KÜLÖNLEGES ISMERTETŐJEL

A prófétálás újraeredése

Úgy látszik, hogy Józsué óta nem voltak látomások és megjelenések (kivéve Gedeon és Manoah esetében). Sámuellel jelentkezett ismét az igazi prófétai hivatal, hogy azután megmaradjon egészen a száműzetés (babiloni fogság) idejéig.

KÜLÖNFÉLE

A monarchia Izráelben

Az egyesült birodalom			A megosztott birodalom	Júda utolsó királyai
120 év			254 év	135 év
Saul	Dávid	Salamon	<i>Júda</i>	<i>Júda</i>
40 év	40 év	40 év	11 király	8 király
1Sám 8-31	1Sám 16,1-11	1Kir 1,11	1Kir 12-2Kir 18,12	2Kir 18,13-25,30
	-1Kir 2,11		2Kron 10-31	2Kron 32-36,21
			<i>Izráel</i>	
1Kron 10	1Kron 11-29	2Kron 1,9	19 király	
			1Kir 12-2Kir 18,12	
Salamon után az ország kettészakadása: Kr. e. 931			Asszír fogság: Kr. e. 722	Babiloni fogság: Kr. e. 586

A KIRÁLYOK KÖNYVEI

A Királyok két könyve a Sámuel könyveinek folytatása. Eredetileg azokkal egy egységes történelemkönyvet alkot. Semmi esetre sem irodalmi műről van szó, hanem egyszerűen a királyok történetének megírásáról. Különféle hiányosságokat találhatunk bennük. Az író is tudatában volt ennek, és ezért utal többször "Izráel és Júda királyainak krónikakönyvé"-re, melyet valószínűleg mindkét állam levéltárában őriztek.

IDŐSZAK

A könyvek a dávidi királyság végével kezdődnek, s Izráel és Júda királyságának összeomlásáig tartanak. Tudósít még Joákin király fogságból való szabadulásáról a 2Királyok 25,27-30-ban. Így tehát a Királyok két könyve mintegy 450 évnyi időszakot ölel fel.

SZERZŐ

A szerző *teljesen ismeretlen*. Egy zsidó hagyomány Jeremiást nevezi meg szerzőként. Ez azonban aligha jöhet számításba, hiszen az írásba foglalás a babiloni fogság idejére esik; ekkor pedig Egyiptomban volt a próféta. Mivel utolsó feljegyzésként Joákin megkegyelmezését, babiloni fogsága 37. évében (Kr. e. 561), beszéli el a könyv, a művet talán csak az ő halála után írta a szerző, aki ezt - ezek szerint - megélhette (2Kir 25,29-30). Természetesen az is lehetséges, hogy ezt a rövid szakaszt később csatolták a könyvhöz. Az azonban bizonyos, hogy a könyvek írásba foglalása a babiloni fogság vége (Kr. e. 536) előtt történt, különben ezt bizonyára megemlítené volna a szerző.

A könyv *valódiságát* megerősítik más bibliai iratokban található idézetek: Mt 12,42; Lk 4,25-27; Róm 11,3; Jak 5,17-18 stb. Megemlíthetjük még, hogy a szerzőnek hitelt érdemlő *források* sora állt rendelkezésére. Ezek közül ő maga hivatkozik

Salamon cselekedeteiről írott könyvre	1Kir 11,41
Júda királyainak krónikakönyvére	1Kir 14,29
Izráel királyainak krónikakönyvére	1Kir 14,19

Az egyiptomiak, asszírok és babiloniak irodalma a Királyok könyveiben feljegyzett tudósítások egész sorát erősíti meg.

ÜZENET

Mindkét könyv a két ország Izráelét mutatja, ahogyan az az *Isten iránti hűtlensége és a törvény megvetése révén fokozatosan süllyed a belső és külső romlásba*, mígnem végül a száműzetés mélységébe zuhan. Nem az aranykoronák és nem az ékes papi ruhák tesznek királyivá és szellemivé, hanem egyedül Isten Szelleme és hatalma. Ha ezek hiányoznak, a külső látszat ellenére is szánalmas karikatúrává válik az ember.

Minden egyes király ezért az Istenhez és a törvényhez való magatartása szerint ítéltetik meg. Mindegyik életét a szerző e szavakkal foglalja össze: "... és azt cselekedte, ami gonosznak tetszett az Úr előtt", vagy: "... és azt cselekedte, ami jónak tetszett az Úr előtt".

Ezek a könyvek tehát tükröt akarnak tartani az elhurcolt, megtört nép elé, amely tudja, hogy hazája elpusztult, hogy így bűnét megismerje, és magát Isten előtt megalázza.

FELOSZTÁS

1. *Salamon király története, 1Kir 1-11. fej.*
 Bevezetés. Dávid aggkori gyengesége 1,1-4
 Harc a trón elfoglalásáért (Adónia) 1,5-53
 Dávid utolsó rendelkezései és halála 2. f.

- A kormányzás kiépítése és megerősítése 3-5. f.
 Salamon építkezései 6-9. f.
 Salamon világhíre (Séba királynéja) 10. f.
 Salamon büne és halála 11. f.
2. *A különvált országok története, 1Kir 12-2Kir 17. feje.*
- a) A testvérországok ellenségeskedése, 12-16. feje.
- | | |
|---|---------------------------|
| Júda (déli ország) | Izráel (északi ország) |
| Roboám, 12,1 | Jeroboám, 12,20 |
| Abija, 15,1 | Nádáb, 15,25 |
| Asa, 15,9 | Baása, 15,28 |
| Jósafát, 15,24 | Ela, 16,8 |
| | Zimri, 16,15 |
| | Omri, 16,23 |
| | Aháb, 16,29 |
| | 1Kir 17,1-2 2Kir 2,12 |
| | Aháb |
| | Aházia, 22,52 |
| b) Illés próféta, | 2Kir 2,12-13,25 |
| Jósafát | Jórám 3,1 |
| | Jéhu, 9,6 |
| c) Elizeus próféta | Joás, 13,10 |
| Jórám, 8,16 | Joás, 13,10 |
| Aházia és Atália, 8,24; 11,1 | II. Jeroboám, 14,23 |
| Joás, 12,1 | Zakariás, 15,8 |
| d) A két ország királyai Samária elestéig, 14-17. feje. | Sallum, 15,13 |
| Amásia, 14,1 | Menáhem, 15,17 |
| Azária, 14,21 | Pekája, 15,23 |
| Jótám, 15,7 | Péka, 15,27 |
| Aház, 16,1 | Hóseás, 17,1 |
| | Az ország vége Kr. e. 722 |
3. *Júda országa történetének folytatása, 18-25. feje.*
- | | |
|-----------------|-------------------------------------|
| Ezékiás, 18,1 | Szanhérib betörése |
| Manassé, 21,1 | bálványimádás |
| Amon, 21,19 | bálványimádás |
| Jósiás, 22,1 | ébredés |
| Joáház, 23,31 | elszakadás |
| Joákim, 23,36 | első fogság |
| Joákin, 24,6 | Nabukodonozor által vezetett ostrom |
| Sédékiás, 24,18 | Jeruzsálem lerombolása |
- Babiloni fogság: Kr. e. 586
 Kulcsszavak: 1Királyok: Különválás
 2Királyok: Száműzetés

JELKÉPEK

Salamon

Salamon békés királysága Dávid győzelmeinek volt a gyümölcse. Mivel Krisztus az ellenségeinkkel hadakozott és őket legyőzte, most részesedhetünk az Ő békebirodalmában. *Salamon országa Jézus Krisztus békebirodalmának előképe.*

Séba királynője

Maga Krisztus mutat rá arra a különbségre, amely Séba királynője között - aki távoli országból jött, hogy Salamont lássa - és az Ő kortársai között van, akik közönyösek maradtak, noha Salamonnál nagyobb tartózkodott körükben. *Ez a királynő annak az embernek a képe, aki Krisztushoz jön, és benne teljes megelégedést talál (Mt 12,42).*

KÜLÖNFÉLE

A két ország összehasonlítása

JÚDA	IZRÁEL
Déli királyság	Északi királyság
Két törzs: Júda és Benjámin	Tíz törzs
Főváros: Jeruzsálem	Főváros: Samária
19 király és 1 királynő	19 király
Egyetlen királyi ház	Kilenc királyi ház
4 jó király, 4 elég jó, 12 gonosz király	Csupa gonosz király
Jeruzsálem bevétele Nabukodonozor által, Kr. e. 586	Samária bevétele Szargon által, Kr. e. 722
Száműzetés Babilonba	Száműzetés Asszíriába
Visszatérés 70 év múlva	Nincs visszatérés

A két ország egymáshoz való viszonya

Három időszakot különböztetünk meg:

1. *Harc Júda és Izráel között (kb. Kr. e. 931-874)*

Ennek az időszaknak, amely alatt Júda vissza igyekezett szerezni a tíz törzs fölött elveszített uralmat, a következő királyai vannak:

- I. Jeroboámtól Omriig (Izráel)
- Roboámtól Asáig (Júda)

2. *Szövetség Júda és Izráel között (kb. Kr. e. 874-798)*

Ez a szövetség házassági kapcsolat révén jött létre a két királyi ház között: Jórám, Jósafát fia, Júda királya, feleségül vette Atáliát, Ahábnak, Izráel királynak és Jézabelnek leányát.

Aházia halála után, Atália ragadta magához a hatalmat, s több évig uralkodott Júda felett. Ez az időszak a következő királyok uralmát foglalja magában:

- Ahábtól Joáházig (Izráel)
- Jósafáttól Joásig (Júda).

3. *Harc Júda és Izráel között (kb. Kr. e. 798-722)*

A szövetséget Jéhu felbontotta, Aháb egész házát legyilkolta. Az ellenségeskedés eme utolsó időszaka Izráelnek Asszíriába való elhurcolásáig tartott, azaz a következő királyok uralma alatt:

- Joástól Hóseásig (Izráel)
- Amásiától Ezékiásig (Júda).

Izrael királyai (a Királyok könyvei alapján)
(Júda királyait lásd a Krónikák könyveinél)

Dát. Kr.e.	Király	Uralk. idő	Íráshelyek	Proféták	Ellenségek
931	I. Jeroboám	22 év	1Kir 12,25-14,20	Iddó, Ahija Isten embere	
910	Nádáb	2 év	1Kir 15,25-31		
909	Baása	24 év	1Kir 15,33-16,7	Jéhu	I. Benhadád szír király
886	Ela	2 év	1Kir 16,8-10		
885	Zimri	7 nap	1Kir 16,10-20		
885	Omri, Tibni	6 év	1Kir 16,21-28		
880	Omri	6 év	1Kir 16,22-28		
874	Akháb	22 év	1Kir 16,29-22,40	Illés, Míkeás	II. Benhadád szír király
853	Aházia	2 év	1Kir 22,52-2Kir 1,18	Illés	Moáb
852	Jórám	12 év	2Kir 3,1-8,15	Elizeus	Mésa, moábita király, II. Benhadád s Hazáel szír kir. Hazáel szír király,
841	Jéhu	28 év	2Kir 9-10.f.	Elizeus	II. Salmanassár asszír király Hazáel és III. Benhadád szír királyok
814	Joáház	17 év	2Kir 13,1-9	Elizeus	III. Benhadád szír király
798	Joás	16 év	2Kir 13,10-25	Elizeus	
793	II. Jeroboám társuralkodó	41 év	2Kir 14,23-29	Jónás, Hóseás, Amós	
783	II. Jeroboám				
753	Zakariás	6 hó	2Kir 15,8-12	Hóseás	
752	Sallum	1 hó	2Kir 15,13-16	Hóseás	
752	Menáhem	10 év	2Kir 15,17-22	Hóseás	Pul (III. Tiglat- Pilézer) asszír király
742	Pekája	2 év	2Kir 15,27-31	Hóseás	
752	Péka (752- től számítja uralmát)	20 év			Szövetség a szíriai Récinnel Júda ellen. 1. száműzetés az asszír Tiglat-Pilézer által
732	Hóseás	9 év	2Kir 17.f.; 18,9-12	Hóseás	Suánál, Egyiptom királyá- nál keresett segítséget. IV. Salmanassár ostromolja Samáriát. Szargon beveszi a várost.
722	Vége Izrael országának				

KRÓNIKÁK KÖNYVEI

A héber bibliában a Krónikák két könyve egyetlen könyvet alkotott. A héber név: "Dibre hajamim" jelentése: "A nap vagy a híradás dolga". Jeromos ezt a feliratot "Króniká"-val adta vissza. A Septuaginta a "Paralipomena" görög szót használja, amelynek jelentése: "elmaradt, elmellőzött dolgok". Ez az elnevezés kétségtelenül onnan ered, hogy a könyv felvilágosít azokról az eseményekről, amelyeket semmilyen más könyv nem tartalmaz, és azt gyanítják, hogy ezt a könyvet más történeti művek, kivált a Sámuel és Királyok könyveinek kiegészítéseképpen írták.

A Krónikák gyakran utalnak a Királyok könyveire, de azért megvan a maguk határozott jellege.

IDŐSZAK

A könyv igen nagy időszakot ölel át, hiszen a teremtéssel kezdődik és Círus király 536-ban kiadott rendeletével fejeződik be. Alapjában véve mégis csupán Dávid és Salamon történetére tér ki részletesebben, amihez Júda királyainak felsorolása csatlakozik, a birodalom kettéválásától a babiloni fogságig; amellettt itt is vannak hézagok.

SZERZŐ

Nem ismerjük. Különböző írásmagyarázók *Ezsdrásnak* tulajdonítják ezt a könyvet. A könyv stílusa - Ezsdrás könyve stílusával való feltűnő hasonlóságánál fogva - emellett szól. Ezsdrás könyve tartalmilag is oly szorosan csatlakozik a Krónikákhoz, hogy ezek folytatásának tűnik (vö. 2Krn 36,22-23-at Ezsd 1,1-3-mal). Ha ez a felfogás helyes, akkor az 1Krn 3,19-24-et, a nemzetségtáblázat végét, későbbi toldaléknak kell tekintenünk. A Királyok könyvei szerzőjéhez hasonlóan a Krónikák írója is megbízható alapokra támaszkodik.

NEM EMLÍTETT FORRÁSOK

Fő alapként bizonyára Mózes öt könyve és Józsué szolgált. Elveszett nemzetségtáblázatok és statisztikák.

IDÉZETT FORRÁSOK

Júda és Izrael királyainak történeti könyve	2Krn 25,26
Sámuelnek, a nézőnek könyvei	1Krn 29,29
Nátán próféta könyve	1Krn 29,29
Gádnak, a nézőnek könyve	1Krn 29,29
Silóbeli Ahija prófétái és a néző Iddó látomásai (amelyek Salamonra és Jeroboámra vonatkoznak)	2Krn 9,29
Semája próféta könyve	2Krn 12,15
Jéhu (Jósafát királyra vonatkozó) könyve	2Krn 20,34
Ézsaiás próféta (Uzziás királyról szóló) könyve	2Krn 26,22

ÜZENET

A két könyv a zsidó történelem összefoglalása: *Isten egyeduralmát* mutatja kormányzása során a teremtéstől a babiloni fogságig. Jahve Izrael előtt a csodák Istenének bizonyul meg, aki belenyúl népe történetébe. Valahányszor Őrá hivatkozik egy király, akkor Isten bizonyára leszámol ennek ellenségeivel.

FELOSZTÁS

1. *Nemzetségtáblázat, 1Krn 1-9. fej.*
Ádám-tól Ábrahámig és családjáig 1,1-42

Az edomita királyok és törzsfők	1,43-54
Izráel 12 törzse	2-8. f.
Jeruzsálem és Gibeon lakói	9. f.
2. <i>Izráel története Dávid alatt, 1Krón 10-29. fej.</i>	
Saul házának bukása	10. f.
Dávid királyságának kezdete	11-12. f.
Gondoskodás a vallási rendtartásról és a templomról (frigyláda)	13-17. f.
Dávid harci sikerei	18-20. f.
A népszámlálás és büntetése	21. f.
Tervek a templom és a templomi szolgálat számára	22-26. f.
Az állami szolgálat rendje	27. f.
Dávid utolsó intézkedései	28-29. f.
3. <i>Izráel története Salamon alatt, 2Krón 1-9. fej.</i>	
Salamon királyságának kezdete	1. f.
A templomépítés	2-4. f.
A templom felszentelése	5-7. f.
Salamon királyi dicsősége és halála	8-9. f.
4. <i>Júda országának története, 2Krón 10-36. fej.</i>	
Roboámtól Sédékiásig: 19 király és egy királynő (lásd a királyok táblázatát)	
Kulcsszó: 1Krónika: Szolgálat	
2Krónika: Júda királyai	

JELKÉPEK

A frigyláda Obed-Edom házában: képe annak az áldásnak, amely azon a családon nyugszik, amelynek közepette Isten lakik (1Krón 13).

A frigyláda Jeruzsálemben, a vallási és politikai élet középpontjában (1Krón 15-16): képe annak az áldásnak, amely azon a népen nyugszik, amelynek középpontjába Isten bejutott.

Mórija hegye

A népszámlálásnak (1Krón 21) és az ezt követő döghalálnak története, ami a Jebuzeus Ornán szérűjén, Mórija hegyén szűnt meg. *A prófétai hegy,* ahol Isten haragja kiengesztelődött: a későbbi Golgota helye (21,22).

Az oltár, amelyet Dávid ott felállított, az egyetlenszerű áldozati helyre emlékeztet: a golgotai keresztre.

A szérű megvásárlása. A jövődő templomnak is megvásárolt alapon kell feküdni: Krisztus fizette meg értünk az árat.

A tűz az égből (az áldozat után): a Szent Szellem betölti a szíveket, amelyeket a kereszten hozott áldozat megtisztított (26.v.b.).

KÜLÖNLEGES ISMERTETŐJELEK

Csupán Júda királyainak a története van feljegyezve. Az Izráelről való teljes hallgatás talán onnan ered, hogy az izráelita királyoknak semmi részük nem volt a templomban és az igazi istentiszteletben.

A számos nemzetségtáblázat. Ezek a névjegyzékek ama kor izráelitái számára különleges jelentőséggel bírtak; bizonyosság volt a különféle nemzetségek részére, hogy Isten gyülekezetéhez tartoznak.

A szerző tudatosan ábrázolja az eseményeket úgy, ahogyan azok, összefüggésükben a nyilvános istentisztelettel és minden azzal kapcsolatos dologban (templom, papok stb.) megjelennek.

KÜLÖNFÉLE

Júda királyai (a 2Krónikák alapján)

Dát. Kr.e.	Király	Hivat. idő	2Krónika	Megítélés	Próféta	Megjegyzések
931	Roboám	17 év	10-12	gonosz	Iddó, Semája	
914	Abija	3 év	13	gonosz		Háború Jeroboám ellen
911	Asa	41 év	14-16	jó	Azária, Hanáni	Harc a bálványimádás ellen
870	Jósafát	22 év	17,1-21,1	jó	Jéhu, Jaházriel, Eliézer	Szövetség Ahábbal
848	Jórám	8 év	21,2-20	gonosz	Obádia	Elszakadás, Illés levele
840	Aházia v. Joáház	1 év	22,1-9	gonosz		
840	Atália	6 év	22,10-23,31	gonosz		
835	Jóás	40 év	24	jó	Jóel	Jójada befolyása
796	Amásia	29 év	25	gonosz	"egy prof."	Bálványimádás
792	Uzziás v. Azáriás társuralk.	52 év	26	jó	Ézsaiás,	Beavatkozás a Zakariás papi tisztbe
767	Uzziás egyedül					
748	Jótám társuralk.	16 év	27	jó	Ézsaiás, Mikeás	Szerencsés országlási időszak
740	Jótám egyedül					
732	Aház	16 év	28	gonosz	Ézsaiás, Mikeás	Istentelenség
716	Ezékias	29 év	29-32	nagyon jó	Ézsaiás, Mikeás	Tiszta istentisztelet
697	Manassé társuralkodó	55 év	33,1-20	gonosz	Náhum és mások	Bálványimádás és töredelem
687	Manassé egyedül					
642	Amon	2 év	33,21-25	gonosz		Istentelenség
640	Jósiás	31 év	34-35	nagyon jó	Sofóniás, Náhum, Jeremiás, Hulda	Ébredés a törvény megtalálása által
609	Joáház	3 hó	36,1-3	gonosz	Jeremiás	Nékö fáraó adót vet ki
609	Joákim	11 év	36,4-8	gonosz	Jeremiás, Habakuk	1. száműzetés Kr. e. 605
598	Joákin	3 hó	36,9-10	gonosz	Jeremiás	2.száműz. 598
597	Sédékiás	11 év	36,11-21	gonosz	Jeremiás	3.száműz. 586
586	Vége Júda királyságának					Jeruzsálem pusztulása

A héber kánon Ezsdrát és Nehémiást egy könyvben egyesítette, s ez Ezsdrás nevét viseli. A Septuaginta választja először szét a két művet. Ugyanazt az időszakot dolgozzák fel, s kölcsönösen kiegészítik egymást. A különbség a két könyv között abban áll, hogy az első könyvben az írástudó Ezsdrás, a másodikban pedig a helytartó Nehémiás játssza a főszerepet. Ennek ellenére a két férfi kéz a kézben dolgozott, s ugyanazokért a dolgokért küzdött és szenvedett. Mindkét könyv a Krónikák folytatását képezi (vö. 2Krón 36,22-23-at Ezsd 1,1-3-mal). *Aggeus, Zakariás és Malakiás* próféták szoros munkaközösségben álltak Ezsdrással és Nehémiással.

E könyveknek nagy történelmi jelentőségük van. Az egyetlen történelmi dokumentumot alkotják, amely legalább részleges felvilágosítást nyújt Palesztina történetének Jeruzsálem lerombolása és a makkabeus háborúk közötti idejéről.

IDŐSZAK

A könyvek jó száz évnyi időszakot ölelnek fel, amely az első foglyoknak Zorobábel vezetésével Kr. e. 536-ban történt hazatérésével kezdődik (Ezsd 1-2) és Nehémiás második (Kr. e. 433) jeruzsálemi tartózkodásával végződik (Neh 13,6-7).

Ezsdrás és Nehémiás korának legfontosabb eseményei:

- 536. Cirus rendelete: A zsidók hazatérése Zorobábel és Jósua vezetése alatt (kb. 50.000 fogoly), Ezsd 1-2. fej.
- 536. Az oltár építése, a lombsátor ünnepe, 3,1-7.
- 535. A templomépítés megkezdése, 3,8-13.
A munka szünetel, 4,23-24.
- 520. Aggeus és Zakariás próféta megkezdí működését (Agg 1,1; Zak 1,1) 5,1.
Az építkezések folytatása, 5,2.
- 515. A templom fölszentelése (Adár-hónapban = az év utolsó hónapja), 6,15-18.
- 515. Páskaünnep (1. hó 14. napja), 6,19-22.
57 évi hézag (Ezsd 6. f. és 7. f. között). Itt iktathatók be az Eszter könyvben feljegyzett események (515-458).
- 458. Ezsdrás elhagyja Babilont, és kb. 1800 száműzöttel visszatér Jeruzsálembe, 7-8. f.
12 évnyi hézag (Ezsdrás könyvének vége és Nehémiás könyvének eleje között: 467-446).
- 446. Nehémiás hírt kap a Jeruzsálemben élő zsidók nyomorúságáról, 1.f.
- 445. Nehémiás utazása Jeruzsálembé, 2,9.
A város fala 52 nap alatt felépül, 6,15.
12 évnyi hézag (Nehémiás visszatérése Susánba, 445-433).
- 433. Nehémiás másodízben utazik Jeruzsálembé, 13,6-9.

SZERZŐ

A szerző ismeretlen. Mivel Eliásib családfája (Neh 12,10-22) Jadduáig, Nagy Sándor (336-323) kortársáig terjed, úgy látszik, hogy a szerző jóval az elbeszélte események után élt. Természetesen arról is szó lehet, hogy ez későbbi toldalék. Éppen ezért lehetséges, hogy ezeket a tudósításokat már néhány évvel az események után írásba foglalták.

Mindenesetre könnyen megkülönböztethetünk két fő forrást, melyek az írásba foglalás alapjául szolgáltak. Ezek *Ezsdrás és Nehémiás* személyes följegyzései: könnyen felismerhetők arról az alakról, amelyben írták azokat, nevezetesen az "én" alakról: Ezsd 7,27-9,15; Neh 1,1-7,5; 12,27-13,31.

A szerző ezenkívül különféle nemzetségtáblákat és statisztikákat használt fel (Ezsd 2), valamint a gyülekezet tagjainak, a fal építőinek (Neh 3 és 7), a papoknak és lévítáknak (10 és 12) névsorát.

A könyv *hitelességét* megerősítik Aggeus és Zakariás próféták könyvei.

ÜZENET

E könyvek üzenete két szóban foglalható össze: *templomépítés és reformáció*. - Ezek előfeltétele a teljes visszatérés Istenhez, és Mózes törvényeinek szigorú szem előtt tartása (Neh 8,1-8).

További céljuk e könyveknek, hogy megmutassák, miként vezeti vissza Isten gondviselése Izrael népét a fogságból a régi hazába, és ott hogyan örökösödik a belső és külső ellenség szeme láttára az ismét felállítandó állam új rendjén.

FELOSZTÁS

Ezsdrás

1. Zorobábel és Jósua munkában, 1-6. fej.

- Cirus rendelete, s annak végrehajtása 1. f.
- A hazatérők jegyzéke 2. f.
- Alapkövetétei a templomépítéshez 3. f.
- Az építkezés megzavarása (samaritánusok) 4. f.
- A templomépítés újakezdése (Aggeus, Zakariás) 5. f.
- Dárius rendelete és a templom fölszentelése 6. f.

2. Ezsdrás munkában, 7-10. fej.

- Ezsdrás utazása és felhatalmazása 7. f.
- A hazatérők (böjt, ima) 8. f.
- Ezsdrás megdöbbenése és bűnbánati imája 9. f.
- Tisztogatási művelet: harc a vegyesházasságok ellen 10. f.

Kulcsszó: **Templomépítés**

Nehémiás

1. A falak újjáépítése, 1-7. fej.

- Nehémiás szomorúsága és bűnbánati imája 1. f.
- Engedély az utazáshoz, megérkezés Jeruzsálembé 2. f.
- Építés, szervezés és ellenségeskedés 3-4. f.
- A szegények panasza, tartozások elengedése 5. f.
- Külső és belső ellenség, a falépítés befejezése 6. f.
- Népszámlálás 7. f.

2. <i>A vallási-erkölcsi élet új rendje, 8-10. feje.</i>	
A törvény felolvasása és a lombsátor ünnepe	8. f.
Nemzeti bűnbánati- és imanap	9. f.
Az Istennel való szövetség megújítása	10. f.
3. <i>A politikai élet új rendje, 11-13. feje.</i>	
Lakó- és nemzetségjegyzékek	11. f.
Papi és lévitacsaldok	12,1-26
A városfalak fölszentelése	12,27-43
Új intézkedések	12,44-13,3
Nehémiás tevékenysége második jeruzsálemi tartózkodása idején	13,4-31

Kulcsszó: Reformáció

JELKÉPEK

Az elválás

A zsidók meg nem engedett kapcsolatai az idegenekkel gátolták az újjáépítést (Ezsd 9-10). Ezsdrás elküldi az idegen asszonyokat és a félpogány samaritanusokat. Jézus Krisztus Gyülekezetének elkülönített népnek kell lennie: 2Kor 6,15-18.

A templom és a falak újjáépítése

Minden visszatérés Istenhez az Ő templomának, az oltárnak a felállításával kezdődik: ez a Jézus Krisztus keresztje. Ha az ember a keresztnek új életet adó erejét megragadta, akkor lehet külső életét (a falak) is átalakítani.

Az ellenfél

A horonbeli Szanballat és az ammonita Tóbiás (Neh 2,10), valamint az arab Gesem (2,19) mindent elkövetnek, hogy Isten népét az építésben megakadályozzák. Ők az ellenségnek és szövetségeseinek képe, akik szüntelen azon igyekeznek, hogy Isten népét Isten országának erőteljes építésétől visszatartsák.

KÜLÖNFÉLE

Gyakorlati tanítások

Isten, az Úr, örködik az Ő népe fölött. Oltalmazó kezét évszázadokon át mindig népe fölött tartotta.

Isten országának szüksége van olyan férfiakra, vezetőkre, akik ismerik a feladatukat, és azt szívükön viselik. A langyosak és lusták alkalmatlanok Isten dolgainak végzésére.

Hogy Isten dolgait sikeresen hajtsuk végre, ahhoz mindkettőt szükséges kézbe vennünk: *a kardot és a vakolókanalat.* A kard Isten Igéjét jelenti (Ef 6,17), mellyel ellenállhatunk az ellenséges támadásnak, a vakolókanál pedig a mi együttműködésünket Isten országá építésében.

Az ébredés ismertetőjelei

Visszatérés a Szentíráshoz	8. feje.
Isten szerinti szomorúság és Istenben való öröm	8,9-13
Engedelmesség (a lombsátor ünnepének megtartása a törvény előírása szerint)	8,13-18

Megalázkodás és bűnbánat (nyilvános bűnvallás jellemzi)	9. feje.
Szövetségmegújítás belsőképpen	10,1-28
Hűség Isten törvénye megtartásában	10,29-40

ESZTER

Eszter könyve a legtöbbet vitatott ŐSZ-i könyvek közé tartozik. Maguk a zsidók is elutasították, s ma is elutasítják, mivel azt a véleményt képviselik, hogy e könyvet a gyűlölet és bosszú érzelmi itatják át; miközben - ami a tisztán vallásos értékét illeti - a Szentírás más könyvei erősen háttérbe állítják. Mint ahogy minden becsületes vélekedésben akad egy szemernyi igazság, úgy itt is: Eszter könyve nem mentes a gyűlölet és a bosszú gondolataitól - ez teljesen igaz. Ezek azonban olyan gondolatok, amelyeket minden nép melegen, amely idegen testként kényszerülne élni más népek között. S a zsidó nép immár csaknem két évezrede él idegen testként más népek között; számtalan borzalmas üldözésen ment keresztül, gyűlölték és gyűlölni s üldözni fogják, mint egyetlen más népet sem a földön. Szabad-e akkor csodálkoznunk, ha a zsidóság épp Eszter könyvében álmainak megvalósulását látta, amely abban csúcspontod ki, hogy végre egyszer nem az idegenek üldözik a zsidóságot, hanem a zsidóság győzedelmeskedik az idegenek fölött? - Egyébként nagy túlzás azt állítani, hogy Eszter könyvéből teljességgel hiányzik minden bibliai érték. Gondoljunk csak Eszter híres szavára: *"Ha azután elveszek, hát elveszek!"* (4,16). Ez a mondat egyetlen igazi kereszténynek sem válna szégyenére - vajon nem e szerint az alapelv szerint élt és cselekedett az evangélium sok hitvallója?

Eszter könyve zárja le az ŐSZ történeti könyveinek sorát. A zsidó kánonban a "kötubim"-ba tartozik, s az öt tekercs (megillót) egyike, melyet különféle zsidó ünnepek alkalmával olvastak fel. Eszter könyvét a *purim ünnep* első napján (adár, a 12. hónap 14-15 napján) olvasták fel, emlékezésül arra a szabadításra, amelyben Eszter alatt a zsidók részesültek.

IDŐSZAK

E könyv eseményei a legnagyobb valószínűség szerint a fogságból történt első és második hazatérés közötti időre esnek (az első Zorobábel alatt 536-ban, a második Ezsdrás alatt 458-ban). A könyv tehát 78 évnyi időszakot ölel fel. Időrendileg Ezsdrás könyve 6. és 7. fejezete közé kell besorolni. (Lásd: az "Időszak" fejezetet Ezsdrás-Nehémiás magyarázatában.)

SZERZŐ

Ismeretlen. Valószínűleg a fogságból való hazatérés után írta meg a könyvet. Egy forró hazaszeretettől fűtött zsidóra kell gondolnunk, aki igen járatos volt a perzsa udvar szokásaiban, s kimagasló írói képességgel rendelkezett. A művet héber nyelven írták, s mégsem hiányzik belőle számos arám kifejezés, ami különféle írásmagyarázót arra indított, hogy Ezsdrást tekintsék szerzőnek. A 9,20 alapján mindenesetre föltételezhetjük, hogy *Márdokeus szolgáltatta a legfőbb alapot.*

A könyv hitelességét erősen támadták, mégis a királyi udvar és a perzsa birodalom szervezetének pontos leírása, valamint a purim ünnep megalapítása, amelyet a zsidók még ma is megülnek, döntő bizonyítékok hitelessége tekintetében. Ezenkívül Herodotos írásai, valamint a legújabb időből származó régészeti leletek igazolják Eszter könyvét.

ÜZENET

A könyv *Isten szeretetét, hűségét és gondviselését* mutatja meg szétszórtságban élő népével szemben. Isten a Gyülekezetét hűtlensége ellenére sem hagyta el. Bár a nép fogságban él, mint bárány a farkasok között, mégis az ember istenítésére szóló istenellenes felhívásnak nem tesz eleget. A könyv Izráelt a keleti udvari élet bujasága közepette a kegyesség és erkölcsi tisztaság példájaként akarja elének állítani, s egyben a pogány környezetben a mózesi törvény lelkiismeretes megtartásának példaképeként.

FELOSZTÁS

Vásti királyné elűzése	1. f.
Eszter királynévá emelése	2. f.
Hámán felmagasztalása és ellenségeskedése	3. f.
Márdokeus és a zsidóság gyásza	4. f.
Eszter lakomája	5. f.
Márdokeus tisztelete Hámán által	6. f.
Hámán bukása és kivégzése	7. f.
A zsidók szabadulása és bosszúja	8-9. f.
A purim ünnep megalapítása	10. f.

Kulcsszó: **Gondviselés**

JELKÉPEK

Eszter királyné

Készsége - ahogy életét kockára tette népéért - és a király előtti közbenjárása révén egész népe szabadulásának közvetítője volt. Annak a képe, aki életét valóságosan odaadta és aki a népét Isten előtt közbenjáróként képviseli.

Előkészületében, hogy a király előtt megjelenjen, Jézus Krisztus Gyülekezetének a képe, amelynek fel kell készítenie magát a Krisztus-Királyval való találkozásra.

Megkegyelmezésében, amikor az aranypálcát megérinti, utal a kegyelemre, amely mindenkinek osztályrészévé válik, aki alázatosan, könyörögve járul a királyok Királya elé.

KÜLÖNLEGES ISMERTETŐJELEK

Sem a törvényt, sem a zsidók vallásos szokásait nem említi.

Az ŰSZ sohasem hivatkozik Eszter könyvére, sem idézet, sem utalás formájában.

Isten neve az egész könyvben nem fordul elő. Hogyan magyarázható ez? Csak a legfontosabb feleleteket említjük meg:

"Valóban elrejttem az én arcomat abban az időben, minden gonoszsága miatt, amelyet cselekedett, mivelhogy más istenekhez fordult." Isten elrejtette arcát népe elől, amely előnyben részesítette a pogány földön való tartózkodást,

ahelyett, hogy kihasználta volna az alkalmat, hogy Zorobábel Jeruzsálembe térjen vissza.

Itt egy prófécia beteljesüléséről van tehát szó (5Móz 31,18).

Bár nem említi a könyv Isten nevét, mégis érezzük ebben a történetben Isten erős kezét, amely kezdetől fogva mindent irányít, és adott pillanatban népét csodálatos szabadításhoz juttatja.

Egyes bibliamagyarázók, közöttük dr. Bullinger professzor, arra figyelmeztetnek, hogy héber nyelvbúvárok négy helyen megtalálták Eszter könyvében Jahve nevét akrosztichon* alakjában. Erre utal a talmud is. Az a tény, hogy az izráeliták bőjtöltek, imádkoztak és sírtak (4. fej.), mutatja, hogy Istenhez kiáltottak. Ki másnak szólhatott a bőjtjük, ha nem Jahvénak, szövetséges Istenüknek?

KÜLÖNFÉLE

Gyakorlati tanítások

Komoly felszólítás arra, hogy azokat az alkalmakat, amelyeket Isten ad nekünk, használjuk ki. Ezek az alkalmak visszahozhatatlanok, s gyakran élet és halál felett döntenek, mind a magunk, mind embertársaink esetében.

Figyelmeztetés, hogy ne úgy éljünk, mintha Isten nem is létezne, mert hiszen a jelenlétét nem kerülhetjük ki, sem igazságossága alól nem vonhatjuk ki magunkat.

Buzdítás, hogy se ne kételkedjünk, se el ne csüggedjünk; Isten segítségére jön gyermekeinek - Ő hatalmas arra, hogy megmentse őket!

Intés, hogy akaratunkat rendeljük alá Isten akaratának, mert neki megvan a terve minden egyes ember élete számára.

JÓB

Jób könyve a főszereplője nevét viseli. E név a héber "ajab" gyökre vezethető vissza, amelynek jelentése: "gyűlölni, megtámadni", vagy pedig: "ellenségeskedés".

Jób személyének *történeti voltát* többször megkérdőjelezték. Mégis, tekintettel a Szentíráásra, hisszük, nem tévedünk, ha azt állítjuk, hogy Jób nem költött személy, hanem olyasvalaki, aki csakugyan élt és szenvedett: vö. Ezékiel 14,14.20 és Jakab 5,11. Csupán egy zseniális költő képzelőerejében keletkezett alakról a Szent Szellem aligha beszélt volna ilyen szavakkal.

Jób könyve - mind alakját, mind tartalmát tekintve - az ŰSZ-i kánonban egyedülálló helyet foglal el. S nem csupán ez: szépsége és költői ereje révén a világirodalom legkiválóbb művei mellé állítható. Tartalmilag mindig idősebb marad, mert valameddig ember él a földön, fennáll a kérdés: mi értelme van a szenvedésnek?

IDŐSZAK

Jób - minden valószínűség szerint - a *patriárkák korában* élt. Bibliai bizonyítékok egész sora beszél erről:

* Akrosztichon = olyan vers, amelyben a versszakok vagy sorok kezdőbetűit összeolvasva egy nevet vagy mondást tesznek ki.

A könyvben leggyakrabban előforduló *tulajdonnevek*:

Úz	Jób 1,1 - 1Móz 10,23
Sába (Séba)	Jób 1,15 - 1Móz 10,28
Káldea (Kaszdim)	Jób 1,17 - 1Móz 11,31
Elifáz	Jób 2,11 - 1Móz 36,15
Suah (Suhi)	Jób 2,11 - 1Móz 25,2

stb.

Jób *gazdagsága*, mely mindenekelőtt barmokból állott (vö. 1Móz 13,2).

A *magas életkor*, melyet Jób a pátriárkákhöz hasonlóan ért (42,16).

Nincs semmiféle hivatkozás Izráel népére: Jóbnak tehát *Mózes előtt* kellett élnie.

A Jákób történetéből ismert (1Móz 33,19) pénzéremnek, a "*kesitának*" (42,11) az említése, melyet Károli pénznek fordít.

A *kőre írás* vasvesszővel vagy vésővel (19,24).

Úgy látszik tehát, hogy Jób fejedelem, pátriárka lehetett (talán nem is izráelita). Mindenesetre tekintélyes személyiség volt.

SZERZŐ

A szerzőt a könyv *sehol sem nevezi meg*. A hagyomány, ahogyan a talmud feljegyezte, arról beszél, hogy a könyvet Mózes szerezte. Ezt mégsem állíthatjuk bizonyosan. Különböző véleményeket ismerünk, amelyek mindegyikének van több-kevesebb alapja:

Sok kimagasló írásmagyarázó a könyvet *Salamon korára* vezeti vissza (pl. Luther). Arra a tényre támaszkodnak, hogy Dávid és Salamon uralkodása a leggazdagabb korszak, a héber irodalom aranykora volt (Zsoltárok, Prédikátor, Énekek Éneke).

Mások *Ezékiás korára* hivatkoznak, mint klasszikus héber idősakra (Kr. e. a 8. században), Ámós és Hóseás, Ézsaiás és Mikeás idejére.

Végül mások úgy vélekednek, hogy a könyv a *fogság idejéből* származik, helyesebben: a száműzetésből való visszatérés utáni időből. A legfőbb érv e felfogás mellett a Sátán említése Jób könyvében. Könyvünk bevezetésén kívül ugyanis csupán két másik ÓSZ-i könyvben fordul még elő a Sátán neve (Zak 3,1-2; 1Krón 21,1). Feltételezik, hogy ez pogány eredetű név, és hogy Izráel a babiloni fogságból hozta magával.

Nyilván meg kell elégednünk annyival, hogy egyszer egy kegyes költő Jób történetének régi szájhagyományát megírta költői formában. A szerző mindenestre izráelita volt, mert a könyv általában magán viseli az izráelita valóságos gondolatok bélyegét.

ÜZENET

A fő tárgya: a *szenvedés titka*. A könyv meg akarja oldani azt a kérdést, hogy hogyan egyeztethetők össze a kegyesek szenvedései Isten igazságosságával. Kiemeli, hogy a szenvedés nem föltétlenül az elkövetett bűnök büntetése (ez Jób barátainak a véleménye és általánososan elterjedt felfogás Izráelben); mert a büntetésül szolgáló szenvedés mellett van *tisztulás* (Elihu nézete) és *próbául szolgáló szenvedés* is (a tudósítás elejének és végének tartalma). Ezért kapja a szenvedő azt a gyakorlati tanácsot, hogy lázadozás és perlekedés nélkül bízza csak magát alázatosan a világ Teremtőjének és Kormányzójának bölcs vezetésére (Isten beszédének a tartalma).

FELOSZTÁS

1. Történeti bevezetés: 1-3. fejelet.

Jób a próba előtt	1,1-5
Első jelenet a mennyei helyeken	1,6-12
Jób megállja a helyét az első próbában	1,13-22
Második jelenet a mennyei helyeken	2,1-6
Jób megállja a helyét a második próbában	2,7-13
Jób panasza	3. f.

2. Beszélgetés Jób és barátai között, 4-37. fejelet.

1. Első beszédsorozat	4-14. f.
Elifáz, Jób, Bildád, Jób, Cófár, Jób	
2. Második beszédsorozat	15-21. f.
Elifáz, Jób, Bildád, Jób, Cófár, Jób	
3. Harmadik beszédsorozat	22-31. f.
Elifáz, Jób, Bildád, Jób	
4. Negyedik beszédsorozat	32-37. f.
Elihu	

3. Beszélgetés Isten és Jób között, 38,1-42,6

1. Isten első kijelentése	38,1-39,35
Jób felelete: megalázkodás	39,36-38
2. Isten második kijelentése	40-41. f.
Jób felelete: bűnbánat	42,1-6

4. Utószó: Jób a próba után, 42,7-17

Imádság a barátokért	
A régi barátok hazatérése	
Megkettőzött növekedés	

Kulcsszó: **Szenvedés**

JELKÉPEK

Krisztológia: A Közbenjáró (Igazlító, magyarázó, 9,32-33; 33,23).

A Megváltó (19,25).

A váltásdíj (33,24).

Jób barátai: A kísértés jelképe.

KÜLÖNLEGES ISMERTETŐJELEK

Semmi célzás nincs Izráel történetére vagy Mózes törvényére. Még Istennek, Jahvének, Izráel szövetséges Istenének a neve is csak egyetlenegyszer fordul elő az egész könyvben (12,9). Ha Istenről beszélnek Jób és barátai, mindig az *Elohim* kifejezést használják.

A könyv kizárólagos *költői jellege*, a beszédek stílusa és felépítése.

A párbeszéd *Isten és a Sátán között*.

KÜLÖNFÉLÉK

Jób vádlói

ELIFÁZ. *Igaz hitű*, szigorú erkölcsű, a halott ortodoxia követője. Dogmatikájának alapja egy éjszakai látomás (4,12-21). Érvelése a következő: *A szenvedés kétségtelenül a bűn következménye*. Jób szenved, következésképpen bűnbánatot kell tartania, és vissza kell térnie Istenhez.

BILDÁD. *Filozófus*, akinek egész bölcsessége a hagyományra támaszkodik (8,8-10), s akinek vallása kegyes frázisokból áll. Érvelése a következő: *Isten igaz, ha nem válaszol Jóbnak, akkor megvan rá az oka*; a hamis ember imájára nem válaszolhat. Elháríthatatlan a gonoszra váró megtorlás.

CÓFÁR. *Gőgös*, a három barát közül a legértelmesebb, aki azzal dicsekszik, hogy Isten útjait tökéletesen ismeri. Azt állítja, hogy *Jób kevésbé keményen bűnhődik, mint amennyire rászolgált*, és hogy a gonosz élete mindig rövid ideig tart.

ELIHU. *Magabiztos*, aki részint helyes ismerete ellenére önhitt bizonyossággal akarja Jób szenvedéseit magyarázni. Hibáztatja Jóbót Isten elleni vakmerő beszédeiért. Tétele így hangzik: A szenvedések nyilvánvalóvá teszik az ember előtt a saját maga előtt is elrejtett bűneit, és ki akarják őt azokból gyógyítani. *A szenvedés tehát: fenyítés, melyet Isten a kegyesek tisztítására és tisztulására használ föl.*

ZSOLTÁROK

A Zsoltárok könyve a héber költészet legnagyobb és legszebb reánk maradt emléke. E könyv alkotta Izráel népe szellemi-vallásos énekgyűjteményét. A héber kánonban a Biblia harmadik részéhez, a kötübimhoz tartozik, ahol első helyen áll. A héber bibliakiadásokban a "Széfer-töhillum" nevet viseli, ami annyit jelent: "Dicséretnek" vagy "Magasztaló énekek".

IDŐSZAK

A legtöbb zsoltár időpontját lehetetlen megállapítani. Mégis meglehetősen bizonyossággal állíthatjuk, hogy e nagy énekköltészet Izráel történetének Dávidtól Ezékielig terjedő 300 évre esik. Bár tartalmaz a Zsoltárok könyve olyan énekeket is, amelyek e korszak előtti és utáni évekből származnak, a legtöbbjük mégis erre, az énektermés tekintetében leggazdagabb időszakra esik.

SZERZŐ

A 150 zsoltárból a feliratok szerint 73-at *Dávid* írt, így ő mondható a legjelentősebb zsoltárköltőnek. Költői tehetségét és működését történelmi bizonyítékok igazolják: 1Sám 16,16-19; 18,10; 2Sám 1,17-18; 6,5; 23,1; 2Krón 7,6; 29,30; Csel 2,25-26; Róm 4,6-8 stb. Két zsoltár *Salamontól* származik, 50 ismeretlen szerzőtől, 25 pedig különböző költőktől, mint: *Kóráh fiai, Aszáf, Mózes, Etán és Hémán.*

Hogy mikor és kitől kapta a Zsoltárok könyve a végleges alakját, nem tudjuk. Különféle írásmagyarázók azért következtetnek *Ezsdrásra*, mert Ezsdrás és Nehémiás könyvei többször hangsúlyozzák, hogy Dávidnak a vallásos énekre vonatkozó előírásait gondosan szem előtt tartották.

ÜZENET

Bár olykor belevegyül a bánat és a panasz hangja is, a Zsoltárok könyve mégis a maga egészében a *magasztaló imádás éneke*, az imádat könyve. Ez

az imádás nemcsak a templomban, hanem a szabad ég alatt és a barlangokban, a pusztában és a hegyeken is Istenhez száll fel.

A Zsoltárok könyve egész különös módon enged bepillantást az *emberi lélekbe* is. Látjuk ezt Isten utáni vágyakozásában, a hit és imádás magaslatain éppúgy, mint a levertség és félelem mélységeiben is.

FELOSZTÁS

A Zsoltárok könyve öt részre oszlik, mondhatjuk úgy is, hogy öt könyvre. Mindegyik könyv Isten dicsóftásával zárul, az utolsó pedig a hallelujah-zsoltárokkal. Ez a felosztás, amelyet már a talmudban megtalálunk, a tóra felosztására emlékeztet (Mózes öt könyve).

Az 1. könyvet (1-41) Dávid könyvének nevezhetjük. Csaknem kizárólag Dávid énekeit tartalmazza.

A 2. könyv (42-72) a Kóráh fiainak 7 zsoltára csoportjával kezdődik, s így következik 1 zsoltár Aszáftól, 18 Dávidtól, 1 Salamontól, 4 ismeretlen költőtől. E részt gyakran *Kóráh fiai könyvének* nevezik.

A 3. könyv (73-89) 11 zsoltárt tartalmaz Aszáftól, 3-at a Kóráh fiaitól, 1-et Dávidtól, 1-et Hémántól, 1-et Etántól. *Aszáf könyvének* nevezik.

A 4. könyv (90-106) Mózes 1 zsoltárával kezdődik. Erre Dávid 2, és ismeretlen szerzők 14 zsoltára következnek. Ez az *ismeretlen szerzők könyve*.

Az 5. könyv (107-150) ismeretlen szerzők 28, Dávid 15 és Salamon 1 zsoltárából áll. Az *ünnepi énekek könyvének* nevezik.

Kulcsszó: **Imádás**

JELKÉPEK

Figyelemre méltó, hogy az ÚSZ-ben az ÓSZ-ből vett messiási jelentésű idézeteknek közel a fele a Zsoltárok könyvéből való. A Zsoltárok csakugyan vezető szerepet játszanak a krisztológiában. Kiábrázolva látjuk bennük Krisztust, mint

Királyt (2,20,21,24,72,110),

Áldozati Bárányt (22),

Jó Pásztor (23),

az Üdvösség Szikláját (27,5; 40,3 stb.).

KÜLÖNLEGES ISMERTETŐJELEK

A zsoltárok "emberi" jellege

A Szentírás legtöbb könyvében Isten nyilatkoztatja ki magát az embernek, beszél hozzá, vezeti, fenyíti, vigasztalja őt. A Zsoltároknak azt a visszhangot halljuk, melyet Isten szava ébreszt az emberi szívekben: az ember felel a Teremtőjének; kifejezésre juttatja hitét, háláját, imádatát, fájdalmát, bánatát, imádságát. A zsoltárok csodálatosan foglalják szavakba azt, amit nekünk oly nehezünkre esik kifejeznünk: a titkos indulatokat és érzéseket, a hívők lelki-állapotát.

A világot átfogó jelleg

Mivel a zsoltárok az emberi lélek legmélyebb megrezdülésének adnak kifejezést, az egész világon nagy becsben állnak. Minden nemzedék, minden nép magára ismer bennük. Még olyan időkben is, amikor a Bibliát elhanyagolták, a zsoltárok megtartották helyüket a liturgiában vagy az egyházi éneklésben.

Időnként fenn tudták tartani a szerencsétlenek és üldözöttek hitét is. Ez az oka annak, hogy a Zsoltárok az ÓSZ egyetlen olyan könyve, amelyet gyakran egy kötetbe kötnek össze az ÚSZ-gel.

Kapcsolata az ÓSZ-gel

A Zsoltárok a régi szövetségi nép történelmének nagyszerű megerősítése. Sok zsoltár ad rövid áttekintést azokról a nagy eseményekről, amelyeket a történeti könyvekben feljegyeztek:

1Mózes (a teremtés, a pátriárkák): 104 és 105; *2Mózes* (a tíz csapás, átkelés a Vörös-tengeren, a pusztai vándorlás, aranyborjú): 78 és 106; *4Mózes* (Koré, Baál-Peór, Mózes büntetése): 106; *Józsue* (Palesztina felosztása): 78; *Sámuel, Királyok, Krónika* (a frigyláda elvétele, Jeruzsálem és Dávid választása, s rengeteg részlet az életből; Salamon, a templom, az istentisztelet): 78, 127 stb. Lehetetlen úgy hinni a zsoltároknak, hogy el ne ismernők azokat a könyveket is, amelyek megelőzik őket.

Jelentősége

Az ÓSZ-nek egyetlen könyvét sem idézi oly gyakran az ÚSZ, mint a Zsoltárokat. Íme, két példa a sok közül:

a) Az apostolok mindenekelőtt a Zsoltárokra hivatkoznak, hogy bebizonyítsák: Isten előre látta Júdás történetét, Krisztus elvételét, feltámadását és megdicsőülését. Négy ízben szólnak a Zsoltárok isteni ihletettségéről: Csel 1,16-20; 2,25-31.34-35 és 4,11.25-27.

b) A Zsidók 1. fejezete egy rövid szakaszon belül (5-13) hat igehelyet idéz a Zsoltárokból, melyek Krisztus istenségét rögzítik le. Az ÚSZ tehát fenntartás nélkül megerősíti a Zsoltárok hitelességét és ihletett voltát. Itt ismét kitűnik Isten Igéjének csodálatos egysége.

Az átkok

Különböző helyeken rettenetes átkok találhatók: pl. 58,7-12; 69,25-29; 137,8-9. Ehhez a következőket kell szem előtt tartani:

a) A költői stílus nagyon gyakran használ kirívó képeket, melyeket helyesen kell értelmeznünk (vö. Jób 29,6. Jób sosem mosta a lábát édes tejben!)

b) A zsoltáros ellenségei voltaképpen Isten ellenségei voltak: ezért annyira elfogult velük szemben az író: 38,21; 139,21-22.

c) Dávid elég sokszor gyakorlatilag bizonyította be nagylelkűségét: 1Sám 24,5-8; 26,8-11.

d) A zsoltárátköltők az ÓSZ-hez tartoztak: nyelvezetük ÓSZ-i. Ami bennünket illet, a Máté 5,43-44-et kell szem előtt tartanunk.

Boldogmondások

Ezek igen számosak és csodálatosak. Az egyik legszebb nyitja meg az egész Zsoltárkönyvet: *Boldog ember az...* Az ÓSZ legismertebb boldogmondásait a Zsoltároknak találjuk: 32,1-2; 41,2-3; 94,12-15; 119,1-2; 144,15.

KÜLÖNFÉLE

Tárgy szerinti csoportosítás

A zsoltárokat tartalmuk szerint különféle módon csoportosíthatjuk, pl.:

Messiási zsoltárok	16,22,24,40,68,118
Bűnbánati zsoltárok	6,32,38,51,102,130,143
Halleluja zsoltárok	106,111,112,113,117,135,146-150
Tanító zsoltárok	1,5,7,15,17,50,73,94,101
Zarándok zsoltárok	120-134
Imádság zsoltárok	17,86,90,102,142
Király zsoltárok	92-100
Áhítatos zsoltárok	3,16,28,41,54,56,59,60,61,67,70,86,122,144
Reggeli zsoltárok	3,5,19,57,63,108
Esti zsoltárok	4,8,143
Megpróbáltatás zsoltárok	4,5,11,28,41,55,59,64,109,120,140,143
Profétai zsoltárok	2,16,22,40,45,68,69,72,97,110,118
Történeti zsoltárok	78,105,106

Isten nevei

Isten nevei vagy megnevezései a Szentírásban kivétel nélkül az Ő isteni jellemvonásait, tulajdonságait és magatartását világítják meg, s előfordulásuk mind időrendileg, mind Írás-tanulmányozás szempontjából egyaránt jelentős. A következő felsorolás mutatja a Zsoltároknak előforduló istenelnevezések módját és gyakoriságát.

Könyv	I.	II.	III.	IV.	V.
Adon	2	1	-	1	5
Adonai	13	18	15	1	12
Jah	-	-	2	7	32
Jahve	275	32	44	106	236
Él	18	16	20	9	10
Elohim	50	198	60	18	30
Eloah	1	1	-	-	2
Elion	3	4	5	4	1
Saddai	-	1	1	1	-

PÉLDABESZÉDEK

Ha a Zsoltárok könyve a lírai költészet egyik remekműve, akkor a Példabeszédek könyvét mint a *tanító-költészet* remekművét jelölhetjük meg. A Zsoltárok a vallásnak Istenre tekintő oldalát, a Példabeszédek viszont az embertársaink felé forduló oldalát mutatják meg.

A héber Bibliában a könyv neve: "Mislé Selomo" = "Salamon példabeszédei". A "masal" szó, melynek "mislé" a többes száma, alapjában véve azt jelenti: hasonlat, képekben kiabrázolt beszéd.

IDŐSZAK

Különbséget kell tennünk a Példabeszédek írásbafoglalásának ideje, valamint összegyűjtésük és kiadásuk ideje között (lásd a "Szerző" utolsó bevezetését).

Egyes mondások keletkezése a régmúltba nyúlhat vissza, mert bennük jó-részt ősrégi népi anyagot találunk, amely bizonyára szájról szájra járt, és végül Salamon írásban rögzítette.

Emellett, különösen az első részben, olyan gondolatmenetek találhatók, amelyek kétségkívül magukon hordják az izraelita királyság fénykorának, azaz Salamon idejének bélyegét.

SZERZŐ

Az egész ókor *Salamont* tekintette e könyv legnagyobb része szerzőjének. Semmiféle helytálló ok nem hozható fel e hagyomány ellen. A Példabeszédek tartalma is a királyság fénykorára utal. Ezenkívül a könyv olvasásánál az a benyomásunk, hogy ama isteni kijelentés visszhangját halljuk, amelyben Salamon - uralkodása kezdetén, bölcsességet kérő imájára érkezett feleletként - részeseedett (2Kron 1,1-12). S hogyan is érthetnők meg különben az 1Királyok 4,29.31-t: "És Isten adott Salomonnak igen nagy bölcsességet és értelmet és mély szívet, mint a tengerparti fővény. És szerzett háromezer példabeszédet, és énekeinek száma ezeröt volt."

Salamon beszédein kívül a könyv a "Bölcsék beszédei"-t tartalmazza (22,17). A bölcsék valószínűleg: *Etán, Hémán* és mások (1Kir 4,31). A végén "*Lemuél király beszédei*"-t találjuk (31. fejt.).

A könyvnek végleges írásba foglalása bizonyosan nem Salamon műve, - ezt inkább Ezékiás idejében adhatták ki (25,1). De az is meglehet, hogy Ezsdrás a végleges szerző.

ÜZENET

A bölcsék pillantása mélyen behatol az emberi szív titkos kamráiba, s legelrejtettebb redőit is napvilágra hozza. Az ilyen - a Szent Szellem által - lélekismeretből nyert igazságok tanítják a bölcséket értelmes, gyakorlati életbölcsességre, amely azonban kegyesség nélkül tökéletlen volna. Ezért hasonlítják ezek a bölcsék az igazi bölcsességet "*az Úr félelmé*"-hez (1,7; 9,10 stb.). Az a bölcsesség, amely nem rendeli alá magát Isten félelmének, az embert a cél mellett vezeti el, és gyakran romlásba dönti, miközben az igazi bölcsesség Istenhez és a gonosszal való szakításhoz vezet (3,7).

A könyv célja tisztán és érthetően kifejezésre jut a bevezető versekben (1,2-4):

Példabeszédek: "Bölcsesség és erkölcs tanulására, értelmes beszédek megértésére, okos fenyíték, igazság, ítélet és becsületesség megnyerésére: együttüknek eszesség, gyermekeknek tudás és meggondolás adására."

FELOSZTÁS

- I. Salamon példabeszédeinek első gyűjteménye 1-9. f.
Törekvés a bölcsességre.
- II. Salamon példabeszédeinek második gyűjteménye 10,1-22,16
Gyakorlati erkölcsösség.
- III. A bölcsék példabeszédei 22,17-24,34
Különféle példabeszédek.
- IV. Salamon példabeszédeinek harmadik gyűjteménye 25-29. f.
Erkölcsösség és közjó.

V. Agur és Lemuél példabeszédei 30-31. f.
Vallomások és családi boldogság.

Kulcsszó: **Igazi bölcsesség**

JELKÉPEK

A bölcsesség

Úgy látszik, hogy a "bölcsesség" szó, ahogyan azt a Példabeszédek, különösképpen a 8,22-31 alkalmazza, Jézus Krisztus személyére utal. Hisszük, hogy benne a később kinyilatkoztatott "logos"-tannal láthatunk egybecsendülést (Jn 1,1-14; 1Kor 1,30).

A bölcsesség

Péld. 8,23
8,27
8,29
8,29
8,30
8,14
2,4
8,5
1,33
8,35
9,5

Az Ige, Krisztus

vö. Jn 1,1
vö. Jn 1,1-2
vö. Jn 1,3
vö. Zsid 1,2
vö. Lk 3,22
vö. 1Kor 1,30
vö. Kol 2,3
vö. Lk 10,21
vö. Mt 11,28
vö. Jn 6,47
vö. Jn 6,35

A házasságtörő nő

A Példabeszédek az igazi, személyes bölcsességgel a házasságtörő nő alakjában megszemélyesített kísértést, az érzelmi értelem álbölcsességét állítja szembe. Ez az asszony, aki hitetlenséget, babonát, erkölcsstelenséget, s minden gonoszt egyesít magában, minden próféta Bábéle.

KÜLÖNLEGES ISMERTETŐJELEK

A könyv irodalmi alakja

A példabeszéd-költészet az igazságokat a legrövidebb formában és olyan elevenen akarja kifejezni, hogy könnyen megmaradjanak az emlékezetben. Erre szolgál a Példabeszédek íróinak három kifejezési módja: az antitézis (= ellentétel, vö. 16,22), a hasonlat (vö. 17,10) és a képes beszéd (vö. 27,15).

A példabeszédek értéke

Vigyázatlanok volnánk, ha valamennyi példabeszédet időbelileg és térbelileg korlátlanul akarnánk alkalmazni; hiszen a Szentírásban az itt lerögzített állításokkal szemben sok kivételt találunk: vö. pl. 10,27-et 1Mózes 4,8-cal és 2Sámuel 1,23-mal, valamint a 16,7-et a Cselekedetek 14,19-cel. Némely, a Példabeszédekben található tanítás viszonylagos, s nem abszolút jelentőségű.

KÜLÖNFÉLE

Különleges témák

Az isteni bölcsesség nem földöntúli titok, amely a mindennapi élet területén kívül van. Ellenkezőleg: nagyon valóságosan érinti a gyakorlati élet min-

E könyvet *sehol sem említi az ÚSZ.*

E könyv *semmit sem mond a megváltásról*, de megmutatja az emberi lélek nagy rászorultságát.

KÜLÖNFÉLE

A könyv *erkölcsi értékét* gyakran támadták. Valóban: számunkra, kereszténynek számára sok minden idegenül hangzik, mindenekelőtt a Prédikátor életszemlélete. Éppen a teljes kinyilatkoztatás hiányzik neki, amit mi Krisztusban ajándékkul kaptunk, s amely egyedül képes az élet rejtélyének kielégítő megoldását megadni.

ÉNEKEK ÉNEKE

A páskaünnep 8. napján olvasták fel, s arra a szeretetközösségre emlékeztetett, melyet Jahve Egyiptomban Izráel népével kötött.

A Prédikátor elejétől végéig a hiábavalóságról szól: "Ez is hiábavalóság és a lélek gyötrelme". Megmutatja, hogy a földi ragyogás és haszon hiábavaló és nem boldogít. Az Énekek Éneke ezzel szemben arról tesz tanúságot, hogy az emberi lélek mindent megtalálhat a "Szerelmes"-ben. A Prédikátor az első, az Énekek a második felét illusztrálja az Üdvözítő szavának: "Aki ebből a vízből iszik, ismét megszomjazik, valaki pedig abból a vízből iszik, amelyet én adok neki, soha örökké meg nem szomjazik!" (Jn 4,13-14).

A könyv fő mondanivalóját illetően három különféle magyarázat van. Az első kettő Salamonban és a szerelmesben (vagy a pásztorban) egy és ugyanazt a személyt látja. Mégpedig a Salamon és Sulamit közötti viszony az egyik felfogás szerint mint tisztán földi, múlt szerelem szemlélhető, míg a második nézet ebben a szerelmi viszonyban kizárólag szimbolikus, szellemi értelmet ismer föl. A harmadik értelmezés, amelyhez mi hajlunk, s melyet pl. F. Godet professzor vall: Salamonban és a szerelmesben két különböző személyt ismer fel. Ez vezet az események következő megértéséhez.

IDŐSZAK ÉS TÖRTÉNETI HÁTTÉR

Sulamit története Salamon fénykorára esik. Sulamit az északi országrész egyik pásztorának menyasszonya. Salamon udvari emberei egy napon az ő háremébe vezetik, ahol Salamon mindent megtesz, hogy szerelmét elnyerje. Sulamit azonban sem a földi pompától, sem Salamon kegyétől nem enged magát befolyásolni. Valahányszor udvarol neki a király, ő csak szerelmeséről, a pásztorról beszél. Gyakran önkívületbe esik, s ilyenkor látomásaiban szól szerelmeséről.

SZERZŐ

A hagyomány szerint *Salamon* a könyv szerzője. A könyv ezekkel a szavakkal kezdődik: "Éneke Éneke, mely Salamoné". Ki más is írhatta volna meg ilyen nagyszerűen a szerelemnek e csodálatos költeményét, ha nem éppen Salamon, aki a művészet és költészet iránt oly sokféle érzékkel, s az emberi ter-

mészet oly mély ismeretével rendelkezett. Az 1Királyok 5,12-ből tudjuk, hogy Salamon több mint ezer éneket költött.

ÜZENET

Bár felfogásunk szerint az Énekeknek történelmi háttere van, téves volna, ha benne csupán egy szerelmi történetet látnánk. Sőt! A könyv a szimbólum nyelvén mély üzenetet tartalmaz. Ez az üzenet így hangzik: *Isten és az Ő népe közötti szeretetközösség a kísértő minden igyekezetére sem megy tönkre mindaddig, míg a szeretet lángja Isten népében törhetetlen hűséget munkál.* Részletekre nézve lásd a "Jelképeket".

FELOSZTÁS

Három felvonásra osztjuk fel az Énekeket:

1. felvonás (1,1-3,5): *Fogva tartva a királyi palotában*

1. jelenet, 1,1-7. *Salamon háremében.*

Fiatal leányok kara énekel a király nagyságáról, s boldognak mondja a kiválasztott Sulamitot. Ő elárulja a lányoknak a származását, s bevallja hűtlenségét a reá bízott szőlőhegy őrzésében. Majd közli velük, hogy ő egy pásztorral van jegyben.

2. jelenet, 1,8-2,7. *Párbeszéd Salamon és Sulamit között.*

Csábítgatásaira így felel: "Az én szerelmesem pedig..." Az első kísértéseknek szerencsésen ellenáll.

3. jelenet, 2,8-17. *Első önkívület.*

Sulamit révületbe esik, és látomása van szerelmeséről. Látja őt, amint az kora reggel útnak indul.

4. jelenet, 3,1-5. *Második önkívület.*

Sulamit új látomása: szerelmesét keresi este.

2. felvonás (3,6-8,4): *Kísértések és hűség a királyi palotában*

1. jelenet, 3,6-11. *Salamon készülődik a menyegzőre.*

Sulamitot trónra fogják emelni, és első királynőként fog Izráel felett uralkodni.

2. jelenet, 4,1-5,1. *Párbeszéd Salamon és Sulamit között.*

A kísértések és csábítások egyre erősebbek lesznek.

3. jelenet, 5,2-19. *Harmadik önkívület.*

Abban a pillanatban, midőn Salamon azt hiszi, hogy Sulamitot meggyőzte, Sulamit ismét révületbe esik: "Elaludtam, de szívemben (lelkemben) vigyáztam, és íme, az én szerelmesem szava" (5,2).

4. jelenet, 6,1-8,4. *Utolsó párbeszéd Salamon és Sulamit között.*

Salamon minden eszközzel megkísérli, hogy őt megnyerje. A kísértés fokozódik (3-8). Minden áron magához akarja vonni, és hívja: "Térj vissza, térj vissza, ó Sulamit!..." (6,10); mire ő így felel: "Én a szerelmesemé vagyok, és engem kíván ő!" (7,10).

3. felvonás (8,5-14). *A szerelem győzelme.*

1. jelenet, 8,5-7. *Sulamit egyesülése szerelmével.*

Győzött a szerelem: erősebb, mint a halál, az Úr lángja (6-7).

2. jelenet, 8,8-10. *Gondoskodás a kishúgról.*

A megszabadult Sulamit kis hűgához szól, s inti őt: legyen hű, ha egyszer ő is kísértésbe jut.

3. jelenet, 8,11-12. Visszapillantás.

Sulamit még egyszer visszapillant, s látja lélekben Salamon királyt. Azt mondja neki: "Az én szőlőhegyem enyém: lemondok a te szőlőhegyedről!"

4. jelenet, 8,13-14. A szerelmes egyetlen kérdése.

A völgeány mátkájától dalt kér: "Hadd halljam én is...", azután eltűnik a fűszertermő hegyekbe, ahova Sulamit nemsokára követni fogja.

Kulcsszó: Szerelem

JELKÉPEK

A pásztor vagyis a szerelmes

maga Jahve! E személynél a legnyilvánvalóbb a hasonlat. A pásztor csak Sulamit látomásában jelenik meg (2,16; 5,19). Csupán a végén mutatkozik egy pillanatra, hogy szerelmese hangját hallhassa, aztán újra eltűnik (8,13).

Izrael eszményképe nem egy fogalom, hanem egy személy: *Jahve*, aki van és aki volt. A szent Isten Ő, aki mindig újra kinyilatkoztatja magát a világnak, míg végül Krisztusban (testté létele) egy rövid időre megmutatja magát. Ez a pásztor a mennyei helyeken legelteti nyáját, magasan minden földi szenny és szemét fölött (2,16; 5,18-19).

Ma a Jahve és népe közötti szeretetszövetséget az új szövetség helyettesíti, nevezetesen az ÚSZ-i szövetséges néppel, a Jézus Krisztus Gyülekezetével való szövetség. Krisztus a mi Szerelmesünk, a mi hű Pásztorunk, aki úgy szerette a Gyülekezetét, hogy önmagát adta érte. Ő az, aki életünket betölti; Ő az, akinek mi egész szeretetünket és hűségünket odaajándékozuk.

Sulamit

Sulamit egész szépsége és nagysága megmutatkozik szerelmese, a pásztor iránti hűségében. Története, amint már az elején mondtuk, a következő:

Egy szőlőhegyet kellett gondoznia, amelyet azonban nem őrizett hűségében (1,6). Elővigyázatlansága következtében az utcára került, mégpedig Salamon kocsjai és királyi emberei közé (6,9). Ezek elvitték Salamon háremébe (1,1-4), ahol ugyancsak magához tért, és fölismerte a veszélyt, amelybe került. Salamon király minden követelése és csábítása visszaverődött azon a kemény ellenálláson, amellyel szembeszegült az ő befolyásának. Valamennyi helyzetben győztes maradt: pásztorra iránti nagy szerelme volt belső erejének a titka (8,6-7).

Ez a Sulamit Izrael népét ábrázolja, az ÚSZ-ben pedig *Jézus Krisztus Gyülekezetét*. Salamon úgy írja le Sulamitot, mint aki bájos és ékes (1,10-12; 4,1 stb.), mint aki tökéletes (4,7), mint aki pompás és szép (1,15), mint a legkedvesebb menyasszonyt (4,9-12).

Az Efézusi levélben (5,22-33) találjuk meg ennek a Gyülekezetnek tökéletes képét, melyet Krisztus egyszer haza fog vinni ebből a világból, ahol körül van véve mindenféle kísértéssel és bajjal, mint olyan Gyülekezet, amely di-csőséges, mentes szeplőktől és sömöröktől, amely szent és feddhetetlen.

Salamon

király, itt Izrael földi királyságát személyesíti meg, mely ellentétben áll Jahvének, a választott nép láthatatlan uralkodójának mennyei szuverénitásával.

1 Sámuel 8,7: "Nem téged vetettek meg (Sámuel), hanem engem utáltak meg, hogy ne uralkodjam felettük".

Salamon tehát itt a világ fejedelmének, a földi hatalomnak a jelképe. Ez minden lehetséges eszközzel megkísérli Jézus Krisztus Gyülekezetét hűtlenségre csábítani. Ezért áll állandó harcban a Gyülekezet e világ fejedelmével: Szerelmésére, Krisztusra tekintve azonban győzni fog!

KÜLÖNLEGES ISMERTETŐJELEK

A könyvet sem az ÓSZ, sem az ÚSZ nem idézi. Isten nevét sehol sem említi.

ÉZSAIÁS

Ézsaiást a *próféták királyának* nevezik. Gondolatainak hallatlan súlya és rendkívüli mélysége van, stílusa pedig különös szépségű és erejű. Egyúttal ő az *evangélista a proféták között*, mert ő állítja népe szeme elé úgy, mint senki más, Isten Bárányának szenvedéseit és halálát.

A próféta *személyes viszonyairól* szinte semmit sem tudunk. Neve azt jelenti: *Jahve üdvössége* vagy *Jahve megment*. Ézsaiás Ámós fia volt, akit a zsidó hagyomány Amásia király testvérének mond, ez Uzziás király atyja volt (2Krn 26,1). Júdából származott, és valószínűleg Jeruzsálemben született. Szoros kapcsolatai a királyi házzal királyi, de mindenestre nagyon előkelő származásra engednek következtetni. Levéltáros volt, életrajzíró, titkár, Ezékiás királyfi nevelője, s valószínűleg orvos is a királyi udvarban (2Kir 20,7). Két fia volt, akiknek jelképes nevet adott. Feleségét "prófétanőnek" hívták. Ézsaiás szabad bejárással rendelkezett a királyi udvarba, még az istentelen Aház király és elődje, Jótám alatt is (748-732). Barátja és tanácsadója lett az istenfélő Ezékiásnak (716-687), akinek életrajzát szintén megírta.

Egy *zsidó hagyomány* szerint Ézsaiás elmenekült Manassé elől, miután halálra ítélték azért, mert megmondta az igazságot. A király katonáitól üldözve egy cédrusfa törzsében rejtőzködött el, mire a király a fát szétfűrészeltette.

Ézsaiás a *prófétai hivatalába* Uzziás király halála évében lépett (6.1). Elhívását Istenről és az Ő szentségéről való látomás által nyerte el (6,3). Ézsaiás mintegy 55 éven át profétált (740-686), e négy király alatt: Uzziás, Jótám, Aház és Ezékiás. Megbízata tág körre terjedt: figyelmeztetnie kellett, ítéletet hirdetnie és vigasztalást mondania.

IDŐSZAK

Izrael történetének az az időszaka, amelyhez Ézsaiás prófétai tiszte kötve volt, különleges jelentőségű. Ez az a kor, amelyben Isten népe közvetlenül és tartós kapcsolatba lépett a pogány nagyhatalmakkal, amelyek évszázadokon át a Kelet uralmáért versengtek.

Északon terült el az *asszír birodalom*, az akkori fő hatalmasság. Fővárosa Ninive, a Tigris partjain feküdt. Asszírria célja valamennyi nyugati kis állam bekebelezése, sőt Egyiptom meghódítása volt.

Palesztinától délre virágzott az *egyiptomi birodalom*. A fáraók becsvágya éppen olyan nagy volt, mint AsszírIA uralkodóié, ráadásul még ősbib is (Ramzesz).

Egy harmadik nagyhatalomnak Júdat keményebben kellett sújtania, mint azt azelőtt akár AsszírIA, akár Egyiptom tehette. Ez a *babilóniai birodalom* volt. Fővárosa az antik Babilon (Bábel), az Eufrátesz mellett.

E három nagyhatalom közé beékelve Palesztina csak azáltal őrizhette volna meg függetlenségét, ha távortartja magát mind a háromtól, és egyedül Istenben bízik. Egy ilyen semleges magatartás azonban föltételezte volna az isteni megtartásban való hitet, ez pedig a legtöbb izráelita királytól idegen volt. Izráel politikája, fájdalom, abban állott, hogy váltakozva e nagyhatalmak majd egyikére, majd másikára támaszkodott. Ez az eljárás, melyet a próféták állandóan ostoroztak, azzal a következménnyel járt, hogy a különböző nagyhatalmak - egyik a másik után - bevonultak Palesztinába. Az ígélet földje harctér gyanánt szolgált nekik mind ama napig, amikor végérvényesen a káldeusok kezére került.

Ézsaiás prófétát ott látjuk a nemzeti élet forrásánál, összeköttetésben a templommal és a királyi udvarral, beavatva a kül- és belpolitika minden eseményébe. *E kulcshelyzetben, mint igazi látó, birtokában van a népe jelenének és jövőjének.*

SZERZŐ

Könyvünk szerzője maga *Ézsaiás, a próféta*. E nézetet nagyon sokan vitatják. A könyv első része semmiféle lényeges bírálatra nem nyújt alapot, s általában elismerik Ézsaiás próféta művének. Ellenben sok írásmagyarázó meg egyezik abban, hogy a második rész (40-66. feje) egy más szerző tollából származik, aki Nehémiás és Ezsdrás idejében működött. Írását azért csatolhatta Ézsaiás prófétáéhoz, hogy munkájának ezzel nagyobb súlyt adjon. Aki ezt a nézetet képviseli, az a stílusban levő különbségekre és a második résznek kimondottan messiási üzenetére támaszkodik. Az ismeretlen szerzőnek a *Deuteroézsaiás* (= második Ézsaiás) nevet adják. Nem térhetünk ki az erre vonatkozó hosszú vitákra, de nem esik nehezünkre azt hinni, hogy az egész könyvet Ézsaiás írta. Miért ne adhatta volna meg Isten ennek a nagy prófétának az eljövendő messiási birodalom hatalmas látomását? A bibliai kánontörténet arra tanít bennünket, hogy Ézsaiás könyve sosem állott két szétválasztott részből. A Septuagintában, mely 280 évvel Krisztus előtt keletkezett, a könyv mint egész, "Ézsaiás könyve" név alatt szerepel. S az ÚSZ-ben tizenegy idézetet találunk a második részből, amelyek közül egyesek kifejezetten Ézsaiást nevezik meg szerzőként (Mt 12,17-18; Csel 8,28-35; Róm 10,16-21).

ÜZENET

Isten "Izráel Szentje"; népének szentségben kell járnia. Ha a nép nem enged a bűnbánatra hívó intéseknek, az ítéletek egész sora fogja érni. E megtisztító ítéletekből azonban egy maradék fog kikerülni, amely a Messiás szenvedése és halála révén megmenekül. Azután a megváltás tökéletességre jut: az eljövendő istenországában az Úr dicsősége láthatóvá lesz a megváltottakban, s meg fogják érni egy új ég és új föld teremtését.

FELOSZTÁS

1. *Az Izráel és Júda fölött tisztító ítélet könyve, 1-6. feje.*
 - Bevezetés, panasz és vád 1. f.
 - Ítéleten át a megkegyelmezésig 2-4. f.
 - A gyümölcstelen szőlőhegy s a próféta jalkiáltása 5. f.
 - Ézsaiás elhívása és felszentelése a prófétai tisztre 6. f.
 2. *Immánuel, az Eljövendő könyve, 7-12. feje.*
 - Immánuel megígérése és születése 7. f.
 - Jövendölés Damaszkusz és Samária felől 8,1-9,7
 - Izráel büntetése az asszírok által 9,8-10,4
 - AsszírIA döllye és megaláztatása 10,5-34
 - A Messiás és az Ő békebirodalma 11. f.
 - A megváltottak hálaéneke 12. f.
 3. *Isten ellenségei fölötti jalkiáltások könyve, 13-27. feje.*
 - Büntető ítélet egyes városok, személyek és népek fölött 13-23. f.
 - Ítélet a világ fölött (Ézsaiás apokalipszise) 24-27. f.
 4. *Sion szorongattatásáról, ítéletéről, megmentéséről szóló könyv, 28-35. feje.*
 - Az asszír veszély (6 jalkiáltás) 28-33. f.
 - A végtélet minden nép felett 34. f.
 - A messiási üdv 35. f.
 5. *Függelékek könyve, 36-39. feje.*
 - Jeruzsálem megszabadulása 36-37. f.
 - Ezékiás betegsége és gyógyulása 38. f.
 - Ezékiás megalkuvása 39. f.
 6. *A vigasztalás és megváltás könyve, 40-66. feje.*
 - A nemzeti megszabadulás Cirus által; hazatérés a babiloni fogságból 40-48. f.
 - A szellemi megszabadulás Isten szolgája által; munkálkodása, szenvedése és győzelme 49-57. f.
 - A messiási istenországa; Isten népének dicsősége, tisztulása és teljességre jutása 58-66. f.
- Kulcsszó: Szentség

JELKÉPEK

Hasonlat az Úr szőlőjéről, 5. feje.

A szőlő Ura = az Úr Isten.

A szőlő = Isten Gyülekezete.

A fal = a törvény, mint védelem.

A prés = a felüldülés és nyugalom helye.

A béke birodalma, 11. feje.

Lebilincselő kép az eljövendő messiási békebirodalomról.

Bábel királyának bukása, 13,1-22

Kép a Sátán megítéléséről és bukásáról, aki kivettetett a mennyei helyekről (Jel 12,7-12).

Ézsaiás fiai, 7,3; 8,18

Seár Jásub = A maradék megtér.

Maher-Sáal-Has-Baz = Siess zsákmányra - gyors prédára.

A sok krisztológiai utalás:

Ezek olyan számosak, hogy csak a legfontosabbakat nevezzük meg.

A Csemete	4,1
Immánuel, Velünk az Isten	7,14
A népek világossága	9,2; 49,6
Tanács, Erő, Örökkévaló Atya, Békesség fejedelme	9,6
A drága szegyeletkő	28,6
Az Úr szolgálja	42,1; 53,11
Az Úr választottja	42,1
A fájdalom férfija	53,5
A Bárány, ki mézszárszékre vitetik	53,7
Az angyal, aki az Úr színe előtt áll	63,9

KÜLÖNLEGES ISMERTETŐJEL

Az 53. fejezet páratlan volta

Sehol sem található meg ilyen tömör formában Jézus Krisztus szenvedő alakjának és az Ő váltságművének ennyire hézag nélküli kiabrázolósa.

A fejezet szinte teljesen összeállítható az ÚSZ-ben levő idézetek alapján:

52,15/b = Róm 15,21	53,7/b-8 = Csel 8,32-33
53,1 = Jn 12,38	9/b = 1Pt 2,22
4/a = Mt 8,17	12/c = Mk 15,28
5/b = 1Pt 2,24	

Egyébként csaknem mindegyik versre (vagy versrészre) akad egy vagy több ÚSZ-i hely, amelyek a prófécia pontos beteljesedését mutatják.

JEREMIÁS

Jeremiás neve szó szerint így fordítható: *az Úr alapot vet, vagy: az, akit az Úr rendelt.*

Jeremiás Júda utolsó hét királya idejében élt. Gyermekkora Manassé és Amon uralkodási idejére esik. Még nagyon fiatal volt, amikor Jósias király, Amon fia, 13. évében a prófétai tisztre elhívást nyert, melyet azután Joáház, Joákim, Joákin és Sédékiás király alatt gyakorolt. Kortársa volt Sofóniás és Habakuk, valószínűleg Náhum is és Hulda prófétaasszony. Munkássága kb. 50 évre terjed. Hogy Istenének jobban szolgálhasson, nőtlen maradt (16,2). Aligha nyugodott valamikor is nehezebb teher halandó ember vállán. Küldetése hasonlít az olyan lelkigondozóhoz, akinek gonosztevőt kell a vesztőhelyre kísélnie. Három ízben vetették fogságba: ott volt akkor is, amikor Jeruzsálemet bevették (20,2; 32,2; 37,15). Többször megverték és bántalmazták; egy ízben fanatikus patrióták egy üres ciszternába dobták (38,6), ahol hosszú napokon és éjeken át maradt. De mit jelentenek a testi szenvedések azokhoz a lelki fájdalomokhoz képest, amelyeket neki a tulajdon népe részéről történt félreismerés okoz? Mivel Izráelt és királyát inti, hogy vessék alá magukat az isteni ítéletnek, hazaárulóként állítják elő. Honfitársai két ízben halálát kívánják (26,11; 38,4). Jeruzsálem bevétele után Babilon királya Jeremiás választására bízza, hogy fogságba megy-e, vagy az országban marad: ő az

utóbbit választotta. Nagyon valószínű, hogy az ezután következő időben keletkezett öt gyászéneke, a "Siralmak". Végül elkísérte Jeremiás népe maradékát Egyiptomba, hogy ahhoz a hálátlan küldetéshez, melyet Isten reá bízott, mindvégig hű maradhasson.

A zsidó hagyomány szerint Jeremiást 580-ban, 70-80 éves korában - honfitársai gyűlöletének áldozataként - megkövezték.

IDŐSZAK

Ennek az időszaknak döntő történelmi eseményei a következők:

Az asszír birodalom bukása

Az asszír birodalom hatalmának tetőpontját Asszarhaddon és Asszurbani-pál - mindketten Szanhérib utódai - alatt érte el. Ninive akkoriban egy olyan birodalom fővárosa volt, amely nyugattól keletig, a Földközi-tengertől a Perzsa-öbölhöz terjedt, s déltől északig az Egyiptom és Kaukázus közti egész vidéket felölelte. A médek és káldeusok együttes támadása véget vetett e birodalomnak azáltal, hogy a két király: Kyaxares és Nabopolassar Ninivét elfoglalta, s az országon megosztozott (626-612).

Egyiptom veresége

Nékö fáraó Ninive bukását ki akarta használni arra, hogy Nabukodonozor, Nabopolassar fia ellen forduljon. Nabukodonozor elébe jött az Eufráteszig: e két nagyhatalom 606-ban Karkemisnél megütközött egymással, s az egyiptomiak teljes vereséget szenvedtek. Nabukodonozor üldözőbe vette az egyiptomi sereget, s Asszíria egész hajdani területét visszafoglalta. Ekkor Jeruzsálem ellen vonult, ahol Joákim, Júda királya meghódolt neki. A foglyok között, akiket Nabukodonozor Júdából Babilonba vitt, Dániel is ott volt három társával. (1. fogságbevétel, Kr. e. 606.)

Három évvel a leigázás után Joákim felkelt, mivel a szomszéd államok is megkísérelték a káldeus iga lerázását. 598-ban maga Nabukodonozor vonult Jeruzsálem ellen, elfogta és megölte Joákimot. Utána Joákin, Joákim fia uralkodott, három hónapig és tíz napig. Ez idő alatt Nabukodonozor ostrom alá fogta Jeruzsálemet. Joákin megadta magát családjával együtt, s a nép előkelőivel, mintegy tízezer emberrel (köztük Ezékiellel) Babilonba vitték száműzetésbe. (2. fogságbevétel, Kr. e. 597.)

Sédékiás (eredetileg Mattániának hívták, de Nabukodonozor ezt a nevet adta neki) követte unokaöccsét a királyi széken, s 11 évig uralkodott Jeruzsálemben (597-586: 2Kir 24,18). A hamis próféták jóvendölésétől elcsábítva szövetkezett Egyiptommal, és azután felkelt Babilon ellen (2Kir 24,20). Ezzel elkezdődött Izráel történetének legsötétebb ideje: Jeruzsálem ostroma és bevétele. 18 hónapi ostrom után elfoglalták a várost. A templom, a királyi palota és a város nagyrésze a lángok martaléka lett. A nép maradékát száműzetésbe vitték. (3. fogságbevétel, Kr. e. 586.)

Júda királyságának e végharcában, ahol a királyok hintapolitikát űztek, Jeremiás Isten utolsó nagy útmutatójaként lépett föl.

SZERZŐ

Jeremiás beszédeinek gyűjteménye tőle magától ered. Joákim király uralkodásának negyedik évében diktálta le azokat titkárnak, Bárukknak, amelye-

ket a prófétái tisztre történt elhívása óta elmondott. Báruk felolvasta az írást a nép s a királyi udvar előtt, mire a király elégette azt (36,23). Ezután a próféta újra leírta beszédeit, és még újakat is fűzött hozzájuk (36,32). E gyűjtemény még gyarapodott Jeruzsálem eleste után azokkal a jövendölésekkel, melyeket a próféta a város elpusztulásáig mondott (1,1-3), s ehhez csatlakozik utolsóként a Jeruzsálem eleste utáni események feljegyzése.

A zsidó és keresztyén *hagyomány* egyaránt Jeremiást tekinti e prófétái könyv szerzőjének.

ÜZENET

Jeremiás üzenete mindenekelőtt *ítélet hirdetése*. Igehirdetéseiben elítél mindenféle vallási és erkölcsi eltévelyedést. A népet és a nemzetet csak a politikai, a társadalmi és a magánéletben végbemenő Istenhez forduló őszinte visszatérés mentheti meg. Mivel egyre nyilvánvalóbb lesz a népek és vezetőinek megátalkodottsága, hirdetnie kell nekik a kikerülhetetlen ítéletet Jeruzsálem fölött.

Jeruzsálem eleste és a nép megaláztatása után az ítéletes üzenet *vigasztaló üzenetté* lesz. Júda vissza fog térni a fogságból, s Jeruzsálemet a templommal együtt újra fölépíti majd. Dávid egyik utóda, a Messiás, új országot állít majd föl, s új szövetséget köt, melynek alapja a kegyelem és igazságosság lesz (31,31-34; 33,14-16). A pogányok is eme új szövetség gyermekei s az üdvösség részesei lesznek.

FELOSZTÁS

A könyv felosztása nehéz, mert a fejezetek nem időrendben követik egymást. Mégis lehetséges a következő tagolás:

1. *Beszédek és események Jeruzsálem eleste előtt, 1-39. fejelet.*
 - Jeremiás elhívása 1. f.
 - Általános szemrehányások és fenyegetések 1-19. f.
 - Beszédek az eljövendő üdvről 30-33. f.
 - Történelmi áttekintés Jeruzsálem két ostromáról 34-39. f.
2. *Beszédek és események Jeruzsálem eleste után, 40-52. fejelet.*
 - Események, melyek Jeruzsálem elestét követték 40-45. f.
 - Jövendölések pogány népek ellen 46-51. f.
 - Függelék: Tudósítások Jeruzsálem pusztulásáról és Júda országának bukásáról 52. f.

Kulcsszó: **Figyelmeztetés**

JELKÉPEK

Jeremiás a hit jelképe, aki helytáll a romok között. Tudja, hogy reménytelen és kilátástalan a helyzete, és mégis úgy cselekszik, mint aki mindent hisz és mindent remél.

Jeremiás a fájdalom férfjának szimbóluma. Nem áll kora felett, mint egy Ézsaiás, hanem beletartozik és hordozza, mint neki juttatott terhet. Anélkül, hogy bármiképp is tekintettel volna önmagára, szigorú engedelmességgel halad az útján. Istene, feladata és hálátlan népe iránti szeretetéből mindent magára vesz.

Jelek és jelképes cselekmények

A mandulaág	Éberség	1,11-12
A gőzölgő (forró) fazék	Ítélet	1,13-16
A lenöv	Elvettetés	13,1-11
A házassági tilalom	Önmegtartóztatás	16,1-9
A fazekas	Isten mindenhatósága	18,1-10
Az összetört korsó	Összetörettetés	19,1-13
A két fügéskosár	Kiválasztás	24,1-10
A járom	Kiszolgáltatás	27,2-11
A mező vásárlása	Hítbeli cselekedet	32,6-15
Az elrejtett kövek	Leigázás	43,8-13
Az elmerült könyv	Szerencsétlenség	51,59-64

KÜLÖNFÉLE

Júda bünei

Elszakadás Istentől	2,5.13.17.19.29
Hűtlenség Isten iránt	2,19; 3,20
Nem figyelés Isten szavára	3,13; 7,13; 9,12
Gúny és ellenszenv Isten Igéje iránt	6,10.19; 8,7.9; 11,10
Isten megharagítása, pártütés	4,17; 5,23; 6,28
Bálványimádás	2,11-13.27; 7,18.30-31; 9,13; 11,10
Képmutatás	3,10; 5,2; 7,9-10
Visszaesés	7,24; 15,6
Bűnbánat hiánya	2,30-35; 6,15; 7,28
Erkölcstelenség	5,7-8; 7,9; 9,1
Társadalmi igazságtalanságok	2,33-34; 5,28
Fősvénység és hazugság	6,13; 8,10; 9,2-8
A szellemi vezetők hűtlensége	2,8; 5,31; 8,8; 10,21; 14,15

A legfontosabb jövendölések

Beteljesedett próféciai

Jeruzsálem pusztulása	26,6; 32,3; 34,2; 37,8-10
Hetven évi fogság	25,11
Visszatérés a száműzetésből	29,10
Jeruzsálem újjáépítése	30,18
Ítélet Babilon felett	50-51. fejelet
Az új kegyelmi szövetség (Krisztusban)	31,31-34
Júda és Izráel egyesülése	3,18; 33,7; 50,4-5

Még be nem teljesedett próféciai

Az egész világon szétszórt zsidók visszatérése Palesztinába (részben beteljesedett 1948. május 14. óta) 16,14-21; 23,3-4; 30,3; 31,1-25; 32,37-44
A messiási békebirodalom felállítása 30,21; 33,15
A zsidók megtérése 33,6-8.16

JEREMIÁS SIRALMAI

A héber Bibliában e könyv a "megillót"-hoz tartozik: ez a harmadik az öt tekercs közül. A templom elpusztítására való emlékezéséppen a Siralmakat évenként az ab hónap (július közepétől augusztus közepéig) 9. napján olvasták fel.

IDŐSZAK

A Siralmak a Jeruzsálem eleste (Kr. e. 587) utáni fogság idejére esnek. Vigasztalan nyomorúság kora volt ez. Mindent leromboltak és megsemmisítettek, s az éhség arra vitte az embereket, hogy az anyák kicsinyeiket fogyasztották el (2,20; 4,10). E nyomorúságból támadtak a próféta gyászénekei.

SZERZŐ

A zsidó, valamint a keresztyén *hagyomány* a Siralmakat *Jeremiás* művének ismeri el. A görög fordításban, a Septuagintában, a következő mondat olvasható a könyv elején levő rövid bekezdésben: "És történt, miután Izráel fogságra vitetett s Jeruzsálem elpusztult, hogy Jeremiás próféta leült és sírt, s ezekbe a siralmakba kezdett Jeruzsálem fölött". Mindkét könyvet (Jer és JSir) ugyanaz a tüzes hazaszeretet hevíti át, amihez szerény tartózkodás társul a szerző személyét illetően. A stílusban található eltérés, amit több bíráló említ, könnyen megmagyarázható azzal a költői formával, amely a Siralmak könyvének sajátos jelleget ad.

ÜZENET

Jeruzsálem városának szánalmas állapota a bűn és engedetlenség keserű gyümölcse. A bűnbánatra és megtérésre unszoló felhívások úgy hangzottak el, hogy figyelemre sem méltatták azokat, s így az elháríthatatlan bekövetkezett. Jeremiás nem vádolja Istent, mintha vak haragjában verte volna meg Izráelt; ellenkezőleg: elismeri Isten igazságosságát az ítéletben. Isten azonban ebbe az igazságos büntetésbe belerejti könyörülő szeretetét is, és ez a szeretet okozza, hogy vérzik a szíve a feneketlen nyomorúság láttán. Isten irgalmassága az Ő kegyelmes ígéreteiben lesz nyilvánvalóvá (3,22-24).

FELOSZTÁS

1. *Sion siralmas állapota, 1. fejelet.*
A próféta ábrázolása 1-11. v.
A nép panasza 12-22. v.
2. *Sion nyomorúságának oka, 2. fejelet.*
Ahogyan az Úr Siont meglátogatta 1-10. v.
Amiért az Úr Siont meglátogatta 11-22. v.
3. *Sion meglátogatásának célja, 3. fejelet.*
Szenvedés és vigasztalás 1-39. v.
Vallomás és bizalom 40-66. v.
4. *Sion emlékeztetése a korábbi időkre, 4. fejelet.*
Ellentét az egykor és a most között 1-15. v.

- Az ellenségek fellépése és végzete 16-22. v.
5. *Sion könyörgése Istenhez, 5. fejelet.*
Helyzetrajz 1-18. v.
Utolsó segélykiáltás 19-22. v.

JELKÉPEK

Krisztológia

"Tekintsétek meg és lássátok, vajon van-e olyan bánat, mint az én bánatom?" (1,12; Ézs 53,3).

"Összecsapják fölötted kezüket a járókelők mind, füttyülnek és csóválják fejüket" (2,15; Mt 27,39).

"Minden ellenséged feltáotta száját ellened" (2,16; Zsolt 22,14).

"És ha kiáltok és segítségül hívom is, nem hallja meg imádságomat" (3,8; Mt 27,46).

"Egész népem csúfjává lettem, és gúnydalukká napestig" (3,14; Zsolt 69,12).

"Emlékezzél meg az én nyomorúságomról és eltapodtatásomról, az ürömről és a méregről" (3,19; Zsolt 69,22; Mt 27,34).

Jeruzsálem

A próféta magányos özvegyhez hasonlítja Jeruzsálemet (1,1), aki elvesztette dicsőségét és ékességét (1,6). Ez a kép alkalmazható az olyan ember lelkére, aki elszakadt Istentől.

KÜLÖNLEGES ISMERTETŐJEL

A könyv irodalmi felépítése

Az öt gyászének, amelyekből a Siralmak áll, az eredetiben betűrendszerűen épült fel. Az első két és a negyedik költeménynek 22 verse van, melyek a héber ábécé 22 betűjével kezdődnek. A harmadik gyászének 66 verset tartalmaz, amelyek három versből álló, hasonló kezdőbetűjű versszakba vannak besorolva. Az ötödik ének nem betűrend szerinti felépítésű, hanem csak hasonló számú (22) versből áll.

KÜLÖNFÉLE

Ellentétek az egykor és a most között

nagy népű város	- puszta város, 1,1
uralkodó város	- alávetett város, 1,1
tisztelt város	- megvetett város, 1,8
a bőség városa	- kiéheztetett város, 1,7
gazdag város	- kirabolt város, 1,10
az öröm városa	- a könnyek városa, 2,18
a szépség városa	- a pusztulás városa, 2,15.

Gyakorlati tanítások

Együjtészenvedés, részvétel mások szenvedésében; sírni a sírókkal (Róm 12,5); mások terhet hordozni (Gal 6,2); vállalni népe bűneinek terhet. Nem megmondotta-e Jeremiás mindezt a szerencsétlenséget előre? Nem arra fordította-e minden erejét, nem azért szenvedett-e el mindent, hogy a legrosz-

szabakat megakadályozza? Most, amikor a város a bünei következtében elpusztítva hever, nem szakadhatott volna-e el tőle a próféta, és nem örülhetett volna-e az öngaz messzeségből a nagyon is megérdemelt büntetésnek? Hiszen ő megtette a maga kötelességét! Nem! A bajban és szenvedésben odaáll népe mellé, s annak fájalmát tulajdon fájalmává teszi.

Ne engedjük, hogy valamilyen nagy fájdalom leverjen bennünket, hanem - mint Jeremiás - síró szívünket öntsük ki az irgalmasság Istene előtt. Van gyümölcstelen részvétel is az emberiség szenvedésében, nevezetesen az, amely pusztán emberi részvétből fakad. De van eredményes részvétel is, tudniillik az, amelyik az Isten szeretetével megtelt szívből buzog elő.

EZÉKIEL

Ezékiel neve: *Isten erős, vagy: Erősségem az Isten kifejezéssel fordítható.* Ezékiel a babiloni fogság egyik prófétája. A száműzetés 70 éve alatt Izráelben három prófétai hang csendült fel: Jeremiás Jeruzsálemben, Dániel Babilonban és Ezékiel Tél-Abibban, a Kébár folyó mellett. Ezékiel Buzi pap fia volt; föltételezik, hogy ő maga is pap volt. Jeruzsálemi életéről semmit sem tudunk. Nős volt (24,28), feleségét azonban 586 körül elveszítette. Hogy voltak-e gyermekei, nem tudjuk. Befolyásos helyet foglalt el honfitársai között, s ezek őt nagyon becsülték. Gyakran fordultak hozzá tanácsért és segítségért (8,1; 14,1; 33,31). A Biblia kijelentései alapján halálának időpontját nem tudjuk biztonsággal megállapítani. Mindenesetre könyvében semmi nyomát nem találjuk annak, ami arra engedne következtetni, hogy a fogságból való hazatérést még megérte volna, és meglátta volna azoknak az ígéreteknek beteljesedését, amelyekkel oly gyakran szolgált népének bátorítással. Egy zsidó legenda szerint egy júdabeli herceg gyilkolta meg Ezékielt, mivel bálványimádását szemére vetette.

A prófétai tisztre Kr. e. 593-ban kapott elhívást (1,2-3).

Pogány néptől körülvéve, a zsidó nép szellemi középpontjától elvágva, saját istentisztelet nélkül - ez volt a száműzött zsidók helyzete. Nagy volt a veszély, hogy az élő Istenben való hit odavész, s ezzel a nemzeti helyreállás minden reménye is. Ezért volt sürgetően szükség a hit megtartására és táplálására. Erre a szükségletre felel Isten azáltal, hogy a foglyok közül prófétát támaszt, s vele látomásokban érintkezik.

Ezékiel utolsó beszéde a fogság 25. évéből ered. Így tehát szolgálati ideje legalább 20 évre terjed.

IDŐSZAK

(Lásd Jeremiás bevezetését is!) Amikor Joákim király le akarta vetni Nabukodonozor igáját, ez sereget küldött Jeruzsálem ellen, hogy a várost ostrom alá vegye. Az ostrom zűrzavara és nyomorúsága közepette trónváltás történt. Az új király azonban, Joákin, csak három hónapig uralkodott. Nabukodonozor megérkezése, személyes jelenléte arra kényszerítette a királyt, hogy megadja magát. E meghódolás alapján a város kíméletben részesült, de a királyt családjával és tízezer honfitársával - többnyire jelentősebb családokból

való fiatalemberekkel - fogságba hurcolták Babilonba. Ez Kr. e. 597-ben történt (2Kir 24,15). Míg Joákin néhány évig Babilonban maradt fogságban, addig a zsidók egy részét Tél-Abibba (= Kalászkok dombja) (3,15), a Kébár folyó mellé vitték tovább Mezopotámiába. Ezek között volt Ezékiel is. Fogolytársaival együtt meglehetősen nagy szabadságot élvezett: volt földjük, voltak házaik (8,1; Jer 29,5), saját bírái és véneik (14,1; 20,1).

Az elhurcoltak alkották a zsidó nép elitjét, mind műveltségi és társadalmi, mind pedig vallásos szempontból. E tény világosan előttünk áll a két kosár fűge látomásában (Jer 24,1).

SZERZŐ

Az ókor egyhangúlag *Ezékiel* prófétát tekinti a könyv szerzőjének. A könyv egységes egészet alkot, s elejétől fogva a végéig fölismerhető benne ugyanaz a szerző. A mai kutatás is elismeri, hogy e könyvet Ezékiel írta.

ÜZENET

Ezékiel munkálkodása két világosan elhatárolható időszakra tagolódik: Jeruzsálem pusztulása *előtt* és *után*. Ennek megfelelően üzenete is kétféle. Az első részben a földijeit óvja a gyors visszatérés hazug reménységétől. Mielőtt azonban megérkezik a hír Jeruzsálem elestéről, ígéhirdetése más irányt vesz. Az ítélethirdetést, a szent Isten korholó üzenetét ígéretek és bátorítások követik. Most már óvnia kell a megalázott népet a teljes elcsüggedéstől. Ezért bepillantást enged abba az időbe, amikor Isten a népét ismét fel fogja emelni: eljön az igazi pásztor, s elfoglalja a méltatlan pásztorok helyét; Isten Szellemé kiöntetik, s Izráel megtér; mint nemzet újra feltámad (37); Isten maga kormányozza majd népét, és minden ellenségét megsemmisíti.

Ezékiel üzenetének vezérgondolata: *az Úr dicsősége* (1,28; 3,12.23; 8,4; 9,3; 10,4.18-19; 11,23; 43,2.4.5).

FELOSZTÁS

Az ítélet könyve: Jeruzsálem eleste előtt, 1-24. fejelet.

Elhívás és felszentelés a prófétai tisztre	1-3. f.
Jeruzsálem pusztulásának kinyilatkoztatása jelképes cselekmények által	4-7. f.
Látomás a templomi bálványtiszteletről és ítéletről	8-11. f.
Fenyegető jövendölések és intések szóval és tettel	12-19. f.
Utolsó ítélethirdetések	20-24. f.
<i>Jövendölések a szomszédos pogány népek ellen, 25-32. fejelet.</i>	
Ammoniták, moábiták, edomiták, filiszteusok	25. f.
Tírusz	26,1-28,19
Szidon	28,20-26
Egyiptom	29-30. f.

Vigasztaló könyv: Jeruzsálem eleste után, 33-48. fejelet.

Az ör felelőssége	33. f.
Izráel hamis pásztorai ellen	34. f.
Jövendölés Edom ellen	35. f.
Nemzeti és szellemi újjáéledés	36-37. f.
Jövendölés a Magóg földjén levő Góg ellen	38-39. f.

Látomások a messiási istenországról 40-48. f.
Kulcsszó: Dicsőség

JELKÉPEK

A könyv tele van szimbolikus cselekményekkel, allegóriákkal stb. Itt csak a fontosabbakat említjük.

Jelképes cselekmények

A téglá: Jeruzsálem ostroma 4,1-3
Fekvés a fekvőhelyen: az ítélet tartama 4,4-8
A nyomorúság kenyere: éhínség 4,9-17
A lenyírt haj: a lakosok sorsa 5,1-12
Elköltözés: Sédékiás menekülése 12,1-16
Évés rettegéssel: a nép bizonytalansága 12,17-20
A tiltott gyászruha: Jeruzsálem eleste 24,15-24
A két fadarab: Júda és Izráel egyesülése 37,15-22

Allegóriák

A parázna feleség: Jeruzsálem hitszegése 16,1-50
A parázna nővérek: Izráel és Júda 23. f.
A nagy krokodil (sárkány): a fáraó a maga hatalmában 29,3-7

Hasonlatok

A haszontalan venyige: Jeruzsálem lakói 15. f.
A rossz útra tért fogadott gyermek: Jeruzsálem 16,1-15
A cédrushajtás és a szőlőtő: a királyi ház 17,1-14
A nagy sas: Nabukodonozor király 17,1-10
Az erdőtüz: a háború fenyegetése 20,45-49
A gyilkos kard: a halálos ítélet 21,1-5
A rozsdás fazék: Jeruzsálem szenvedései 24,1-14

KÜLÖNLEGES ISMERTETŐJEL

A sok szimbolikus cselekmény, talány, allegória mellett hadd nevezzük meg, mint különös ismertetőjelet, a könyv jellegzetes kifejezéseit:

"Így szól az Úr"	több mint 200 ízben
"Embernek fia"	több mint 100 ízben
"az Úr szava"	84 ízben
"hogyan megtudjátok, hogy én vagyok az Úr"	több mint 60 ízben
"iszonyat"	42 ízben
"engedetlen ház"	14 ízben
"lőn rajtam az Úr keze"	kb. 10 ízben

KÜLÖNFÉLE

Látomások

A tüzes kocsi a négy kerubbal 1. f.
A jeruzsálemi templom, mint bálványtemplom 8-11. f.
A száraz csontok újjáéledése 37. f.
Az új Jeruzsálem városa 40-46. f.
A templom forrása, mint áldásfolyam 47. f.

Messiási próféciák

A jog szerinti uralkodó Dávid házából 17,22-24
A trón jog szerinti várományosa 21,25-27
A jog szerinti pásztor és pap 34,23-30
Az egyedüli király Júda és Izráel felett 37,22-28

Panaszdzalok

A fejedelmekről: az oroszánanya és gyermekei 19,1-9
Tírusról: a büszke díszhajó 27-28. f.
A fáraóról: a nagy krokodil (sárkány) 32. f.

DÁNIEL

Dániel jelentése: *Isten a bírám!*, vagy: *Isten fog megtélni*. Dániel előkelő, királyi magból származó férfi volt (1,3-6). Kr. e. 630-625 között született Jeruzsálemben, abban az időben, amikor a fiatal Jósias király Júdát és Jeruzsálemet kezdte megtisztogatni a magaslatoctól és bálványképektől (2Krón 34,3). Nemsokára előkerült a törvénykönyv, Jósias tovább fokozta reformjait, és gondoskodott a páskaünnep visszaállításáról. Ezek az események bizonyára mély benyomást gyakoroltak az ifjú Dánielre, akire valószínűleg hatott Jeremiás és Sofóniás próféta is.

Alig 20 éves korában más ifjú nemesekkel Nabukodonozor csapatai Babilonba hurcolják. Az 1,4-ből következik, hogy ezt megelőzően jó kiképzést nyert, igen tehetséges és szép volt. Babilonban pedig három tanulmányi év alatt a káldeusok nyelvébe és irodalmába vezették be. Már ekkor birtokában volt egy különleges adománynak: az álmok és látomások megmagyarázásának (1,17).

Nabukodonozor uralkodása alatt (605-562) Dániel a birodalom egyik legmagasabb tisztét töltötte be, mégpedig attól a pillanattól kezdve, amikor Isten megajándékozta őt a nagy állóképéről szóló álommal és annak megfejtésével.

A következő királyok uralma alatt (akiket a könyv nem nevez meg) úgy látszik, hogy Dánielről többé-kevésbé megfeledkeztek. Ezen nem kell csodálkozni, mert Evil-Merodákot, Nabukodonozor fiát, két év múlva sógora, Nerglisszor meggyilkolta. De azután ő maga is csupán négy évig uralkodott, s fiát, Laborosszoarkodot is kilenc hónap múlva meggyilkolták. A gyilkosok Nabonidot, Nabukodonozor unokáját ültették helyébe, aki 556-539 között uralkodott.

Úgy látszik, hogy Nabonid uralkodásának utolsó éve alatt fia, Belsazar, mint helyettes (al)király uralkodott, valószínűleg azért, mert Nabonid maga a Cyrus elleni háborúban vett részt.

A méd Dárius rövid uralkodása alatt Dániel ismét megtisztelő állást viselt, mint a birodalom három fő miniszterének egyikét látjuk. Igen valószínű, hogy befolyással volt Cyrus döntésére, amellyel engedélyezte a zsidók visszatérését hazájukba, a templom fölépítését és a szent edényeknek magukkal vitelét, amelyeket Nabukodonozor hozott el és Belsazar szentségtelenített meg. Föltételezhető, hogy Dániel a királynak felolvasta Jeremiás próféciáit, s hogy ez nagy hatással volt rá, mert tudjuk, hogy Cyrus a különböző népek vallásos felfogását igen nagy tiszteletben tartotta. Cyrus rendelete Dániel imádságai-

nak meghallgatása és életpályájának megkoronázása volt. Akkortájt 90-95 éves lehetett.

IDŐSZAK

A történeti keretek a Jeremiás és Ezékiel prófétához írt bevezetésekben olvashatók. Itt csak az időtartam említendő, amely alatt Dániel királyi szolgálatban állott Babilonban: Nabukodonozortól (605-562) Cyrus perzsa király (538-529) harmadik esztendejéig, azaz mintegy 70 évig (Kr. e. 604-536).

SZERZŐ

A szerző nevét maga a könyv nem közli. A *hagyomány* a szerzőséget általában Dánielnek tulajdonítja. Mégis figyelembe kell venni, hogy az első hat fejezet Dánielt állandóan harmadik személyben említi. Másként áll a dolog a könyv második felével, amely Dániel saját szavait adja vissza (vö. 7,2; 10,2). Ezenkívül szembevetendő a könyv nagy egyöntetűsége a két nyelv használata ellenére is (1,1-2,4 és 8-12. f. héber; 2,5-7,28 arám). Arra kell tehát gondolnunk, hogy a könyvet, ha nem is maga Dániel, de mégis a próféta életében és az ő közreműködésével írták.

Ami a könyv *hitelességét* illeti, Dániel könyve a Biblia ama könyvei közé tartozik, amelyek a legtöbbet hallattak magukról. A könyvnek kétezer éven át vitathatatlan tekintélye volt, előbb az izráelitáknál, később a keresztyéneknél. Csupán a 18. sz. végén, s még inkább a 19. században támadta meg hirtelen a kritika, s vonták kétségbe minden oldalról a hitelességét. A dolog fontossága miatt megkíséreljük egész röviden felvázolni a legjelentősebb érveket, és megválaszolni azokat.

Belszár. Mivel neve ismeretlen a Biblián kívüli irodalomban, tagadták a létezését. Ma már tudjuk (megtalált táblákról), hogy Nabonidnak (Nabukodonozor vejének fia) volt egy Belszár nevű fia, aki valószínűleg helyettesítette apját a kormányzásban. Ez megmagyarázná, hogy Belszár miért a harmadik helyet ajánlotta fel a birodalomban: az övé a második volt. A Nabonid-Cirus-krónika szerint Belszár megbízást kapott a katonai műveletek önálló vezetésére, s 553 óta apja, Nabonid uralkodótársaként kormányzott.

A méd Dárius. Hasonló okból nem ismerték el (lásd fent). Mivel a régi uralkodók gyakran különféle nevek alatt voltak ismertek, s mivel Dárius története teljesen egybevág II. Kyaxaresével, ugyanarról a személyről lehet szó. Úgy látszik, hogy a nagy Cyrusnak, a babiloni birodalom legyőzőjének a rokona volt, a fővárost az ő részére foglalhatta el, ahová azután királyi méltósággal felruházott helytartónak helyezte Cirus.

A próféciák a 11. fejezetben túl pontosak és részletesek ahhoz, hogy ne egyszerűen későbbi történelmi összefoglalások legyenek, amelyeket Dániel állítólagos látomásainak tüntettek fel. Az első ilyen kritika az újplatonista Porphyriustól (+304) ered a keresztyénség ellen írt 12. könyvéből. Ott fekteti le azt az állítását, hogy Dániel könyve nem Dánieltől, hanem egy, Antiochus Epiphanes idejében élt zsidótól származik. A szerző ezeket a történelmi tényeket egyszerűen csak hozzátartozta Dániel könyvéhez. Tehát semmiképpen sem jövődölésekről van szó, hanem elmúlt történésekről. Így kezdődött az egész erre vonatkozó kritika. Ez a legnagyobb ellenvetés könyvünkkel szemben. Igen, tudjuk, hogy ezek a jövődölések páratlanok. De kik vagyunk mi, hogy előírjuk Istennek: mit és mennyit lehet és szabad neki előre kinyi-

latkoztatni? Sőt, mivel Dániel több próféciája már szó szerint beteljesült, a hitünk tudja, hogy a könyv többi része is teljesen szilárd talajt jelent számunkra.

ÜZENET

Míg a többi próféta főleg ébresztési beszédeket tartott, a Dánielnek ajánlókozott kinyilatkoztatások történelmi jellegűek, s egyedülálló fénnel világítják meg, miként irányítja Isten az eljövendő világtörténetet.

Dánielnek megadatott, hogy előre lássa világbirodalmak felemelkedését és bukását, amelyek egy isteni, örök birodalom végső győzelme által végérvényesen megsemmisülnek (2,37-47; 7,18-27). Nemcsak a legközelebbi, hanem a legtávolabbi jövő is leperreg Dániel szeme előtt, s még annak a végső győzelmét is bejelenti, aki a felhőkön jön el (7,13).

Dániel üzenetét tehát ez jellemzi: *Isten megdicsőülése a történelemben, uralma minden emberi hatalom felett, és üdvertvének feltartóztathatatlan megvalósítása.*

FELOSZTÁS

Történeti rész, 1-6. fejezet.

Dániel kiképzése	1. f.
A nagy szobor	2. f.
A tüzes kemence	3. f.
A nagy fa (álom)	4. f.
Belszár lakomája	5. f.
Dániel az oroszlánveremben	6. f.

Prófétai rész, 7-12. fejezet.

A négy vadállat és az Emberfia	7. f.
A kos és a bak	8. f.
Dániel imája; a 70 hét látomása	9. f.
Böjt és az angyal megjelenése	10. f.
Isten népe a háborúskodó nemzetek között	11. f.
Megmentetés a végső időben	12. f.

Kulcsszó: **Isten uralma**

JELKÉPEK

Itt csak a két legfontosabb jelképes látomást említjük meg:

A nagy szobor, 2. fejezet.

Aranyfej	= babiloni birodalom
Ezüstmell	= méd-perzsa birodalom
Rézhas	= görög birodalom
Vaslábszárak	= római birodalom
Lábak	= a Róma utáni legfontosabb birodalmak
Kis kő	= az eljövendő istenországa

A négy vadállat és az Emberfia, 7. fejezet.

Oroszlán	= a babiloni világbirodalom
Medve	= méd-perzsa birodalom

Párduc

= görög birodalom - a négy fej: Ptolemaeus, Seleukos, Kassander és Lysimachus tábornokok

Kis szarv

= Antiochus Epiphanes (Antikrisztus)

KÜLÖNFÉLE

Dániel megszemélyesíti

a hit győzelmét a bálványimádás felett,

a hűség győzelmét a kísértések között,

a bölcsesség győzelmét a varázslás felett,

a szellemi erő győzelmét a brutális erők felett.

Dániel nem volt népének a pásztora, mint Ézsaiás, Jeremiás vagy Ezékiel; ő sokkal inkább (államférfiúi pályája mellett) a pogány királyi udvar prófétája, mint ahogy Ezékiel a száműzöttek prófétája.

A könyv helye a kánonban

A könyv a héber Bibliában nem a próféták között található, hanem Eszter és Ezsdrás között. Ennek nem az az oka, hogy e könyvet jóval a próféták könyveinek összegyűjtése után írták, amint azt hitelességének ellenfelei állítják. Igazi okát nem tudjuk pontosan. A talmudista hagyomány hangsúlyozza: "Dániel nem volt próféta, még ha az utolsó három prófétával hasonlítja is össze az ember, ehelyett azonban apokaliptikus (néző) volt, amik viszont a próféták nem voltak".

Ugyancsak lehetséges, hogy a beosztás eredetileg más volt, mert az ógörög fordítás Dánielt a prófétákkal együtt említi. Úgy látszik, hogy Dániel kivétel a próféták közül csak a későbbi időkben történhetett meg, a tulajdonképpeni értelemben vett próféták és nézők (akik közé Dánielt is számlálták) közti rabbinikus különbségtétel alapján.

HÓSEÁS

Hóseás, azaz *Isten segítség*, első helyen áll a tizenkét próféta könyvében. Ezt valószínűleg az ő nagyságának és különös jelentőségének tulajdoníthatjuk, mert időrendileg tekintve Jónás, Ámós, Abdiás és Jóel Hóseás előtt működött. Hóseás Ézsaiásnak és Ámósnak volt a kortársa.

Hóseás személyéről nem tudunk többet, mint amennyit könyvéből kiolvashatunk. Hóseás Beéri fia, a tíz törzs országából (1,1). Házassága a parázna nővel (1,2), vagy a házasságtörése miatt férjétől elvált asszonnyal (3,1) a próféta számára fölöttébb nehéz terhet jelentett, s a nép körében bizonyára nagy feltűnést keltett. Istennek ez a megbízása teljesen érthetetlen lenne, ha nem jelként gondolta volna el, amelynek a szimbólum nyelvén kell beszélnie; ezért vannak gyermekeinek is jelképes nevei. Ilyen jeleket más prófétáknál is találunk: Ézsaiás 20,2-4; Jeremiás 27,2; 28,10; Ezékiel 4,1-13 stb. Isten az Ő választott népével szent szövetséget kötött; az azonban bálványimádás és hűtlenség által Isten iránti állandó házasságtörésben él. Így kell Hóseás tragikus házasetelének - ami valóban prófétai cselekedet volt - érzékelhető módon Izráel szeme elé tárni megzavart és helytelen viszonyát Istenével.

IDŐSZAK

Hóseás az északi birodalom virágkorában kezdte el prófétai működését, Jós fia, II. Jeroboám alatt (1,1). Ennek fényes uralkodása alatt azonban nemcsak jólétben és fejlődésben volt része a népnek, hanem a dőzsölés, kicsapongás és bálványimádás is napirenden volt. Hasztalanul igyekezett a király ez ellen hadakozni. Halála után pedig a bálványimádás és erkölcstelenség egyre jobban elharapózott. II. Jeroboám hat utóda közül négyet meggyilkoltak. Az utolsó király, Hóseás, aki már asszír védnökség alatt állott és súlyos adókat kellett fizetnie, szövetekezett Egyiptommal abban a reményben, hogy így le tudja rázni az asszír igát. Azonban ennek az ellenkezője történt. Salmanasár, asszír király hadba vonult Hóseás király ellen, legyőzte és börtönbe vetette őt. Ezután ostrom alá vette a fővárost, Samáriát, és utóda, II. Szargon elfoglalta, s a népet elvitte az asszír fogságba (Kr. e. 722, 2Kí 17). Nem tudjuk pontosan, vajon megérte-e Hóseás próféta a bukás tragikus óráját. Könyve mindenesetre semmi bizonyosat nem mond; Hóseás utolsó beszédeiben azonban a közelgő katasztrófa előérzete hatalmaskodik el.

E megfontolásokból arra lehet következtetni, hogy Hóseás munkássága Kr. e. 750-722 évekre esik.

SZERZŐ

A könyv szerzője kétségkívül maga *Hóseás próféta*. "Az egész könyv igen nagy mértékben magán hordozza a próféta személyének bélyegét. Stílusa feltűnően élénk. Szenvedélyességében némelykor egészen a haragig engedi sodortatni magát. Mégis, nem megmagyarázhatatlan ellentétből kifolyólag, ugyanaz az író, aki a legerősebb, sőt leghevesebb kifejezéseket használja, ugyanolyan mértékben rendelkezik a szívélyes, megkapó nyelvezet ajándékával. A próféta hirtelen cselekvő (impulzív) jelleme beszédeiben vezető szerepet játszik. Rövid, tömör, szaggatott mondatokban beszél. A hosszú, művészi mondatszerkesztések idegenek tőle. Sok képet használ, melyeket kevés szóval vázol s nem dolgoz ki. Egyes különleges kifejezéseken kívül, melyek talán az északi birodalomban voltak használatosak, nyelve nagyon tiszta, a 8. századhoz méltó, amely a héber irodalom klasszikus korszaka volt" (L. Gautier prof.).

A könyv valódisága nem vitatható, kánoni tekintélyét sohasem támadták. Mint Amósnál is, Hóseás legtöbb beszéde: Isten szava.

ÜZENET

Az egész könyv *Isten büntető szeretetét* mutatja meg nekünk. Ez az üzenet mindig különösen nyomatékosan hangzik, amikor az Istennel kötött szövetséget a házassághoz hasonlítja. Isten szeretete olyan nagy, hogy Izráel hűtlensége (a hűtlen feleség) ellenére sem fárad el eszközök és utak keresésében - intések, büntetés és ítélet -, hogy bűnbánatra és megtérésre indítson. Megkapó szavakban ábrázolja Hóseás Isten fájdalmát és szomorúságát, valamint kimeríthetetlen szeretetét és türelmét.

FELOSZTÁS

1. *Isten házasságkötése Izráellel, 1-3. fej.*

A jel (Izráel, a házasságtörő asszony) 1. f.

- Összetört és megújított szövetség 2. f.
 Büntetés és a jövő reménysége 3. f.
 2. *Az isteni ítélet, 4-11. fej.*
 A nép erkölcsi összeomlása 4. f.
 Figyelmeztetés a papokhoz és a királyi házhoz 5. f.
 A könnyelmű bűnbánat visszautasítása 6. f.
 A bűnbánat nélküli nép vádolása és fenyegetése 7-11. f.
 3. *Isten irgalma, 12-14. fej.*
 Visszatekintés: Jákób és Efraim 12-13 f.
 Előrettekintés: megtérés és üdvígéret 14. f.
 Kulcsszó: **Büntetés**

JELKÉPEK

Hóseás, a próféta	Isten, a férj,
Gómer, Hóseás felesége	Izráel, a házasságtörő feleség,
A három gyermek	az előrehaladó ítéletek,
Jezeél, 1,4	Szétszórt,
Ló-Ruhámá, 1,6	Nem-kegyelmezett,
Ló-Ammi, 1,9	Nem-népem

Ehhez Joh. Meinhold prof. a következőket jegyzi meg: "Vajon Jahve nem éppen úgy járt-e, mint Hóseás? Jahve is nem egy virágzó hajadont vett-e feleségül, hogy szerelmével boldogítsa, s annak szeretetében Ő maga is boldog legyen? De az jóságát alaposan megcsúfolta! Már a pusztában elpártolt tőle Izráel, és Baál-Peórt tisztelte (9,10). Kánaánban pedig szolgált és szolgál még mindig a föld Baáljainak, akiknek meg akarja köszönni a gabonát és olajat, a bort, lent és gyapjút, az ezüstöt, aranyat és ékszer (2,7 kk.) Az aserákat, az istenképeket és az ősök maszkjait (teráfok) tiszteli (3,4), s ráadja magát arra, hogy csókolja a szent bikát, melyet saját ujjai készítettek (13,2), megkérdezi a szent fát és a jóspálcát (4,12), és fut a magaslatokhoz és a hegytetőkre, istenfákhoz és szent forrásokhoz, hogy áldozzék és "paráználkodjék"; mert mindez paráznaság - következteti Hóseás, és ő használja először ezt a képet -, amely eltávolít Jahvétől. Ez a Jahve és Izráel közti házassági viszonynak a saját házasságából vett képe mondja meg Hóseásnak azt is, hogy mi tulajdonképpen a vallás. Szeretet és hűség. Az őszinte érületben, a szív odaadásában gyökerezik, s az ilyen átadásnak megfelelő cselekedetben nyilvánul meg. Ez a cselekedet azonban nem a Jahve-kultusz virágzásában látható, mint azt a nép, a papok és az átlagpróféták gondolják (4,4 kk.) Velük szemben Hóseás: "Szeretetet kívánok, nem áldozatot, Isten ismeretét, és nem égőáldozatot!" (6,6).

KÜLÖNLEGES ISMERTETŐJEL

Hóseás használja először a *feleség képét*, hogy Izráelnek az ő Istenéhez való viszonyát megvilágítsa. E képet később az OSZ. és ÚSZ különbözőképpen újra előveszi (pl. Jer 2,2; 3,1-4; Ézs 54,5; Ez 16 és 23; 2Kor 11,2; Ef 5,23-32; Jel 19,6-9).

KÜLÖNFÉLE

A hűtlenség következményei

- Szenvedések:* "Tövissel rekesztem el utadat!" 2,5
Nehézségek: "Sövényt fonok elébe." 2,5
Tanácsstalanság: "Hogy ne találja meg ösvényét." 2,5
Csalódás: "Keresni fogja őket, de nem találja." 2,6

A megbocsátás feltételei

Bűnbánat. Enélkül nem lehetséges a megbocsátás, 5,1; 14,1.

Bűnvallás. Pontos és teljes. 14,2; 2,13-14.

(Az Akor völgye Ákán bűnére és a vallomástétel szükséges voltára emlékezett [Józs 7]. A bűn megvallása a reménység kapujává lesz a visszaesők számára.)

JÓEL

Jóel neve azt jelenti: *Az Úr az Isten!* Jóel Petuél fia volt (1,1), s Júda királyságában működött. A próféta személyes viszonyairól, valamint apja személyéről semmit sem tudunk.

A prófétálásra kettős csapás indította: a sáskarajok, amelyek az egész országot ellepték és nagy pusztítást okoztak, és a tartós szárazság, amiket a próféta komoly, isteni figyelmeztetésnek tekintett.

IDŐSZAK

Pontos adatok hiányában nem lehetséges Jóel tevékenységének idejét biztonsággal megállapítani. Sok újabkori magyarázó úgy véli, hogy Jóel a fogás utáni időben (Kr. e. 400) élt és munkálkodott. Ezzel okolják ezt meg: nem említi a királyságot és a tulajdonképpeni államot, és sokat idéz más prófétáktól, mint pl.: Ámós, Ézsaiás, Mikeás, Náhúm, Sofóniás, Ezékiel és Abdiás.

A következő indokok azonban, amelyeket főként Credner (1831) hangsúlyozott, inkább egy korábbi korszakra engednek következtetni:

Jóel csak Izráel régi ellenségeiről beszél: a filiszteusokról, föníciaiakról, edomitákról és egyiptomiakról (4,4.19). Nem említi sem a szíriaiakat (akikről majd Ámós fog beszélni), sem a babiloniakat és asszírokat. Ha e népek már az ő idejében veszélyesek lettek volna Izráel számára, bizonyosan meg is említette volna őket. Ebből következtethető, hogy Jóel minden valószínűség szerint Ámós előtt élt.

Jóel, amint már mondtuk, sehol sem említi Izráel királyait, ellenben beszél néhányszor a papokról (1,9.13; 2,17) és a vénekről (1,14; 2,16). Ez sejteni engedi, hogy az ő idejében a papi tekintély volt túlsúlyban, s közeli az a gondolat, hogy a próféta az istenfélő Jójada pap idejében élt, amikor az unokaöccse, az ifjú Joás király felett gyakorolt gyámságot.

A fent említett idézeteknek nem kell feltétlenül más prófétai könyvekből származniuk. Ellenkezőleg: mi inkább azt hisszük, hogy Jóel írta az eredetit, s a többi próféta merít Jóel könyvéből. - E megállapítások alapján föltételezzük, hogy Jóel Jójada papi uralma idején, tehát Joás király gyermekkorában működött.

IDŐSZAK

Az északi ország II. Jeroboám idejében külső hatalma csúcsára ért. Asszíria éppen a hanyatlás korszakát élte. Szíria az előző háborúk miatt meggyengült. II. Jeroboám kihasználta ezt a helyzetet. Ismét visszaállította az északi birodalom régi határait (2Kir 14,23-25), s az országot nagy külső jóléthez és gazdagsághoz juttatta. A népet gőg és magabiztosság öntötte el. A legmerészebb reményeket táplálta, és nem vette észre a leselkedő belső veszélyeket.

Ámós tiszta képet nyújt könyvében azokról a társadalmi és vallási állapotokról, amelyek akkoriban az északi országban uralkodtak.

Társadalmi visszasságok

A nép fennhéjázóvá lesz, 6,13. A gazdagok nagy pompát fejtenek ki, 3,12.15. A dőzsölés, a dáridó mindennapos, 4,1; 6,4-6. Izráel gazdag asszonyai hasonló szenvedélyek hatalmába kerülnek, 4,1. Az erősebb joga érvényesül; jogtiprás, 3,1-10; 6,3. Mindenütt jogtalanság és csalás, 3,10; 5,7.10.12; 6,12; 8,5. A szegényeket elnyomják, 2,6; 3,9; 4,1; 5,12; 8,4.

Vallási visszasságok

Ilyen társadalmi viszonyok között nem létezhet valódi kegyesség! Egész sor jól látogatott zarándokhely van, így Bétel, Gilgál, Beérseba, Samária és Dán (4,4; 5,5; 8,14); de a törvényt, az ünnepeket és a vallásos szokásokat csak külső formáikban gyakorolják 5,5; 8,14); mögöttük Istentől távoli, erkölcstelen élet bújik meg. A külső fellendülés következtében a bujaság benyomul a vallásos szokásokba is (2,8). Nemcsak az előírt áldozatokat teljesítik, hanem ezeken felül még önkéntes adományokat is adnak (4,4-5); de ez a szegények kiszípolozásával történik (5,11). Biztonságban érzik magukat, könnyelműekké és közömböseké lettek (6,3; 9,10).

Ebben az időben, mely Izráel nemzeti fénykorának számít, küldi el Isten a maga követét, Ámóst, hatalmas ítélethirdetéssel.

SZERZŐ

A könyv szerzője kétségtelenül *maga Ámós* (7,8; 8,1-2). Igen valószínű, hogy az északi országból történt kiutasítása után írta meg művét. Bizonyos fajta röpiratként, ébresztő és intő kiáltás akart lenni ez olyan emberek számára, akik nem akarták meghallgatni szavát.

A Biblia egyes modern magyarázóin kívül a könyv hitelességét és egységét sohasem vonták kétségbe.

ÜZENET

A próféta üzenetének célja az volt, hogy Izráel lelkiismeretét fölébressze, s a népet csalóka derülátásából felriassza. A próféta azon az alapon áll, hogy *Isten igazságos*, és a bünt nem hagyja büntetlenül. Ítélete előrehaladtában minden nemzetet el fog érni, beleértve Izráelt is, mely, mint választott nép, kívül véli magát a megtorláson. Miután Ámós hangsúlyozta Isten hosszútűrését és türelmét, bejelenti azokat az ítéleteket, amelyek Izráelre várnak abban az esetben, ha megmarad megkeményedésében: földrengés, a bételi szentély pusztulása, száműzetés és a nép szétszórása.

Amilyen bizonyos a pusztulás, annyira nem végleges. Egy napon a száműzetés véget ér, és az Úr helyreállítja Izráelt Dávid királyi házával együtt.

Ámós üzenete a következőképpen foglalható össze: Minél számosabbak az előjogok, annál nagyobb a felelősség. Készülj Istened elé! (4,12b).

FELOSZTÁS

Bevezetés, 1,1-2

1. *Ítélethirdetés nyolc nemzet felett, 1,3-2,16*

Damaszkusz	1,3-5
Filisztea	1,6-8
Tírusz	1,9-10
Edom	1,11-12
Ammon	1,13-15
Moáb	2,1-3
Júda	2,4-5
Izráel	2,6-16

2. *Három dorgáló beszéd Izráel felett, 3-6. fej.*

Izráel büntetése, Samária pusztulása	3. f.
Fokozott intések, főleg a vezető körökhöz	4. f.
Nyakas konokság és feltartóztathatatlan ítélet	5-6. f.

3. *Öt látomás az eljövendő ítéletről, 7,1-9,6*

A sáskák	7,1-3
A tűz	7,4-6
A mérőzsinór	7,7-9
(Történeti rész Ámós kiutasításáról, 7,10-17)	
Az érett gyümölcsök	8,1-14
Az Úr az oltáron	9,1-6

Befejezés, 9,7-15

A nép megtisztulása, új reménység és üdvhirdetés.

Kulcsszó: **Fenyegetés**

JELKÉPEK

Ámós hatalmas képes beszéddel szól. Hasonlatok, allegóriák stb. által hirdeti Isten ítéleteit. Itt csak azt az *öt látomást* említjük meg, melyek Isten előrehaladó ítéleteit ábrázolják ki:

A sáskák, 7,1-3. Az ellenség, amely Izráelre támad.

A tűz, 7,4-6. A nagy szárazság elpusztítja az országot, az ellenség által való kifosztás képe.

A mérőzsinór, 7,7-9. Az isteni hosszútűrés vége.

Az érett gyümölcsök, 8,1-14. Izráel népe megérett az ítéletre.

Az Úr az oltáron, 9,1-6. Isten maga parancsolja meg a szentélynek és minden kultuszának megsemmisítését.

KÜLÖNFÉLE

Beteljesült próféciák

Asszír fogság	5,27; 7,17
A maradék megmentése	9,8/b
Szétszórás az egész földön	9,9
Dávid házának helyreállítása	9,11
Isten országa a pogányok között	9,12

SZERZŐ

A könyv szerzője *sehol sincs megnevezve*. Mivel azonban úgy látszik, hogy Ninive - amely Kr. e. 612-ben elpusztult - fénykora már a múlté (3,3), és a nyelvi kifejezések is korábbi időre mutatnak, általában föltételezik, hogy egy későbbi szerző foglalta írásba a Jónás prófétáról hagyomány útján fennmaradt tudósítást.

A könyv *hitelességét* és történetiségét sem a zsidó, sem az ókeresztyén hagyomány sosem vonta kétségbe. *Jónás személyének a történetiségét* mindezekelőtt Jézus bizonyágtétele igazolja (Mt 12,38-41; 16,4; Lk 11,29-32).

ÜZENET

Jónás könyve elsősorban Isten *szerepét* nyilatkoztatja ki, amely a pogányokat is belefoglalja üdvösségének tanácsvégzésébe. Az a gondolat jut itt csíraszerűen kifejezésre, ami egyszer majd az ÚSZ-i üzenet központi igazsága lesz: "(Isten) azt akarja, hogy minden ember üdvözljön, és az igazság (valóság) ismeretére eljusson" (2Tim 2,4). "(Isten) nem akarja, hogy némelyek elveszenek, hanem hogy mindenki megtérésre jusson" (2Pt 3,9).

Emellett a könyv küzd a zsidók szűkkeblű nemzeti büszkesége ellen (amelynek maga Jónás is tipikus példája, 4,1-3), s arra emlékezteti őket, hogy Isten tanúknak szánta őket a pogány világ előtt (1Móz 12,3).

FELOSZTÁS

1. Az isteni elhívás, 1,1-3,4

Első hívás. Felelet: Jónás futása	1,1-3
Isten felelete: a vihar	1,4-16
Ima. Felelet: szabadítás	2. f.
Második hívás. Felelet: Jónás engedelmissége	3,1-4

2. Az elhívás célja, 3,5-10

Hit az Igében	3,5
Általános bűnbánat	3,6-9
A bűnbánat gyümölcse	3,10

3. Az elhívott állhatatlansága, 4. fej.

Az elhívott kedvetlensége	4,1-3
Első rendreutasítás	4,4
A tök (ricinus növény)	4,5-8
Második rendreutasítás	4,9-11

Kulcsszó: Megbízás

JELKÉPEK

Jónás próféta *Izrael népének képe*, amely nem teljesítette megbízatását a pogány világ felé. Viszont *Jézus Krisztus előképe*; a Máté 12,40-ben maga Jézus von párhuzamot Jónás által a hal gyomrában töltött három nap és az Ó halála és feltámadása közt eltelt három nap között.

O. Gerlach a következőképp nyilatkozik a könyv szimbolikus jelentőségéről: "Jónás, Ninive, a hal és a tök nagyszerű, a történelemből vett általános jelentésű képek, sikerült jelképes alakban. *Jónás*, Isten szolgájának a képe, akinek ijedt és dacos önakaratát az Úr meghajlítja és összetöri, gyöngeségét elhordozza, őt pedig rendreutasítja. *A hal* az isteni mentőeszköz titokzatos ké-

pe, amelytől az ember fél, és csak később ismeri fel hálásan annak, ami. *Ninive* az elvesztett, megítélt, de megtérés által még megmenthető világnak a képe. *A tök* (ricinus) a mulandó javak és védőeszközök képe, amelyekre az ember szereti magát rábízni."

KÜLÖNLEGES ISMERTETŐJELEK

Ez a próféta könyv nem beszédekből és jövendölésekből áll, mint a többi, hanem csupán elbeszélés.

A könyv egy másik sajátossága az a négyszeri kifejezés, amely kinyilvánítja Isten korlátlan mindenhatóságát: Isten rendelt - egy nagy halat (2,1), egy tőket (4,6), férget (4,7) és keleti szelet (4,8).

KÜLÖNFÉLE

Gyakorlati tanítások

Isten szolgáját Istennek kell elhívni ("Kelj fel és menj" - 1,2).

Munkaterületét Istennek kell neki megmutatnia ("Menj Ninivébe, a nagy városba" - 1,2).

Az üzenettel Istennek kell őt megbízni ("Hirdesd neki azt a beszédet, amelyet én parancsolok neked" - 3,2).

Isten, Izrael Szentje, igazságos, de Ő a szeretet Istene is. Hosszútűrése és irgalmassága diadalmaskodik minden önző emberi ellenszegülésen és lázadásban. Isten igazságosságának hirdetése ezért önmagában nem elegendő; mindig hozzátartozik a kegyeim hirdetése is.

Isten olyan Isten, aki tud segíteni. A legnehezebb helyzetekben lép közbe. Eszközökben nincs hiánya.

Lehetetlen Isten elől elfutni (1,3; Zsolt 139,7-11).

MIKEÁS

Mikeás, könyve rövidege ellenére is, az egyik legfontosabb próféta. Neve azt jelenti: *Ki hasonló az Úrhoz?* Személyéről keveset tudunk. Móreset-Gádból, a Hebron és Gáza között fekvő mezővároskából (déli ország) származott. Nagyon valószínű, hogy Ámóshoz hasonlóan gazdálkodó volt. Lehetséges, hogy az előrenyomuló asszír hadsereg elől menekülőkkel együtt menekült Jeruzsálembe, s ott gyakorolta prófétai tisztét. Mikeás kortársa volt Hóseásnak, aki a tíz törzs országában prófétált, valamint a nagy prófétának, Ézsaiásnak.

IDŐSZAK

Mikeás Jótám, Aház és Ezékiás júdabeli királyok alatt prófétált (1,1). A Jeremiás 26,18-19-ből arra következtethetünk, hogy főként Ezékiás uralkodásának az elején munkálkodott. Bejelenti Samária elestét (1,6), amely Ezékiás király uralkodásának hatodik évében meg is történt (Kr. e. 722). Mivel azonban Mikeás erről az eseményről sohasem beszélt múlt időben, általában azt föltételezik, hogy ebben az időben már nem lépett fel nyilvánosan, vagy már korábban meghalt. Mikeás eszerint Kr. e. 740 és 686 között munkálkodott.

SZERZŐ

F. Godet prof. megállapítja: "Semmi kétség: *magá Mikeás* írta a könyvét. A könyv egységes benyomást tesz, mint ami egyvégtében fródtott: következésképpen bajos a különböző részeket különböző és meghatározott időkbe belehelyezni. Még ha egyes jövendöléseket - mint pl. a Jeremiás által Ezékiás idejébe helyezett 3,12-t - korábban mondott volna is el, mégis valószínű, hogy a könyv a maga egészében e király uralkodása alatt készült, mégpedig a próféta élete vége felé, munkássága összefoglalásaként."

ÜZENET

Az üzenetet Mikeás neve tartalmazza: *Ki olyan, mint Isten?* Mellette minden más isten csak szegényes bálvány. Jahve igazságos és szent Isten. Gyűlöli a gonoszt, az igazságtalanságot és a lelkiismeretlenséget, s kiváltképp a kegyes formalizmust; a képmutatást utálja. A hamis prófétáknak, Jeruzsálemnek és Samáriának bűnhődniük kell. De még ha Istennek a gonoszt meg is kell büntetnie, Ő könyörületes és hosszútűró, kész arra, hogy megbocsássa a bűnbánó gonoszságait. Mindenekelőtt azonban Mikeás világosan látta az Úrnak, Izrael Messiásának és minden nép Üdvözítőjének eljövételét, akinek megnevezi születési helyét: Betlehemet.

FELOSZTÁS

1. *Az isteni ítélet, 1-3. fejelet.*
 - Ítélet Samária és Jeruzsálem felett 1. f.
 - Az ítélet okai 2,1-11
 - Áldás az ítélet után 2,12-13
 - A vezetők, próféták és papok bűne 3. f.
2. *Az isteni üdv a Messiás által, 4-5. fejelet.*
 - Az eljövendő helyreállítás 4,1-8
 - Jeruzsálem nyomorúsága 4,9-5,1
 - A béke királya az új dávidi birodalomban 5,2-15
3. *Az út az isteni üdvösséghez, 6-7. fejelet.*
 - Isten pere Izráellel 6. f.
 - A nép általános romlottsága 7,1-6
 - Bűnbánat, kérés és kegyelem 7,7-20

Kulcsszó: Vád

JELKÉPEK

Mikeás egy sor ítéletet hirdet kis városok fölött, amelyeknek szimbolikus nevével szójátékot űz (1,10-16):

Gát = Hírváros	Marót = Keserűség
Akkó = Bormező	Lákis = Versenyváros
Bét-Le-Afra = Hamuotthon	Móreset = Menyasszonyváros
Safir = Ékszerváros	Akzib = Hamisság otthona
Saanán = Kivonulás	Marésa = Tulajdonosnő
Bét-Esel = Szomszédház	Adullám = Dicsőség

KÜLÖNLEGES ISMERTETŐJELEK

Mikeás könyve egyike az ÚSZ-ben legtöbbet idézett ÓSZ-i könyveknek.

KÜLÖNFÉLE

Az ítéletek fő okai

- Társadalmi visszasságok a nép között*
Igazságtalanság - szegények és gyöngék elnyomása - erőszakosság, 2,2.8-9; 7,2
Csalás és ámtítás, 6,10-12
Hűtlenség, 7,5
A vezetők és fejedelmek tisztességtelen volta, 3,1-3,9-10; 7,3
Igazságtalan bírák, 7,3
Rendezetlen családi élet, 7,6
- Vallási visszasságok*
Izrael országában bálványimádás folyik, 1,7
Júda királysága Izrael legrosszabb királyainak példáját követi: Omri és Aháb, 6,16
A próféták pénzért jövendölnek, 3,5-8.11
A papok nyereségért tanítanak, 3,11

Gyakorlati tanítások

Isten igazságos Isten, utálja a bűnt (2,1-2; 3,1-3; 6,10-12; 7,2-6), és gyűlöli minden képmutatást (3,11).
Ha egy nép elitje - politikai és szellemi vezetősége - megromlott, akkor a pusztulás a küszöbön áll (3. fejelet).
"Az engedelmség jobb az áldozatnál" - Isten nem ismer el semmiféle "pótlékot" parancsainak megtartása helyett (6,6-8).
Az alázatosan elfogadott büntetés "az igazság békességes gyümölcsét" eredményezi (7,7-9; Zsid 12,11).

Beteljesült próféciák

Samária veresége és bukása	1,6
Jeruzsálem pusztulása	3,12
A babiloni fogság	4,7-10
Jézus születése Betlehemben	5,2

NÁHUM

Náhum neve azt jelenti: *Vigasztalás* vagy *Vigasztaló*. A próféta személyéről szinte semmit sem tudunk mondani azon kívül, hogy Elkosból származik (1,1). Ezt a várost mindeddig nem sikerült azonosítani. Jeromos szerint Náhum szülőhelye Dél-Júdeában feküdt, egy másik hagyomány szerint Ninive mellett, egy harmadik Kapernaumba helyezi, ennek jelentése: "Naum" vagy "Náhum faluja".

IDŐSZAK

Az egyetlen támpont, amely rendelkezésünkre áll, Téba vagy Nó-Amon, Egyiptom ősi, szinte bevehetetlen fővárosának elpusztítása Asszurbanipál, asszír király által, Kr. e. 663-ban. Náhumi saját korabeli eseményként említi meg (3,8). Mivel megjövendőli Ninive végleges bukását, működési ideje 663 és 612 közé tehető. Ez utóbbi évben Ninivét, az asszír fővárost, a méd Kyaxares és Nabopolassar, Babilon akkori helyettes királya, foglalta el.

Az asszír hatalom e fénykorában, amikor Ninive, ősrégi fővárosa, palotákkal, nagy vízvezetékekkel és egyéb pompás építményekkel ékeskedett, és örök, elpusztíthatatlan világuralkodóként állott, a rettenthetetlen próféta a bukását hirdette.

SZERZŐ

Nincsen semmi alapos okunk arra, hogy ne *Náhum* prófétát ismerjük el az azonos nevű írás szerzőjéül. *Náhum* nagyon tehetséges író, stílusát világosság, erő és költői tartalom jellemzi. A könyv kanonikus tekintélyét sohasem vonták kétségbe.

ÜZENET

Az üzenet egy mondatban foglalható össze: *A feltartóztatlan ítélet Ninive felett*. Az asszír világhatalom bűneinek a kelyhe kicsordult, az ítélet közeledik, s Ninive főváros gazdagjainak szívét halálos találat éri.

Isten Gyülekezete pedig tudja meg: *Isten buzdón (féltőn) szerető Isten*, minden igazságtalanságnak szent megtorlója is. Isten népe azonban biztonságban van az Ő örök karjaiban, s a nyomorúságos és ítéletes időkben Istenére vár.

FELOSZTÁS

<i>Bevezetés</i>	1,1
1. <i>Az ítélet tudtuladása</i> , 1,2-2,2	
A bíró	1,2-8
Az ítélet	1,9-2,2
2. <i>Az ítélet leírása</i> , 2,3-13	
A város elfoglalása	2,3-6
A város kifosztása	2,7-13
3. <i>Az ítélet megokolása</i> , 3. fej.	
Ninive bűnei	3,1-7
Káröröm Téba felett	3,8-11
Hatalma és bujasága	3,12-17
<i>Befejezés: Halálkiáltás a város felett</i>	3,18-19
Kulcsszó: Ítélet	

JELKÉPEK

Béliád (1,11) fordítható gazembernek, gonosztevőnek; úgy látszik, hogy a Sátánt vagy az Antikrisztust ábrázolja.

Ninive városa kissé más jellegű, mint Babilon. Ninive átélt egy ébredést, de bűnbánata felületes volt, az asszírok csakhamar elhajlottak Istentől, és Isten népe elkeseredett ellenségeivé lettek. Ninivéből származott az, "aki gonoszt koholt az Úr ellen, aki álnokságot tanácsolt" (1,11). Ezzel utalás történik "a bűn emberére", "a veszedelem fiára", a törvénytaposóra, ahogyan Pál nevezi (2Tesz 2,3,8). Ninive, a visszaesett, különféle módon gonoszt gondol az Úr ellen. Ő volt az, aki rábírta Aház, hogy a templomot meggyalázza, s aki az Úr népét megkísérelte kiirtani. Ez alapon Ninive királya világos utalás Béliádra, a bűn emberére; maga Ninive az istentelen világhatalom képe, amely állandóan Isten ellen lázad. Ez a hatalom mindig új alakban lépett fel, ahogyan történt az Babelben (Ézs 13,4), a római birodalomban vagy Hitler birodalmában. Élni fog mindaddig, míg Jézus Krisztus országa a földön szemmel láthatóan föl nem épül; csak akkor semmisül meg örökre.

KÜLÖNLEGES ISMERTETŐJELEK

Náhum próféciaja két jellegzetességgel tűnik ki. Először: a próféta nem tesz említést sem tulajdon népe bűneiről, sem a reá várható ítéletről. Másodszor: tekintetét állhatatosan Júda ellenségeire szegezi.

KÜLÖNFÉLE

Jónás és Náhum

Mindkét prófétai könyv kizárólag Ninive városával foglalkozik. Kr. e. 800 körül Isten ebbe a pogány városba küldte Jónást a megtérés hirdetésére (Jón 1,1-2; 3,1-10). A lakosok zsákkal és hámuval válaszoltak a felhívásra, de csakhamar visszaestek előbbi gonoszságukba. 170 év múlva Isten teljesen megsemmisítette haragjában a bűnös várost. *Náhum* volt az, aki hirdette Ninivének a közelgő pusztulást.

Gyakorlati tanítások

A felszínes bűnbánat veszedelmes, mert megkeményedéshez vezet. A megkeményedésre pedig az elvettetés következik. Semmi sem állhat meg Isten előtt, sem világhatalom, sem gazdagság, sem nagyság.

Isten állandóan világotlatja nevét, még ellenségei között is!

Amikor Isten ítélkezik, nyilvánvalóvá lesz a különbség az igazak és az istentelenelek között; az egyik vigasztalást él át, a másik pedig a borzalom napját éli meg.

Beteljesült próféciaik

Diodoros, a görög író, aki megírta a Kr. e. 5. évszázadban Ninive elestét, a részletek egész sorát nyújtja tudósításában, amelyek feltűnően megegyeznek *Náhum* jövődőléseivel. Egyes példák:

Áradás a folyam miatt	1,8; 2,6
Az erődítések eleste	2,6; 3,14
Tűzvész	1,10; 3,15
A lakosok lemészárlása	3,3
A város kifosztása	1,14; 2,9-13

HABAKUK

Habakuk nevét Jeromos *Átölelés*-nek fordítja. Luther *Szfvére ölelő*-nek, más fordítók *Szfvéből szerető*-nek. Személyéről semmi közelebbit nem tudunk. Könyvéből szenvedélyesen megindult férfinak ismerjük meg, aki a világtörténeti eseményeket nagyon a szfvére veszi, s azokat Istennel beszél meg. Szfvét, amely tele van aggodalommal és nyomorúsággal, imádságban önti ki Isten előtt, és Ótőle vár feleletet (2,1).

IDŐSZAK

Az utalás az 1,6-ban az előretörő káldeusokra, megadja nekünk a kulcsot a történeti kerethez. Asszíria világhatalma halálosan megsebesült, fővárosának, Ninivének elestével. A hódító káldeusok megkísérlik most minden eszközzel az egész asszír birodalmat magukhoz ragadni. Nabukodonozor megverte Né-kó fáraót, aki megpróbált ellenállni a káldeusoknak Karkemisnél (606), s hadseregével bevonult Előázsiába. Most Szíria is elveszett az egyiptomiak számára, s Jeruzsálem védtelenül Nabukodonozor kezébe került. Joákim király megadta magát a babiloniaknak, s alattvalójuk lett. Az 1,3-5 hű visszatükröződése a Joákim korabeli viszonyoknak, amint azokat a 2Királyok 24 feljegyezte. Habakuk Jeremiás kor- és szenvedőtársa volt.

SZERZŐ

A szerzőt a könyv sehol sem nevezi meg, de semmi okunk kétségbe vonni, hogy maga *Habakuk* a szerzője prófétai írásainak. Nyugodtan elfogadhatjuk, hogy Joákim király meghódolása előtt (Kr. e. 605) keletkezett. Lehetséges, hogy Habakuk még Joákim trónralépése előtt (610) vagy Jósiás király idejében fogalmazta meg írását.

A könyvecske kanonikus tekintélyét sohasem vitatták. Ezt különböző ÚSZ-i idézetek is megerősítik: Csel 13,41; Gal 3,11; Róm 1,17; Zsid 10,38 stb.

ÜZENET

Az üzenet kettős:

Ítéletes üzenet

A káldeus lovassapatok feltartóztathatatlanul félelmetes betörésének hírdetése, amelyek mintegy ítéletáradatként rohannak át Izráelen. Habakuk nem tudja megérteni, hogy miért enged meg Isten ilyesmit, és Isten népének miért kell látszólag oly igazságtalan elbánásban részesülnie. A felelet:

Vigasztaló üzenet

"Az igaz az ő hite által él." Az igazságtalanság, az elszakadás és a tisztító ítélet közepette az Úrban való bizakodás az egyetlen menekülés.

FELOSZTÁS

1. *Habakuk első párbeszéde Istennel, 1,1-11*
Habakuk kérdése: Uram meddig? 1,2-4
Isten felelete: míg Júdát meg nem bünteti 1,5-11

2. *Habakuk második párbeszéde Istennel, 1,12-2,20*
Habakuk kérdése: Miért kell ennek megtörténnie? 1,12-2,1
Isten kettős felelete:
Az igaz az ő hite által él 2,1-4
Jaj az elnyomónak! 2,5-20
3. *Habakuk meghódolása és győzelmi zsoltára, 3. fej.*
Az Úr megjelenése ítéletre 3,1-15
A megjelenés eredménye: bizalom 3,16-19
Kulcsszó: **Igazságosság**

JELKÉPEK

Az az ígéret, hogy a föld teljes lesz az Úr dicsőségével (2,14; 3,3), utalás Jézus Krisztus eljövendő országára, amelyben Ő a maga dicsőségében, mint a királyok Királya fog uralkodni.

KÜLÖNLEGES ISMERTETŐJELEK

A könyv nagyrésze *párbeszéd* Habakuk és Isten között. Az imádság a 3. fejezetben egy több versszakú ének templomi éneklésre. E zsoltárforma egyes magyarázókat arra enged következtetni, hogy Habakuk lévitaként templomi szolgálatban állott.

KÜLÖNFÉLE

Habakuk személyes viszonya Istennel

Az Úr, az én Istenem, 1,12	Örömeim Istene, 3,18
Az Úr, az én Szentem, 1,12	Szabadításom Istene, 3,18
Az Úr, az én erősségem, 1,12	Isten, én erősségem, 3,19

Gyakorlati tanítások

A hívő ember ismeri a bizonytalanság és kételkedés óráit; a szükséglet, amely neki olyan élményt szerez, amely közelebb viszi hite céljához, úgy-hogy új erővel kerül ki a harcból.

Isten nem válaszol a hívő minden "meddig"-jére és "miért"-jére; viszont nem is hagyja el őt szellemi éjszakájának óráiban, hanem ígéretével ajándékozta meg, amelyben hite megkapaszkodhatik.

Minden igazságtalanság elnyeri büntetését; Isten hallgatása csak szempillantásnyi.

A hit dinamikus hatalom, amely a leggonoszabb viszonyok fölött is győz.

SOFÓNIÁS

Sofóniás fordítása: *Az Úr elrejt* vagy *Az Úr megőrzött*. A próféta személyéről nem sokat tudunk; csupán családfáját ismerjük, amelyet negyedízigen vezet vissza. Sofóniás egy bizonyos Ezékiás ükunokája, s nem kizárt, hogy ezzel kapcsolatban Ezékiás királyra kell gondolni. Ebben az esetben Sofóniás

Júda királyi házából származó herceg lenne. Mindenesetre teljesen pontosan ismeri Jeruzsálemben az életet és a sürgés-forgást; tudja, hogyan szegték meg a szövetséges Istenhez való hűséget, s hogyan futkosnak nyilvánosan más istenek után.

Sofóniás rövidsége ellenére is - krisztológiája miatt - a legjelentősebb próféták egyike. Luther mondja előszavában: "Ámbár kis próféta, mégis többet beszél Krisztusról, mint sok más nagy próféta!"

IDŐSZAK

Az 1,1 szerint Sofóniás Jósiás király alatt működött (640-609). Próféciaja tartalmából azt föltételezik, hogy a törvénykönyv fölfedezése és a Jósiás alatt ehhez csatlakozó ébredés előtt jövendölt (2Kir 22-23). A Jósiás elődei, Manassé és Amon királyok alatti idő a hatalmas elszakadás kora volt. Az erős támaszkodás Asszíria királyságára, veszedelmes volt Izráel tiszta istenhitére. Bár nem tagadták meg nyilvánosan a szövetség Istenét, de a templomi áldozatok mellett bemutatnak bálványáldozatokat is, és idegen isteneket hoztak be, mint pl. az asszír napistent, az ég isteneit és a pogány Baált. A templom valóságos panteonná lett (1,4-6).

SZERZŐ

Bár határozott feljegyzés sehol sem található, elfogadhatjuk, hogy maga *Sofóniás* a szerzője írásának. Különböző magyarázók azt állítják, hogy bizonyos részeket később csatoltak a könyvhöz, és hogy stílusából hiányzik az eredetiség. Ez a kritika számunkra tarthatatlannak látszik.

A könyv hitelességét és kanonikus tekintélyét sohasem vonták kétségbe.

ÜZENET

Sofóniás hallatlan súllyal hirdeti a népnek *Az Úr eljövendő napjáról*, az ítélet és az igazságos megfizetés napjáról szóló üzenetet. Ennek okát: a nép romlottságát, irgalmatlanul felfedi és nevének nevezi. E nap a pogány népek számára, de az ellangyosodott hívők számára is a harag napja; az alázatosak és a megtérésre készek számára azonban a reménység és az üdvösség napja. Bizonyára nekik kiáltja oda Sofóniás: "Ne félj..., az Úr, a te Istened közötted van, Ő megtart" (3,16-17).

FELOSZTÁS

- Az ítélet kihatása, 1,1-4*
Bevezetés 1,1
Az egész lakott világ megsemmisítése 1,2-3
Júda és Jeruzsálem megsemmisítése 1,4
- Az ítélet okai, 1,5-18*
Bálványimádás, 5. v. Kalmárszellem, 10-11. v.
Elszakadás, 6. v. Nyárspolgáriasság, 12. v.
Divathóbort, 8. v. Pénzsóvárság, 18. v.
Babona, 9. v.
- Az ítélet méretei, 2,1-3,8*
Bevezetés: felhívás megtérésre 2,1-3
Jaj Nyugatnak: Filisztea 2,4-7

- Jaj Keletnek: Moáb és Ammon 2,8-11
Jaj Délnek: Etiópia 2,12
Jaj Északnak: Asszíria 2,13-15
Jaj Jeruzsálemnek: az erkölcsstelen városnak 3,1-8
4. *Az ítélet gyümölcse, 3,9-20*
Isten népének szentsége 3,9-13
Öröm a Messiás jelenlétén 3,14-17
Izráel egybegyűjtése 3,18-20
Kulcsszó: Meglátogatás

JELKÉPEK

Az Úr napja

Jóel mellett Sofóniás az a kis próféták közül, aki "az Úr napját" a legbehatóbban írja le. "Az Úr napja" kifejezést azért használják az ŐSZ írói, látói, hogy megjelöljék az isteni ítélet idejét, amely a messiási békebirodalmat megelőzi.

1. Mit fog jelenteni az Úr napja?

Isten számára: azt a rettenetes napot, amikor türelme véget ér, amikor igazságos haragja fellángol, és "félto szeretetének tüze" lángra lobban (1,18; 3,8), hogy az istentelenekeket megbüntesse (1,7-13).

A népek számára: a legnagyobb kétségbeesés, sötétség és pusztulás napját (1,14-18).

2. Ki fog szenvedni az Úr napján?

Az emberek (1,17) az egész földön 1,2-3; 8/b
Jeruzsálem és az Úr népe (Izráel) 3,1-8/a

3. Kit fog kímélni?

Egyedül az alázatosakat, akik Istent keresik és arra törekszenek, hogy igazságot gyakoroljanak 2,3

4. Mit munkál az Úr napja?

A népek megtérését 3,9-10
Isten népe ellenségeinek megbüntetését 3,14-15.19
A maradék megtérését Izráelben 3,12-13
A Messiásnak, az öröm forrásának eljövételét 3,16-17
Izráel egybegyűjtését és hazavezetését 3,18-20

KÜLÖNFÉLE

Gyakorlati tanítások

A szentség Istene nem tűrheti a bálványimádást; mert Ő nem viseli el, hogy dicsőségét mással megossza. Szent buzgósága fellángol a bálványimádók ellen.

Isten ítéletei senkit sem kímélnek (1,8); ha a szív elfordult Istentől, akkor sem társadalmi állás, sem gazdagság, sem műveltség nem szolgálhat oltalomként az isteni büntetés ellen.

A góg maga után vonja Isten kikerülhetetlen büntetését (2,8.10.15), az igaz alázat kegyelmet talál az Ő szemében (2,3; 3,12).

Isten ítéletei sohasem önkényesek; azok állandóan tökéletes igazságának kifejezői (3,5).

Isten szeretete átfog minden embert (Jn 3,16); Ő azonban csak kevesekben talál örömet (3,17).

AGGEUS

Aggeus neve *Ünnepi* vagy *Ünneplő* szóval fordítható. Aggeus az Úr követének nevezi magát (1,13), és a 2,3 szerint valószínűleg a száműzetés előtt született, így tehát látta még a salamoni templom nagyságát és dicsőségét. A Zorobábel és Jósua által vezetett első hazatérőkkel jött vissza (Ezsd 2,1-2). Származása és élettörténete teljesen ismeretlen előttünk.

IDŐSZAK

A perzsa Cirus király első évében (Kr. e. 538) engedélyt kaptak a Júdából és Izráelből való foglyok a hazájukba való visszatérésre. Cirus ezt az engedélyt a menny Istene iránti tiszteletből adta, akit Jeruzsálemben imádtak. A visszatérő zsidóknak kifejezetten megparancsolta, hogy építsenek ismét templomot az Úrnak (Ezsd 1,1-4), elrendelte, hogy a költségeket a király jövedelmeiből fedezzék, és hogy a káldeusok által elrabolt szent edényeket vissza kell adni (Ezsd 1,7-11). Jósua főpap, a fogságba hurcolt Jósádák főpap fia, és Zorobábel vezetett vissza egy, a Júda, Benjámín, Lévi és más törzsek foglyaiból álló csoportot, összesen 42.360 férfit (Ezsd 2,64). Ezek nyomában hozzákezdtek az égő áldozati oltár felállításához és a mindennapi áldozatok ünnepléséhez, ami ugyanazon év 7. hónapjának első napjával kezdődött (Ezsd 3,1-6). A következő évben hasonló buzgósággal tették le az új templom alapkövét (Ezsd 3,8-13). De már Cirus király uralkodásának harmadik évében zavar támadt (Ezsd 4,2). Az Izráel földjén letelepedett idegen samaritánusok, akik a Mózes törvényét nem tartották meg, részt kívántak az új templomból pogány értelemben, mint az ország istenségének templomából. Amikor Zorobábel ezt a vének élén joggal megtagadta tőlük, bepanaszolták a zsidókat Cirusnál. A vádlók arra a hűtlenségre hivatkozhattak, melyet a zsidók utolsó királyaik alatt a káldeusokkal szemben tanúsítottak, és el is érték, hogy a templom továbbépítését Cirus és utódai megakadályozzák (Ezsd 4). Maguk a zsidók is meglanyhultak, és ahelyett, hogy tulajdon költségükön folytatták volna a templomépítést, sokan csak arra gondoltak, hogy maguknak kényelmes lakásokat rendezzenek be (Agg 1,4). Csak Dárius király második évében fogtak újra a templomépítéshez, mégpedig Aggeus és Zakariás próféta ösztönzésére (16 évvel a visszatérés után, Kr. e. 520). Dárius értesült erről, és miután megtudakolta, hogy az építést Cirus rendelte el és segítette elő, ő is pártolta azt, és megparancsolta, hogy nevében és költségére a menny Istenének Jeruzsálemben áldozatokat mutassanak be (Ezsd 5,1-6,12). Így készült el az Úr temploma Dárius hatodik évében, a 12. hónap 3. napján, s a következő hónapban az első páskaünnepen felszentelték (Ezsd 6,14-22). E döntő időpontra esik Aggeus prófétának prófétai munkássága.

SZERZŐ

Kétségtávol Aggeus az azonos nevű prófétai irat szerzője. Stílusa egyszerű, szűkszavú, majdnem katonás.

A könyv hitelessége ellen semmi helytálló ellenvetés nem hozható fel.

ÜZENET

Aggeus üzenete egy erős "nem!" a hazatértek ürügyeire; akik engedték, hogy anyagi nehézségek és külső támadások megakadályozzák őket a templomépítésben; valamint határozott "nem!" a Jeruzsálemben élő pogányokkal való megalkuvásokra. Nem az anyagi szükség, hanem az önzés és az önszeretet a tulajdonképpeni akadályok. Nem azért nem tud az ember áldozatot hozni, mert nehéz idők vannak, hanem azért vannak nehéz idők, mert nem hoz áldozatot. Isten nem lelkesedést kíván népétől, amint az a hazatéréskor uralkodott, hanem odaadást, hitet, áldozatkészséget. Akkor azután meg fogja cselekedni az Úr, hogy a második templom dicsősége messze felülmúlja az elsőt.

FELOSZTÁS

1. *Az intés szava, 1. fej.*
Az alkalom: a templomépítés elhanyagolása 1,1-6
A magyarázat: áldozatkészségben való fogyatékoság 1,7-11
A gyümölcs: ébredés és engedelmesség 1,12-25
 2. *A bátorítás szava, 2,1-9*
A kísértés: a láthatókra nézni 2,1-3
A parancs: dolgozzatok, mert én veletek vagyok! 2,4-5
Az ígélet: az Úr dicsősége 2,5-9
 3. *Az áldás szava, 2,10-19*
A feltétel: megszentelődés, megtisztulás 2,10-19
A nevelési eszköz: anyagi szükség 2,15-17
A bizonyosság: látható beteljesülés 2,18-19
 4. *A jövendölés szava, 2,20-23*
A pogány országok bukása 2,20-22
A messiási ország felállítása 2,23
- Kulcsszó: Ébredés

JELKÉP

Krisztológia

A pecsétgyűrű. Aggeus 4. próféciája (2,21-23) Zorobábelhez fordul, s rajta keresztül magához Krisztushoz. Zorobábel Dávid házából származó herceg volt; ő vezette a száműzetésből hazatérőket, és építette fel a templomot. Mindezzel jelképezte Jézus Krisztus személyét, az Úr Szolgáját, aki pecsét az Atya kezében, "valóságának képmása" (Zsid 1,3). E szó a lenyomatot jelenti, amelyet pecséttel készítenek a viaszban.

KÜLÖNLEGES ISMERTETŐJELEK

Szólásmód: "Gondoljátok meg jól..." 1,5.7; 2,15.18.

A beszédek pontos dátumai: 1,1; 2,1.10.20.

Az ébredés ismertetőjelei

Figyelmes hallgatás Isten Igéjére	1,12/a
Ószinte és mély istenfélelem	1,12/b
Isten jelenlétének bizonyossága	1,13
Azonnali, cselekvő engedelmisség	1,14
Megszentelődés (a tisztátalan kerülése)	2,10-14.

Gyakorlati tanítások

Isten dolgainak elhanyagolása és a saját boldogság egyidejű építése veszélyt jelent a hívő életre, 1,4-6 stb.

Aki elsősorban Isten országát és az Ő igazságát keresi, nem szenved szűkületet, 2,8.

Isten jelenlétének tudata a mi erőnk az ellenállás alkalmával, 2,4.

A megszentelődés elengedhetetlen - a legkisebb bűnök megtűrése is helytelen és veszélyes, 2,10-14.

ZAKARIÁS

Zakariás jelentése: *Az Úr emlékezik* Zakariás neve a héberek között nagyon gyakori. Egyedül az ÓSZ-ben kb. 30 ilyen nevű személyről van szó. Zakariás, Berekiás fia, Iddó unokája volt. (Az ÓSZ gyakran mond fiút utód helyett: 1,1; Ezsd 5,1; 6,14). Utóbbi egy papi család feje volt, Jósua főpappal tért vissza Babilonból (Neh 12,4,16), s ennek életében gyakorolta azután papi tisztét. Unokája, Zakariás, valószínűleg a fogságban jött a világra, s a foglyok első csoportjával tért vissza Jeruzsálembe. Ő volt Iddó pap utódja Joákimnak, Jósua fiának idejében (Neh 12,10.12.16). Élete vége felől bizonytalanságban vagyunk, mert nem tudjuk, hogy Zakariásnak, a Berekiás fiának erőszakos haláláról szóló megjegyzés a Máté 23,35-ben nem egy másik Zakariásra vonatkozik-e (vö. 2Krn 24,20-22).

Zakariást "fogság utáni Ézsaiás"-nak nevezték, próféciáit pedig az "ÓSZ végső kijelentései"-nek.

IDŐSZAK

Kr. e. 520-ban, Dárius uralkodásának második évében, két hónappal később, mint kortársa, Aggeus, kezdte meg prófétai tiszte gyakorlását Jeruzsálemben. (Lásd: Aggeus bevezetését!) Vele együtt serkentette a népet a templom újjáépítésére (Ezsd 5,1-2). Az ő prófétai látomásai azonban messzebb nyúlnak és szélesebb kört ölelnek át, mint az Aggeuséi.

Zakariás első igehirdetése időbelileg Aggeus első és második igehirdetése közé esik (Agg 2,1.10; Zak 1,1). A 10. hónaptól kezdve hallgat Aggeus, s a 11.-ben Zakariásnak egy sor látomása van (1,7-6,15). Két évvel később, Dárius uralkodásának negyedik évében új üzenetet kap (7-8. fej.). Utolsó próféciái nincsenek keltezve; fénylő világossággal szólnak a Messiásnak, a nagy Szabadítónak az eljövételéről, akinek először szenvednie kell, s azután királlyá koronázzák. A próféta kinyilatkoztatása igazán nagy bátorítást jelentett a népnek olyan időben, amikor minden nemzeti reménység elenyészni

látszott. Prófétai működése 520-518. tartott; nem számítva a későbbi jövendöléseit, amelyek időpontját nem lehet megállapítani.

SZERZŐ

A régi zsidó és keresztyén hagyomány egyöntetűen *Zakariás prófétát* tekintti írása szerzőjének. A könyv hitelességét az ókorban sohasem vonták kétségbe.

ÜZENET

Isten megtéli népének ellenségeit. Jeruzsálem újra felépül; dicső jövő felé halad. Előbb azonban meg kell tisztulnia a papságnak és a királyságnak. Mindkét hivatal egyesül majdan a "Csemeté"-ben (3,8), a Messiásban, aki először alázatosságban jön el és elvetik, másodsorban azonban dicsőségben, hogy az egész világ fölött uralkodjék.

FELOSZTÁS

1. A jelen kérdései, 1-8. fej.

Látomások	1-6. f.
Felhívás megtérésre	1,1-6
Különbféle látomások	1,7-6,8
Jelképes cselekedet	6,9-15
Felelet egy küldöttségnek	7-8. f.
Nem szellem nélküli bört, hanem megtérés és engedelmisség	7. f.
Sion új kegyelembe fogadása	8. f.

2. A jövő kérdései, 9-14. fej.

Első függelék: Az eljövendő Messiás	9-11. f.
Ítélet a pogány népek felett	9,1-8
A békeesség királyának áldásos uralma	9,9-10,12
A pásztor elvetése	11. f.
Második függelék: A Messiás mint Kirdly	12-14. f.
Isten Gyülekezetének üldöztetése és megmenekülése	12. f.
A bűnök eltörlése	13. f.
A Messiás végső győzelme	14. f.

Kulcsszó: **Látomások**

JELKÉPEK

A látomások

A látomások mind jelképes jelentésűek. Itt csak röviden említjük meg azokat:

A lovak és az Úr angyala a mirtuszfák között, 1,7-17. Isten nem hagyta el népét a külső látszat ellenére sem; ismét könyörül majd rajta.

A négy szarv és a négy mesterember, 1,18-21. A négy szarv az istenellenes világhatalmakat jelképezi, amelyek Isten népe ellen harcolnak. A négy mesterember különböző eszközöket jelent, amelyek által Isten megsemmisíti a világhatalmakat, hogy Júdát megmenthesse.

A férfi a mérőszinórral, 2,1-5. Jeruzsálem egyszer majd újra felépül. Isten akkor ott, a közepében fog lakni, s a népek hozzáözönlének.

Jósua főpap, akit a Sátán vádol (3,1-10). A dicsőséges jövő kezdeteként a főpapságnak meg kell tisztulnia, és meg kell jelennie a "Csemeté"-nek, a tökéletes főpappnak, aki az egész föld minden bűnét eltöri.

Az arany gyertyatartó a két olajfa között, 4,1-14. A gyertyatartó Istent jelképezi, az egész föld Urát; a két olajfa Jósua és Zorobábel, a két felkent. Meg kell tisztulnia mind a papságnak, mind a királyságnak. Erejük a Szent Szellem, aki egyedül tudja Izráelt képessé tenni arra, hogy küldetését teljesítse, azaz, hogy világosságot vigyen a világnak.

A repülő könyv (tekercs), 5,1-4. Ha a nép megint bűnre adja magát, a törvény átka irgalmatlanul eljön rá.

Az asszony a mérőedényben, 5,5-11. Csalás hamis mérték által. Az asszony jelképezi a nép gonoszságát és igazságtalanságát. Ennek következménye szétszórás és száműzetés lesz.

A négy kocsi, amelyek az egész földet bejárják, 6,1-8. Isten ítéleteit jelképezik, amelyek minden istenellenes hatalmat le fognak győzni. Isten az egész földkerekségen végrehajtja ezt az ítéletet.

Jelképes cselekedet, 6,9-15

A főpap megkoronázása utalás a papságnak és a királyságnak a "Csemete", a megígért Messiás személyében való egyesítésére.

Krisztológia

Bevonulás Jeruzsálembe számarcsikón: virágvasárnapon, 9,9; Mt 21,5.

A 30 ezüstpénz: a Messiás értékelése, 11,12; Mt 26,15.

E pénz felhasználása, 11,13; Mt 27,9-10.

A jó pásztor elutasítása és halála, 11; 13,7; Jn 10,11-18.

A nyáj szétszórása: a tanítványok a Gecsemánban, 13,7; 26,31.

Az átszegezett oldal, 12,10; Jn 19,37.

KÜLÖNLEGES ISMERTETŐJEL

A könyv két felének különbözősége

Az első rész (1-8. fej.) állandóan belevonja Zakariás prófétát is a történelembe, s megadja a különböző történelmi jelenetek pontos dátumát. A második részben (9-14. fej.) minden nyoma eltűnik a prófétának. Ez a sajátosság sok magyarázónak gondot okozott. Scroggie dr. erre így felel:

"A stílusnak ez a különbözősége a témák különbözőségével és a próféta munkálkodásában volt 30-40 évnyi valószínű időközzel magyarázható. A 9-14. fejezet ígéretei más stílust kívánnak, mint az 1-8. fejezet látomásai. A könyv első részének az a célja, hogy buzdítsa Izráelt a templomépítésben, míg az utóbbi rész az Isten népe ellenségei fölötti jalkiáltásokból és az Izraelnek szánt áldásígéretekből áll. A megnyugtató: 'Így szól az Úr' ezért a könyv első részéhez illik, de nem a másodikéhoz. A prófécia jellegzetes ismertetőjele: 'Azon a napon', ritkán fordul elő az első részben, mert ott ritka a jövődőlés, a második részben viszont gyakori, mert az szinte kizárólag jövődölésekből áll.

Az olyan különböző indokú és célú próféciaíknál, amelyek egyrészt egy ifjú, másrészt egy öreg ember szájából hangzottak el, nem nagyon várhatunk egységes irodalmi fogalmazást. Mindazonáltal összehasonlításra kívánczok a 2,10 a 9,9-cel és a 8,8 a 13,9-cel."

KÜLÖNFÉLE

Fontos tanítások

Az elpártoltnak vissza kell térnie Istenhez, ha azt akarja, hogy Isten ismét hozzá forduljon (1,3).

Isten szent és megszentelt népe között akar élni (2,5.10-13; a 3. fejezet látomása). A szentség az Ő országának ismertetőjegye (14,20-21).

A Sátán a testvérek vádolója, Krisztus pedig a szószólójuk, közbenjárójuk Istennél (3,1-5).

Az egyetlen hatalom, amelyben a hívó bizakodjék, a Szent Szellem (4,6).

A még be nem teljesült prófécia, amelyek a Messiásnak újra való eljövételére és az "Úr napjára"-ra vonatkoznak, éppoly bizonyosan megvalósulnak, mint azok, amelyek első eljövételére vonatkoztak (12,10; 14,3-5 stb.).

MALAKIÁS

Malakiás neve a héberben nem megszokott. Malakiás egyszerűen azt jelenti: *Követem* vagy *Angyalom* (2,7; 3,1). A próféta személyéről semmit sem tudunk. A zsidó hagyomány Aggeussal és Zakariással együtt a zsinagóga nagy férfiai közé sorolja, akik hazatértek a babiloni fogságból, és Ezsdrással együtt segítettek az ÓSZ-i iratok összegyűjtésében. - Mindenesetre úgy látszik, hogy Istennek ez a "Követe" a néplelek nagy tanítója és ismerője lehetett.

IDŐSZAK

A valláserkölcsi állapotok, amelyeket Malakiás leír, teljesen megfelelnek Nehémiás feljegyzéseinek. A nép visszatért a babiloni fogságból, a templom ismét felépült; sokan idegen nővel házasodtak össze, és ha nem is fordultak bálványimádáshoz, mégis vallásos közömbösség és formalizmus uralkodik. Vö.:

Mal 2,8 = Neh 13,29

Az istentisztelet romlottsága

Mal 2,11-12 = Neh 13,23-25

Keveredés

Mal 3,8-10 = Neh 13,10

Hűtlenség a tized megadásában.

De akkor miért nem tartalmaz Nehémiás könyve semmiféle utalást Malakiásra? A Nehémiás 13,6-ból tudjuk, hogy Nehémiás egy időre visszatért Artaxerxes udvarába, s hogy hazatérésekor a könyve végén említett állapotokat találta. Malakiás - feltételezhetően - vagy Nehémiás távolléte alatt működött, vagy röviddel annak Jeruzsálembe való visszatérése után, kb. Kr. e. 432-ben.

SZERZŐ

Az a tény, hogy semmit sem tudunk a szerző személyéről, sok magyarázót arra indított, hogy teljesen kételkedjék egy Malakiás nevű próféta történetiségében. Mivel a név azt jelenti, hogy "Követem", s a 3,1-ben is ebben az értelemben használatos, azt tételezik fel, hogy a szerző igazi nevét eme álnév alá akarta rejteni. Úgy látszik, hogy a Biblia régi görög fordítói (a "Hetven") is már ezt a nézetet osztották. Ők a következőképpen fordították le a könyv

címét: "Az Úr Igéjének beszéde Izráelről az ő anyyala (vagy küldötte) közvetítésével." Ekképp kikerülnek azt, hogy Malakiást tulajdonnévként használják, s közönséges főnevet csinálnak belőle; ezenkívül az 1. személyben álló névmását 3. személyűvel helyettesítik, hogy így a könyv címét ne magának Istennek a szájába helyezték. Jeromos, akinek a nézete felé Kálvin is hajlik, a "Követem" névben olyan megjelölést lát, amely mögött a tudós Ezsdrás rejtőzik. F. Godet prof. a következőképpen nyilatkozik erről:

"E megokolások elégteleneknek látszanak számunkra. A Malakiás név ezek ellenére is igen jól lehetett tulajdonnév. Bizonyos összehasonlításokból következik, hogy ezt a Maleachia, 'Jahve küldötte' rövidítésének tekinthetjük, s következőképpen a szerző igazi nevének. Ahogyan némely próféta (pl. Sofóniás és Mikeás) célzásokat tesz próféciájában tulajdon nevére (Mik 7,18; Sof 2,3), úgy akart esetleg a mi prófétánk is a 3,1-ben utalni saját nevére... A könyv szerzőjében nehéz Ezsdrást fölismernünk, ha fontolóra vesszük azt a különbséget, amely egy írástudó és egy próféta között fennáll."

ÜZENET

Izráel erkölcsi, vallási és anyagi ínsége az ő atyái Istenétől való elszakadásának gyümölcse. Isten ígéretei azonban megállnak Izráel hűtlensége ellenére is. De csak akkor teljesülnek, ha Izráel ismét Istenhez tér (3,7).

Malakiás prédikációi, amelyeket csak vázlatosan jegyzett fel, Izráel gyülekezetét a maga kísértéseiben, hűtlenségében és elhajlásában közvetlenül Isten elé állítják. Személyének és felségének hétszeres kinyilatkoztatásában lépett Isten a nép elé "Követé"-nek üzenetében.

Isten, a szerető, 1,2	Isten, az áldó, 3,10
Isten, az atya, 1,6	Isten, a megváltó, 3,17; 4,2
Isten, a teremtő, 2,10	Isten, a törvényadó, 4,4
Isten, a bíró, 2,17; 3,5	

FELOSZTÁS

<i>Bevezetés: "Szeretlek titeket"</i>	1,1-5
1. <i>Ítéletes üzenet, 1,6-2,16</i>	
Az áldozatok elítélése	1,6-14
A papok elítélése	2,1-9
A házassági elválások és keveredések elítélése	2,10-16
2. <i>Ígéretes üzenet, 2,17-4,3</i>	
A megtisztító ítélet	2,17-3,6
A tized áldása	3,7-12
Az Úr napja	3,13-4,3
<i>Befejezés: "Íme, én..."</i>	4,4-6
Kulcsszó: Hűtlenség	

JELKÉP

Krisztológia

Krisztus megjelenése, műve és visszajövetele a csúcspontja Malakiás üzenetének:

El fog jönni az Ő templomába	3,1
Előbb megtisztítja Izráelt	3,2-3

Megbünteti a bűnösöket
Ő lesz az igazság felkelő napja

3,5
4,2

KÜLÖNLEGES ISMERTETŐJEL

A párbeszéd forma

Malakiás igehirdetésének sajátossága az alakja: a párbeszéd. Malakiás először mindig a nép véleményét adja elő (1,2.6.7.13; 2,14.17; 3,7.8.13.14), hogy azután megcáfolja azt. Ezáltal felfedi a nép konfliktusait és bűneit, de mindjárt hirdeti azt is, hogy mi Istennek erre a mondanivalója.

KÜLÖNFÉLE

Gyakorlati tanítások

Isten hozzánk, emberekhez való szeretete nem függ a mi érdemunktől és hűségunktől. Ez az Ő kiválasztásán nyugszik. Isten gyülekezetének hűtlensége ellenére sem mondja fel az életadó szövetségét, hanem követői által újra hirdetteti: "Isten szeret titeket!" (1,2).

A vallásos szokások követése Istenből való élet nélkül ítéletül és végzetül lesz az ember számára. Isten szemében a külső formák sosem pótolhatják a hitre, alázatra és odaadásra való belső készséget (1,7-14).

Az önelégültséggel gyakran karöltve jár a kedvetlenség ama út miatt, melyen Isten vezet. A farizeusi szellem hitetlenséghez és lázadáshoz vezet (1,7.12-13).

Vallási romlás idején Istennek állandóan vannak hű tanúi. Figyel minden szavukra, s az ítéleteikor könyörül rajtuk (3,16-17).

Az áldás teljessége csak a teljes engedelmisségen nyugszik, amely megadja Istennek, amit követel, s elfogadja, amit Ő ígér. Arra, aki így cselekszik, kiáradnak a kegyelem kincsei (3,10).

Ha a gonosz most látszólag ki is kerüli az *ítéletet*, ha külsőleg nézve nem látható semmiféle különbség Isten szolgája között és aközött, aki nem szolgál neki, az Úr napján mégis nyilvánvalóvá lesz ez a különbség: az igaz megmenekül, s a hamis elvész (3,14-15.17-18).



MÁTÉ SZERINTI EVANGÉLIUM

Jézus Krisztus nem váltotta valóra honfitársai politikai reménységét; sem a rómaiakat nem űzte ki, sem nem ült egy izráelita világbirodalom trónjára. Tulajdon népe és ennek vezetői mint szélhámost eltaszították maguktól, és kiszolgáltatták a gonosztevők halálára. Hogyan lehetne róla ezután is még mint Messiásról beszélni? A Máté evangéliuma a kételkedők elé világos tudósítást tár a tényekről.

SZERZŐ

A szerző nevét maga a könyv nem nevezi meg, de a felirat szerint - amelyet a könyv az evangéliumok összegyűjtésekor kapott - *Máté* a szerző. A Máté, görögül "Mathaios", szemita név; valószínűleg az ÓSZ-ben előforduló "Malthanja" vagy "Malthias" héber névből származik, és jelentése: "Jahve ajándéka".

Máté életéről nem sokat tudunk. A négy apostoli névjegyzékben hol a 7., hol a 8. helyen áll (Mt 10,3; Mk 3,18; Lk 6,15; Csel 1,13). Evangéliumában, az elhívási történetben, Máténak nevezi magát (9,9), a párhuzamos helyeken Márknál és Lukácsnál viszont Lévi a neve (Mk 2,14; Lk 5,27). Egy bizonyos Alfeus fia volt, de valószínűleg nem testvére Jakabnak, az Alfeus fiának (Mt 10,3), különben valamelyik evangélium felemlítené ezt aényt, ahogyan ezt Péternél és Andrásnál és a Zebedeus két fiánál teszik.

A Máté 9,9 és 10,3 szerint vámszedő volt Kapernaumban, amely Heródes Antipás uralma alá tartozott, s itt a római adókat hajtotta be. Jézussal itt találkozott először, s hívásának azonnal engedett (Lk 5,27-32; Mk 2,13-17; Mt 9,9-12). A hagyomány szerint 15 éven át prédikált Palesztinában, s azután evangélistaként a pogány népek közé ment; Etiópiában vagy Macedóniában halt volna meg természetes halállal. Egyes újjabkori magyarázók arra gondolnak, hogy a szerző se nem Máté, a megtért vámszedő és későbbi apostol, se nem más szemtanú, hanem egy ismeretlen valaki. Fő érvük az, hogy írja a Máté evangéliumát a Márk evangéliuma alapján fogalmazta meg, márpedig egy apostolról nem volna elképzelhető, hogy a maga evangéliumát egy másiknak az evangéliumától tegye függővé. E feltevést azonban sok bibliaismerő nem fogadja el.

A Máté-evangélium feliratából arra következtethetünk, hogy az ÚSZ-i iratok összegyűjtésekor semmi kétség nem merült fel aziránt, hogy *Máté, Jézus tanítványa volt a szerző*. Ezt az első századból származó egyes idézetek is megerősítik. Az ősgyülekezet az evangéliumot tehát egyhangúlag Máté apostolnak tulajdonítja.

KIKNEK SZÓL AZ EVANGÉLIUM?

A keresztyén ókor tanúbizonysága szerint az evangéliumot arám nyelven, tehát Jézus korának a nép által beszélt nyelvén írta a szerző. Már ebből is látjuk, hogy ez az irat Máté honfitársai, *a zsidók számára készült*. Ez világosan kitűnik abból a módból, ahogyan Jézus Krisztust ábrázolja, vagyis mint a *zsidóknak megígért Messiást*. Ez az evangélium az ÓSZ-re úgy tekint, mint amelyet ismernek és elismernek, a héber kifejezéseket, zsidó erkölcsöket, szokásokat és földrajzi neveket nem magyarázgatja (vö. a 15,1-2-t Mk 7,3-mall). Ez a szólásmód is: "hogy beteljesedjék", és sok ÓSZ-i idézet is azt bizonyítja, hogy akikhez szól, zsidók voltak.

ÍRÁSBA FOGLALÁS

A legtöbb bibliatudós Máté szerinti evangélium írásba foglalását az 1. század második felére teszi, Kr. u. az 58-65 közötti évekre. Nagyon valószínű, hogy Palesztinában készült, mindenesetre Jeruzsálem pusztulása (70. év) előtt, mivel a szerző a zsidók történetének ezt a roppant nagy eseményét megemlíttette volna.

Ahogyan a többi evangélista, úgy Máté sem írja meg Jézus Krisztus hézagmentes életrajzát. Válogat az eseményekben és a már elkészült, a gyülekezetekben közkezen forgó, Jézus tetteit és szavait tartalmazó kisebb gyűjteményekben. Elsősorban az Úr nagy beszédeit állítja össze, és azután fűzi ezekhez kiegészítőleg a történeti eseményeket. Eszerint céltalan ebben az evangéliumban idő szerint sorrendet keresnünk.

Amikor Máté a szétszórtságban felkereste honfitársait, akiknek többsége már görögül beszélt, evangéliumát lefordították görögre, hogy azok is olvassák. Ebben az alakjában lett ÚSZ-ünk részévé.

HITELESSÉG

Az evangélium hitelességére nézve van néhány történeti bizonyítékunk. Csak a legfontosabbakat említjük meg:

Papias, János apostol tanítványa, a 2. század első felében a frigiai Hierapolis püspöke, meghalt 160-ban: "Máté héber nyelven jegyezte fel a beszédeket (logia), s ezeket ki-ki úgy fordította le, ahogyan tudta". - Dr. F. Barth professzor ezt a megjegyzést fűzi ehhez: Nem tételezhető fel, hogy Papias valami mást akart mondani, mint a követői: a Máté-evangéliumot Máté eredetileg héberül írta.

Irenaeus, lyoni püspök a 2. század második felében, meghalt 200-ban: "Máté a maga evangéliumát a héberek között írta, az ő nyelvükön, abban az időben, amikor Péter és Pál Rómában prédikáltak s gyülekezeteket alapítottak". Eszerint az apostol Palesztinában írta volna az evangéliumot, mégpedig 63-64 körül; ez az egyetlen időpont, amikor Péter és Pál Rómában találkozott egymással.

Eusebius, Cézarea püspöke a 3. század végén, s a 4. század elején: "Mivel Máté, miután a zsidóknak kezdett prédikálni, más nemzetekhez is el akart menni, hogy azoknak is hirdesse az evangéliumot, írásba foglalta evangéliumát az atyák nyelvén, és kitöltötte azokat a hézagokat, amelyek távolléte esetén abban visszamaradtak volna". - F. Godet prof. megjegyzi ehhez: Az apostolok nyilván az 58-60. években hagyták el Jeruzsálemet. Úgy látszik, hogy

Pál 58-ban, utolsó jeruzsálemi látogatásakor mint a gyülekezet szellemi vezetőjével, már csak Jakabbal, Jézus testvérével találkozott, aki nem volt apostol. Eusebius tanúbizonyságából arra lehet következtetni, hogy Máté 58 körül írta az első evangéliumot.

Az egész ókeresztény hagyomány megerősíti az evangélium hitelességét. A jelenkori kutatás is, annak ellenére, hogy többször kétségbe vonta Máté szerzőségét, elismeri az evangélium kanonikus jellegét.

AZ EVANGÉLIUM ÉRTELME ÉS CÉLJA

Az evangélium fő célja: rámutatni arra, hogy a názáreti Jézus a kezdettől fogva megígért Messiás. Máté mindjárt könyve elején (1,1) Jézust Krisztusnak, a Dávid fiának, az Ábrahám fiának nevezi. Azután hangsúlyozza, hogy a Szentírásnak Jézus földi életében szó szerint beteljesedett próféciai a legerőteljesebb bizonyítékok az Ő Messiás volta mellett.

Egy másik cél az lehetett, hogy Jézus élettörténetének valamint személyének, tanításának és munkásságának valóságghű ábrázolásával megcáfolja a zsidóknak a Messiás-királyra és országára vonatkozó téves nézeteit.

TARTALOM ÉS FELOSZTÁS

Máté írása inkább tanítói, mintsem történeti jellegű. Fő alkotórészét Jézus öt nagy beszéde képezi, amelyeknek a következő elnevezéseket adhatjuk:

Az új törvény. A hegyi beszéddel indul meg Jézus Krisztus munkálkodása. Isten országának új törvényét hirdeti, és felállítja a valódi igazságosságra vonatkozó irányelveket, amely mellett elhalványul a farizeusok és írástudók igazságossága (5-7. fejj.).

Az apostoli tiszt - a 12 apostol oktatása, szolgálatukkal kapcsolatban (10. fejj.).

A mennyek országa - hasonlatok gyűjteménye, amelyek a mennyek országának fejlődését, hatalmát, terjedését és beteljesülését világítják meg (13. fejj.).

Feddő beszédek a farizeusok és írástudók ellen (23. fejj.).

Eszkatologikus (végtörténeti) beszédek - beszéd sorozat, amelyet az ítélet közös gondolata köt össze. Ennek az ítéletnek két legfontosabb fejezete:

1. Jeruzsálem és a zsidó nép pusztulása;
2. a jelenlegi korszak vége, és a reá következő végítélet (24-25. fejj.).

Felosztás

1. *A Király személye, 1,1-4,11*
 - Nemzetségtáblázat 1,1-17
 - Születésének története 1,18-2,12
 - Az újszülött üldözése 2,13-23
 - Az előfutár: János 3,1-12
 - A megkeresztelés (bemerítés) 3,13-17
 - A megkísértés 4,1-11
2. *A Király munkálkodása Galileában, 4,12-13,58*
 - Az első tanítványok 4,12-25
 - A törvények 5-7. f.
 - A csodák 8,1-9,35
 - A követek 9,36-11,19

- Az alapelvek 11,20-12,50
- A példázatok 13,1-52
- A döntés 13,53-58
- 3. *A Király szolgálata vándorlása során, 14-20. fejj.*
 - Az ellenállás 14,1-16,12
 - Péter vallástétele 16,13-20
 - A szenvedések bejelentése 16,21-28
 - A megdicsőülés 17,1-13
 - A tanítások 17,14-20,34
- 4. *A Király szolgálata Jeruzsálemben, 21-25. fejj.*
 - A bevonulás 21,1-17
 - Az elutasítás 21,18-22,14
 - Az ítélet a farizeusok fölött 22,15-23,39
 - A jövődre vonatkozó beszédek 24-25. f.
- 5. *A Király szenvedései, 26-28. fejj.*
 - A merénylet 26,1-5
 - A megkenetés 26,6-13
 - Az utolsó vacsora 26,14-29
 - A tusakodás 26,30-56
 - Az elítélés 26,57-27,31
 - A haláltusa 27,32-66
 - A feltámasztás - győzelem 28. f.

Kulcsszó: **Királyság**

Kulcsvers: "Keressétek először Isten országát (királyi uralmát) és annak igazságát (megigazítását), és ezek mind (ráadásul) megadatnak nektek!" (6,33)

KÜLÖNFÉLE

A Máté szerinti evangélium *láncszeműl* szolgál az ÓSZ és az ÚSZ között. Azt a szétszakíthatatlan, rejtett kapcsolatot jelenti ki, amely a kettőt egymással bensőleg összeköti.

A "mennyek országa" vagy "mennyország" ennek az evangéliumnak sajátos kifejezése. A másik három evangélium általában "Isten országá"-ról beszél. (Bizonyíték ez arra, hogy ez az evangélium zsidók részére készült; ezek ugyanis kerültek Isten nevének használatát.)

Az evangéliumok címei görög nyelven így hangzanak: Evangélium Máté szerint, Márk szerint stb. Ez azt jelenti, hogy nincs négy "örömmüzenet", hanem csak egy evangélium, a szerzők által különféleképpen megformált alakban. "Evangéliumon" ebben az esetben nem egy könyvet, hanem a Jézus küldetéséről és tetteiről szóló teljes híryanagot, ennek tartalmát értjük.

Az első három evangéliumot *szinoptikusnak* nevezik, úgyszintén szerzőiket is, mivel az elrendezésben, anyagukban és a történések lefolyásában messzeemenően megegyeznek egymással (synopse = együttnézés).

Tudósítások, amelyek kizárólag Máté szerinti evangéliumban fordulnak elő

- Történeti események*
- Jézus királyi családfája 1,1-17
- Jézus születésének megjelentése Józsefnek 1,18-25
- A napkeleti bölcsek 2,1-12

Menekülés Egyiptomba és a gyermekgyilkosság	2,13-23
Péter a vízen jár	14,28-32
Júdás bűnbánata és halála	27,3-10
Pilátus feleségének az álma	27,19
Sok szent feltámadása	27,52-53
Órség a sírnál	27,62-66
A zsidók hazugsága	28,11-15

Gyógyítások

A két vak meggyógyítása	9,27-31
A néma megszállott meggyógyítása	9,32-34
Vakok és sánták meggyógyítása a templomban	21,14

Példázatok

Konkoly a búza között	13,24-30.36-43
Az elrejtett kincs	13,44
Az igazgyöngy	13,45-46
A halászhaló	13,47-52
A szőlőmunkások	20,1-16
A két fiú	21,28-32
A királyi menyegző	22,1-14
A hűséges és a gonosz szolga	24,45-51
A tíz szűz	25,1-13
A szolgálkra bízott talentumok	25,14-30

Jézus egyéb beszédei

Hegyi beszéd részletek	5,5.7-9.13-24.31-37; 6,1-18; 7,6-12
A hívás: "Jöjjetek énhozzám"	11,28-30
Óvás a hiábavaló beszédűtől	12,36-37
Jézus felelete Péter vallástételére	16,17-19
Jézus beszélgetése Péterrel a templomadóról	17,24-27
Jézus tanítása a megbocsátásról	18,15-22
Jézus farizeusok elleni beszédének egy része	23,8-22
Beszéd az utolsó ítéletről	25,31-46
Jézus utolsó ígérete	28,20

MÁRK SZERINTI EVANGÉLIUM

Nagyon valószínű, hogy Márk szerinti evangélium a rendelkezésünkre álló legrégebbi evangélium. Ebben az első pillantásra - mint az előző evangéliumban is - nem ötlük szemünkbe az a magasztos vonás, amely különösen Jézus beszédeiben nyilvánul meg. A Márk szerinti evangélium inkább elbeszélés benyomását teszi ránk, amely egyszerűen mondja el a szemtanúk személyes emlékeit.

SZERZŐ

Dr. F. Barth professzor ezt mondja az evangélium szerzőjéről: "A könyv szerzőjét a 14,51-52-ben leírt kis epizód sejteti velünk, ahol ezt olvassuk: 'Egy ifjú pedig követte Őt, akinek testét csak egy gyolcsing takarta, és elfogták őt az ifjak. De ő otthagya az ingét, meztelenül elszaladt tőlük'. E feljegyzésnek a gecsemánéi történet többi részével olyan laza az összefüggése, hogy szinte bizonyosan az író személyes emlékezése. A festőnek oly kézjeggyel hasonlították ezt össze, amelyet a művész a festmény valamelyik sarkában helyez el. Eszerint a szerző nem a tizenkettő közül való, de nagyon valószínű, hogy a szenvedéstörténetet ő is átélte Jeruzsálemben."

Az *ókeresztyén hagyomány* egybehangzóan a János melléknevű Márkot nevezi meg szerzőként. (János volt a zsidó, Márk a latin neve.) Egy bizonyos Mária fia, akinek házában jöttek össze az ósgyülekezet vezető férfiai (Csel 12,12). Barnabásnak unokaöccse volt (Kol 4,10), és valószínűleg, mint az, lévita születésű. Barnabás és Pál magukkal vitték, amikor a gyülekezet szeretetadományával Antiókiából Jeruzsálembé indultak (Csel 11,29-30; 12,25). Majd meg elkísérte őket első missziói útjukon. Itt azonban megismétlődik a gecsemánéi eset: amikor a misszionáriusok átkeltek Ciprusból Pamfiliába, s Pisidia és Isauria zord hegységén át Kisázsia belsejébe hatoltak, Márk elhagyta őket, és visszatért Jeruzsálembé (Csel 13,5.13). Ezzel okozója lett a Pál és Barnabás közti szakításnak (Csel 15,37). Mégis, mintegy tíz évvel később Márkot újra Pál apostol munkatársai között találjuk, aki a legkedvezőbben nyilatkozik róla (Filem 24; Kol 4,10).

Az utolsó utalást a Pál és Márk közötti kapcsolatra 2Timóteus 4,11-ben találjuk, ahol is Pál kéri Timóteust, hogy Márkot is vigye magával Rómába. Ha Márk engedett ennek a hívásnak, akkor kb. 63-64-ben érkezett Rómába. Úgy látszik, hogy Pál első és második fogsága között, mint Péter legközvetlenebb munkatársa működött. Akkor is vele volt, amikor Péter az első levelét írta (valószínűleg Rómából: 1Pt 5,13).

KINEK SZÓL AZ EVANGÉLIUM?

A könyv tartalmából világosan kitűnik, hogy olyan olvasók számára készült, akik a zsidó szokásokban és erkölcsökben nem voltak járatosak, úgy-hogy meg kellett magyarázni nekik ezeket. Néhány utalás erre:

Nem hivatkozik semmiféle próféciára, egyetlenegy kivéve, amely Keresztelő Jánosra vonatkozik (1,2-3).

Nagyon kevés az *idézet*, mert a pogányoknak az ÓSZ - érthető módon - nem volt különösképpen fontos.

Nincsenek nemzetségtáblázatok, ezek a pogány világot nem érdekelték.

Az arám szavak gondos megmagyarázása, pl. 3,17: Boanerges; 5,41: Talitha kumi; 7,34: Effáta; 10,46: Bartimeus; 14,36: Abba; 15,22: Golgota; 15,34: Elói, Elói, lamma sabaktáni stb. Eszerint az olvasók nem ismerték ezt a nyelvet.

Zsidó szokások és földrajzi adatok megmagyarázása, amelyeket a rómaiak nem ismertek (7,2-3; 12,7-8; 14,12; 15,42).

Latin kifejezések, mint légió (5,9-15), spekulátor (hóhér, 6,27), centurio (százados, 15,39), grabat (nyugágy, 2,4.9.11 stb.). A régi kéziratokban mind-ezek a kifejezések előfordulnak.

Latin személynevek, pl. Rufus (vö. 15,21) és maga Márk, akit Júdeában Jánosnak neveztek.

Ezek a sajátosságok és az atyák hagyományából való különböző idézetek amellet szólnak, hogy a *Márk-evangéliumot a Rómában élő keresztyének számára írták* (lásd az "Írásba foglalást").

ÍRÁSBA FOGLALÁS

Márk nem volt Jézus közvetlen tanítványa, s ezért nem volt szemtanúja az általa közölt legtöbb eseménynek sem. Mely forrásból meríthette hát gazdag anyagát? A legjobb forrásból, amelyet csak találhatott: Péter személyes biznyságtételéből, akinek szellemi gyermeke és munkatársa volt. Íme, néhány erre vonatkozó bizonyíték:

Bibliai bizonyítékok

Sok úgy közölt kimerítő részlet, ahogyan azt csak szemtanú adhatja vissza. Olyan helyek, amelyek különösképpen Péterre vonatkoznak (1,16.29.36; 3,16; 8,28-29; 9,5-6; 10,28; 11,21; 13,3; 14,29; 16,7).

Azoknak az eseteknek az elhagyása, amikor Péter különös dicséretben részesült, és hibáinak kiemelése (vö. 8,27 és Mt 16,13-23; 6,51-56 és Mt 14,28-33; 14,30 és 68-72 s a három párhuzamos helyet).

Ahogyan Péter jelleme Jézus cselekedeteinek értékelésében tükröződik. Péter mindenekelőtt a tett embere volt.

A Márk-evangélium kommentár Jézus élete főbb vonalaihoz, amint azokat Péter Kornélius előtt megrajzolta (Csel 10,37-41).

Történelmi bizonyítékok

A Márk-evangélium keletkezéséről különböző régi tudósításoknak vagyunk a birtokában. Az alábbiakban csak a legfontosabbakat említjük meg:

Papias, hierapolisi püspök, János tanítványa, a következőképp vázolta föl a Márk-evangélium eredetét: "Márk, aki Péter tolmácsa volt, mindent pontosan följegyzett, amire emlékezett, de nem abban a sorrendben, ahogyan Krisztus beszélt vagy cselekedett. Ő ugyanis az Urat sem nem hallgatta, sem nem kísérte, hanem később, amint mondtam, Pétert, aki a maga tanításait a szükségletekhez igazodva adta elő, de nem úgy, mintha az Úr beszédeit írói módon el akarta volna rendezni. Ezért hát Márk nem követett el hibát, amikor egyes dolgokat úgy jegyzett fel, ahogyan emlékezett rájuk; mert csak egyetlen gondja volt: semmit abból, amit hallott, el ne hagyjon, és semmit hazugul ki ne találjon."

Irenaeus mondja, hogy Péter és Pál halála után Márk, Péter tanítványa és tolmácsa, Péter igehirdetését írásba foglalta.

Alexandriai Kelemen (egyházatyja, kb. 160-220) kiegészíti Papias biznyságtételét, amidőn ezt mondja: "Amikor Péter Rómában prédikált, Márkot, mint az ő kísérőjét, sok keresztyén arra kérte, hogy a hallottakat jegyezze fel. Ezt meg is tette, és Péter hallgatólagosan jóváhagyta".

Eusebius, századának híres írásmagyarázója, gyülekeztörténetében a Kelemen idézethez ezt fűzi: "Péter hallgatói arra kérik Márkot, mint az ő kísérőjét, hogy jegyezze fel számukra az apostol tanításait, és nem hagynak neki addig nyugtot, míg ezt meg nem teszi; Péter pedig örül ennek, és a Szellem külön utasítására engedélyezi ezt az iratot, és pedig kifejezetten a gyülekezetekben való felolvasásra".

Ezek a bibliai és történelmi bizonyítékok erre a végkövetkeztetésre indítanak bennünket:

A második evangélium a *Péter által prédikált evangélium* feljegyzése.

Az írásba foglalás helye: *Róma*.

Az írásba foglalás *időpontját* Péter életének végére vagy közvetlenül a halála utánra tehetjük. Ha Péter valóban a Néró alatti üldözés áldozata lett, úgy az *írásba foglalás Kr. u. 63-64 között* történt, mindenestre még a 70. év előtt, mivel Jeruzsálem pusztulását nem említi.

HITELESSÉG

Az egész őskeresztyénség megerősíti az evangélium hitelességét: az evangéliumot kizárólag Márknak tulajdonítja. Az egyházatyák számos utalása semmi kételyt nem enged e kánoni könyv hitelessége tekintetében. Az egyetlen nehézség az evangélium végén, a 16,9-20-ban található. Ez a szakasz a legtöbb legrégebb kéziratból hiányzik. Sok írásmagyarázó arra gondol, hogy Márkot akadályozta valami a továbbírásban, és egy másik ŰSZ-i író fűzte hozzá a záradékot, hogy az evangélium ne maradjon befejezetlenül. Egy 10. századból származó arméniai evangéliumi könyvben a 16,9 fölött ez a megjegyzés olvasható: "Aristontól, a presbitertől". "Hogy Márk evangéliumának kielégítő befejezése legyen, a feltámadás történetének rövid összefoglalását csatolták hozzá."

Csakugyan nem tudjuk, vajon a Márk evangéliumának eredeti, utolsó lapja korán elveszett-e, vagy pedig bekövetkezett halála, avagy az üldözés kitörésekor történt hirtelen elutazása miatt kellett-e Márknak befejezetlenül hagynia művét. Hogy ezt valaha is felderíthetik-e, ki tudná megmondani? Mi csatlakozunk a nagy írásmagyarázó, dr. Gregory felfogásához, aki azt állapítja meg, hogy a keresztyén ember kedve szerint olvashatja ezeket a verseket, tanulmányozhatja őket, örvendezhet bennük és hálát adhat értük.

AZ EVANGÉLIUM ÉRTELME ÉS CÉLJA

Márk az első sortól kezdve megjelöli evangéliuma jellegét: "*Jézus Krisztus, az Isten Fia evangéliumának kezdete*". A szerző hangsúlyozza Jézus Krisztus személyének isteni dicsőségét és nagyságát, aki a tetteiben *Isten szolgájának* biznnyul. Máté a hangsúlyt a beszélő, Márk inkább a cselekvő Jézusra helyezi.

Fő érdeklődése mindig *Jézus tetteire* irányul, a rendkívüli, a hősiésre, vagyis az Ő diadalmenetére ebben a világban, amit a kereszt sem hiúsíthatott meg. Mindenekelőtt elbeszél, s nyilvánvalóan örömet szerez neki, hogy a Jézusról szóló történeteket népiesen ábrázolja, és nem takarékoskodik jellegzetes részletekkel. Ezekből az elbeszélésekből nem hiányzik bizonyos drámaiság; azok az emberek, akik itt előttünk állnak, közel vannak hozzánk, meghitt ismerőseink, és mindig kiemelkedik közülük az Üdvözítő magasztos alakja.

TARTALOM ÉS FELOSZTÁS

Márk keveset törődik tudósításainak időrend szerinti egymásutánjával. Egyszerűen elvonultat előttünk egy étellel és frissességgel teli képsorozat. És mégis kivehető nála is egy bizonyos terv, amely egészen hasonló a Mátéhoz. A felosztásnál a központi gondolatból indulunk ki: Jézus, az Isten Szolgája.

1. <i>A Szolga felkészítése, 1,1-13</i>	
Követe: Keresztelő János	1,1-8
Víz- és szellemkeresztése	1,9-11
Első döntő győzelme	1,12-13
2. <i>A Szolga működésének kezdetei, 1,14-45</i>	
Örömmüzenete	1,14-15
Első négy tanítványa	1,16-20
Első igehirdetése és gyógyítása	1,21-28
Első diadalútja	1,29-45
3. <i>A Szolga ellenségei, 2,1-3,6</i>	
Szakadék támad: Hogyan bocsáthatja meg ez a bűnöket?	2,1-12
Lévi elhívása: Miért eszik és iszik a vámszedőkkel és a bűnösökkel?	2,13-17
A böjt kérdése: Miért böjtölnek János tanítványai, a tiéd pedig nem?	2,18-22
Kalásztépés: Miért teszik ezt tanítványaid szombaton?	2,23-28
Szombatnapi gyógyítás: És lesik Őt, vajon meggyógyítja-e szombaton?	3,1-6
4. <i>A Szolga nagy tettei és beszédei, 3,7-8,26</i>	
A nép összecsendülése	3,7-12
Az igazi tanítványok elhívása	3,13-19
A hamis tanítványok leleplezése	3,20-35
Prédikáció a tengeren, hasonlatokban	4,1-34
Győzelem viharon, démonokon és halálon	4,35-5,43
A próféta sehol sem ér kevesebbet, mint...	6,1-6
A tanítványok kiküldése és oktatása	6,7-13
Heródes véleménye Jézusról és Jánosról	6,14-29
A tanítványok visszatérése	6,30-33
Az ötezer megvendégelése	6,34-44
Jézus a tengeren jár	6,45-56
Jézus és az emberi rendelkezések	7,1-23
A sziró-feniciai asszony hite	7,24-30
A süketnéma meggyógyítása	7,31-37
A négyezer ember megvendégelése	8,1-8
Jelkívánás és intés	8,9-21
A betsaidai vak meggyógyítása	8,22-26
5. <i>A Szolga szenvedés-bejelentései, 8,27-10,45</i>	
Te vagy a Krisztus	8,27-30
A szenvedések első bejelentése	8,31-33
A tanítványok Jézus-követése a szenvedésekben	8,34-9,1
Megdicsőülés: dicsőség a szenvedések ellenére	9,2-13
Az epilepsziás fiú	9,14-29
A szenvedések második bejelentése	9,30-32
Oktatás a tanítványi kör számára	9,33-10,31
A szenvedések harmadik bejelentése	10,32-45
6. <i>A Szolga Jeruzsálemi működése, 10,46-13,37</i>	
Az úton: Bartimeus	10,46-52
Bevonulás Jeruzsálembe	11,1-10
Vád és ítélet a templomban	11,11-33
Hasonlatok és tanítások	12,1-44
A jövőre vonatkozó beszédek	13,1-37

7. <i>A Szolga szenvedése és halála, 14-15. fejelet</i>	
A nép vezetőinek gyilkossági terve	14,1-2
Megkenetés az áldozati útra	14,3-11
Az utolsó, szent húsvéti vacsora	14,12-25
Gecsemáné: az Áldozat készsége	14,26-52
Az Áldozat kihallgatása és elítélése	14,53-15,19
A Golgota: a tökéletes Áldozat	15,20-41
Temetés: a halott Áldozat	15,42-47
8. <i>A Szolga győzelme, 16. fejelet</i>	
Az üres sír	16,1-8
Megjelenések	16,9-14
A missziói parancs	16,15-18
Mennybemenetel	16,19
Missziói engedelmesség	16,20

Kulcsszó: Szolgálat

Kulcsvers: "Mert az ember Fia nem azért jött, hogy neki szolgáljanak, hanem, hogy Ő szolgáljon, és adja az Ő életét váltságul sokakért" (10,45).

KÜLÖNFÉLE

Különös ismertetőjelek

Szinte egyáltalán nem idéz az ÓSZ-ből.
Jézus születésének történetét mellőzi.
Kevés beszéd és példázat.
Az elbeszélés elevensége.

Tudósítások, amelyek kizárólag Márk szerinti evangéliumban fordulnak elő

A szülők félelme, hogy Jézusnak elment az esze	3,21
Példázat a magától növekedő vetésről	4,26-29
A süketnéma meggyógyítása	7,31-37
A vak fokozatos meggyógyítása	8,22-26
A szolgák és ajtónállók éberségre való intése	13,33-37
Az ifjú, aki meztelenül elmenekült	14,51-52

Bizonyágtételek Jézusról

az Atyaisten részéről	1,11; 9,7
Keresztelő János részéről	1,7-8
a családja részéről	3,21; 6,2-4
a tanítványok részéről	8,29
a démonok részéről	1,24; 3,11; 5,7
ellenségei részéről	2,7; 12,14; 14,63-64
egy pogány részéről	15,39

Jézus, az Úr

a természet fölött	4,35 kk; 6,45 kk.
a betegségeken	1,30-34,40-42 stb.
a halálon	5,22-43
a szombaton	2,23-28; 3,1-6

a Sátánon 1,12-13; 1,34
a démonokon 1,23-27.39; 3,11 stb.

LUKÁCS SZERINTI EVANGÉLIUM

A Lukács-evangéliumot az jellemzi, hogy kijelenti a *világ Megváltóját*. Neki sem időbeli, sem térbeli korlátok nem szabnak határt. Ez a gondolat uralja és tölti be evangéliumunkat. Gyakran úgy emlegetik, mint "Pál evangéliumá"-t és "Jézus Krisztus Gyülekezetének evangéliumá"-t.

SZERZŐ

A szerző neve, akinek az ősgyülekezet ezt az evangéliumot tulajdonítja: Lukács. A hagyomány is egyhangúlag őt mondja szerzőnek, akárcsak az Apostolok Cselekedeteinél. (A történelmi bizonyítékot lásd az "Írásba foglalás" cím alatt!) Személyéről és élete folyásáról csak keveset tudunk, ennyit:

Lukács Pálnak egyik munkatársa volt a pogányok közötti missziói munkájában. Pál három helyen szól róla: Kolossé 4,14; Filemon 24,2 és Timóteus 4,11.

Lukács orvos volt (Kol 4,14), és így alapos tudományos képzésben részesült. Az evangélium első igehirdetői között valószínűleg csupán Pál és Lukács tartoztak az akkori ún. művelt osztályhoz.

Úgy látszik, hogy Lukács *pogány* származású volt, tehát nem zsidó. A Kolossé 4,10-14-ben ugyanis Pál határozottan szembeállítja három zsidó munkatársát: Aristárkhust, Márkot és Justust három másik segítségével: Epafrászal, Démással és Lukáccsal. Azt az időpontot, amikor Lukács keresztyén lett, nem ismerjük, de föltételezhetjük, hogy Pál vezette el az igaz ismeretre. Ez magyarázná a pogányok apostola iránti hűségét és odaadását is, akit elkísért nagy missziói útjain. Troásban látjuk őt először Pál társaságában (Csel 16,10). Vele utazik Filippibe. Úgy látszik, hogy itt visszamaradt az apostol második korintusi tartózkodása idején. Később újra elhagyta ezt a várost (Csel 20,5-6), hogy Pállal Jeruzsálembe menjen.

Pált, cézareai fogsága után Rómába kíséri (Csel 27-28), s együtt szenved el vele a hajótörést és a halálveszedelmet, és (2Tim 4,11 szerint) még fogságban is vele van, néhány hónappal a mártírhalála előtt, miután már a legtöbb barátja elhagyta őt. Ez az utolsó közlés, amit az ÚSZ ad evangélistánkról.

Habár van olyan *hagyomány*, amely vértanúnak tartja Lukácsot, és még ma is mutogatják a páduai Szt. Jusztin templomban azt a szarkofágot, amelyben állítólagos maradványait őrzik; de ezeknek az adatoknak ránk nézve nincs lényeges jelentőségük.

KIKNEK SZÓL AZ EVANGÉLIUM?

Erről maga az ajánlás (1,1-4) ad felvilágosítást. Eszerint szerzője a könyvet egy előkelő keresztyén magánembernek, az egyébként előttünk ismeretlen *Teofilus*-nak ajánlja. Ez azonban éppoly kevésbé zárja ki a tágabb körök számára szóló rendeltetését, mint a mai dedikációk. Ellenkezőleg. Az ajánlás révén Teofilus az akkori szokások szerint "patrónus"-a lett a könyvnek, s en-

nek másolásáért és terjesztéséért vállalta a felelősséget. Így tehát a könyv (a Pál evangéliumának megfelelően) a *pogánykeresztyének* számára készült. Ez magyarázza a héber kifejezések mellőzését, vagy - amennyiben előfordulnak ilyenek - azok lefordítását.

ÍRÁSBA FOGLALÁS

Bibliai bizonyítékok

Előszavában (1,1-4) maga Lukács mondja, hogy evangéliumához oly *szemtanúk* révén jutott, akik kezdettől fogva Jézus körül éltek. Amikor Lukács az 1,3-ban azt állítja, hogy ő mindennek maga utánajárt, ez még nem zárja ki azt, hogy különböző, *írásba foglalt forrásokat fel ne használt volna*. Evangéliumának nagy részét azonban önálló anyagként adja elő, és könnyű elképzelni, hogy Lukács azt a két évet, amikor Pált Cézareában fogságban tartották, arra használta fel, hogy alapos kutatásokat végezzen. Ebben az időben bizonyára meglátogatta Máriát, *Jézus anyját*, aki elmondta neki a Jézus születésével kapcsolatos valamennyi csodálatos részletet. Ezenkívül sokat elmondhatott neki *Péter és János*, úgyszintén *Jakab* is, Jézus testvére, akivel több ízben alkalma volt találkozni (Csel 21,18), és valószínűleg a *nagytanács több tagja is* (ezek közé tartozott Pál is), akik Jézus elítélésekor jelen voltak a bírósági tárgyaláson, és később megtértek. Bár a tudósítás egy része ilyen megbízható forrásokból származhatott, mégis főként a nagy útitárs, *Pál* lényeg nyomta reá a bélyegét. Ki tudja, nem éppen Lukács evangéliumára utal-e, amikor azt mondja: "az én evangéliumom". Ami ezt a könyvet azonban valóban evangéliummá teszi, az az a tény, hogy Lukács önmagát - egész, gondosan összegyűjtött anyagával együtt - Isten rendelkezésére bocsátja, úgyhogy az evangélium leírása, mint a többi bibliai szerzőnél, a Szent Szellem fegyelmezése és ihletése alatt történt.

Történelmi bizonyítékok

A 2. század nagy egyházatyáinak idézeteiből csak a három legfontosabbat soroljuk fel. A legrégebb tudósítást *Irenaeus* adja: "Lukács, Pál kísérője, a Páltól hirdetett evangéliumot könyvben fektette le".

A következő utalást a *Muratori-kánonban* találjuk. Ez a 205 körül írásba foglalt, először Muratori, itáliai tudós által 1740-ben nyilvánosságra hozott hiányos latin kézirat, az akkor elismert apostoli iratokról szóló fejtegetésekkel. A Márk-evangéliumról szóló tudósításhoz kapcsolódva azt mondja: "Harmadszor a Lukács evangéliuma. Lukács, az orvos, akit Pál, mint az igazság buzgó követőjét, társul vett maga mellé, a maga nevében írt, úgy, ahogy jó-nak találta. Ő maga azonban nem látta az Urat, mivel azonban kutatásaival a lehető legmesszebbre ment el, tudósítását János születésével kezdi."

Eusebius azt mondja: "Az antiókhiai születésű Lukács, hivatása szerint orvos, aki Pállal és a többi apostollal sokat érintkezett, a lelkek gyógyításához való hozzáértésének példáit két, Szellemtől ihletett könyvben írta meg: az evangéliumban, amelyet a szemtanúk közlése nyomán foglalt írásba, akik az Urat valamennyien kezdettől fogva kísérték; és az Apostolok Cselekedeteiben, amelyet nemcsak a hallottak, hanem a tulajdon szemé által látottak alapján szerzett. Azt is állítják, hogy Pál erre az evangéliumra szokott hivatkozni minden alkalommal, valahányszor így szól leveleiben: "az én evangéliumom szerint".

Ezek a bibliai és történelmi bizonyítékok, és mindenekelőtt a számos célzás Jeruzsálem jövőd pusztulására, arra engednek következtetni, hogy ez az evangélium a 70. év előtt keletkezett. Ha Lukács Pálnak két éves fogsága alatt szerezte, akkor az írásba foglalás időpontja a fogság végére, tehát a Kr. u. 63 körüli időre esik. Pál ebben az időben még mindenesetre élt, mert tudjuk, hogy a Cselekedetek, mely Pál úti tudósításait tartalmazza, néhány évvel Lukács első könyve után keletkezett (Csel 1,1). A Cselekedetek pedig kétszegtelenül szintén Jeruzsálem pusztulása előtt íródott, mivel erről az eseményről szintén nem mond semmit. Ezek a körülmények, valamint a fent említett bizonyítékok amellest szólhatnak, hogy 3. evangéliumunk Kr. u. 63-64-ben keletkezett, kb. ugyanabban az időben, mint Márk és Máté evangéliuma.

HITELESSÉG

Az első századokból eredő vélemények mind megerősítik a Lukács-evangélium hitelességét. Ez az evangélium ismert volt a nagy keresztyén központokban, és mind az egyházatyák, mind a gnosztikus Bazilius és Valentinus (120-180) idézik.

AZ EVANGÉLIUM CÉLJA ÉS TARTALMA

A szerző az előszóban (1,1-4) megjelöli sajátos célját. Mi azonban felismerünk ezen kívül egy nagyobb, messzebbre mutató másik célt is, nevezetesen: szilárd történelmi alapot adni Jézus Krisztus tanításának immár világméretű hirdetéséhez. Lukács evangéliuma mindenekelőtt az egész világ számára szóló evangélium, ahogyan Pál hirdette azt. Prédikációja két alappilléren nyugszik, amelyeket megtalálunk evangéliumunkban is:

A Jézus Krisztusban felkínált üdvösségnek teljesen ingyenes volta és egyetemes jelentősége.

Krisztust, mint az egész világ Megváltóját állítja elének, mint a szegények barátját és a bűnösök Üdvözítőjét - a maga teljes, tökéletes emberi mivoltában: "Ecce homo!" - Íme, az ember! Isteni öröm zeng át az egész könyvön; ez az elveszettek és megtaláltak ujjongó éneke. Renan azt mondja erről az evangéliumról: "Mindenki nevet, mindenki sír, mindenki énekel; ez a nép éneke, a kicsinyek és szegények hozsannája".

TARTALOM ÉS FELOSZTÁS

Lukács evangéliumának nagy témája az *Emberfiának alakja*. Ezért a felosztásnál is ebből a nézőpontból indulunk ki.

1. *Az Emberfia és előtörténete, 1-2. fejelet.*
 - Bevezetés 1,1-4
 - János születésének bejelentése 1,5-25
 - Jézus születésének bejelentése 1,26-56
 - János születése 1,57-80
 - Jézus születése és gyermekora 2. f.
2. *Az Emberfia és az Ő fölkészülése, 3,1-4,13*
 - Az előfutár János föllépése és igehirdetése 3,1-20
 - Az Emberfia megkeresztelése (alámerítése) és nemzetségtáblája 3,21-38
 - Megkísértése 4,1-13

3. *Az Emberfia Galileában, 4,14-9,50*
 - Első fellépése Galileában 4,14-5,16
 - Összeütközése a vezetőkkel 5,17-6,11
 - A tanítványok elhívása és oktatása 6,12-49
 - Kapernaum és Nain 7,1-17
 - Jézus és János 7,18-35
 - Jézus és az asszonyok 7,36-8,3
 - A galileai működés befejezése 8,4-9,50
4. *Az Emberfia útban Jeruzsálem felé, 9,51-19,27*
 - Az Emberfia és az övéi 9,51-11,13
 - Az Emberfia és az ellenségei 11,14-13,21
 - Az Emberfia és a bűnösök 13,22-15,32
 - Az Emberfia és a földi gazdagságok 16,1-19,27
5. *Az Emberfia Jeruzsálemben, 19,28-24,53*
 - Utolsó bevonulás 19,28-47
 - Utolsó beszédei 20-21. f.
 - Utolsó estéje 22,1-65
 - Utolsó napja 22,66-23,56
 - Utolsó megjelenései 24. f.

Kulcsszó: **Emberfia**

Kulcsvers: "Azért jött az Emberfia, hogy megkeresse és megtartsa, ami elveszett" (19,10).

KÜLÖNFÉLE

Tudósítások, amelyek kizárólag Lukács szerinti evangéliumban fordulnak elő

Események

- A Keresztelő születésének körülményei 1,1-25,57-80
- Jézus születésének bejelentése; Mária magasztaló éneke 1,26-56
- Jézus betlehemi születésének közelebbi körülményei 2,1-10
- Jézus körülmételése 2,21-38
- A tizenkét éves Jézus a templomban 2,41-51
- Jézus nemzetségtáblázata Ádámig 3,23-38
- Jézus a názáreti zsinagógában 4,16-30
- A bűnös nő 7,36-50
- A szolgáló asszonyok 8,1-3
- Jézus a samaritánusoknál 9,51-56
- A hetven kiküldése 10,1-24
- Jézus Máriánál és Mártánál 10,38-42
- A szétosztandó örökség 12,13-16
- A legyilkolt galileaiak 13,1-5
- Zákeus 19,1-10
- Jézus siratja Jeruzsálemet 19,41-44
- Jézus Heródes előtt 23,7-11
- Az emmausi történet 24,13-49

Csodák

- Az első csodálatos halfogás 5,1-11

A naini ifjú feltámasztása	7,11-17
A 18 éve meggörnyedt asszony	13,10-17
A vízkóros	14,1-6
A tíz bélpoklos	17,11-19
Málkus	22,49-51

Hasonlatok

A két adós	7,41-43
Az irgalmas samaritánus	10,30-37
A három barát	11,5-8
A bolond gazdag	12,16-21
A terméketlen fügefa	13,6-9
A menyegzőre meghívott	14,7-11
A nagy vacsora	14,15-24
A toronyépítés és a háború	14,28-32
Az elveszett drachma	15,8-9
A tékozló fiú	15,11-32
A hamis sáfár	16,1-8
A gazdag és Lázár	16,19-31
A haszontalan szolgák	17,7-10
A hamis bíró	18,1-8
A farizeus és a vámszedő	18,9-14
A szolgákra bízott girák	19,12-27

Angyaljelenések

Gábrriel Zakariásnál	1,11
Gábrriel Máriánál	1,26-27
Az angyalok a pásztoroknál	2,9
Angyal Jézus mellett a Gecsemánében	22,43
Két angyal az asszonyok mellett húsvét vasárnapon	24,4

JÁNOS SZERINTI EVANGÉLIUM

A negyedik evangélium bizonyára egészen különleges helyet foglal el minden hívó életében és szívében. Ez nemcsak jelenleg van így. Hallgassuk meg a múlt néhány kiváló keresztyénének bizonyágtételét:

Alexandriai Kelemen evangéliumunkat az igazán szellemi evangéliumnak mondja. - *Origenes* a szent iratok között először az evangéliumok számára jelöli ki az első helyet, azután a negyediknek az első helyet az evangéliumok között. És végül oly megjegyzést fűz hozzá, amely egyes írásmagyarazókra ijesztőleg hathatott; ti. ezt mondja: "Hogy az evangéliumot helyesen értsük meg, ahhoz nekünk magunknak is, a szerzőhöz hasonlóan, Jézus kebelén kellett nyugodnunk".

Augustinus tovább fejti ki e gondolatot, amikor azt mondja, hogy János szembetűnően gazdag mértékben juttatja nekünk az "élet vizét", amelyet titkon merített Jézus kebelén. - *Luther* a negyedik evangéliumnak a szinoptikusokkal való összehasonlítása során erre a következtetésre jut: "Ez a valódi,

igazi fő evangélium, páratlan és nagyszerű, a többiekénél jóval többre becsülendő és hatalmasabb". "Magának Krisztusnak a szíve ez az evangélium" - kiált fel *Ernesti*. "Angyal írta ezt!" - állítja *Herder*.

SZERZŐ

A szerző nem nevezi meg magát. Amikor ő beszél, többnyire így nevezi meg magát: "Az a tanítvány, akit Jézus szeretett" (13,23; 19,26; 20,2; 21,7,20). Azt állítja, hogy a megírottaknak *szemtanúja* (1,14 és 19,35), és olyan pontos adatok egész sorát is hozza, amelyek csak ilyesvalakitől származhatnak (1,39; 4,6,40; 10,22; 19,14). Feltűnő az is, hogy a Zebedeus-fi Jánost egyszer sem említi, de még a testvérét, Jakabot sem. Másfelől egyéb tanítványok, akik a szinoptikusokban csak az apostolok névjegyzékén fordulnak elő, itt beszélnek és cselekszenek: Fülöp: 1,44; 6,5-7; 12,20-22; 14,8 - Tamás: 11,16; 14,5; 20,24-29 - Bertalan vagy Nátánael: 1,46; 21,2 - András: 1,41; 6,8; 12,22. Bizonyára nem véletlen, hogy a bizalmas, szűkebb tanítványi kört éppen a János-evangélium nem említi. Az utolsó vacsorán János az asztalnál Jézus jobb oldalán fekszik, "Jézus ölében", ahogy azt az eredeti szöveg mondja (13,23). A 19,26-ban ő az, akinak a gondjaira bízta anyját a Megfeszített. A 20,2-ben Pétert és őt értesíti Mária Magdolna Jézus feltámasztásáról. Ki másnak lehetnek emlékei mind e részletekről, mint János apostolnak?

Ennélfogva végül is megállapíthatjuk, hogy *a meg nem nevezett szerzőnek önmagáról való bizonyágtétele félreérthetetlenül Jánosra, Jakab testvéreére vall. Zebedeus és Salomé voltak a szülei. A Genezáret tó partján, Betsaidában született. Apja itt halászmesterséget űzött. Úgy látszik, hogy János szülei nem lehettek szegények, mivel munkásokat is foglalkoztattak (Mk 1,19-20), és a főpappal való ismeretség (Jn 18,15) a család bizonyos fokú tekintélyére vall. A 44. évben Jakabot, János testvérét Jeruzsálemben lefejezték. Az üldözés kiszélesedik, és néhány évvel később Efészusban találjuk Jánost. Nagyon valószínű, hogy általánosan elismert tisztséget töltött be Kisázsia gyülekezeiteiben. Ezt mutatják levelei éppúgy, mint a Jelenésekben olvasható hét levél. Valamennyi ókori bizonyágtételből világosan kitűnik, hogy János igen magas életkort ért el. Efészusban halt meg, itt is temették el.*

János nem az az ember, aki előtérbe állítja önmagát; nem a nagy szavak, vagy a feltűnő cselekedetek embere. Olyan misztikus, aki őszinte lelkiülettel bele akar hatolni a dolgok mélyébe, aki beleéli és beleérzi magát a személyekbe és dolgokba. Állandóan érzelmes álmódónak tüntetik fel, és lágy, lányos természetű ifjúként jellemzik. Ez egyáltalán nem felel meg igazi lényének. Ő sokkal inkább olyan férfi volt, aki a teljesre tört, aki semmi félbemradt dolgot nem tudott elszenvedni, aki mélyebben gondolkozott és világosabban látott, mint mások, és ezért közelebb kerülhetett Mesteréhez, mint bármelyik másik tanítvány.

KIKNEK SZÓL AZ EVANGÉLIUM?

Számos jel arra enged következtetni, hogy a szerző az evangéliumot olyan gyülekezeteknek szánta, amelyek Jézus Krisztus élete és munkálkodása egyes eseményeiről már részletesen értesültek. Hogyan beszélhetne különben János a tizenkettőről úgy, mint ismert személyekről (6,70) anélkül, hogy előbb a kiválasztásukról bármit is szólna? Vagy hogyan beszélhetne Betániáról, mint

"Mária és nőtestvére, Márta falujáról" (11,1), amikor ezeket a személyeket még egyáltalán nem is említette? Ez csak két példa a sok közül.

A János-evangélium tehát a többi evangélista által már tájékoztatott *kisázsiai gyülekezetek* számára készült. A szerző nem csupán egyéni szellemi építő könyvnek, hanem *a gyülekezet könyvének* szánta. Többé vagy kevésbé ugyanez a helyzet a szinoptikusoknál is, de itt még fokozottabb mértékben. Gondoljunk csak arra, hogy milyen nagy teret foglal el evangéliumunkban a tanítványoknak egymással való közössége. Ha az evangélium egyfelől a Gyülekezet számára készült, akkor másfelől a Gyülekezet talaján keletkezett. János úgy ír, mint olyasvalaki, aki Jézus életét "a feltámadott és megdicsőült Úrral a húsvét és pünkösd által lehetővé vált közösség fényében képes látni".

ÍRÁSBA FOGLALÁS

Az anyag, amelyet a hagyomány János szerinti evangélium írásba foglalásáról nyújt, rendkívül terjedelmes. Az 1. és 2. századból származó sok időzetből csak a feltűnőbbeket és legfontosabbakat ragadjuk ki:

Irenaeus, aki ifjúságát Kisázsiaiban a szmirnai Polykarpus mellett töltötte, ekképp tudósít bennünket: "Eszerint János is, az Úr tanítványa, aki az Ő kelében nyugodott, akkor tette közzé evangéliumát, amikor a kisázsiai Efésusban tartózkodott... Mindazok a vének, akik Jánossal, a tanítvánnyal, Ázsiában találkoztak, bizonyítják, hogy ő közölte velük ezeket a dolgokat; mivel ott időzött Traianus idejéig" (Kr. u. 98).

A Muratori-töredékben ezt olvassuk:

"A negyedik evangélium Jánostól származik. Amikor Jánost, az egyik tanítványt tanítványtársai és a püspökök szorongatták, így szólott hozzájuk: "Bőjtöljétek át velem ezt a három napot, azután közöljék egymással, amit kijelentésül kaptunk!" A következő éjszakán Andrásnak, az egyik apostolnak, kinyilatkoztatott, hogy *János* írjon meg mindent a maga neve alatt, míg a többiek vizsgálják felül azt, amit írt. Csoda-e akkor, hogy János önmagáról szólva azt mondja levelében: 'Amit szemünkkel láttunk és fülünkkel hallottunk és akit kezünkkel érintettünk, Őt hirdetjük nektek'. Ezzel elismeri, hogy az Úr csodálatos tetteinek *nem csupán szemtanúja, hanem írásbafoglalója is.*"

Alexandriai Kelemen ezt mondja:

"Utolsóul János, aki észrevette, hogy Jézus történetének külső, emberi vonásait a többi evangéliumok már előadták, a vének biztatására és a Szellem készítésére megírta a *szellemi evangéliumot.*"

Ezenkívül a 2. század további egyházi tanúi negyedik evangéliumunkat többször idézik. Többek között:

Ignatius; a "Hermas pásztora" c. könyvecske, egy feltehetően 150 körül szerzett bűnbánati irat, amelyet nem valami meggyőzően tulajdonítanak Pál útítársának, Hermásnak (Róm 16,14); *Justinus mártír* (kiváló evangéliumi tanító, 165 körül halt meg); éppúgy a gnosztikus *Valentínus*, és mindenekelőtt ennek tanítványa, *Herakleon*, aki az első teljes kommentárt írta János evangéliumához.

Mindezekből a történeti bizonyítékokból a következőket vonhatjuk le: *A negyedik evangéliumot a gyülekezet véneinek biztatására János apostol szerezte, mégpedig Kisázsiaiban, élete vége felé.* Akkor már rendelkezésére álltak a

szinoptikus evangéliumok, amelyek ebben az időben elterjedtek már a keresztény gyülekezetekben. Az írásba foglalás pontos dátumáról hiányoznak az adatok, mégis Irenaeus tudósítása (lásd fent) feltételeznünk engedi, hogy ez az 1. század vége felé, *Kr. u. 85 és 98 között történhetett.*

HITELESSÉG

Az előzőekből látható, hogy igen nagy számú történelmi bizonyíték erősíti a János-evangélium hitelességét. *Eusebius*, aki korának egész keresztény irodalmát ismerte, a negyedik század elején ezt mondja evangéliumunkról: "Az ég alatt lévő valamennyi gyülekezetben elterjedt, és mint általánosan elismertet kell tekintenünk".

Ez a bizonyoságtétel azért olyan értékes, mert *Eusebius* állandóan utalni szokott egy-egy könyv hitelességével kapcsolatos kételyekre. Ez esetben elfogadhatjuk, hogy János evangéliumát *az ősgyülekezet mindig egyhangúan elismerte.*

AZ EVANGÉLIUM ÉRTELME ÉS CÉLJA

Az evangélium kettős célját világosan bejelenti a szerző: "Ezek pedig azért írtattak meg, hogy higgyétek: *Jézus a Krisztus, az Isten Fia, és hogy e hitben életetek legyen az Ő nevében*" (20,31).

János Krisztusnál, aki valódi ember és valódi Isten, főként az *isteni oldalt* hangsúlyozza. Azzal a képpel, amelyet így az Isten Fiáról rajzol, közvetve visszatartja azokat a tévtanokat, amelyek Ázsiában Jézus személyéről terjedni kezdtek:

Keresztelő János tanítványai a maguk mesterét Jézus fölé helyezték.

Az *eboniták* csupán József és Mária fiát látták benne, akit a Messiás tisztére felemeltek.

Cerenthus követői Jézusból közönséges embert csináltak, akivel egy bizonyos pillanatban egyesült a mennyei Krisztus.

A *dokéták* azt állították, hogy Krisztus teste csupán hamis tények látszata volt (vö. ma a "keresztény tudomány").

TARTALOM ÉS FELOSZTÁS

Evangéliumunk fő tárgya: Jézus Krisztus *Isten Fia*. Ez a gondolat vezet minket a felosztásnál.

1. *Isten Fia (Logos) a maga emberré lételében, 1. fej.*

És az Ige testté lett és lakozott miközöttünk 1,1-18

Íme, az Isten Báránya! 1,19-36

Megtaláltuk azt, akiről írva van 1,38-52

2. *Isten Fia a világ előtt, 2-12. fej.*

Töltsétek meg a vödöröket vízzel! (Kánai menyegző) 2. f.

Ha valaki újonnan nem születik... (Nikodémus) 3. f.

Aki ebből a vízből iszik, ismét megszomjazik (a samaritánus asszony) 4. f.

Kelj fel, vedd az ágyadat és járj (Betesda) 5. f.

Én vagyok az élet kenyere! (megvendégelés) 6. f.

Én vagyok az élet vize! (lombsátor ünnepe) 7-8. f.

Én vagyok a világ világossága! (a vakon született) 9. f.

Én vagyok a jó pásztor! (Jézus beszéde) 10. f.

Én vagyok a feltámadás és az élet! (Lázár)	11. f.
Jön a te Királyod! (utolsó látogatás Jeruzsálemben)	12. f.
3. Isten Fia tanítványai előtt, 13-17. fej.	
Példát adtam nektek (lábmosás)	13. f.
Ne nyugtalanodjék a szívetek! (a Vigasztaló, a Szent Szellem) ..	14. f.
Maradjatok énbennem! - Nálam nélkül semmit sem cseleked-	
hettek! (szőlővessző)	15. f.
E világon nyomorúságtok lesz, de bízzatok!	16. f.
Nekik adtam azt a dicsőséget	17. f.
4. Isten Fia az Ő szenvedéseiben, 18-19. fej.	
Ne az én, hanem a Te akaratod legyen meg! (Gecsemáné)	18,1-11
Jobb, hogy egy ember haljon meg a népért! (Kajafás)	18,12-27
Ecce homo! - Íme, az ember! (Pilátus)	18,28-19,15
Elvégeztetett! (Golgota)	19,16-42
5. Isten Fia, mint Feltámadott, 20-21. fej.	
Feltámadott az Úr!	20,1-23
Boldogok, akik nem látnak és mégis hisznek!	20,24-31
Vessétek ki a hálót!	21,1-14
Simon Péter, szeretsz-e engem?	21,15-25

Kulcsszó: **Isten Fia**

Kulcsvers: "És az Ige testté lett és lakozott miközöttünk - és láttuk az Ő dicsőségét, mint az Atya Egyszülöttjének dicsőségét, aki teljes volt kegyelemmel és igazsággal (valósággal)" (1,14).

KÜLÖNFÉLE

Tudósítások, amelyek kizárólag János szerinti evangéliumban fordulnak elő

Személyes beszélgetések

Nikodémussal (3. fej.), a samáriai asszonnyal (4. fej.), a tanítványokkal (13-16. fej.), Pilátussal (18,28-19,16), Péterrel (21. fej.).

Jézus beszédei

Isteni küldetése	5,7-8. f.
Az élet kenyere	6. f.
A jó Pásztor	10. f.

Csodák

A víz borrá változtatása (Kána)	2. f.
A királyi tisztviselő fiának meggyógyítása	4. f.
A betesdai guttaütött meggyógyítása	5. f.
A vakon született meggyógyítása	9. f.
Lázár feltámasztása	11. f.
A második csodálatos halfogás	21. f.

Hasonlatok

A juhakol ajtajáról	10,1-9
A jó Pásztorról	10,12-21
A szőlővesszőről	15,1-8

Események

Jézus és a házasságtörő asszony	8,1-11
Jézus és a görögök	12,20-22
A lábmosás	13,1-17
A főpapi imádság	17. f.
Jézus Annás előtt	18,12-24
Három szava a kereszten	19,26-28,30
Az átszegezett oldal	19,31-37
Péter és János a sírnál	20,1-10
A Feltámadott és Tamás	20,24-29
Megjelenés Genezaret tavánál	21,1-23

Kifejezések, amelyeket János különös szeretettel használ

az Atya - több, mint 110 ízben,	tanúság, tanúskodni 47 ízben,
hinni 98 ízben,	szeretet, szeretni 46 ízben,
a világ 78 ízben,	dicsőség, dicsőíteni 42 ízben,
(meg)ismerni 55 ízben,	világosság 23 ízben,
élet 52 ízben,	mű 23 ízben,
bizony, bizony (görögül: amen, amen) 25 ízben	

KÜLÖNÖS ISMERTETŐJELEK

A szeretet evangéliuma. Isten szeretetének kinyilvánításával kezdődik (3,16), és ezzel a kérdéssel zárul: "Szeretsz-e engem?"

A bensőségesség evangéliuma. Míg a többi evangélium Jézust állandóan a tömegetől körülvéve mutatja be, addig János egész fejezeteket szentel Jézus egyes személyekkel folytatott magánbeszélgetéseinek: Nikodémussal (3), a samáriai asszonnyal (4), a tizenkettővel (13-16), Istennel (17), Pilátussal (18-19), Péterrel (21).

Az egyszerűség evangéliuma. Az evangélium szókinccse nem több 700 szónál - nagyjából annyi, amennyivel egy kisgyermek is rendelkezik. Az egész nélkülözi a teológiai szakkifejezéseket, úgyhogy egyetlen szóval sem távolodik el a köznapi nyelvtől.

Jézus Krisztus istenségének az evangéliuma. Jézus isteni a maga örökkévalóságában

1,1-2; 12,34; 8,58	
mindentudóságában	1,47-51; 4,17-19
teremtő hatalmában	1,3.10
tanításában	7,45-46
Istennel való egyenlőségében	10,30-31; 5,18
feltámadásában	20,8.27-28
mindenütt jelenvalóságában	17,11.26

"Az Apostolok Cselekedetei" a legáltalánosabb név, amelyet csak adhatunk ennek a könyvnek, amely a keresztyén gyülekezet alapítását és fejlődését beszéli el. Krisztus hite egyáltalán nem elvont tan; élet az, amely kézzelfoghatóan, "tettek"-ben nyilvánul meg. És mégis, nem egészen helyes csupán "az apostolok cselekedetei"-ről beszélnünk, mert az egész könyv azt mutatja, hogy ők csupán eszközök voltak, akik önmagukat kevésre becsülték, hogy Mesterük dicsősége annál nagyobb legyen. A teljesebb címnek így kellene hangzania: "A feltámadott és megdicsőült Úr cselekedetei az Ő apostolai által", vagy: "A Szent Szellem cselekedetei". Evangéliumában Lukács arról beszél, amihez Jézus hozzákezdett, amikor a földön tartózkodott (Csel 1,1); a Cselekedetekben azt ábrázolja, hogy Jézus a mennybemenetele után miként munkálkodott tovább a Szent Szellem által a hívőkben, és rajtuk keresztül a világon. A könyv hirtelen szakad félbe; befejezetlen; ennek a szent krónikának nincs vége, mert Isten napról-napra írja a mennyben Fiának cselekedeteit, ahogyan azokat a szolgálai útján véghezviszi.

SZERZŐ

Bár mint ilyen, sehol sincs megnevezve, mégis határozottan állíthatjuk, hogy Lukács az Apostolok Cselekedeteinek szerzője. A bibliai és gyülekezeti bizonyítékok erre vonatkozóan igen nagy számúak.

A Cselekedeteknek és a harmadik evangéliumnak egy és ugyanaz a szerzője (Csel 1,1; Lk 1,1-4). Ez Pál munkatársa volt (Kol 4,14; Filem 24; 2Tim 4,11). Sokat mond az ún. "mi-tudósítás", amely többes szám első személyben mondja el az eseményeket (Csel 16,10-17; 20,5-15; 21,1-18; 27,1-28,16). Márpedig Pál munkatársai között Lukács az egyetlen, akire e tudósításban szereplő valamennyi részlet vonatkozatható (sem Timóteus, 20,4-5; sem Silás, 15,22 nem jön számításba).

Lukács pogány származású volt (a Kol 4,11-14 határozottan megkülönbözteti őt Pál zsidókeresztyén barátaitól); feltűnő, hogy az egyetemes üdvösség gondolata hogyan uralkodik mind a Cselekedetekben, mind a harmadik evangéliumban. Lukács orvos volt (Kol 4,14). Mind a Cselekedetek, mind a Lukács-evangélium szerzője kitér a betegségek részleteire (Lk 8,43; 13,11-13; Csel 3,2,7; 9,33; 14,8; 28,8-9). Lukács művelt ember volt, aki megszokta a szabatos gondolkodást és megfigyelést. A Cselekedetek olvasása közben nagy hatással van az emberre az a történeti hűség, amellyel a szerző a tudósítását írja (5,34-39; 12,1-3.20-24; 18,12; 23,34; 24,24; 25,1-13), úgyszintén az is, hogy mennyire ismeri Róma képviselőinek hivatalos elnevezéseit (ami a bibliafordításokból nem tűnik ki világosan).

KIKNEK SZÓL A KÖNYV?

A könyvet bizonyos *Teofilusnak* ajánlja a szerző. A Lukács 1,1-4-ben szereplő megszólítás szerint (görögül: mélyen tisztelt Teofilus!) előkelő, valószínűleg magas állású személyiségről van szó (vö. Csel 23,26 - Félix - 24,3; 26,25). Úgy látszik, hogy Teofilus Itáliában lakott, talán éppen Rómában, mert Lukács Palesztina legismertebb vidékeit is leírja neki, még Itáliának

még a legkisebb helységeiről sem ad közelebbi felvilágosítást, tehát azokat ismerteknek tételezi fel.

ÍRÁSBA FOGLALÁS

Nem tudjuk pontosan, hogy ez a könyv hol és mikor keletkezett. Mindenestre feltűnő, hogy Pál római fogságának második évében Lukács hirtelen megszakítja tudósítását (28,31) anélkül, hogy bárminő adatot közölné a bírósági tárgyalások kimeneteléről. Ez azt sejteti velünk, hogy a könyv írásba foglalása meglehetősen bizonyossággal a Kr. u. 63-64. évre tehető. Ez a hirtelen félbeszakítás a körülmények megváltozására mutat. Róma nagy égése (Kr. u. 64), vagy a továbbírás alkalmának hiánya, politikai okok, vagy Lukács halála lehet oka a befejezetlen tudósításnak. Mindenesetre a 70. év előtt kellett készülnie, mivel a templom még áll (21,30), még van szó főpapról (23,2), és Jeruzsálem még nem pusztult el (25,3). A legtöbb magyarzó Rómát tartja az írásba foglalás helyének. Ezt a nézetet sok modern írásmagyarzó is osztja.

A szövegből világosan kitűnik, hogy a szerző különböző forrásokból merített. Csak a legfontosabbakat említjük meg. Lukács elsősorban is a maga személyes emlékeit használta fel, hiszen az elbeszélte események nagy részének szemtanúja volt. Ebből a "mi-tudósítás"-ból csak a leglényegesebb részeket említjük meg: 16,10-17; 20,5-16; 21,1-18; 27,1-28,16.

A második biztos forrás Pál. Ki adhatott volna jobb felvilágosítást az apostol életéről, megtéréséről és munkálkodásáról, mint ő maga? A Pál missziói munkájáról szóló szakaszok, amelyeknél Lukács kísérőként nem volt jelen, bizonyára szemtanúk közléseire támaszkodnak. A jeruzsálemi kezdetről szóló tudósítást Lukács kétségtelenül a "palesztinai zsidókeresztyén" forrásból veszi. Emellett különösen Péterre és más tanítványokra gondolunk. (Beszélnek egy "Péter-Fülöp"-forrásról is.) Zahn, erlangeni professzor többek között ezeket mondja: "Írásbeli forrásokról, amelyekből Lukács az anyagot meríthette volna, előszavában egy szót sem szól. Szemtanúktól és Jézus kortársaitól származó szóbeli közlések kiaknázására igazán bőven volt alkalma".

HITELESSÉG

Az ókorban a Cselekedeteket állandóan Lukács műveként emlegették. Irenaeus ezt írja: "Ez a Lukács, Pál hűséges útítársa, s az evangéliumban munkatársa volt. Elválaszthatatlanok voltak. Ő maga valóságosan tudatta velünk..." Azután Irenaeus idézi könyvünk nagy részét, nevezetesen a 15-27. fejezetet. Végül is ezt mondja: "Lukács, mint az események tanúja, gondos tudósítást ír..."

Ternullianus (kimagasló tanító, 160-230) négy írásában idézi a Cselekedeteket; hivatkozik rá, mint olyan írásra, amelynek isteni tekintélye van, és amelyet szembeállít ellenségei tévtanával.

Alexandriai Kelemen e szavakkal említi a Cselekedeteket: "Lukács a Cselekedetekben ezt mondja Pálról: 17,22".

A Muratori-kánon azt mondja a Cselekedetekről, hogy Lukács írta Teofilus számára ezt az apostolok cselekedeteiről szóló tudósítást.

Az első századok gyülekezeteinek e nézete ellen egyetlen ellenvélemény sem jelentkezett, legföljebb a 2. és 3. század egyes tévtanításai, amelyek dogmatikai okokból megtámadták azokat a könyveket, amelyek a tanakkal

ellentétben álltak. Egyébként éppen valamilyen irat elleni hadakozás bizonyítja annak létezését.

A KÖNYV ÉRTELME ÉS CÉLJA

A Cselekedetek közvetlen célja, hogy *Teofilusnak egy második könyvben adja elő az első folytatását*, annál is inkább, mivel ez a folytatás az evangélium diadalmenetéből áll. Jellemző erre a kiindulási pont és a könyv vége. Jeruzsálemben kezdődik, Rómában végződik. Első oldalain a keresztség (alámerítés) mellett még megkívánják a körülmetélkedést; a gyülekezet kívülről nézve csupán zsidó szekta, mintegy 120 követővel. Utolsó oldalain a zsidók és pogányok közötti valamennyi korlát ledől; a Gyülekezet egyetemessé lett. A fejlődés fokozatainak ki- és befelé történő figyelemmel kísérése - azaz helyileg és összefüggésben a Gyülekezet tanításával: íme, ez a Cselekedetek fő célja. A Gyülekezet eredeti köréből való ama személyeket, akik ehhez a fejlődéshez nem, vagy döntő módon alig járulnak hozzá, a könyv tudatosan mellőzi. Ezért aligha tévedünk, ha ezt állapítjuk meg: a szerző a Cselekedetekben egy, a pogányságból megtért személynek akarta megmutatni, hogy az evangélium hogyan ért el őhozzá, és hogyan nyerte azt a kiterjedést, nagyságot és szabadságot, amely most már ismertetőjegye.

TARTALOM ÉS FELOSZTÁS

A könyv segít nekünk átélni Jézus ígéretének megvalósulását: "Elvétetik tőletek az Isten országa, és olyan népnek adatik, amely megtermi annak gyümölcsét" (Mt 21,43). Krisztus Gyülekezete Jeruzsálemben keletkezik ugyan; középpontja azonban lassanként eltolódik a zsidóság eme erődítményéből a pogányság erődítményébe: Rómába.

A Gyülekezetet három fejlődési fokon látjuk itt:

1) 1,1-11,18 (a 30-41. év): a gyülekezet úgyszólván kizárólag zsidókból áll.

2) 11,19-15,41 (42-49. év): a nagyszámú megtért pogány ellenére a zsidó-keresztyének vannak túlnyomó többségében.

3) 16-18. fejezet (50-62. év): a pogánykeresztyének megvetették lábukat, és egész sereg gyülekezet keletkezett pogány területen.

A könyv a következőképpen osztható fel:

Bevezetés: 1. fejezet.

Jézus Krisztus mennybemenetele 1,1-11

Egy apostol pótválasztása 1,12-26

1. Az evangélium Jeruzsálemben, 2-7. fejezet.

Pünkösöd és Péter első bűnbánati prédikációja 2,1-40

Első kép a gyülekezetről 2,41-47

Az első gyógyítás és következményei 3. f.

Péter és János a nagytanács előtt 4,1-31

Második kép a gyülekezetről 4,32-37

Az első megalkuvás; képmutatás és következményei 5,1-6

Az első nyilvános ellenállás 5,17-42

Az első gyülekezeti rendtartás (diakóna) 6. f.

Az első vértanú (István) 7. f.

2. Az evangélium Júdeában, Samáriában és Szíriában, 8-12. fejezet.

A szétszóródás: Fülöp Samáriában 8. f.

Saul megtérése 9,1-30

Péter Liddában (Éneás) és Joppében (Tábita) 9,31-43

Kornélius megtérése 10. f.

Beszámolás Jeruzsálemben 11,1-18

Az evangélium Antiókhiaiban 11,19-30

A második vértanú (Jakab) 12,1-2

Péter elfogatása, Heródes halála 12,3-25

3. Az evangélium Kisásziában és Görögországban, 13-28. fejezet.

Pál első missziói útja (Barnabással), Kr. u. 48-49., 13,1-15,35

Szíria Antiókhia: Elhívás és kiküldetés, amit megerősít egy jövendölés és a gyülekezet 13,1-3

Szeleucia: Antiókhia kikötője 13,4

Ciprus Salamis: Igehirdetés a zsinagógákban: eredmény nem ismeretes; János (Márk) mint segítőtárs 13,5

Páfusz: A varázsló Barjézust (Elimást) Pál vaksággal sújtja 13,6

Sergius Paulus hitre jut; Sault első ízben nevezi a könyv Pálnak 13,7-12

Pamfilia Perga: János visszatér Jeruzsálemben 13,13

Pisidia Antiókhia: Igehirdetés a zsinagógában eredmény: megtérések, meghasonlások, üldözések. Pál a pogányokhoz fordul 13,14-52

Likaónia Ikónium: Beszéd a zsinagógában; zsidók és pogányok hisznek; ellenségeskedés, megkövezési veszély 14,1-7

Galácia Listra: Menekülés; egy béna meggyógyítása, imádás, megkövezés; valószínűleg találkozás 14,8-20

Timóteussal Eunike házában 14,8-20

Derbé: A város evangélizálása; számos megtérés 14,20-21

Visszautazás

Listra, Ikónium, Antiókhia, Pergé, Attália, szíriai Antiókhia:

A testvérek megerősítése a hitben 14,21-28

Júdea Jeruzsálem: Az első gyülekezeti zsinat 15,1-29

Szíria Antiókhia: Visszatérés 15,30-35

Pál második missziói útja

(Silással, később Timóteussal és Lukáccsal), Kr. u. 49-52, 15,36-18,22

Szíria Antiókhia: Indulás az újonnan alapított gyülekezetek meglátogatására; Silás választása; Pál és Barnabás meghasonlása János Márk miatt 15,36-41

Kisázsia Derbé: Látogatások 16,1

Lisztra: 2. találkozás Timóteussal; Pál utitársául választja 16,1-5

Különböző helyek: Látogatások Frigiában, Galáciában és Misiában 16,6-8

Troás: Éjszakai látomás: hívás Macedóniába; 16,9-10

átkelés Neapolis felé 16,9-10

Macedónia Filippi: Lídia megtérése; a jövendőmondó leány; a börtönőr megtérése 16,11-40

Tesszalónica:	Nehéz kezdet; incidens a zsinagógában; Jáson megtérése	17,1-9
Bérea:	Gyümölcsöző munkálkodás; Silás és Timóteus visszamarad; üldöztetés a tesszalónikai zsidók részéről	17,10-14
Akhája Athén:	Bálványimádás; vita az epikureusokkal és sztoikusokkal; beszéd az Areopágon; háromféle hatás	17,15-34
Korintus:	Akvila és Priscilla; másfél éves itt-tartózkodás; szakítás a zsidókkal; Justus, Krispus; látomás; Gallió, Sosthenes; a tesszalónikai levelek és a Titushoz írt levél	18,1-17
Kiszázia Kenkrea:	Pál fogadalma; elutazás Akvilával és Priscillával	18,18
Efézus:	Pál hátrahagyja útítársait	18,19-21
Samária Cézárea:	Átutazás	18,22
Júdea Jeruzsálem:	4. látogatás	18,22
Szíria Antiókhia:	Visszatérés	18,22

Pál harmadik missziói útja (Silással és Timóteussal, 18,5),
Kr. u. 52-56, 18,23-21,26

Szíria Antiókhia:	Elutazás Frigiába és Galáciába; a hívó testvérek megerősítése	18,23
Kiszázia Efézus:	Keresztelő János tanítványai; Apollós; visszavonulás a zsinagógából; Tirannus iskolája; csodák (kendők és kötények); Skéva hét fia; Demeter; Nagy az efézusi Diana!; Galatákhöz írt levél; 1Korintusi levél	18,24-19,40
Európa Macedónia:	Látogatás a különböző gyülekezetekben; a tanítványok intése és megerősítése; 2Korintusi levél	20,1-2
Görögország Korintus:	Három havi itt-tartózkodás; Római levél; zsidók általi üldözés; elutazás Macedóniába	20,2-5
Filippi:	Öt napi ott-tartózkodás	20,6
Kiszázia Troás:	Egyesülés az útítársakkal; a vasárnap első nyoma; Eutikhus kiesik az ablakon	20,7-12
	Utazás Assuson, Mitilénén és Számoszon keresztül	20,13-14
Milétus:	Búcsúbeszéd az efézusi gyülekezet vénei előtt; elutazás Kóusba, Roduszba és Patarába	20,17-21,2
Fönícia Tírusz:	Hét napi itt-tartózkodás; búcsú a tanítványoktól a tengerparton	21,3-6
Galilea Ptolemais:	Egy nap; a testvérek meglátogatása	21,7
Samária Cézárea:	Fülöpnél; négy leánya jövődől; Agabus	21,8-16
Júdea Jeruzsálem:	Fogadalmak	21,17-24

4. Az evangélium a hatóságok előtt, 21,27-28,31

Jeruzsálem, 21,27-23,35

Pál elfogatása	21,27-36
Védekezés a nép előtt	21,37-22,29

Védekezés a nagytanács előtt	22,30-23,11
Átszállítás Cézáreába	23,12-35
Cézárea, 24-26. fej.	
Félix helytartó előtt	24. f.
Festus helytartó előtt	25,1-12
Agrippa király előtt	25,13-26,32
Róma, 27-28. fej.	
Utazás Rómába	27,1-28,16
Rómában	28,17-31
Kulcsszó: Bizonyságtétel	

Kulcsvers: "Veszték (kaptok) erőt, minekutána a Szent Szellem eljön reátok, és lesztek nekem tanúim mind az egész Júdeában és Samáriában, és egészen a föld végső határáig" (1,8).

A RÓMAI LEVÉL

A Római levél az alapvető üdvüzenetet tartalmazza, úgy, amint azt Pál apostol a pogány világnak elvitte. A levél ezért az keresztyénség történetében egyedülálló szerepet töltött be.

Agoston a Róma 13,13-14 olvasása révén lett más emberré. *Chrysosthomusnak* az volt a szokása, hogy a Római levelet hetenként kétszer teljesen végigolvasta. *Luther* azt mondja, hogy a Római levélhez írt kommentárja előszavában: "Ez a levél az ÚSZ tulajdonképpeni fő darabja és a legtisztább evangélium. Megérdemli és méltó arra, hogy a keresztyén ember ne csak szóról szóra tudja, hanem hogy naponként éljen vele, mint a mindennapi kenyérral. Mert sohasem lehet túl sokat és elég alaposan olvasni és szemlélni. És minél többet foglalkozunk vele, annál drágább és ízezebb."

Kálvin ezt írta: "Aki ezt a levelet igazán megérti, az előtt feltárul az ajtó, hogy az Írás legrejtettebb kincseiig behatoljon."

Joggal lehet állítani, hogy a *reformációt a Római levél indította el*. "Az igaz ember hitből él." Az 1875-i angliai *megszentelődési mozgalom* is a Római levél (6-8. fej.) elmélyült tanulmányozására vezethető vissza.

A Római levél mintegy csírájában tartalmazza a feleletet az emberi lélek legmagasabb törekvéseire és vágyakozásaira: Isten és a világmegváltás után, a megszentelődés és az új élet után, valamint sok lélektani, társadalmi, faji-politikai és más probléma megoldását.

SZERZŐ

A szerző már az első sorokban megismerteti magát: "*Pál, Jézus Krisztus szolgája, elhívott apostol, kiválasztva az Isten evangéliumának hirdetésére*" (1,1).

Világos, szabatos dogmatikája ellenére is elsősorban nem mint tanító mutatkozik be, hanem mint "*apostol, követ Krisztus nevében*", aki teljes szellemmel és szent komolysággal szenteli oda magát feladata teljesítésére. Pál *zsidó származású* 9,1-5; 11,1), és szenvedélyesen szereti népét; mint *volt farizeus*, rendkívül jól ismeri az ÓSZ-et; 57-szer idézi levelében, és még számos

célzást tesz rá. *A levél tanítása, stílusa, szelleme és sajátossága ugyanaz, mint valamennyi páli levélé.*

KIKNEK SZÓL A LEVÉL?

A Római levelet nem egy szabályszerűen megszervezett, és már személyesen ismert gyülekezetnek (mint pl. Korintus vagy Filippi) írta Pál, hanem "mindazoknak, akik Rómában vagytok, Isten szereteteinek, elhívott szenteknek" (1,7). A levelet tehát az e városban élő hívőknek szánta, akik között az apostolnak kétségkívül szép számmal vannak barátai, ahogyan a záró fejezet köszöntései is mutatják.

Olyan gyülekezetéről van itt szó, amely keletkezőfélben van, és amelyet nem egy apostol alapított és épített ki; mert amikor Pál jelzi látogatását, kijelenti; arra törekszik, hogy az evangéliumot ott hirdesse, ahol Krisztus neve nem ismeretes, s hogy idegen alakra ne építsen (15,20-23). Ez az alakuló gyülekezet túlnyomó többségében megtért pogányokból tevődött össze, emellett azonban zsidó származású keresztyének számottevő kisebbségéből is; innét a kölcsönös türelem szükségessége, ahogyan azt a 14. fejezet és a 15,1-13 (lásd 2,17-et is!) határozottan tanítja. Ezeket a hívőket - egyiket a másik után - az első keresztyének személyes bizonyágtétele nyerte meg. Ha elgondoljuk, hogy abban az időben az ÚSZ-et még nem írták meg, és hogy az újonnan megtérteknek csak részleges ismeretük volt Jézus Krisztusról, amit a tanítványok szóbeli bizonyágtétele révén nyerhettek, akkor megértjük, hogy mire volt ennek a megalakulásban levő gyülekezetnek a legsürgősebben szüksége, nevezetesen: hogy illetékes helyről összefüggő, rendszeres és teljes tanítást kapjon az evangéliumi igazságokról.

Az a hagyomány, amely Pétert teszi meg a római gyülekezet alapítójává és első vezetői egyikévé, ellentétben áll az ÚSZ irataival. E hagyomány szerint Péter 40 körül érkezett volna Rómába, ott 25 éven át gyakorolta volna püspöki szolgálatát, vagyis Néro uralma végéig, hogy azután Pállal egyidőben vértanú halált szenvedjen. Bár Péternek Rómában bekövetkezett halála történelmileg megalapozottnak tűnik, mégis e hagyomány többi részét a tények cáfolják.

A Szentírás alapján a következőket állapíthatjuk meg:

A 44. évben, amikor Jakab elszenvetde a mártírhalált, Péter Jeruzsálemben tölti be tisztét (Csel 12,1-3).

A 49. évben, az apostoli gyűlés idején (Csel 15), Péter még mindig ugyanazon a helyen van, mint a "körülmetékedés apostola".

Az 53-55. években, efézusi tartózkodása során, Pál arra az elhatározásra jut, hogy Rómába utazik, hogy ott hirdesse az evangéliumot (Csel 19,21), amit elvből nem tett volna meg (15,20), ha Péter püspöke annak a városnak.

56-ban, amikor Pál megírta levelét a rómaiakhoz, a gyülekezetnek valamennyi jelentősebb tagját üdvözli (16. fejj.), Pétert azonban egy szóval sem említi.

60-ban Pál fogolyként Rómába érkezik. Lukács beszámolója (Csel 28) világosan mutatja, hogy Péter nem volt jelen. Nem volt sem a testvérek között, akik Pál elé jöttek, sem magában a városban.

61-ben, mintegy két évvel később, írja Pál levelét a filippibelieknek. Közben Timóteus nevét összekapcsolja a magáéval, üdvözli ezt a gyülekezetet, valamennyi testvér, valamennyi szent, sőt a császár udvarából valók nevében is - Péterről azonban egy szót sem szól.

A római gyülekezet alapításáról nincs pontos értesülésünk. Általában azt tartják, hogy az evangéliumot ünnepi zarándokok, "római jövevények" juttatták el oda, akik jeruzsálemi látogatásból tértek haza (Csel 2,10), vagy pedig olyan zsidók, akik Jézus Krisztusban hitre jutottak és Rómába utaztak. Pál külön megnevez két, a gyülekezetben tekintélyes férfit, akik már öelötte keresztyének voltak (16,7).

Az apostolnak sok barátja tartózkodott Rómában; ez arra mutat, hogy sok keresztyén, üzleti ügyek intézésére Kisázsiaiból a világvárosba ment. Ezek az emberek mindenesetre bizonyágot tettek hitükről, és megnyitották házukat a keresztyénség követői előtt; Priscilla és Akvila a példa erre (16,3-5).

ÍRÁSBA FOGLALÁS

Az írásba foglalás idejéről maga a levél ad felvilágosítást. Az apostol eddig még nem látogatta meg Rómát (1,10-13); ez kizár minden, a 60. év tavasza utánra eső időpontot, mert akkor érkezett először Rómába. A megírás idején az apostol még szabadon rendelkezett saját személyével, hiszen nyíltan beszél útiterveiről (15,23-25). Tehát még jeruzsálemi elfogatása előtt írta, ami 57 pünkösdjén történt.

Az apostol éppen most fejezte be a jeruzsálemi gyülekezetben levő szegények számára a nagyarányú gyűjtést (15,23-33), és Jeruzsálemben szándékozik utazni (Kr. u. 56). Vö. Csel 19,21-22-t is.

A megírás helyeként a levél két részlete Korintust engedi fölismerni

Mielőtt az üdvözeleiteit kezdené felsorolni, Pál a római keresztyének figyelmébe egy hívő asszonyt ajánl: Fébé, Korintus kikötője, a kenkreabeli gyülekezet "diakonisszáját" (16,1-3). Fébé tehát Rómába szándékozott utazni, és nagyon valószínű, hogy ő volt a Római levél átadója. Pál köszönti a gyülekezetet Gájus, a házigazdája nevében (16,23). Gájus valószínűleg korintusi keresztyén volt, akit Pál a városban való első tartózkodása alkalmával merített alá (1Kor 1,14). Üdvözeletet küld Pál Erastustól, Korintus város számvevőjétől is (16,23). A 2Timóteus 4,20 valószínűleg ugyanerre a személyre vonatkozik.

Eme adatok alapján meglehetősen bizonyossággal állíthatjuk, hogy Pál ezt a levelet Korintusban diktálta Tertiusnak (16,22), mégpedig 3. missziói útja végén, az 56. év tavaszán.

HITELESSÉG

A könyv hitelességét sohasem támadták komolyan, kivéve a 15. és 16. fejezeteket, amelyeket - egyes kritikusok szerint - később csatoltak hozzá. Nézetüket az a körülmény támasztja alá, hogy a Római levél a Marcion-változatban a 14,23-mal megszakad. Azonban nem szabad elfelednünk azt, hogy ezt a fejezetet Marcion nagyon valószínűen célzatos okokból hagyja el. Már Római Kelemen idézi a levelet 95 körül. Ignatius és Polykarpus is idézi, később Justinus. A szíriai és a latin gyülekezetek kánona éppen úgy, mint a Muratori-töredék, az ÚSZ hiteles könyvei között jelöli ki a helyét. Irenaeus és Tertullianus, Alexandriai Kelemen, továbbá Origenes és Eusebius is úgy kezelik a Római levelet, mint általánosan elismert apostoli írást.

A Római levél hitelességét tehát az első két évszázad keresztyén gyülekezete egybehangzóan elismerte.

A LEVÉL ÉRTELME ÉS CÉLJA

Ennek az iratnak nyilvánvaló *gyakorlati célja* az, hogy az apostol római látogatását bejelentse. Azok az írásmagyarázók, akik ezt a nézetet képviselik, úgy gondolják, hogy Pál azért akarta megnyerni a római gyülekezetet, hogy belőle "támaszpont"-ot csináljon a maga számára Nyugaton.

E szembevetendő cél mellett még más indítóokokat is fel lehet ismerni:

Tanítói cél: Az alakuló gyülekezetnek a keresztyén tanítás tárgyilagos, tervszerű és szellemi ábrázolásán keresztül megbízható dogmatikai alapot kell kapnia. Ezért tárgyalja a levél oly behatóan a keresztyén tanítás alapfogalmait: a bűn egyetemes voltát, a hit által való megigazulást, a Szellem által való újonnan születést, a hit által való megszentelődést stb.

Békéltető cél: A zsidó és pogány keresztyéneknek meg kell tanulniok, hogy békességben éljenek egymással (14,15). Ez a két párt egymás ellen küzdött. Pál apostol bárki másnál jobban meg tudja mutatni nekik, milyen közös alapon képesek megérteni, elhordozni egymást, és hogyan tudnak együtt dolgozni.

Vitázó cél: Leleplezni és meggyőzni tévedésükről azokat a judaista keresztyéneket, akik mindenütt belopakodnak a gyülekezetekbe, ahol csak prédikálják az evangéliumot, hogy visszaállítsák a régi hitet.

TARTALOM ÉS FELOSZTÁS

Bevezetés, 1,1-17

Címzés és üdvözlés	1,1-7
Hálaadás és útitervek	1,9-15
A levél témája	1,16-17
1. <i>A bűn egyetemessége, 1,18-3,20</i>	
Isten megítéli a pogányok bűneit	1,18-32
Isten megítéli a zsidók bűneit	2. f.
A két zsidó érvelés (a körülmetélkedésről és Isten hűségéről) visszautasítása	3,1-8
Végkövetkeztetés: Nincs egy igaz sem!	3,9-20
2. <i>Megigazulás hit által, 3,21-5,21</i>	
Alapja: megváltás a vér által	3,21-31
Bizonyítéka: az Írás (Ábrahám)	4,1-12
Közvetítője: a hit	4,13-25
Következménye: az üdvbizonyosság	5,1-11
Ádám és Krisztus	5,12-17
Végkövetkeztetés: bűn és halál vagy kegyelem és élet	5,18-21
3. <i>A hitből való megigazulás győzelme, 6-8. fejelet</i>	
A győzelem ténye: "Távol legyen..."	6,1-2
A győzelem feltétele: az együtt való meghalás	6,3-23
Harc a győzelemben való megmaradásért: "Hálát adok Istennek, a mi Urunk, Jézus Krisztus által!"	7. f.
A győzelem gyümölcse: a szellemben való élet	8,1-16
A győzelem áldásának állapota: az istenfiúság	8,17-30
A győzelem rendíthetetlen volta: Isten szeretete	8,31-39
4. <i>Zsidók és pogányok Isten igazságosságának fényében, 9-11. fejelet</i>	
Az apostol szomorúságának oka: Izráel elvetése	9,1-5
Isten mindenhatósága kizár minden tiltakozást	9,6-29

Izráel pártütése tökéletesen igazolja Isten eljárását	9,30-10,21
Isten hűsége győz Izráel hűtlensége fölött	11. f.
5. <i>Isten igazságának megvalósítása a keresztyén ember életében, 12,1-15,13</i>	
A keresztyén élet elve	12,1-2
Az alázat, mint a gyülekezetben való szolgálat irányelve	12,3-8
A testvéri szeretet és az új érzület	12,9-21
Az államrend iránti engedelmesség	13,1-7
A felebarátaink iránti kötelesség teljesítése	13,8-10
A megszentelődés a személyes életben	13,11-14
Szabadság és közösség	14,1-12
A másik ember lelkiismerete	14,13-15,4
Egyetértés a közösségben	15,5-13
<i>Befejezés: személyes közlemények, 15,14-16,27</i>	
Apostoli tiszt a pogányok között	15,14-21
Útitervek	15,22-23
Ajánlások és üdvözetek	16,1-16
Az utolsó intés	16,17-20
Munkatársak	16,21-23
Áldás és dicsőségmondás	16,24-27

Kulcsszó: Megigazulás

Kulcsvers: "Nincs különbség. Mert mindnyájan vétkeztek és szűkölködnek az Isten dicsősége nélkül, de megigazulnak ingyen az Ő kegyelméből a Jézus Krisztusban való váltság által" (3,22-24).

KÜLÖNFÉLE

Az ember romlottsága

Önhibájából való elvakultság	1,20-21
Vallási felbomlás	1,22-25
Testi lealjasodás	1,26-27
Szellemi lealacsonyodás	1,28a
Erkölcsei züllöttség	1,28-31
Elsötétült értelem	1,31

A megigazulás

A megigazítás Jézus Krisztus engesztelő áldozata által Istennek az a kizárólagos tette, amellyel a hívő bűnöst igaznak nyilvánítja. Következésképpen Krisztus a mi igazságunk (1Kor 1,30). Ő a mi bűnünket bírói eljárás útján, törvényes úton eltörölte, miközben Istennel való közösségünket - ami a bűn-
eset következtében elveszett - újra helyreállította.

A megigazulás szükségessége	a bűn miatt, 1,18-3,20
Szerzője	az Atya Isten, 3,22.26
Forrása	a kegyelem, 3,24-25
Eszköze	Krisztus vére, 3,25
Megszerzése	hit által, 3,24-28
Bizonyítéka	a feltámadás, 4,23-25
Áldásai	a Szellem gyümölcse, 5,1-5
Követelménye	a megszentelődés, 6. f.
Harca	a törvénnyel, 7. f.
Győzelme	a test fölött, 8. f.

A megigazulás üdvhatásai

A megváltás	3,24
A bűnbocsánat	4,27
A megbékélés	5,10
Az üdvözülés	5,10

AZ ELSŐ KORINTUSI LEVÉL

A korintusiaknak írt két levél a birtokunkban levő legnagyobb értekezés a gyülekezeti rendtartásról, s egyben értékes dokumentumok a gyülekezetek állapotáról az apostolok korában. A kitűnő német írásmagyarászó, Weizsacker "a Gyülekezettörténelem páratlan darabja"-nak mondja azokat.

Korintus városát Kr. e. 146 körül a rómaiak elpusztították; egy évszázaddal később azonban Julius Caesar ismét felépítette, és sok telepessel, főleg római szabadosokkal népesítette be. Ezekhez csatlakozott egy sereg görög és egy zsidó kolónia. Pál idejében a város már több, mint 700.000 lakost számlált. Ezek nagy része rabszolga volt. Ez a roppant gyors fejlődés egyfelől földrajzilag központi helyzetének, másfelől pedig nagy tengeri kikötőjének, Kenkreának tulajdonítható, amely nyitott kaput jelentett a világkereskedelem számára. Korintust nemcsak úgy ismerték, mint kereskedővárost, hanem - ahogyan az egy kikötőváros tarka, innen-onnan összesereglett lakosságánál várható - mint az erkölcselenség és kicsapongás helyét is. A kultúra és gazdagság felvirágzása (Korintusnak, mint általában az akkori civilizált világ fellegvárainak, voltak művészeti iskolái, szónoki termei, bölcséleti iskolái stb.) nem tartóztatja fel, inkább sietteti az erkölcsi romlást. A "korintusi tivornya", "korintusi részeg" kifejezések közmondásosak voltak.

SZERZŐ

Az első Korintusi levél szerzője kétségtelenül maga Pál. Már az első sorokban bemutatkozik: "Pál, Jézus Krisztusnak Isten akaratából elhívott apostola" (1,1). Ugyancsak megemlíti "Sosthenes testvérét" (1,1), aki valószínűleg titkára és munkatársa volt Korintusban, egyben a zsinagóga előljárója, aki védte Pált Gallió ellen (Csel 18,17). A szerző a korintusi gyülekezet alapítójának és atyjának is nevezi magát (3,10; 4,15). A levél stílusa, felépítése és teológiája, valamint a záró fejezet üdvözletei jellemzőek Pál apostolra.

Az ókorban sohasem kételkedtek abban, hogy Pál a szerzője mindkét levélnek. A hagyomány egybehangzó bizonyágtétele szerint az 1Korintus Pál tollából ered (lásd "Hitelesség"). A bibliai és történelmi feljegyzések világosan értésünkre adják, hogy Pál volt a levél szerzője. Godet professzor ezt mondja erre vonatkozóan:

"Ami a belső bizonyítékokat illeti, annak a megállapítására szorítkozunk, hogy az a tudós, aki ezeken az oldalakon nem tudja felismerni Pál élő személyiségét, az a dolgozószobájában elveszítette a valóság iránti érzékét."

KIKNEK SZÓL A LEVÉL?

Pál világosan megnevezi ezeket az előszavában: "Az Isten gyülekezetének, amely Korintusban van, a Krisztus Jézusban megszentelteknek, elhívott szent-

eknek, mindazokkal együtt, akik a mi Urunk Jézus Krisztus nevét segítségül hívják bármely helyen, a magukén és a mienkén" (1,2).

Ez a gyülekezet megtért zsidókból, a gyülekezet magvából, és nagyszámú megtért pogányból tevődött össze.

Hogyan került sor a "szentek" gyülekezetének megalapítására ebben a kereskedelmi világvárosban, olyan lakosság között, amely anyagi fellendülésben, de ugyanakkor erkölcsi romlásban élt? Az apostol, második missziói útja során, Kr. u. az 50. év tavaszának kezdetén érkezett a városba, egyedül, és az athéni sikertelensége következtében (1Kor 2,1-3) fáradtan és csüggedten. Senki sem várta, senki sem vett róla tudomást. Mert úgy érkezett, mint egyszerű munkás, akinek meg kell keresnie a kenyerét. Nemsokára fölfedezett egy bizonyos, a kisázsiai Pontusból származó Akvilát, aki Claudius császár rendeletére, amely minden zsidót száműzött Rómából, vándorolt ki innen Korintusba. Pál, mint sátorkészítő, nála kapott munkát, és nem telt el sok idő, őt és feleségét máris el tudta vezetni a Krisztusban való hitre. Ez a kapcsolat igen nagy jelentőségű lett a gyülekezet egész jövőjére nézve (Csel 18,1-3). A gyülekezet további kialakulásáról lásd a Cselekedetek 18. fejezetét.

ÍRÁSBA FOGLALÁS

Az Írásba foglalás helyét szintén maga a szerző adja meg; ez Efézus (16,8-9). De vajon ottani tartózkodásának melyik időszakába esik az 1Korintus megfogalmazása? Erre nézve is van több meglehetősen biztos támpontunk.

Ezek a szavak: "Efézusban pedig pünkösdig maradok" (16,8), azt mutatják, hogy végéhez közeledett Pál ázsiai tartózkodása. Ez mintegy három évig tartott (Csel 20,31).

Érkezésének előkészítésére Pál előre küldte Korintusba Timóteust és Erasztust (Csel 19,21-22; 1Kor 4,17) azzal a szilárd elhatározással, hogy nemsokára követi őket (1Kor 16,5). Ebből a célból írta a gyülekezetnek azt az első levelét is (lásd 5,9), amely elveszett. Az a válasz, amelyet egy küldöttség adott át neki (16,17), és a Kloé házából való emberek beszámolója arra indították, hogy terveit megváltoztassa. Ahelyett, hogy személyesen Korintusba utazott volna, egy második levelet írt (a mi első levelünket), ebben felel a neki feltett kérdésekre, és olvasóit előkészíti közeli látogatására (16,5-11). A 16,1-ben Pál emlékezteti a korintusbelieket a jeruzsálemi szentek javára történő nagy gyűjtésre, és ebben az összefüggésben említi tervezett korintusi látogatását (4,19.21; 11,34). Mi azonban tudjuk, hogy Pál ezzel a gyűjtéssel befejezte a szolgálatát Keleten (Csel 24,27). A 16,5 szerint először Macedóniába készül utazni, majd onnét közvetlenül Korintusba, ahol az egész telet szeretné tölteni, pünkösdig (16,8). Ez pontosan ugyanaz az útterv, mint amelyet a Cselekedetek 19,21 tartalmaz, és amelyet Pál a Cselekedetek 20 és 21 szerint meg is valósított.

Míndezebből kitűnik, hogy első levelünket Pál Efézusban írta, két évi és három hónapi ott tartózkodása után, azaz a Kr. u. 55. év tavaszán.

HITELESSÉG

Az 1Korintus hitelességének egyik legmeggyőzőbb bizonyítéka az a mód, ahogyan a Cselekedetek beszámolóí és a levél részletei egymásba illeszkednek és kiegészítik egymást. Íme pl.: Pál a megtért Krispust Timóteus és Silás

megérkezése előtt bementek (Csel 18,8; 1Kor 1,14); Sosthenes (Csel 18,17; 1Kor 1,1); a megkeresztelt zsidók jelenléte a gyülekezetben (Csel 18,4-8; 1Kor 1,24; 7,18; 9,20-21; 12,13); annak a csüggedésnek a leírása, amelyet Pál a korintusi munkálkodása kezdetén érzett (Csel 18,9-11), és egy látomás szükségessége, hogy az őt bátorítsa (1Kor 2,1-5).

Az *őskeresztény hagyomány* már az első két évszázadban bizonyosságot tesz mindkét korintusi levél hitelességéről.

Római Kelemen (az 1. század végén), aki maga is írt levelet a korintusiaknak, ebben többször idézi mindkét korintusi levelet, főként az elsőt. A legfeljebb hely a 47. fejezetben így hangzik: "Vegyétek elő újra a boldog Pál levelét. Mit írt ő nektek mindenekelőtt mindjárt az evangélium elején? Bizony tisztára szellemi jellemzést adott önmagáról, Kéfésről és Apollósról, mert ti már akkor is pártviszályokat idéztetek fel."

Ignatius idézi az 1Korintus 1,18-20-at; 2Korintus 1,23-at; 4,1-et stb.

Polykarpus a filippibelieknek írott levelében a bűnök egész sorát számlálja elő, és szó szerint idézi az 1Korintus 6,9-10-et.

Justinus vértanú Apológiája az 1,19-ben, ahol a test feltámadásáról beszél, az 1Korintus 15 különböző helyeire hivatkozik.

Szinte valamennyi egyházatyánál ráakadunk a Korintusi levelekből vett idézetekre. Azt az általános elismerést, amelyben a 2. században mindkét levél részesült, mind a *Muratori-töredék*, mind pedig a *szír* és *latin* változatok megállapítják. Sem a régi, sem az újabb kori kutatás nem emelt komoly óvatást a levél hitelessége ellen.

A LEVÉL ÉRTELME ÉS CÉLJA

Mivel ezt a gyülekezetet maga Pál alapította, és körében csaknem két esztendő telt el, nem kellett az evangéliumát számára írásban kifejeznie, mint pl. azt a római gyülekezet részére tette. Azonban már öt év telt el a gyülekezetnek az 52. évben történt alapítása óta. A levél voltaképpen célja az, hogy megadja a korintusbeliek által írásban kért *felvilágosításokat és tanácsokat* (7,1), mégpedig a házasságról és a házasságon kívüli állapotról, a bálványáldozati hús élvezetéről (8,1), a halottak feltámadásáról és mindenekelőtt a szellemi (lelki) ajándékokról. A korintusiak ugyanis, veszélyes eltévelyedéssel, a Szellem ajándékainak túlzott értékét tulajdonítottak, mégpedig a Szellem gyümölcseinek rovására. A hívők a gyülekezetben szerepet játszani, csilogni akartak.

Továbbá egy korintusi házhoz tartozók, "a Klóé emberei", Pálhoz mentek és értesítették őt azokról a *különböző csoportokról, amelyek a gyülekezetben szemben állnak egymással*. Túlzás volna azonban pártokról és irányzatokról beszélni. Semmi esetre sem szervezett csoportokról van szó, amelyeknek már elkülönült összejövetelei lennének. Az 1,12-ből kivehető, hogy a gyülekezetben belül különböző törekvések léteznek, jelszavakkal vagdalkoznak, mint pl.: "Én Pálé vagyok, én meg Apollósé, én meg Kéfése, én meg Krisztusé". Megérett az idő arra, hogy ez az állapot véget érjen; Pál nem is tud várni a látogatásáig, hanem tüstént megírja ezt a levelet.

További ok: *egy gonosz paráznság esete*, amelyet a gyülekezet nem büntetett meg eléggé (5,1-15), s így ez a gyülekezet némely gyöngye tagjára veszélyt jelentett. Ráadásul bizonyos tanítók is, akik filozófusokként és gondolkodókként lépnek fel, veszélyes erkölcsstelen nézeteket hoznak be a gyülekezetbe, amelyek a test bűneinek mentségére szolgálnak. Ez a korintusiak érzé-

ki szokásainak nagyon is kedvez, és a legrosszabbra vezethet, sőt kereszténységük alapját áthatja alá.

Mindezek a sürgető körülmények az apostolnak még az elutazása előtt kezébe nyomják a tollat.

TARTALOM ÉS FELOSZTÁS

A vázlat a különböző témák csoportosulása révén magától adódik.

Bevezetés, 1,1-9

Címzés és üdvözlés	1,1-3
Az apostol hálaimája	1,4-9
1. <i>Pártoskodó szellemiség a gyülekezetben, 1,10-4,21</i>	
Négy párt van	1,10-16
A kerestről, mint Isten bölcsességéről szóló Ige	1,17-2,5
Az apostol igehirdetésének jellege	2,6-3,4
A kerestény szolgálát lényege	3,5-23
Az apostoli tiszt és személyes megjegyzések	4. f.
2. <i>A gyülekezet erkölcsi állapota, 5-10. fej.</i>	
Rendtelenség: az erkölcstelenség elítélése	5. f.
Pereskedés pogány törvényszék előtt	6,1-11
A feslettségnek a kerestény szabadsághoz semmi köze	6,12-20
Házasság, házasságnélküliség és házassági elválás	7. f.
Bálványáldozatok: a kerestény szabadság helyes gyakorlása	7. f.
Pál, mint az önzetlenség példaképe	9. f.
Veszélyek az úrvacsorában való részvételkor	10. f.
3. <i>A gyülekezet tanítási kérdései, 11-15. fej.</i>	
Az asszony magatartása a gyülekezetben	11,1-15
Útmutatások az úrvacsora megünneplésére	11,17-34
A szellemi ajándékok a gyülekezetben belül	12. f.
A legnagyobb szellemi ajándék: a szeretet	13. f.
A nyelveken szólás helyes gyakorlásáról	14. f.
A halottak feltámadása	15. f.
4. <i>Befejezés: pénzügyi és személyes dolgok, 16. fej.</i>	
Gyűjtés a jeruzsálemi gyülekezet részére	16,1-4
Pál és Timóteus útitervei	16,5-12
Ajánlások, üdvözlések és áldások	16,13-24

Kulcsszó: **Gyülekezeti rendtartás**

Kulcsvers: "Más fundamentumot senki sem vethet azon kívül, amely vettetett, amely a Jézus Krisztus" (3,11).

KÜLÖNFÉLE

<i>A bölcsesség Krisztusban, 1,24-30</i>	
eredete Istenben van	2,7
Jézus Krisztusban nyilvánul meg	1,24-30
a kerestben van elrejtve	1,18-23-24
számunkra Isten ereje	1,18-24
a szellem által lesz a mienk	2,9-10
a földi bölcsesség számára bolondság	1,18-21
a világ elveti	1,26-27; 2,8

A Krisztus Teste = a Gyülekezet, 12,12-30	
egysége	12. v.
életeleme	13. v.
oszthatatlansága	12,25. v.
sokoldalúsága	12-14,19-20. v.
függősége	21-25. v.
együtt szenvedése és együtt örülése	26. v.
munkaközössége	27-30. v.

A szeretet himnusza, 13. fej.

A szeretet főséges volta: a szeretet értékesebb, mint (1-3. v.)

- az igehirdetés
- a nyelveken szólás
- a prófétálás
- az ismeret
- a hit
- a diakónia
- vértanúság

Ismertetőjelei (4-7. v.)

hosszútűrés	- mindent eltűr
jóságos (kegyes)	- mindent elhisz
örvendező	- mindent remél
igazságszerető	- mindent elfedez
nem irigykedik	- nem keresi a maga hasznát
nem kérkedik	- nem gerjed haragra
nem fuvalkodik fel	- nem rója fel a gonoszt (rosszat)
nem cselekszik éktelenül	- nem örül a hamisságnak

Meghatározása

- örök
- tökéletes
- minden más mulandó (8. v.)
- minden más rész szerint való (9. v.)

Testvérei (13a)

- hit
- reménység

Méltósága (13b)

Hit, remény, szeretet, e három;
ezek között pedig legnagyobb a szeretet.

Jézus Krisztus feltámadása, 15. fej.

Feltámadásának bizonyosságai, 1-11. vers

Az üdvözítő evangélium	1-4
Az Írás jövendölései	4b
Egyes szemtanúk	5-8
Kéfás	Lk 24,34
a tizenkettő	Jn 20,19
500 testvér	1Kor 15,6
Jakab	1Kor 15,7
valamennyi apostol	Csel 1,4.13-14
Pál	Csel 9,5

A feltámadás tagadásának értelmetlensége, 12-19. vers

Igehirdetésünk hiábavaló volna	12,14
Feltámadásunk - tévedés	12

Hitünk hiábavaló	14
Bizonyágtételünk hamis	15
Halálunk elveszés	18
Bűneink bocsánata hazugság	17
Reménységünk csalás	16,19

A feltámadás szakaszai, 20-28. vers

Krisztus a zsenge	húsvét	20-22
azután akik a Krisztuséi	visszajövetel	23
azután a vég	ítélet	24
azután az utolsó ellenség	a halál legyőzése	25-26
Krisztus általános uralma	békebirodalom	27
a Feltámadott visszalép	Isten minden mindenkben	28

A feltámadás hitéért folyó harc, 29-34. vers

ezért a halottakért való keresztség	29
ezért a naponkénti meghalás	31-32a
ezért a nem csak evés és ivás	32b
ezért a rossz (gonosz) társaság elkerülése	33
ezért az irtózás a bűntől	34

A feltámadás lényege, 35-58. vers

Az elvetett mag képe	35-41
A földi és a mennyei test	42-50
A halál alól kivettek	51-53
A Feltámadott diadala	54-57
A várakozásban: helytállás és munka	58

A MÁSODIK KORINTUSI LEVÉL

Ha az 1Korintusról azt állíthatjuk, hogy "gyülekezeti dokumentum", mivel Pál a gyülekezet harmonikus fejlődésére vonatkozó szabályokat fektet le benne, akkor a második levélről ugyanolyan joggal állíthatjuk, hogy ez "az apostoli tisztség dokumentuma".

Azonkívül ez a levél sokkal közelebb hozza hozzánk Pál apostol személyiségét, mint bármely másik. Godet mondja:

"Hogy szolgálatát, apostoli tisztét és jellemét a legocsmányabb támadások ellen megvédhesse, Pál kényszerítve látja magát arra, hogy munkálkodását, harcait, érzéseit, sőt legrejtettebb belső életét is feltárja."

SZERZŐ

A szerző már a levél elején is megnevezi magát (1,1). "Pál, Jézus Krisztus apostola". Gyakran tesz célzást a maga személyére és azokra a tapasztalataira, amelyeknek a korintusiak előtt ismerteknek kell lenniök (1,23-24; 2,12-13; 10,1; 12,1-2; 13,1 stb.). Ugyancsak ő a kezdeményezője a jeruzsálemi gyülekezet részére történt nagyarányú pénzügyűjtésnek is (8. és 9. fej.). Tehát egyedül Pál apostolról lehet szó.

KIKNEK SZÓL A LEVÉL?

A bevezető szavak szerint (1,1) a levél "az Isten gyülekezetének" szól, "amely Korintusban van, mindama szentekkel együtt, akik Akhájában vannak" (lásd a címzetteket az 1Korintusnál). Az apostol tehát a korintusi gyülekezetén kívül az összes szentekhez fordul, akik Akhájában vannak, azaz Görögország ama keresztyéneihez, akik Korintus körül szétszórtan éltek. Mindenesetre Korintusban volt a környék egyetlen valóban szervezett gyülekelete; ez képezte a kisebb - így pl. a kenkreabeli stb. - gyülekezetek középpontját.

ÍRÁSBA FOGLALÁS

Azok a körülmények, amelyek az apostolt írásra készítették, nagy vonásokban meglehetősen világosak.

Timóteus vitte az első levelet Korintusba (1Kor 16,10), és aztán - a 2Korintus 1,1 szerint - visszatért az apostolhoz. Nála tartózkodott levelünk szerkesztése idején. Úgy látszik azonban, hogy sem Pál első levele, sem Timóteus közvetítése nem érte el az apostol által kívánt eredményt. Erre Pál - ahogyan ezt a levélben megígérte (1Kor 4,19) - maga indul Korintusba; azonban, ahogyan egyes írásmagyarázók gondolják, ezt a látogatást az utolsó pillanatban valami megakadályozta. Nekünk mindenesetre az a benyomásunk, hogy Pál tengeri úton (3-4 nap alatt) mégis elért Korintusba, de ennek a közbülső látogatásának olyan vészterhes következményei voltak, hogy azonnal visszautazott (2Kor 2,5-11; 7,12). E feltevést az is megerősíti, hogy Pál ezt mondja a korintusiaknak: "Harmadszor megyek hozzátok" (12,14; 13,1-2). Az első látogatás vezetett a gyülekezet megalapításához (Csel 18), a második volt a "közbeeső látogatás", a harmadik a levelünk után történt (Csel 20,3-5).

Pál tehát a közbeeső látogatás után sietve visszatér Efézusba, ahonnan az önféjű korintusiaknak nagyon éles hangú levelet ír. Ez a levél szomorúságába és könnyeibe kerül (2,1-4,9), de megtermi a maga gyümölcsseit (7,8). Ez a levél nem maradt ránk. Nagy valószínűség szerint Titus adta át (12,18), akinek az is megbízatása volt, hogy két másik küldöttel együtt szervezze meg a gyűjtést (8,23).

Titus elutazása után Efézusban csakhamar kitör Demeter zendülése (Csel 19,23-20,1), ami arra kényszerítette Pált, hogy elhagyja ezt a gazdag munkaterületet és megváltoztassa terveit. Útra kel Troásba; amikor azonban nem találja ott Titust, többé nincs nyugta, és hajóra száll, hogy elébe utazzék Macedóniába (2,12-13; 7,5-7). Nagy az öröme, amikor Titust viszontlátja, és megtudja, hogy kényes feladatát teljes sikerrel végezte el, és a korintusi gyülekezet végre belátja, hogy nincs igaza (7,4-16). Bár még mindig ott az ellenszögölök egy magva, valószínűleg az a csoport, amely magát a "Krisztusé"-nak nevezi (10,7).

A jó hírek arra indítják Pált, hogy azonnal újabb levelet írjon, amelyben szinte békeszerződést köt a gyülekezettel. Felhasználja Titus jóakarátát és tapintatosságát, s megbízza őt új levelének, vagyis a mi 2Korintusi levelünk átadásával (8,16-18), amelyben bejelenti harmadik látogatását.

A megírás helyeként teljes bizonyossággal Macedóniát jelölhetjük meg. Ez az elmondottakból éppúgy kitűnik, mint a következő igehelyekből: 2,13; 7,5; 8,1; 9,2-4. Az írásba foglalás mindenesetre az 55. év őszére esik, azaz az

apostolnak 55-56 telén történt utolsó látogatása előtti időre (Csel 20,2), az apostol harmadik missziói útjának a vége felé.

HITELESSÉG

Bizonyára e levél igen személyes jellegének tulajdonítható, hogy az egyházatyák nagyon ritkán idézik. Mégis az ősgyülekezetben semmi kétely nem volt a hitelességét illetően.

Utalásokat találunk rá Római Kelemen, Ignatius és Polykarpus írásaiban és a Diogneteshez írt levélben. Levelünk megtalálható a Muratori-törredékben, a szír és latin változatokban is.

A levél hitelességét sohasem támadták. Minden időben Pál apostol művének ismerték el. Kétely csupán a Hausrath alatti teológusok részéről nyilvánul meg. Ezek azt gondolják, hogy "az elveszett közbülső levél" benne van a mi második levelünkben. Ez a feltevés a levél hangjára támaszkodik, amely az első kilenc fejezetben nyájas és szeretetteljes, az utolsó négy fejezetben viszont indulatos és éles. Ezeket az utolsó fejezeteket ezért gyakran a "négyfejezetű" levélnek nevezik.

Az eltérés természetesen tökéletesen megmagyarázható a tartalomból. Az első részben felismerjük, hogy az apostol kapcsolatai a gyülekezettel, mint olyannal, helyreállottak, és Pál örül e győzelmének. A második részben viszont apostoli tisztét védelmezi a kis létszámú, de még mindig ellenszögölő kisebbséggel szemben.

A LEVÉL ÉRTELME ÉS CÉLJA

A levél célja világosan kitűnik a tartalomból. Négy célja van:

1. A korábbi hibák végérvényes elintézése. Pál kifejezi a korintusiak töredelme feletti örömét: 1,6-7; 7,1-16.
2. A jeruzsálemi gyülekezet szegényei részére történő nagy gyűjtés előkészítése: 8,6; 9,1-15.
3. Apostoli tisztségének megvédelmezése, amit Pál ellenfelei támadtak: 10-12. feje.
4. Küszöbön álló (harmadik) látogatásának bejelentése: 13,1-10.

TARTALOM ÉS FELOSZTÁS

Bevezetés, 1,1-11

Címzés és üdvözlés	1,1-3
Hálaadás a vigasztalásért	1,4-7
Hálaadás a megmenekülésért	1,8-11
1. A megvigasztalódott apostol (a félreértések tisztázása), 1,12-7,16	
Az útiterv megváltoztatása	1,12-2,4
Gyülekezeti fegyelem: szeretetteljes kímélet	2,5-11
A szolgálat ereje és nagyszerűsége	2,12-4,6
A szolgálat szenvedései és jutalmai	4,7-5,10
Önzetlenség és becsületesség	5,11-6,10
Intés megszentelődésre	6,11-18
Öröm a kölcsönös kiengesztelődésen	7,1-16
2. A gondoskodó apostol (segítségnyújtás az ősgyülekezetek), 8-9. feje.	
A macedóniai keresztyén gyülekezetek példaképek	8,1-15
Az e feladat érdekében fáradozók ajánlása	8,16-9,5

Intés a keresztyén bőkezűségekre	9,6-15
3. A (judaista ellenfelekkel) leszámoló apostol, 10,1-12,18	
Pál abba a kísértésbe jut, hogy dicsekedjék	10. f.
Pál ellenáll a dicsekvésnek	11,1-20
Pál mégis dicsekszik, de a gyöngeségével	11,21-12,10
Pál befejezi a dicsekvést	12,11-18
<i>Befejezés, 12,19-13,13</i>	
Bizonyos aggályok	12,19-21
A harmadik látogatás bejelentése	13,1-10
Kívánságok, üdvözlések, áldás	13,11-13
Kulcsszó: Szolgálat	

"Azért, mivel ily szolgálatban vagyunk, amint a kegyelmet nyertük, nem csüggedünk el" (4,1).

KÜLÖNFÉLE

Az isteni vigasztalás üzenete

Forrása: az Atya irgalmassága	1,3
Közvetítője: Jézus Krisztus	1,5
Terjedelme: bőséges	1,5
Hatása: minden helyzetben	1,4a
Gyümölcse: türelem a szenvedésben	1,6
Eredménye: hogy mi is vigasztaljunk	1,4

Isten szolgáinak nevei

Szolgák a Jézusért	4,5
Isten dicsőségének hordozói	4,6
Követek Krisztus helyett	5,20
Isten munkatársai	6,1
Isten szolgái	6,4

Pál a Krisztus igazi szolgája

Elhívása	
Isten akaratából	1,1
hála Isten irgalmasságának	4,1

Rátermettsége

Személyes üdvtapasztalat (Csel 9)	4,6-7,13
Méltó életvitel	6,3
Tiszta tanítás	2,17; 4,2
Készség a szenvedésre és örvendezés	6,4-10
Megszentelt élet	7,1

Alkalmassága

Alkalmatlanságának felismerése	2,16
Alkalmassá Isten tesz	3,5-6
Krisztus szorongató szeretete	5,14

Üzenete

Jézus Krisztus, mint Úr	4,5
A megbékélés Igéje	5,18-20

Ellenségei

A Sátán, mint rászedő	2,11
A Sátán, mint e világ istene	4,4
A Sátán, mint a világosság anyaga	11,14

A Sátán szolgái (hamis apostolok)	11,13
Fegyverei	
Az imádság (közbenjáró ima)	1,11
Az igazság fegyverei	6,7
A hadakozás fegyverei	10,4
Szenvedései	
Halálra való készsége	4,7-12
Szomorúságok és nyomorúságok	4,8; 6,4
Üldöztetés	4,9; 6,5
Nélkülözések	6,5b
Reménysége	
A feltámadás	4,14
A test mennyei jövője	5,1-4
A mennyei haza	5,6-9
A dicsőség	4,17-18

A GALATA LEVÉL

A Galata-levél valamennyi más ÚSZ-i könyvnél jobban hozzájárult ahhoz, hogy a keresztyén gyülekezet a judaizmus igájából, ritualizmusából és minden külsőséges formaságtól megszabaduljon, ami ismételten veszélyeztette az evangélium szellemi tartalmát és szabadságát. *Luther* a maga átütő erejét főképp a Galata-levélből merítette. Ez volt a kedves levele; sőt, mátkájának, "Bóra Katalin"-jának nevezte.

A galaták azoknak a galloknak az utódai, akik különböző vándorlások után a Kr. e. 3. évszázad körül végérvényesen letelepedtek Galáciában. Dél-Galliából kiindulva keresztülhaladtak Európa déli részén, elérkeztek Bizáncba, és a Hellespontuson való átkelés után Bitínia királyának szolgálatába szegődtek. Később Pergamos királya legyőzte őket, aki azután azt a szép területet jelölte ki nekik, amely délről Pisidiával és Likaóniával, keletről Kappadóciával, északról Pontussal és Bitúniával, s nyugatról Frígiával volt határos.

Galácia három legfontosabb városa *Ancira, Tavium és Pessinus* volt. Számos vagyonos zsidó kolónia is meglepedett Galáciában. Erről tanúskodik egy máig is meglevő dokumentum: a "Monumentum Ancyrantum", egy görög feliratú érc tábla, amely az ancirai Augustus-templom falrészletében maradt meg. E felirat tartalmából kiderül, hogy e vidék zsidói nagy szabadságot élveztek. Galácia Kr. e. 189 óta a rómaiak fennhatósága alatt állt, és Kr. e. 25 körül római provinciává lett.

SZERZŐ

Számos támpontot maga a levél nyújt. A szerző a levél elején mindjárt megnevezi magát (1,1): "*Pál apostol*", és az 5,2-ben: "*Én, Pál*".

A számos személyes vonatkozású részlet is csak Pál apostolra vonatkoztatható (pl. 1,11-2,10).

A szerző a galáciabeli keresztyének szellemi atyjának tekinti magát (1,6.11; 4,13-19), ez olyan kiváltság, amit csak Pál igényelhetett magának.

A hit által való megigazulás, a levél fő tárgya, Pál kedvenc témája.

A bibliai bizonyosságokat megerősíti a hagyomány, amely *egyhangúlag Pált jelöli meg e levél szerzőjének.*

KIKNEK SZÓL E LEVÉL?

Pál ezt megmondja a bevezető szavakban: "Galácia gyülekezeteinek" (1,2). Általában föltételezik, hogy ezen a provincia északi részén levő gyülekezete-ket kell érteni. Ezeket Pál alapította, amikor a 2. és 3. missziói útja elején (Csel 16,6 és 18,23) galata területen utazott át.

ÍRÁSBA FOGLALÁS

A következő bizonyítékokra hivatkozhatunk:

A 4,13: "Hiszen tudjátok, hogy testem erőtlenségében hirdetem nektek az evangéliumot első ízben" - azt engedi sejteni, hogy Pál, mielőtt e levelet írta, két ízben tartózkodott Galáciában. Ennek a Cselekedetek 16,6-ban és 18,23-ban említett látogatásokra kell vonatkoznia. Az első látogatás az első missziói út alatt történt (Csel 16,6), a második pedig a 3. missziói út elején, azaz Kr. u. 52-ben.

Az 1,6 - ahol Pál így kiált fel: "Csodálkozom, hogy... ily hamar más evangéliumra hajoltok" - azt bizonyítja, hogy a galaták hitbeli eltévelyedésének Pál második látogatása után nagyon hamar be kellett következnie.

E meggondolások megengedik annak megállapítását, hogy a Galata-levélnek Kr. u. az 54. év elején kellett keletkeznie, mégpedig Pál *Efzuszban tartózkodása alatt* (Csel 18,23-24; 19,1).

HITELESSÉG

Az első két század írásaiban található számos idézet éppen eléggé bizonyítja, hogy a levél hitelességét valamennyi korabeli tanú elismerte. A legfontosabb példák:

Polykarpus szó szerint idéz egyes helyeket, mint pl. a 6,7-et és a 4,26-ot. *Justinus, a vértanú*, a 3,10-13-at és 4,27-et idézi. *Marcionnak* megvolt a páli levélgyűjteményében a Galata-levél. A judaizmus elleni alapvető levélnek nevezte. A *Muratori-töredék* felsorolja a páli levelek teljes jegyzékét, köztük a Galata-levelet.

Ezek és más külső bizonyosságok annyira nyomósak, hogy nem engednek a levél hitelességével szemben semmiféle kételyt támasztani. Az ókori kereszténység egyhangú bizonyágtétele megerősíti ezt.

Csupán a 19. század közepén kérdőjelezte meg a Galata-levél hitelességét Baur, valamint Loman és Pirson holland teológusok, továbbá a svájci Steck. Ezek a kritikusok azt állítják, hogy a szerző a Cselekedetek mérsékelt Páljával szemben egy radikális Pált kívánt megalkotni, aki egyszer s mindenkorra el akarta intézni a zsidókereszténységet, és a Római levélből, valamint a Korintusi levelekből vett különböző részekből 120 körül összeállította a Galata-levelet.

Ez az érvelés semmiképpen nem áll meg. Tudjuk ugyanis a Cselekedetekből, hogy a zsidókereszténység problémája volt a jeruzsálemi apostoli zsinat fő témája, tehát már az 1. században erősen foglalkoztatta a gyülekezete-ket. A 2. században, úgy látszik, ennek a kérdésnek már alig volt jelentősége, mert sem Barnabás levelei, sem a kelemen-i homiliák - amelyek Pált erősen támadják - nem említik ezt a témát. A keresztény gyülekezetek mindenütt el-

lenvetés nélkül fölveszik tagjaik sorába a körülmetéletlen pogányokat. És éppen ebben az időben keletkezett volna egy olyan írás, amely előadja, hogy végre megtalálta a zsidókereszténység problémájának a megoldását?!

A második bírálat Stecktől származik: Kiemeli a hasonlóságot a Római levéllel. Az anyag, amelyből a Galata-levelet összeállították, egy másik épület-től kölcsönvett kövekből áll, ahol azok a helyükön voltak! Ezzel szemben az új épületben rések és az összefüggés hiánya vehető észre.

Ezt az elméletet nem nehéz megcáfolni ama egyszerű körülmény által, hogy Pál éppen ebben a két levélben ugyanazt a témát tárgyalja: a hit által való megigazolást.

Egy harmadik bírálat ugyancsak Stecktől ered, és erre a mondatra vonatkozik: "Látjátok, mekkora betűkkel írok nektek a saját kezemmel!" (6,11). Ezekben a szavakban a hamisítás bizonyítékát látja, mivel a szerző kénytelen volt ehhez az eszközhöz nyúlni, hogy írásának hiteles voltát hihetővé tegye! Ebben az esetben a szerző eljárása valóban szokatlan lenne, és F. Godet professzornak igaza volna a végkövetkeztetésében: "Ez már az arcátlansággal lenne határos".

A LEVÉL ÉRTELME ÉS CÉLJA

A levél célja világosan felismerhető. Pál mindenekelőtt csodálkozásának és heves fájdalmanak ad kifejezést, hogy a galaták tőle, és ezzel az ő evangéliumától is oly gyorsan elfordultak (1,6-7). Apostoli tiszte és szolgálata értékelésének erőteljes helyreigazítása után, melyeket ellenfelei emberi eredetűeknek és elégteleneknek állítottak (1,11-2,14), azonnal megtámadja a tévtanítókat, és kimutatja, hogy egyedül a hit által való üdvösség hirdetése üdvözít, nem pedig a zsidó szabályoknak, mint a körülmetélkedés, szombat stb. megtartása.

Levelének nagy célja az, hogy visszahívja a galáciai keresztényeket az igaz ismeretre, és megerősítse istengyermeki voltukat, amelyet egyedül hit által nyertek el (3,11-13.24-26 stb.).

TARTALOM ÉS FELOSZTÁS

Bevezetés, 1,1-10

- | | |
|---|---------|
| Címzés és üdvözlés | 1,1-5 |
| A galaták ingatagságának korholása | 1,6-10 |
| 1. Pál Jézus Krisztus igazi apostolának mutatkozik, 1,11-2,21 | |
| Apostoli tisztének isteni eredete | 1,11-24 |
| Elismerés az ősapostolok által Jeruzsálemben | 2,1-10 |
| Apostoli tisztének védelmezése Péter előtt | 2,11-21 |
| 2. Pál a Jézus Krisztusról szóló igazi evangéliumot hirdeti, 3,1-18 | |
| A galaták személyes tapasztalata (a Szellem elnyerése) | 3,1-5 |
| Ábrahám hit által való megigazolása (mint példakép) | 3,6-14 |
| Az ígélet megáll, függetlenül a törvénytől | 3,15-18 |
| 3. A törvény helye Isten háztartásában, 3,19-4,31 | |
| A törvény célja (Krisztushoz vezérlő tanítómester) | 3,19-29 |
| A törvény szolgálata (a fiúság kegyelem által) | 4,1-7 |
| A galaták visszaesése (a formások révén) | 4,8-20 |
| Törvény vagy kegyelem (Izmáel és Izsák) | 4,21-31 |
| 4. A hit által való megigazolás erkölcsi következményei, 5,1-6,10 | |

A szabadság ténye (Álljatok meg szilárdan benne!)	5,1-12
A szabadság ténykedése és felebaráti szeretet által	5,13-25
A szabadság gyümölcse: egymás kölcsönös elhordozása	6,1-10
<i>Befejezés, 6,11-18</i>	
Pál igazi dicsekedése Krisztus keresztye	6,11-17
Kegyelem legyen mindnyájatokkal	6,18
Kulcsszó: Szabadság	

Kulcsvers: "Annakokáért a szabadságban, amelyre minket Krisztus megszabadított, álljatok meg tehát, és ne engedjétek magatokat ismét megkötözni a szolgaság igájával" (5,1).

KÜLÖNFÉLE

A könyv időszerűsége

Az első pillanatra úgy tűnhetik, mintha a Galata-levél - a törvényről és a kegyelemről, a szolgaságról és a szabadságról szóló vitáival - kevésbé érdekelne minket. Hiszen ma már senki sem gondol arra, hogy üdvössége érdekében Izráel népéhez csatlakozzék! Senki sem tekinti elengedhetetlennek a körülmetélkedést ahhoz, hogy része lehessen az üdvösségben! De még mindig megvan a tévelygés legmélyebb oka. Nincsen-e manapság is sok ember, aki vonakodik attól, hogy kerülő út nélkül jusson el Krisztushoz?

Igyekeznek meggyőzni magukat arról, hogy *jó cselekedeteik* megigazítják őket bűneiktől, és képessé teszik őket arra, hogy méltóképp jelenhessenek meg Isten előtt.

Az isteni irgalmasságnak valamilyen *határozatlan elképzelésére* építenek.

Hisznek a *szentségek feltétlen szükségességében* ahhoz, hogy az üdvösséget elnyerjék.

Hisznek a *szombat megtartásának szükségességében*.

Ilyen, a Bibliával ellentétes vélemények még ma is uralkodnak a lelkeken, úgyhogy a Galata-levél tanulmányozása nem jelent elveszett időt.

ISMERTETŐJELEK

Pál szigorú és komoly hangja. Szokásával teljesen ellentétesen a dicsőítés vagy hálaadás egyetlen szava nélkül kezdi a levelet, és nem kéri a hívők közbenjáró imádságát.

A hit által való megigazulás tanítását Pál szenvedélyesebben adja elő, mint bármelyik más írásában.

Az, hogy a levél *Pál saját keze írásával* készült és jut el a galatákhoz, olyan külső körülmény, amelynek meg kellett érintenie az olvasók lelkiismeretét (6,11).

AZ EFÉZUSI LEVÉL

Az Efézusi levél a témája - Jézus Krisztus Gyülekezete - révén rendkívül fontos levél. Mintegy fundamentumát képezi a Gyülekezet lényegéről szóló tanításnak. Nevezték "valamennyi páli levél koronájá"-nak is.

Az Efézusi levél *egyike a fogságból írt leveleknek*. E névvel azokat a leveleket jelölik meg, amelyeket Pál apostol fogolyként írt. Ezek a levelek: a Filippi-, Efézus-, Kolossébeliekhez és Filemonhoz írottak. Az Efézusi levelet két külső körülmény szorosan egybekapcsolja a Kolossé- és a Filemon-levéllel: Pál egyidőben írja ezeket a fogságból (3,1; 4,1; 6,20), és ugyanazzal a követtel: Tikhikusszal küldi el (Ef 6,22; Kol 4,7-8).

SZERZŐ

A sok belső bizonyosság semmi kétséget sem hagy felmerülni a levél szerzőségét illetőleg. A szerző megnevezi magát: Pál, Jézus Krisztus *apostola* (1,1) - Pál, Jézus Krisztus foglya (3,1) - fogoly az Úrban (4,1) - az evangélium *köveve láncok között* (6,20).

Ebből látjuk, hogy a szerző senki más nem lehet, mint a fogságban levő *Pál apostol*.

Egyébként a levél egész tartalma megerősíti Pál szerzőségét. A hit által kegyelemből való megtartatás (2,5.8), a vér által való váltság (1,7), az elpecsételtetés Szent Szellem által (1,13; 4,30), a test, mint a Gyülekezet képe (1,23; 4,16), az a szeretet, amelyet Krisztus kezdettől fogva érzett irántunk stb., ezek mind olyan fogalmak, amelyekkel a Római, Galata- és Korintusi levelekben találkozunk. Számos más bizonyíték szintén megerősíti, hogy Pál, Jézus Krisztus apostola az Efézusi levél szerzője.

KIKNEK SZÓL A LEVÉL?

A címzettek kérdése súlyos problémát vet fel, legtöbb bibliakiadásunkban ezt olvassuk a bevezetésben: *"az Efézusban levő és Krisztus Jézusban hívő szenteknek"*. Ezek a szavak azonban: *"az Efézusban levő"*, *hiányoznak* sok régi okmányban, különösen a két legrégebb kéziratban: a Vaticanusban és Sinaiticusban. Ez utóbbiakban később írták hozzá; a Sinaiticus esetében a szövegbe, a Vaticanusnál a lap szélére. Meg kell még jegyeznünk, hogy Pál itt *nem küld semmiféle üdvözlöt* vagy *intést egyes személyeknek, ahogyan azt egyébként minden levelében teszi*. Pedig tudjuk, hogy éppen az efézusi gyülekezettel, ahol három évig "könnyek között" munkálkodott, milyen nagyon összeforrottan érezte magát. Sok vezető írásmagyarázónak és teológusnak az az elgondolása, hogy ez a legszemélytelenebb páli levél a kisázsiai *gyülekezetek egész csoportjának* szól. Így egy körlevélről van szó, amelyet írója először valószínűleg az efézusi gyülekezethez küldött el. Ebből magyarázható a személyes megemlékezések és intések hiánya, valamint az is, hogy a munkatársát, Timóteust sem említi. Könnyen meglehet, hogy az efézusi gyülekezetet egyik megbízottja a körlevélhez egyszerűen hozzáfűzte "az Efézusban levő" szavakat, azzal a szándékkal, hogy a levelet, miután végigjárta a gyülekezeteket, ismét visszaküldjék Efézusba, vagy ahogyan F. Godet prof. kifejti:

"Tikhikusnak nyilván Efézus kikötővárosában kellett partra szállnia. Ha több példány készült a levélből, akkor a másolás munkáját bizonyára Efézusban végezték, és valószínű, hogy közben a fontos irat egy másolata Efézusnak szolgált. Mivel pedig ez a város volt Kisázsia fővárosa és az egész környéknek leginkább megközelíthető kikötője, nagyon valószínű, hogy a többi keresztyén gyülekezet, ha kívánt egy másolatot, Efézushoz fordult érte. Így történt, hogy sok másolatot, amelyek az efézusi gyülekezet levéltárából származtak, az eredetileg szabadon hagyott helyet jóhiszeműen azokkal a sza-

vakkal töltötték ki, amelyeket a szokásos példányokon találunk, s csak néhány kézirat tartotta meg az eredeti példány alakját."

Egy bizonyos: azok az olvasók, akiknek a levél szövegét, a kisázsiai gyülekezetek pogány származású keresztyénei voltak (2,1-4.11-12.19; 4,17-19).

ÍRÁSBA FOGLALÁS

Ennek a levélnek mindenestre *ugyanazon a helyen és ugyanabban az időben* kellett keletkeznie, mint a *Kolosséi levélnek*: mert mindkét levelet *ugyanaz a követ: Tikhikus* vitte magával (vö. Ef 6,21-22; Kol 4,7-8).

Magában a levélben szereplő adatokból megtudjuk (3,1.13; 4,1; 6,20 stb.), hogy a szerző, amikor írta *fogságban volt*. Ha a 6,20-at egybevetjük a Filippi 4,22-vel, amikor Pál ugyanabból a fogságból küldi üdvözlését azoknak, akik "a császár házából valók", akkor hajlunk arra, hogy *Rómát* tekintsük a fogság helyének.

Pál mindenestre más helyeken is volt fogságban: Cézarában és Efézusban; de a fenti okokból valószínűbb, hogy a levelet *Rómából írta, mégpedig az 59. év vége felé, vagy a 60. év elején*, ugyanabban az időben, amikor a Kolosséi levelet. (A részletekre vonatkozóan lásd a Kolosséi levél bevezetését!)

HITELESSÉG

F. Godet prof. felhívja a figyelmet arra, hogy ez a levél, amelyet a kritika "az összes páli levelek közül leginkább támadott, éppen az, amelyet a keresztyén hagyomány a legerősebben szavatol".

Már *Antiókhiai Ignác* (a 2. sz. elején) utal a mi levelünkre (1,16; 3,3; 5,1) abban a levélben, amelyet az efézusiakhoz intézett; kevéssel ezután *Polykarpus* a filippibelieknek ír, és többször is idéz nekik belőle (Ef 2,8-9; 4,26). *Marcion* (140 körül) időrendileg besorolja a maga kánonjába.

Keleten a *szír fordítás*, Nyugaton pedig a *Muratori-töredék* mellett az *ólatin változat* úgy tárgyalja a levelet, mint Pál apostol írását. Ezenkívül *Irenaeus*, *Kelemen* és *Tertullianus* éppúgy, mint *Origenes* és *Eusebius*, gyakran fölhasználták e levelet. A fent említett kritika, amely csak a 19. században jelentkezik, rámutat nyelvére és stílusára, gondolatvilágára és a Kolosséi levélhez való viszonyára. Nem feladatunk, hogy e bírálat ellen hadakozzunk, amely végezetül azt állítja, hogy a levél hamisítvány a 2. századból. Csak megemlíthetjük, hogy neves kutatók és teológusok gondos tanulmányozás után ezt a feltevést teljesen elvetik.

Számunkra legyenek elegendők az őskeresztyén bizonyosságok, valamint a belső bizonyítékok ahhoz, hogy higgyünk a levél hitelességében és páli eredetében.

A LEVÉL ÉRTELME ÉS CÉLJA

Iratunknál nem állapítható meg határozott indítók, és mégis bizonyosan nem valami alkalmi levélről van szó. Nagyon valószínű, hogy az apostol helyzete és Jézus Krisztus Gyülekezetének veszélyeztetettsége (6,10-20) képezi a levél háttérét. Éppen ebben a külső veszélyeztetettségben kell a Gyülekezetnek tudatában lennie Krisztusban levő helyzetének, elhivatásának és tökéletességének. Talán ez az a "kemény táplálék", amelyet Pál szívesen nyújtott volna a korintusiaknak, és amelyet azok testies gondolkodásuk miatt nem tudtak elfogadni? Az Efézusi levél mindenestre az a dokumentum,

amely a legtöbb világhírességet veti Jézus Krisztus Gyülekezetére. Megmutatja nekünk a Gyülekezet magasztos jelentőségét. Isten öröktől fogva arra szánta, hogy tanúbizonyság legyen a jelenvaló és az eljövendő világban (3,10.21). "Gyökereivel az örökkévalóságban. Isten atyai szívében pihenve - koronáját újra az örökkévalóságba, Isten trónusához hajtja vissza, ágait szétágaztatja az összes nemzedékeken és évszázadokon át."

TARTALOM ÉS FELOSZTÁS

<i>Bevezetés: Címzés és üdvözlés</i>	1,1-2
1. <i>Dogmatikai rész: Jézus Krisztus Gyülekezete</i> , 1,3-3,21	
A Gyülekezet áldásai	1,3-10
Belépés a Gyülekezetbe	1,11-14
Közbenjáró imádság a Gyülekezetért	1,15-23
A Gyülekezet egykor és most	2,1-10
A Gyülekezet egysége	2,11-22
A Gyülekezet titka	3,1-13
A Gyülekezet gazdagsága	3,14-21
2. <i>Imő, gyakorlati rész</i> , 4,1-6,20	
Egység a Szellem által	4,1-16
Az új ember életvitele	4,17-24
A kapcsolat felebarátainkkal	4,25-32
Isten gyermekeinek gondos életvitele	5,1-21
Férfi és asszony - Krisztus és a Gyülekezet	5,22-33
Gyermekek és szülők - szolgák és urak	6,1-9
A hit szellemi harcáról	6,10-20
<i>Befejezés</i> , 6,21-24	
Tikhikus küldetése	6,21-22
Áldáskívánás	6,23-24
Kulcsszó: Gyülekezet	

Kulcsvers: "És mindent az Ő lábai alá vetett, és Őt tette mindenek fölött a Gyülekezet fejévé, amely az Ő Teste, teljessége Őneki, aki mindent betölt mindennel" (1,22-23).

KÜLÖNFÉLE

A Gyülekezet lényege három képen:

A Gyülekezet, mint isteni épület	2,19-22
A Gyülekezet, mint Krisztus Teste	1,22-23; 4,12-16; 5,23-30
A Gyülekezet, mint feleség	5,25-33

A Gyülekezet életének titka:

Ez a titok a *Krisztusban való élet*, ezt a kifejezést Pál azért használja, hogy a hívő normális szellemi állapotát jelölje meg vele. A hívő ember többé nem önmagában és önmagából él, van és cselekszik, hanem "Krisztusban". Ez a kifejezés levelünk eredeti szövegében 35 ízben, az egész ÚSZ-ben 164 alkalommal fordul elő.

A Szent Szellem tiszte a Gyülekezetben

A Szellem személye	4,30
A Szellem pecsétje	1,13
A Szellem záloga	1,14

A Szellem kijelentései	1,17
Az Atyához menetel a Szellem által	2,18
Egység a Szellemben	2,18-22; 4,3-4
A Szellem hatalma	3,16
A Szellem teljessége	5,18
A Szellem kardja	6,17
A Szellemben való ima	6,18

A Gyülekezet szellemi harca, 6,10-20

A fegyverbe hívás	6,10-11
Az ellenség	6,11-12
A csatamező	6,12
A fegyverzet	6,11,13-17
A magatartás	6,18-20

A FILIPPI LEVÉL

Filippi városa *Filópnék*, Macedónia királyának és Nagy Sándor apjának a nevét viseli. Előzőleg *Krenidesnek* (= Források városának) hívták a sok patak-ról, amelyek a fennsíkot öntözik, ahol a város fekszik. Alapítása után nemso-kára Octavianus foglalta el; *római kolóniává* lett, itáliai polgárjoggal. Mint minden ilyen kolóniát, helytartók - *duumvireknek* nevezték őket - igazgatták.

SZERZŐ

A keresztyén ókor ezt a levelet egyhangúan *Pál apostolnak* tulajdonította. Pál neve a levél fejrészén mindig elegendő kezesség volt az ősgyülekezet számára. Ezenkívül az egész levél a *pogányok apostolának a bélyegét* viseli magán. Az író és az olvasók közti sokrétű kapcsolat csakis Pál és a filippi gyülekezet között állhatott fenn.

KIKNEK SZÓL A LEVÉL?

Ez a levél a *filippi gyülekezetnek* szól (1,1), amely az első keresztyén gyülekezet volt Európa földjén. Főként megtért pogányokból állott, akikhez valószínűleg egy zsidó kisebbség csatlakozott.

A *gyülekezet alapításáról* (Csel 16,12-40) a bibliai tudósítás megfelelő felvilágosítást nyújt nekünk. Pál a Szent Szellem különleges útmutatására érkezett Filippibe, mégpedig eredeti szándékától eltérően (Csel 16,8-11). Odaérkezésekor, az 50. év végén, szokása szerint először a zsidókhoz fordult, akiknek itt kis létszámuk miatt nem volt zsinagógájuk, hanem istentiszteleteiket a folyó partján tartották. Az első személy, aki megtért, egy prozelita nő volt, a kisázsiai bñboráros Lídia, akinek a háza a misszionáriusok szállása lett. Ke-véssel ezután összeütközés támadt a városi hatósággal; Pált és Silást bevádolták, fenyítést és bebörtönzést kellett elszenvedniük. Gyümölcse ennek a börtönőr és családja megtérése lett. A fogságból való kiszabadulásuk után a misz-szionáriusok továbbutaztak, és egy fiatal gyülekezetet hagytak maguk után.

Később, a 3. missziói út során, kb. az 55. év körül, Pál másodízben is meglátogatta a várost (Csel 20,6). A közte és a gyülekezet között levő kapcsolatok mindig különösen szívélyesek voltak (1,5; 4,1-10). Ezek a keresztyének

Isten követét meleg érdeklődésükkel és szeretetük bőkezű bizonyoságaival mindenüvé elkísérték. És Pál, aki a maga önállóságát egyébként mindenképp megőrizte, ebben az esetben - tekintettel a közte és a gyülekezet közötti zavartalan viszonyra - nem vonakodott attól, hogy pénzbeli adományukat elfogadja. Valószínűleg azok is a filippibeliek voltak, akik római létfenntartási költségeit jórészt fedezték (2,25; 4,10.18).

ÍRÁSBA FOGLALÁS

Sok írásmagyarázó megegyezik abban, hogy a levél *Rómában* kelt, míg mások (az újkori kutatást végzők közül) az írásba foglalás helyét inkább Céz-záreába vagy Efézusba teszik. *A Róma javára szóló érvelések*, amelyeket mi is elfogadunk, a következők:

A szabadulására és pöre szerencsés kimenetelére *vonatkozó reménység* közelebbinek látszik, mint az Cézareában lehetett volna (1,23-24). Hiszen Pál ott a császárra hivatkozik, ami által inkább csak a fogság meghosszabbítására lehetett számítani (Csel 25,11).

A "*császár háza*" kifejezést (4,22) nem lehet Félix helytartói házára vonatkoztatni, hanem csak azokra a keresztyénekre, akik a császár udvari népéhez tartoztak.

Ami a *megírás idejét* illeti, úgy véljük, hogy Pál ezt a levelet *első fogsága vége felé írta Rómában*. Emellett szólnak a *következő érvek*:

A levél megírásakor Pál a bírósági tárgyalás gyors és szerencsés kimenete-lét látja, és számít arra, hogy megszabadul (1,23-27; 2,23-24). Ez csupán fogsága végén volt lehetséges.

A filippi gyülekezet értesült nehéz helyzetéről, és volt arra ideje, hogy elküldje *Épafrodinust* anyagi támogatással. Ehhez az akkori körülmények között sok időre volt szükség.

Végül: *Lukács és Aristárkhus*, akik Pállal Rómába érkeztek (Csel 27,1-2), nincsenek már ott; mert részükről nem olvasható üdvözllet ebben a levélben, míg a Kolosséi és a Filemonhoz írt levelekből ez nem hiányzik (Kol 4,10.14; Filem 24).

E bibliai adatok és az ősgyülekezeti hagyomány vitathatatlan tanúságtétele alapján úgy gondoljuk, hogy a *Filippi levél írásba foglalása a 60. év vége felé, vagy a 61. év elején Rómában történt*.

HITELESSÉG

Úgy látszik, hogy már *Római Kelemen* levelünk krisztológiai helyére gondolt, amikor az Úr Krisztus alázatosságáról beszélt; hiszen ezt mondja: "Lát-játok, szeretett testvéreim, milyen példaképet adott Ó nekünk; mert ha az Úr így megalázkodott, mit tegyünk akkor mi, akiket Ó a kegyelem igája alá helyezett?"

Polykarpus ezt írja a filippibelieknek szóló levelében: "A nagyszerű Pál, aki amikor köztetek tartózkodott, lelkiismeretesen és megbízhatóan tanította nektek az igazság igéjét, aki akkor is, amikor távol volt, levelet írt nektek, amelyben csak jól el kell mélyülnötök, hogy épüljetek abban a hitben, amelyt ajándékol kaptatok".

Ez a szakasz feltételezi, hogy Pálnak volt egy levele a filippibeliekhez, és hogy ezt a levelet a gyülekezet irattárában őrizték. Tanúskodik arról is, hogy Polykarpus Efézusban tudott erről a levélről.

A Filippi levél szerepel *Marcion* gyűjteményében, és felsorolja a *Muratori-kánon*. A krisztológiai szakaszt szó szerint idézi a *Diogneteshez* írt levél, és az a levél, amelyet a galliai keresztyének *Vienne-ben* és *Lyonban* 177 körül az "Ázsiában és Frigiában levő testvérek"-nek küldtek.

Ezenkívül megtalálható a levél az összes páli levéllel együtt a *szír és latin változatban*. Idézi Irenaeus, Alexandriai Kelemen, Tertullianus, Origenes és Eusebius.

A levél hitelességét az egész ősgyülekezet egybehangozóan elismerte.

A LEVÉL ÉRTELME ÉS CÉLJA

A levél közvetlen célja világosan fölismerhető. *Epafroditus visszatérése*, aki római tartózkodása során súlyosan megbetegedett, és akit Pál visszaküld hazájába, hogy a filippibelieket megnyugtassa (2,25), alkalmat ad az apostolnak, hogy a filippi gyülekezetnek *lerója háliját* azért a nagylelkű adományért, amelyet Epafroditus közvetítésével küldött neki (4,10-20). Pál felhasználja ezt az alkalmat arra, hogy figyelmükbe ajánlja Epafroditust, s róla jó bizonyítványt állítson ki (2,26-30), valamint hogy a filippibeliekekkel néhány személyes hírt közöljön, és intse őket az Úrhoz méltó életmódra.

Egyes kritikusok azt gondolták, hogy a gyülekezet két, egymástól élesen elkülönült pártra szakadt: a páli és a zsidókeresztyén pártra, és az apostol, vagy egy későbbi író újra való egyesítésüket akarta elérni. Reuss ironikusan szól erről az állításról: "A jó diakonisszák, akik nem tudták elképzelni, hogy egy szép napon teológiai bábuukká változnak..."

Félreérthetetlenül nyilvánvaló, hogy azok a viszályok, amelyekre az apostol céloz, tisztára személyi természetűek (4,2); mert az egész levél - éppen ellenkezőleg - egy példaszerű gyülekezetet ismert meg velünk a filippi gyülekezetben.

TARTALOM ÉS FELOSZTÁS

<i>Bevezetés, 1,1-11</i>	
Címzés és üdvözet	1,1-2
Hálaadás és közbenjáró imádság	1,3-11
1. <i>Személyes hírek, 1,12-26</i>	
Az evangélium hirdetése a fogság ellenére	1,12-18
A fogság örvendő elviselése	1,19-21
Reménytelen kilátások a jövőre vonatkozóan	1,22-26
2. <i>Intések a tökéletes életvitelre, 1,27-2,18</i>	
Állhatatosság a szenvedésben	1,27-30
Alázatosság Jézus példája szerint	2,1-11
Teljes életátadás és engedelmesség	2,12-18
3. <i>Hírek a munkatársakról, 2,19-30</i>	
Timóteus elküldése	2,19-24
Epafroditus visszatérése	2,25-30
4. <i>A gyülekezet óvása, 3,1-4,3</i>	
gonosz munkásoktól	3,1-3
törvényeskedéstől és öngazságtól	3,4-11
hamis tökéletességtől	3,12-14
Krisztus önző követésétől	3,15-21
viszályoktól és szakadásoktól	4,1-3

5. <i>A gyülekezeteknek szóló intések, 4,4-9</i>	
az Úrban való öröme	4,4
bizalomra és könyörgésre	4,5-6
belső békességre	4,7
erényes életvitelre	4,8-9
<i>Befejezés, 4,10-23</i>	
Köszönet a gyülekezet adományáért	4,10-20
Üdvözetek és áldáskívánások	4,21-23
Kulcsszó: Öröm	

Kulcsvers: "Örüljete az Úrban mindenkor! Ismét mondom: Örüljete!" (4,4)

KÜLÖNFÉLE

Különleges ismertetőjelek

Ez a levél az egyetlen *dokumentum*, amely kiegészíti a Cselekedetekben található adatokat (28,30-31) Pál római tartózkodásáról. Személyes jellegű, amit az író és a címzettek közötti különleges baráti viszonyoknak köszönhetünk.

A levél olyan *gyülekezetet* tár a szemünk elé, amely általában megfelel annak, amit az apostol elvár. Nem csillog feltűnő szellemi ajándékokkal, hanem inkább a Szellem gyümölcsében gazdag.

A *krisztológia* (2,6-11) különleges értéket ad a levélnek. Az áldott életű íráskutató, Godet ezt mondja ezzel kapcsolatban:

"Pál saját tapasztalatából tudja, hogy csak egyetlen eszköz van arra, hogy a természetes emberi szívben bekövetkezzék tulajdon énként trónvesztése. Nevezetesen: Isten Fiát kell magunk előtt látnunk, aki önként elhagyta az isteni trónt, hogy leszálljon az emberi szakadék legmélyebb mélységeibe, és aki kihozott onnan bennünket magával, amidőn hit által részeltetett minket feltámadásában, azaz amikor lehetővé tette számunkra a szellemi felemelkedést az Ő királyi székéig."

A levél megmutatja nekünk az apostol rendkívüli szellemi *tágszívűségét* (1,15-18).

<i>Jézus Krisztus személye</i>	
Istensége	2,6a
Egyenlő volta Istennel	2,6b
Emberré létele	2,7
Halála	2,8
Feltámadása	3,10
Dicsősége	2,9
Uralkodó joga	2,10-11
Visszajövele	3,20
<i>Krisztus minden mindenkben</i>	
Krisztus, életem kezdete és vége	1,6
Krisztus, az igazságom	3,9
Krisztus, az életem	1,21
Krisztus, az ismeretem	3,8
Krisztus, az erőm	4,13
Krisztus, a céloim	3,14
Krisztus, az örömöm	4,4
Krisztus, a reménységem	3,20-21

Krisztus, a gazdagságom	4,19
Krisztus, a nyereségem	3,8
Krisztus, a békességem	4,7
Keresztyén öröm	
Öröm az imádságban	1,4
Öröm a Krisztus hirdetésében	1,18
Öröm a reménységben	1,20-21
Öröm a hitben	1,25
Öröm az egyetértésben	2,2
Öröm az áldozatban	2,17
Öröm a viszontlátásban	2,28
Öröm a vendégszeretetben	2,29
Öröm az Úrban	3,1; 4,4
Öröm az adásban és az elfogadásban	4,10
Öröm mindenkor	4,4
A keresztyéneket egyé teszi	
az egy Úr	1,18
az egy Szellem	1,27
az egy szeretet	2,2
az egy törekvés	2,4
az egy indulat	2,5; 4,2
az egy dicsekvés	2,16; 3,3

A KOLOSSÉI LEVÉL

Kolossé volt *Frigia* egyik legfontosabb városa. A Meander egyik mellékfolyójának a Lykusnak festői, termékeny völgyében terült el. Ez a folyó Laodiceától és Hieropolistól nem messzire ömlik az Égei-tengerbe. E városok alkották a kisázsiai hármast városegységet. Ma már csak romhalmazok vannak belőlük.

SZERZŐ

A levél tartalmából felismerhetjük a szerzőt: *Pál apostolt*. Többször megnevezi magát: "*Pál, Jézus Krisztus apostola*" (1,1), "*én, Pál*" (1,23), "*én, Pál írom ezt a köszöntést saját kezemmel*" (4,18). Fogságban van (4,18b). A levélben említett valamennyi munkatársat úgy ismerjük, mint Pál társait (4,7-14). Gondolatmenet és teológia senki mástól nem származhatik, csak Páltól.

A 4,18 szerint Pál e levelet bizonyára diktálta egyik munkatársának, és azután személyes üdvözlöt fűzött hozzá saját kezével.

Az *ösgyülekezet* Pált, Jézus Krisztus apostolát nevezi meg a levél szerzőjéül.

A bibliai és történeti tanúbizonyságok vitathatatlanul megerősítik, hogy Pál e levél szerzője.

KIKNEK SZÓL E LEVÉL?

A szerző ezeket levelének elején megnevezi: "A Kolossében lévő szenteknek és hívó testvéreknek a Krisztusban" (1,2). A megszólítás első felében

szereplő olvasók felől tehát semmi kétség nincs. A "hívó testvérek"-ről "a Krisztusban", úgy látszik, hogy a 4,13.15-16-ban található utalás ad felvilágosítást. Ezekben a versekben a laodiceai és hierapolisi gyülekezetekről van szó, amelyek túlnyomó részt pogánykeresztyénekből állottak (1,21.27; 2,13), de volt zsidó kisebbségük is (2,14.16). Úgy látszik, hogy nem Pál apostol volt a kolosséi gyülekezet alapítója, mivel nem ismeri személyesen a levél olvasóit (1,4), Ő ugyan két ízben is beutazta Kisázsia belsejét (Csel 16,6; 18,23), mégis a 2,1 szerint úgy tűnik, hogy Kolossében nem járt.

Az a mód viszont, ahogyan Pál a gyülekezeti élet kezdetének (1,5) említése után Epafrásról beszél, arra enged következtetni, hogy ő volt az alapítója (1,7). A 4,10 alapján azonban az a kérdés is felvetődhet: vajon a gyülekezet nem a Barnabás körének missziói munkája révén keletkezett-e?

ÍRÁSBA FOGLALÁS

Pál a levelet fogságban írta. Ez világosan kiderül a 4,3.10.18-ból. Azt, hogy hol keresendő a fogság helye - Rómában-e, Cézáréában-e -, magából a Kolosséi levélből nem lehet biztosan megállapítani. Ehhez igénybe kell vennünk a többi fogságból írt levelet, valamint a Cselekedeteket is.

A *római fogságra* mutat az a körülmény, hogy Pálnak alkalmá van fogolyként is hirdetni az evangéliumot (Ef 6,19-20). A Cselekedetek 28,30-ból azt látjuk, hogy Pálnak Rómában saját bérelt lakása volt, ahol látogatókat fogadhatott. Egy olyan egyszerű rabszolgának a látogatása, mint Onésimus (4,9; Filem 8-18), inkább illik ehhez a helyzethez, mint a cézáréaihoz, ahol Pált formálisan börtönbe zárták.

Az *olyan kifejezések*, mint "bilincseim", "megkötözve lenni", "követség láncok között" (Kol 4,18; Ef 6,19-20), valamint: "a császár udvarából valók köszöntenek titeket" (Fil 4,22), arra a körülményre vezethetők vissza, hogy Pál Rómában a császári udvarban katonákhoz volt hozzáláncolva, akik egymást váltották mellette.

Harmadik indok a Cézáréánál későbbi időpont mellett a *kolosséi gyülekezet* helyzete. Itt a zsidókeresztyénségnek olyan formáját láthatjuk, amely nagyon eltért a farizeusi törvényeskedéstől, ami ellen Pálnak cézáréai fogságáig harcolnia kellett. Ha ez a levél Cézáréában keletkezett volna, alig érthetné meg az ember a judaista ellenfél gyors megváltozását.

Egy negyedik, még meggyőzőbb bizonyíték Róma mellett az a tény, hogy Pál a *Filemonhoz* írt levelében - amelyet ugyanabban az időben küldött el, mint az Efézusi és Kolosséi leveleket - *felszólítja a kolosséi keresztyéneket, hogy készítsenek neki szállást* (Filem 22). Nehezen elképzelhető azonban, hogy Pál a cézáréai fogsága idején fejezett volna ki ily kérést, kivált amikor abban az időben a császárhoz fellebbez (Csel 25,11; 26,32); emiatt számolnia kellett egy hosszú utazással Rómába, és egy hosszabb ott-tartózkodással (Csel 28,3-31). Ezeket a belső bizonyítékokat megerősíti több ókeresztyén írás, amelyek egyhangúan Rómát jelölik meg a fogságból írt levelek keletkezési helyéül.

Két tény azt sejteti velünk, hogy az apostol a Kolosséi levelet *röviddel Rómába érkezése után írta*:

Először is: egy szót sem szól a pöréről, míg a Filippi levélben, amelyet később írt, annak a reményének ad kifejezést, hogy a bírósági tárgyalások nem sokára jó végre fognak jutni (Fil 1,23-25).

Másodszor: Lukács és Aristárkhus, Pál két barátja, akik Palesztinából elkísérték Rómába (Csel 27,1-2), még mindig mellette vannak (4,10-14), míg később, amikor a Filippi levelet írja, úgy látszik, hogy már nincsenek ott, más-
különben aligha hiányoznának az ő üdvözleteik.

A levél írásba foglalásának időpontja tehát inkább a római fogság elejére esik, azaz az 59. év végére, vagy a 60. év elejére.

HITELESSÉG

Azt a tényt, hogy az egyházatyák írásaiban a Kolosséi levélből egyetlen szó szerinti idézet sem található, az újabb kritikusok eléggé tárgyalkják. Emellett viszont bizonyos, hogy a levelet *Barnabás, Ignatius és Justinus* már-
tír már ismerték. Mint valódi páli levél áll az időrendi besorolásban Marcion kánonjában, és mint ötödik a *Muratori-töredékben. Irenaeus, Alexandriai Kelemen és Tertullianus* úgy használják, mint általánosan elismert ŰSZ-i iratot.

Csak a 19. század közepén vonták kétségbe a levél hitelességét. Mayerhoff és Baur legfontosabb ellenvetései a levél hitelessége ellen három területet érintenek: a stílust, a krisztológiát és rokonságát az Efézusi levéllel.

A *stílusra és gondolatvilágra* vonatkozóan W. Michaelis prof. a következőképp nyilatkozik: "Tegyük hozzá még, hogy a Kolosséi levélben kiváltképpen a szókincsben levő sajátosságokat eléggé meg lehet magyarázni azzal, hogy Pálnak itt egy különleges jellegű tévtan ellen kell küzdenie, és így kölcsönve-
szni annak vezérszavait".

E vonatkozásban fűzzük még hozzá, hogy a levél nyelve elleni kifogások egyre inkább elveszítették vonzóerejüket. *A Krisztusról szóló tanítás* pl. telje-
sen megfelel annak a módnak, ahogyan Pál Krisztusról beszél és ír. A Kolos-
séi levélben úgy írja le a megfeszített Krisztust, mint aki halottaiból feltáma-
dott, a mennyben Isten jobbján ül, és a Gyülekezet fejeként kormányzó Úr.
Hogy főként Jézus istenségét, örök Fiúságát, kapcsolatait az angyalvilággal
stb. emeli ki, az minden további nélkül megérthető, ha arra gondolunk, hogy
írása egy különleges tévtan ellen irányult (lásd: *A levél értelme és célja c.*
részt!). És csakugyan nyilvánvaló *rokonság* van nemcsak a *Kolosséi és Efézu-
si levél* között, hanem a Kolosséi, a Galata és Korintusi levelek között is. Így
hát nem lehet csodálkozni, hogy itt is, mint minden más helyen, ugyanaz a
bizonyágtétel található Jézus Krisztusról, az Ő szuverénitásáról, üdvösségé-
nek teljességéről, a kereszten szerzett győzelméről és feltámadásának erejé-
ről.

Godet utal arra, hogy Pál ebben a levélben azt mutatja meg, ami Krisztus
a Gyülekezet számára, az Efézusi levélben pedig azt, hogy mi a Gyülekezet
Krisztus számára. Helyesen jegyezte meg valaki ugyanezt másként: "Pál az
Efézusi levélben az Úr Gyülekezetét, a Kolosséi levélben a Gyülekezet Urát
mutatja meg".

Hadd hangsúlyozzuk még azt, hogy sok kitűnő írásmagyarázó a háromszo-
ros kritika ellenére sem kételkedik sem a levél páli eredetében, sem hitelessé-
gében.

A LEVÉL ÉRTELME ÉS CÉLJA

A levél egy egészen határozott helyzet kapcsán keletkezett. A kolosséi ke-
resztyéneket bizonyos tévtanítók fellépése *nyugtalanította*, amiről Pál Epaf-
rás, vagy más követek révén szerzett tudomást. Tikhikus utazását arra hasz-

nálja fel (4,7-8), hogy a kolossébelieket írásával óvja és felvilágosítsa.
Ugyanakkor arra törekszik, hogy a fiatal gyülekezetet a keresztyén ismeret-
ben továbbvezesse, és megnyissa előttük az Isten üdvösségének teljességéhez
vezető ajtót. A kolosséi gyülekezetbe főként pogánykeresztyének tartoztak
(1,13.25-27; 3,6-7). Az evangéliumi oktatás, amelyben részesültek, megfelelt
Pál tanításának (1,6-7; 2,5-7). A szellemi állapotnak az apostol csak örven-
dezhetett (1,3-6; 2,5). Ezért Pál nem is inti őket arra, hogy változtassák meg
gondolkodásmódjukat vagy életvitelüket, hanem bátorítja őket, hogy haladja-
nak tovább a megkezdett úton, és tegyenek jó előmenetelt.

Különböző írásmagyarázók úgy vélekednek, hogy ezek a *tévtanítók*, akik a
kolosséi gyülekezetet veszélyeztették, görög vagy keleti származású filozófu-
sok voltak, akik kívül állottak mind a keresztyénségen, mind a zsidóságon. Ez
a feltevés mégis aligha fogadható el, mert hiszen tanításuknak megfelelően
erős zsidó jellege van: előírják a körülmetélést, a szombat megtartását és
az újhold megünneplését stb. (2,8.11.14.16). Ezeket a tévtanítókat azért
mégse tévesszük össze azokkal, akiknek farizeusi és törvényeskedő irányzata
ellen az apostol a Galata-levélben harcol. A kolosséi tévtanítók a törvényt
nem a megigazulás eszközeként ajánlják, hanem aszketikus szempontból.
Valláspótlétkélekedésről van szó, mely misztikus és aszketikus rendszeren
épült fel, és a filozófia nevével ékesíti magát (2,8). A hívőnek összeköttetés-
be kell lépnie egy magasabb, szellemi világgal, és az egyetlen Megváltó,
Krisztus helyett, angyali hatalmasságokat kell közvetítőként elismernie. E
célból a testtel keményen kell bánni, hogy így a szellem lehetőleg elváljon az
anyagtól, és képessé legyen a mennyei kinyilatkoztatások elfogadására. Itt te-
hát teljesen félreérthetetlenül már nem egyedül a Krisztusban való megvál-
tásról, hanem *önmegváltásról* van szó, sőt spiritizmusra nevelésről.

E vonások közül több a *zsidó-esszénus* oldalról származó befolyást sejtet
velünk. Ők arra törekedtek, hogy a nép életétől elkülönüljenek, és kötelező
volt számukra a házasságnélküliség, a gyakori mosakodások és a vagyonszű-
kösség. Szerintük a lélek már a test előtt is élt, az érzéki lét vonzereje azon-
ban lehúzta a tiszta éterből, és a test börtönébe költöztette. Számukra az
anyag a gonosz fogalmát jelenti (akárcsak a mai Keresztyén Tudományok).

De akármi is a helyzet e kényes kérdést illetően, egy bizonyos: Pál a ke-
resztyénység és veszedelmes elszellemiesítésének és mindenekelőtt az ily ala-
pon álló egész teológiai rendszer kidolgozásának már eleve halálos dőfést ad,
és véget vet annak a győztes Krisztus személyéről és művéről szóló üzenet-
tel. Egyedül Ő a fenséges, és Őbenne van meg az Istenség egész teljessége.

TARTALOM ÉS FELOSZTÁS

E levél egységes egészet alkot, és nehezen osztható világosan elhatárolha-
tó egyes részekre. A következő felosztás csak kísérlet:

Bevezetés, 1,1-12

Címzés és üdvözlés	1,1-2
Hálaadás	1,3-8
Közbenjáró imádság	1,9-12

1. Tanító rész: Krisztus az Úr! 1,13-29

Krisztus személyének fenséges volta	1,13-20
Krisztus művének fenséges volta	1,21-23
A Krisztusért való szolgálat fenséges volta	1,24-29

2. Intő rész: A Gyülekezet, 2. fejt.

A Gyülekezet intése	2,1-8
A Gyülekezet helyzete és gazdagsága	2,9-15
A Gyülekezet veszélyei	2,16-23
3. Gyakorlati rész: A keresztyén ember, 3,1-4,6	
A keresztyén ember igazi élete	3,1-4
A keresztyén ember megszentelődése	3,5-17
A keresztyén ember kötelességei	3,18-4,1
Imádság és bölcs magatartás a világgal szemben	4,2-6
Befejezés: Személyi hírek, 4,7-18	
Tikhikus és Onésimos elküldése	4,7-9
Üdvözlések és ajánlások	4,10-18
Kulcsszó: Tökéletesség	

Kulcsvers: "Mert Őbenne lakozik az istenségnek egész teljessége testileg" (2,9).

KÜLÖNFÉLE

Teljesség (vagy hasonló kifejezések):

Az ismeret teljessége	1,9
Krisztus teljessége	1,19
A bölcsesség teljessége	2,2
Az istenség teljessége	2,9
Teljességünk Krisztusban	2,10

Krisztussal

meghalni	2,20
eltemetkezni	2,12
megelevenedni	2,13
feltámadni	3,1
elrejtőzni	3,3
megjelenni	3,4

Pál kérései

Isten akaratának megismeréséért	1,9
Szellemi bölcsességért és értelemért	1,9
Méltó életvitelért	1,10
Minden jó cselekedetben való gyümölcsözésért	1,10
Növekedésért Isten ismeretében	1,10
Isten erejéért minden helyzetben	1,11

AZ ELSŐ TESSZALONIKAI LEVÉL

Tesszalónikát - ma Szalonikinek hívják - Kr. e. 315 körül alapította *Kassander*, Antipater fia, Macedónia királya. Ez a város a prokonzul székhelye volt; egy tekintélyes zsidó település is volt itt, amely zsinagógával is rendelkezett. A város fekvése a thermai öböl szívében mind földrajzi, mind katonai tekintetben kitűnő volt, és abban az időben, amikor Pál Tesszalónikába érke-

zett, a város a római birodalom egyik legjelentősebb kikötője és kereskedelmi piaca volt.

SZERZŐ

A levél egész tartalma *Pál apostol* személyét és üzenetét tükrözi. Szerényen és egyszerűen "Pál"-nak nevezi magát (1,1), és nevét egybekapcsolja a Silvánuséval (Siláséval) és a Timóteuséval (1,1), akiket a Cselekedetektől és a többi páli levélből úgy ismerünk, mint az ő állandó kísérőit és legszorosabb munkatársait. Emellett az író sok személyes emlékében egészen tisztán és világosan Pál apostol személyét lehet fölismerni.

KIKNEK SZÓL A LEVÉL?

A levelet a "tesszalónikai gyülekezet" kapta (1,1). Efelől semmi kétség; az összes történeti adatok megerősítik ezt a belső bizonyítékot.

A *gyülekezet alapítását* a Cselekedetek 17,1-9-ben találjuk feljegyezve. Miután Pál elhagyta Filippet (1Tesz 2,2), ahol Lukács visszamaradt, Silás és Timóteus kíséretében érkezett Tesszalónikába, 2. missziói útja során, az 50. évben (Csel 17,1-10). Három egymásután következő szombaton prédikált, nagy eredménnyel. Sok zsidót és pogányt nyert meg Krisztusnak, közöttük sokat a város legelőkelőbb asszonyaiból is. A hitetlen zsidók azonban csődületet támasztottak; felbújtották a csócseléket, és megkísérelték, hogy a misszionáriusokat népbíróság elé vigyék. Mivel azonban nem találtak rájuk, Jásonra, a misszionáriusok házigazdájára támadtak. Éjszaka azután Pál és Silás a testvérek unszolására elhagyták a várost, és elutaztak Béreaiba.

ÍRÁSBA FOGLALÁS

Amikor az apostol ír, *mellette van Silvánus (Silás) és Timóteus* is (1,1). Béreaiból való kényszerű elutazása alkalmával ők visszamaradtak Macedóniában (Csel 17,14). Mihelyt Athénbe érkezett, mindjárt felhívta őket az apostol arra, hogy lehetőleg hamar menjenek utána (Csel 17,15). Onnét küldte Timóteust Tesszalónikába és Silást Macedóniába. Mindketten akkor jelentek meg újjá nála, amikor éppen megkezdte munkálkodását Korintusban (Csel 18,5). Bizonyára itt írta első levelét a tesszalónikaiakhoz. A Cselekedetek 18,11-18 szerint ez az első korintusi tartózkodás 18 hónapig tartott. A kérdés csak az, hogy ez idő alatt mikor küldte el a tesszalónikai levelet. A 3,6 felvilágosítást ad erről: "Most pedig, mikor töletek megérkezett Timóteus, és örömhírt hozott nekünk hitetek és szeretetetek felől, és arról, hogy mindenkor jó emlékezéssel vagytok irántunk és mindenkor látni kívántok minket..." Ez közvetlenül Timóteusnak Korintusba való érkezése után volt, az első hónapokban, amelyekre Pál ott töltött.

Eme adatok szerint az *első tesszalónikai levelet a 2. missziói útja alatt írta Pál apostol, Korintusban, az 51. év elején.*

A HITELESSÉG KÉRDÉSE

Az *ókorban* a levél hitelességét *sohasem vonták kétségbe*. A tesszalónikai levél a *legrégebbi kéziratokban* éppúgy előfordul, mint a *Marcion és Muratori legelső kánonaiban*. *Polykarpus, Irenaeus, Tertullianus, Alexandriai Kelemen* és sokan mások is idézik, és sohasem tulajdonítják másnak, mint Pálnak.

A LEVÉL ÉRTELME ÉS CÉLJA

A gyülekezet alapítása óta eltelt néhány hónap. Ezalatt megtörtént a gyülekezet szervezkedése, de úgy látszik, hogy vezetőik tekintélyét nem ismerték el eléggé (5,12). Bár kétszer is megkísérelte, mégsem sikerült az apostolnak Tesszalonikát újból meglátogatni (2,17-18). Timóteus jó híreket hozott a gyülekezetéről; *csupán az Úr visszajövele felől uralkodnak téves nézetek*. Egyes gyülekezeti tagok az elhunytak miatt aggódtak, mivel azt gondolták, hogy ezek az elragadtatáskor (paruzia) hátrányt szenvednek (4,13-18). Másokat az Úr visszatérésének gondolata annyira betöltött, hogy munkájukat elhanyagolták, és nem éppen józanul készültek az Ő eljövetelére (4,10-12).

Az apostol az újonnan megtértek iránt érzett szeretetében és atyai gondoskodásában nem tehetett más, mint hogy e hírek hallatán írjon ennek a fiatal gyülekezetnek. Ezzel három dolgot akart elérni:

A hívőknek hitben való megerősítését. Őket már próbára tette az üldözés (3,2-5);

a hívők figyelmeztetését, hogy haladjanak előre a keresztyén életben és a megszentelődésben (4,1-8.10; 5,11-21);

a hívők felvilágosítását Jézus Krisztus visszajöveteléről és az elragadtatásra való igazi belső előkészületről.

TARTALOM ÉS FELOSZTÁS

1. Személyes részt (Pál és a tesszalonikaiak), 1-3. fejelet.

a) Hálaadás a tesszalonikaiak megtéréséért, 1. fejelet.

Az alap: a kiválasztás 1,4

A gyümölcsök: hit, szeretet, reménység 1,3

A bizonyosság: egy mintakép 1,7

Az ismertetőjelek: megtérés, szolgálat, várakozás 1,9-10

b) A misszionárius Pál áldásos szolgálata, 2,1-3,13

Isten akarata a szolgálatban: hozzátok 2,1-2

Hűség az ígértetés szolgálatában 2,3-6

Feddhetetlenség a szolgálatban (az életvitel) 2,7-12

A szolgálat hitele 2,13

Ellenségeskedés a szolgálatban 2,14-16

Vezetetés a szolgálatban 2,17-20

Együttműködés a szolgálatban 3,1-2

Szorongatások és bajok a szolgálatban 3,3-8

Öröm és közösség a szolgálatban 3,9-13

2. Tanító rész (intés és oktatás), 4-5. fejelet.

Növekedés a megszentelődésben 4,1-8

Testvéri szeretet és a munkában való öröm 4,9-12

Az elragadtatás és akik elaludtak 4,13-18

Krisztus visszajövele 5,1-3

Készenlét a visszatérésre 5,4-11

Intelmek a gyülekezeti életre vonatkozóan 5,12-22

Imádságos jókívánság 5,23-24

Üdvözlés és áldás 5,25-28

Kulcsszó: Visszajövetel

Kulcsvers: "Erősekké tegye szíveteket, feddhetlenné a szentségben, a mi Istenünk és Atyánk előtt, amikor eljön a mi Urunk Jézus Krisztus minden Ő szentjeivel egyetemben" (3,13).

KÜLÖNFÉLE

A tesszalonikai keresztyének

Ahogy az üzenetet elfogadták

Sokféle szorongatás között 1,6

A Szent Szellem örömeivel 1,6

Mint Isten bennük munkálkodó beszédét 2,13

Megtérésük

Hit Istenben 1,8

Odafordulás Istenhez 1,9

Elfordulás a bálványoktól 1,9

A Szent Szellem vétele 4,8

Ismertetőjelek

A hit cselekedetei 1,3; 3,7

A szeretet munkálkodása 1,3; 3,6

Állhatatosság a reménységben 1,3

Erősség Istenben 3,8

Példaképek a hívők számára 1,7-8

Erőteljes testvéri szeretet 4,9

Jézus Krisztus visszajövele

A megtérés és Krisztus visszajövele, 1,10

A megtérés valódiságára mutató egyik igazi jel Isten Fia visszajövetelének várása.

A szolgálat és Krisztus visszajövele, 2,19

Krisztus szolgájának győzelme és öröme Mesterének visszajövelekor abban fog állni, hogy bemutatja neki bizonyágtételének gyümölcsét, nevezetesen azokat a lelkeket, akiket üdvösségre vezetett.

A megszentelődés és Krisztus visszajövele, 3,13

Minél elevebb e visszajövetel reménysége, annál komolyabb a szentségre való törekvés.

A feltámadás és Krisztus visszajövele, 4,13-18

A halottak feltámadásának hite magának Krisztusnak a feltámadásán alapszik. És amikor az Úr majd dicsőségben visszajön, a Krisztusban elaludtak feltámadnak, és az életben levőkkel elragadtatnak.

Előkészület Krisztus visszajövetelére, 5,1-11.23

Világosságban való járás 5,4-5

Éberség 5,6

Józanosság 5,6-8

A MÁSODIK TESSZALONIKAI LEVÉL

Pálnak a Tesszalonikabeliekhez írott második levele az apostol *lelkigondozói tevékenységének dokumentuma*. Mély bepillantást nyerünk a pásztornak a szellemi gyermekeivel való bensőséges és bizalmas kapcsolatába. Nagy bölcsességgel tárja fel a gyülekezet előtt az Úr vissza-jövetelének egyszerű alapvonásait. - A fiatal missziói gyülekezet helyzete nem lett könnyebb, ellenkezőleg: az üldözés nyomása növekedett. Elmélyült azonban az igazság keresése is, Isten bizonyos kinyilatkoztatásai fölötti elmélkedés.

SZERZŐ

Az 1,1 szerint Pál a levél szerzője. Az egész tartalom és az a mód, ahogyan a szerző úrrá lesz a tesszalonikai gyülekezetben a különböző nehézségek fölött, senki másra nem enged következtetni, mint Pálra, e gyülekezet szellemi atyjára.

KIKNEK SZÓL A LEVÉL?

A megszólítás így nevezi meg őket: "A tesszalonikabeli gyülekezetnek Istenben" (1,1). (Lásd a fenti címet az 1. levélnél.)

ÍRÁSBA FOGLALÁS

A bevezetésen kívül a levél semmiféle támpontot nem nyújt. Az elején olvasható három név, "Pál, Silvánus és Timóteus" (1,1), azonban sejteti velünk, hogy e levél küldését csekély időköz választja el az első üzenettől. Nagyon valószínű, hogy Korintusban készült, mert az ebben a városban való tartózkodásuk után Pál és két útítársa soha többé nem voltak együtt. Másrészt úgy látszik, hogy a gyülekezet szellemi állapota is nagyjából ugyanolyan, és a tesszalonikai keresztyéneket foglalkoztató kérdések is körülbelül azonosak az első levélben szereplőkkel. E megfontolások lehetővé teszik annak megállapítását, hogy a *2. Tesszalonikai levelet az 51. év vége felé Korintusban írta Pál*.

HITELESSÉG

A bizonyosságok az első két évszázadban - mint az első levélnél is - a második levél mellett szólnak. Ezek nagyjából ugyanabból a forrásból is származnak.

Már *Polykarpus* nagyon világosan hivatkozik levelünk különböző helyeire. Később, 150 körül, *Justinus mártír* hivatkozik a 2,3-ra. *Marcion kánonja* (140) 2. Tesszalonikai levélként sorolja fel. *Valamennyi régi kánon tartalmazza ezt a levelet, és több egyházatya és apologéta gyakran idézi.* (Lásd az 1. Tesszalonika hitelességét is.)

A LEVÉL ÉRTELME ÉS CÉLJA

Noha Pál apostolnak öröme lehet a gyülekezet fejlődésében (1,3-4), úgy látszik, hogy első levele mégsem érte el a kívánt eredményt. Az üldözés tartós nyomása közben *Krisztus visszajövetelének lázas és nem józan várása* egyre jobban erősödött. A tesszalonikaiakat többé már nem azok sorsa foglal-

koztatja, akik az elragadtatás előtt meghalnak (1. Tesz 4,13), hanem magának Jézus Krisztusnak - elgondolásuk szerint - közvetlenül küszöbön álló visszajövele. Ezt a várakozást részint egy jövendölés, részint Pálnak állítólagos szóbeli vagy írásos kijelentései idézték elő (2,1-2), s ez a várakozás rajongó lelkek hatására sokakat rendetlen életmódra készítetett, munkájuk és mindennapi életük feladatainak aggasztó elhanyagolására (3,10-12).

Ilyen állapotról az első levélben csak jelentéktelen nyomokat találunk. Pál - érthető módon - most már nem elégszik meg pusztá intéssel, mint első levélben (4,11-12), hanem energikusan felhívja a tesszalonikabelieket az akkori gyülekezeti fegyelemnek megfelelő rendre (3,6.11-15).

TARTALOM ÉS FELOSZTÁS

- Személyes rész (egy szó - mindenkire), 1. fej.*
 - Címzés és üdvözlés 1-2. v.
 - Hálaadás az előrehaladásért a szorongatásokban 3-5. v.
 - Vigasz, a visszajövetelre tekintve 6-7. v.
 - Intés a megtéretlen útítársakhoz 8-10. v.
 - Imádság a hit új erejéért 11-12. v.
 - Tanító rész (egy szó - a rajongókhoz), 2. fej.*
 - Óvás nyugtalanságtól és türelmetlenségtől 1-2. v.
 - A visszajövetel előjelei: elszakadás, Antikrisztus 3-12. v.
 - Hálaadás a kiválasztásért 13-14. v.
 - Intés az Igéhez való ragaszkodásra 15. v.
 - Imádság és megerősítés a tanításban 16-17. v.
 - Gyakorlati rész (egy szó - a gyülekezethez), 3. fej.*
 - Felhívás a közbenjáró imádságra 1-5. v.
 - Felhívás a munkára 6-12. v.
 - Felhívás a rendre 13-15. v.
 - Üdvözlés és áldás 16-18. v.
- Kulcsszó: **Jelek**

Kulcsvers: "Ne csaljon meg titeket senki semmiképpen! Mert addig az a nap nem jó el, míg be nem következik előbb a szakadás, és meg nem jelenik a bűn embere, a veszedelem fia" (2,3).

KÜLÖNFÉLE

Jézus Krisztus visszajövele

Mi fog történni Krisztus második eljövetelekor?

- Krisztus hatalmának angyalaival megjelenik a tűz lángjában 1,7-8
- Megdicsőül és csodáltatik az Ő szentjeiben 1,10
- Meg fogja büntetni a gonoszokat, azaz azokat: 1,6,8-9
 - akik nem ismernek Istent 1,8
 - akik nem engedelmeskednek az evangéliumnak 1,8
 - akik nem hisznek az igazságnak 2,12
 - akik nem hajlandók szeretni az igazságot 2,10
 - akik gyönyörködnek az igazságtalanságban 2,12
- Övéinek nyugodalmat fog ajándékozni 1,7

Mikor jön el az Úr napja?

Pál a tesszalonikaiaknak Krisztus hirtelen megjelenéséről írt (1Tesz 5,2-3), nem csupán az Ő közeli eljövételéről, noha az apostol mint olyan eseménnyel számolt ezzel, amely már az ő életében bekövetkezhet. Helyesen tette, mert Isten, aki Fia visszajövetelének napját titokkal vette körül, ezzel éppen azt célozta, hogy a keresztyéneket várakozó magatartásban őrizze meg.

Melyek a csalahatatlan előjelek?

Azok megnyugtatósára, akik azt gondolják, hogy az Úr napja már megvirradt, Pál arra emlékeztet, hogy ez az esemény még előttünk áll; előbb azonban még egyes különleges jeleknek kell bekövetkezniük, pl.:

az általános elszakadásnak (2,3; 1Tim 4,1-3; 2Tim 3,1-9) és *a bűn embere megjelenésének* (2,3-4), vagy más szóval a kárhozat fiáának; az Ellenségnek, aki mindennél, ami Istené, többre tartja magát; az Antikrisztusnak, aki az Isten elleni lázadást fogja megtestesíteni.

A PÁSZTORI LEVELEK

A Timóteushoz és Titushoz írt leveleket "*Pásztori levelek*"-nek nevezik, mivel főként a keresztyén gyülekezet szervezésére és vezetésére vonatkozó tanításokat és utasításokat tartalmaznak.

A három levelet egységes egészként kell szemlélnünk. Ez okból a szerzőről, a megírásról és hitelességről szóló fejezeteket együtt tárgyaljuk.

A pásztori levelek az egyedüliek, amelyeket Pál kizárólag Isten országában munkálkodó társainak írt. Ebben különböznek minden más levéltől, a Filemonhoz írottól is, amely kifejezetten magánlevél.

A pásztori levelek olyanok, mint egy hatalmas hang utolsó zengése, a Gyülekezet Ura nagy megbízottjának utolsó üzenete.

SZERZŐ

A levelek szerzősége magukból a levelekből világosan felismerhető. Pál lép elénk bennük úgy, mint:

Jézus Krisztus apostola, 1Tim 1,1; 2Tim 1,1

Isten szolgája és Jézus Krisztus apostola, Tit 1,1

igehirdető, apostol és a pogányok tanítója, 2Tim 1,11

Timóteus családjának barátja, 2Tim 1,3-5

Timóteus és Titus szellemi atyja, 1Tim 1,2; 2Tim 1,2; Tit 1,3

Timóteus felavatója, 2Tim 1,6

Timóteus és Titus tanítója, 2Tim 3,10; Tit 1,4-5

római fogoly, 2Tim 1,8.17.

Az a sok személy, akiket a levelek végén megnevez, mint az ő barátai ismereteseik.

A Pál apostol szerzőségére vonatkozó e sok belső utaláshoz járul még a régi hagyomány bizonyoságtétele, amely szinte kivétel nélkül megerősíti Pál szerzőségét.

ÍRÁSBA FOGLALÁS

Noha a megírás helye és ideje magukból a levelekből pontosan nem határozható meg, mégis egyes általános támpontok lehetővé teszik a hozzávetőleges időpont meghatározását.

A három levél egy egészet alkot mind stílus, mind tartalom tekintetében. Így hát rövid egymásutánban kellett megjelenniük. *Semmi esetre sem illesztetők be a Cselekedetek vagy a többi páli levél idejébe*, amely a kétéves római fogság végéig terjed, azaz 61 tavaszáig vagy nyaráig. Következésképpen a pásztori levelek az azt követő évekbe tartoznak, amelyekről a Cselekedetek hallgat; e levelek által ezek megelevenednek előttünk, habár hiányosan.

Egész nyilvánvaló, hogy a második Timóteusi levél a legutoljára írt levél. Egyáltalában, ez az utolsó birtokunkban levő írás a nagy apostol kezéből. Pál röviddel vértanúhalála előtt fogalmazta meg (2Tim 4,6-8), ami Kelemen hitre méltó bizonyoságtétele szerint Néro alatt következett be.

Hogy megérthessük azokat a történelmi kereteket, amelyek között a pásztori levelek keletkeztek, *kíséréljük meg Pál apostol utolsó éveinek felvázolását*. Ha átlapozzuk a pásztori leveleket, Pál utolsó éveiről kb. a következő kép alakul ki:

Kétéves római vizsgálati fogsága után, 61 nyarának végén vagy 62 elején szabadlábba helyezték Pált. A Filippiekhez és Filemonhoz írt levelek arra mutatnak, hogy számolt (Fil 2,24; Filem 22) a dolgok ilyen alakulásával. Megértjük, hogy e várva várt pillanattól kezdve a fáradhatatlan missziói szellemmel megáldott apostol semmi sem tudta visszatartani. Az az égő vágyakozás, hogy gyülekezeteit újra láthassa, és itt is, ott is rendet teremthessen, először bizonyára Keletre hajtott, valószínűleg Kolosséba (Filem 22). Utána pedig valószínűleg teljesült életének álma: *hiszániai utazása* (Róm 15,28), hogy ott, az akkor ismert világ határán, hirdethesse a Jézus Krisztusról szóló örömmüzenetet... Ezt a nézetet Kelemen az 1. század végén megerősíti. Pál ezután - a pásztori levelek engedik ezt feltételezni - Spanyolországból jövet még egyszer meg tudta látogatni Kelet gyülekezeteit. Krétán át, ahol rövid, de áldott szolgálata után Titust visszahagyja (Tit 1,5), *Efézus felé fordul*, ahol ideiglenesen Timóteust teszi meg helyettesének. Innen nagy sietve *Macedóniába igyekezik* (1Tim 1,3).

Nagyon valószínű, hogy a két első pásztori levelet: az 1Timóteust és Titust, Macedóniában írta, 63-ban.

Pál a következő telet *Nikápolyban* töltötte, valószínűleg Titussal együtt (Tit 3,12). Feltételezzük, hogy *64 tavaszán* még egyszer teljesült az a kívánsága, hogy Kisázsia gyülekezeteit viszontlássza. Ez az utazás valószínűleg *Troáson* át (2Tim 4,13) *Efézusba* vezetett. Eközben élte át Róma 64 júliusának rettenetes napjait. Róma égése kiváltotta az első nagy keresztyénüldözést. Ennek ellenére Pál ismét Rómába utazott, s útközben érintette *Milétust és Korinust* (2Tim 4,20). *Rómában 64 őszén* bizonyára ismét *bebörtönözték*. Pál előre látja, hogy ezúttal fogságának csak a halál vethet véget (2Tim 4,6).

2.Timóteusi levelét Pál Rómában írta.

Sürgetően hívja magához Timóteust: "Siess hamar!" Közben a 64. év őszé előrehaladt (2Tim 4,21). Sehol sem olvassuk, hogy az apostolt még életben találta volna; de feltételezhetjük. *Kb. 65 tavaszán azután bekövetkezett Pál apostol kivégzése Rómában.*

HITELESSÉG

Az első évszázadokban egy hang sem emelkedett komolyan a levelek hitelessége ellen, kivéve a *gnosztikusokat*, akik - mint *Basilides* és *Marcion* - a leveleket célzatosan elvetették.

Római Kelemen szinte szó szerint idézi az 1Timóteus 2,8-at és Titus 3,1-et. *Barnabás levele* egész sor kifejezést használ, amelyek a pásztori levelek sajátosságai. Ezenkívül birtokunkban vannak *Ignatius*, *Polykarpus*, *Irenaeus*, *Alexandriai Kelemen* és *Tertullianus* bizonyágtételei. Ezek mind idézik a pásztori leveleket. A *Muratori-töredék* mindhárom levelet tartalmazza, éppúgy a *sztr és latin változat* is. *Origenes* és *Eusebius* az általánosan elismert kánoni iratok közé sorolják stb.

Az *első komoly kritika* csak a 19. század elején jelentkezik, amikor is egyes teológusok lehetetlennek mondják az apostol szerzőségét. Úgy vélekednek, hogy 2. századból származó hamisítványról van szó. Érveik: a gyülekezeti rendelkezések, a tévtan, amely a 2. századbéli gnózisra emlékeztet, meg a stílus és a szókincs, amely nem lehet Pálé.

Nem a mi feladatunk, hogy ezeket az érveket feszegezzük, és ellenük harcoljunk. Hadd említsük itt meg röviden, hogy olyan íráskutatók, mint *Weiss*, *Olshausen*, *Zahn* és *F. Barth*, akik behatóan foglalkoztak ezzel a kritikával és azt megcáfolták, a következő eredményre jutottak:

"A pásztori leveleknek az apostoli korszak utáni terméké váló lealacsonyítása - baklövés..."

A TIMÓTEUSHOZ ÍROTT ELSŐ LEVÉL

(Az általános bevezetésre, a "Szerző", "Írásba foglalás" és "Hitelesség" fejezetekre vonatkozóan lásd a pásztori levelekhez írt bevezetést!)

KINEK SZÓL A LEVÉL?

A címzett *Timóteus*, *Pálnak a hitben igaz fia*, aki a levél írása idején Efézusban tartózkodott (1,3). Pál levelei elég felvilágosítást adnak róla nekünk, úgyhogy igazán hű képet alkothatunk személyéről.

Timóteus görög apa és zsidó anya fiaként *Listrában* vagy *Derbében* jött a világra (Csel 16,1), és kis kora óta tanították őt a törvényre (2Tim 3,15). Úgy látszik, hogy apját korán elveszítette; anyját *Eunikének*, nagyanyját *Loisnak* hívták (2Tim 1,5). Megtérését mindenesetre Pál hatása alatt élte át; az apostol ugyanis "szeretett és igaz fiá"-nak nevezi őt (1Tim 1,2; 2Tim 1,2; 1Kor 4,17). Mivel az apostolnak *Antióchiában*, *Ikóniumban* és *Listrában* elszenvedett üldöztetései ismereteseke előtte, valószínű, hogy az életében bekövetkezett fordulat Pál első listrai látogatása során történt (Csel 14,8-21; 2Tim 3,10-11). A Cselekedetek 16,1-3 Timóteust már keresztyénként mutatja be nekünk, akiről mindenki jó bizonyosságot tesz.

Pál Timóteust munkatársként vonta bele szolgálatába, előbb azonban körülméltette (Csel 16,3) és beiktatta (1Tim 4,14), miközben ő maga is rátette kezét (2Tim 1,6). Ezután Timóteus elkísérte az *apostolt 2. missziói útján*, és meglátogatta vele *Frigiát*, *Galácia vidékét*, *Misiát*, *Troást*, *Neápolist*, *Filippit*,

Amfipolist, *Apollóniát*, *Tesszalónikát* és *Béreát*. *Onnét Pál egyedül ment Athenába* (Csel 17,4), ahová azonban *Silást* és *Timóteust* maga után rendelte (Csel 17,15). Azután Timóteust Tesszalónikába küldte, hogy ott buzdítsa a hívőket, és onnan jó hírt hozhatott az apostolnak (1Tesz 3,1-6). Ezek után Pál egyedül utazott Korintusba, ahol ismét találkozott Timóteussal és Silással, akik Macedóniából érkeztek oda, és akik most már az út végéig vele maradtak (Csel 18,5).

A *3. missziói útján is Timóteus kísérte el Pált*, noha csak efézusi tartózkodásuk során történik róla említés, amikor Pál Macedóniába küldi őt (Csel 19,22). Innét mindenesetre Korintusba ment (1Kor 16,10-11), hogy azután Macedóniában ismét összetalálkozzék Pállal, hiszen a 2. Korintusi levélben, amely ebben az időben keletkezett, az apostol a maga nevével kapcsolatban említi meg ifjú kísérője és munkatársa nevét (2Kor 1,1). Három hónapi görögországi tartózkodás után Timóteus az apostolt Jeruzsálembé kísérte el (Csel 29,4).

Timóteust később *Rómában* találjuk, az ott először fogságban levő apostol mellett (Kol 1,1; Fil 1,1; Filem 1). Úgy látszik, hogy ez alkalommal ő is fogságban van, de ismét szabadon bocsátották (Zsid 13,23). Ezután *a filippibeliéknél tett látogatást* (Fil 2,19), és valószínűleg náluk találkozott össze a fogságból elbocsátott apostollal (Fil 2,24). Pál mint helyettesét, elküldte *Efézusba* (1Tim 1,3), míg ő maga is fel nem tudja keresni a gyülekezetet (1Tim 3,14).

Amikor Pált másodszor is fogságba vetették, sóvárogva várta Timóteus látogatását (2Tim 4,9). Hogy ez a kívánsága teljesült-e, nem tudjuk biztosan.

A *hagyomány* úgy beszél Timóteusról, mint Efézus első püspökéről. Egy későbbi tudósítás szerint Nérolatt mártírhalált szenvedett. Egy pogány ünnep alkalmával a féktelen néptömeget, amely véres duhajkodásra adta magát, Timóteus felszólította és kérlelte, hogy ismerjék el az igaz Istent; erre állítólag botütések és kövek zápora alatt összerogyott és meghalt.

A LEVÉL ÉRTELME ÉS CÉLJA

Pál apostol Timóteust Efézusban azzal a különleges megbízatással hagyta hátra, hogy a keresztyének tanításában és életében mutatkozó bizonyos egészségtelen irányzat ellen munkálkodjék, és a gyülekezet rendjéről és helyes vezetéséről gondoskodjék (1,3-20). Mivel az apostol látja visszatérésének elhúzódsát, szükségesnek véli, hogy helyettesének határozott utasításokat adjon. Maga a szerző találóan emeli ki az első levél fő célját: "Ezeket abban a reményben írom neked, hogy nemsokára elmegyek hozzád. De ha késném, hogy *tudd meg, mimódon kell forgolódnod az Isten házában*, amely az élő Isten Gyülekezete, az igazság (valóság) (tám)oszlopa és erőssége" (3,14-15).

TARTALOM ÉS FELOSZTÁS

Címzés és üdvözlés, 1,1-2

1. Az egészséges tanítás, 1,3-20

A tévtanítás lényege és tartalma	1,3-11
A megélt evangélium (személyes bizonyágtétel)	1,12-17
Komoly parancs Timóteus számára	1,18-20

2. A gyülekezeti rendtartás, 2-3. fejr.	
A gyülekezeti imádság	2,1-7
Az asszony magatartása	2,8-15
A püspöki (felvigyázói-gondoskodói) tisztség (előljáró)	3,1-7
A segítő tisztség (diakónus)	3,8-13
A gyülekezet, mint az üdvösség hordozója	3,14-16
3. A gyülekezet helyes magatartása, 4,1-11	
az álszent (képmutató) csábítók ellen	4,1-5
a nem szellemi kegyesség ellen	4,6-11
4. A helyes lelkigondozás, 4,12-6,2	
önmagán	4,12-16
az idősebb özvegyeken	5,3-10
a fiatalabb özvegyeken	5,11-16
a véneken	5,17-25
a szolgálkon	6,1-2
5. A kegyes önzés ellen, 6,3-21	
Követői	6,3-5
Az igazi és csalóka nyereség	6,6-10
"De te, Istennek embere!"	6,11-16
Intés a gazdag keresztyénekhez	6,17-19
"Őrizd meg a rádbízottakat!"	6,20-21

Kulcsszó: Pásztori szolgálat

Kulcsvers: "Viselj gondot magadra és a tanításra, maradj meg azokban!" (4,16).

KÜLÖNFÉLE

Ismertetőjelek

A krisztológiai mondásnak (3,16) rövid hitvallás-jellege van, s talán a korai keresztyén istentisztelet liturgiai része volt.

Isten szolgájának tulajdonságai

Személyes üdvtapasztalat	1,15-16
Megdönthetetlen hit	1,19a
Tiszta lelkiismeret	1,19b
Imaélet	2,1-2
Feddhetetlen életvitel	3,2-7
Írásismeret	4,6
Igazi kegyesség	4,8
Munkakedv	4,13
Állandó előrehaladás	4,15
Kitartás és önfegyelem	4,16
Bátorság az igazság hirdetésében	5,7-20
Pártatlanság	5,21
Megalkuvás nélküliség	5,22
Tisztaság	5,22
Szeretet, türelem, szelídség	6,11
Az Ige iránti engedelmisség	6,14

Krisztológia

Krisztus emberré létele, 3,16 - az Ember, 2,5

Krisztus megfeszítése, 2,6	- a Megváltó, 4,10
Krisztus feltámadása, 3,16	- a Közbenjáró, 2,5
Krisztus megdicsőülése, 3,16	- az Úr, 6,15
Krisztus visszajövetele, 6,14	- a Király, az Atya, 6,15

Az istenfélelem (kegyesség)

Az üdvösség titka	3,16
Az istenfélelemben való élet	2,2
Az istenfélelem gyakorlása	4,7-8; 5,4
Törekvés az istenfélelemre	6,11
Az istenfélelem szerint való tudomány	6,3
Az istenfélelem mint a Szellem gyümölcse	6,5
Az istenfélelem: nagy nyereség	6,6
Az istenfélelem mindenre hasznos	4,8
Az istenfélelemben megvan a jelen és a jövő élet ígérete	4,8

A TIMÓTEUSHOZ ÍRT MÁSODIK LEVÉL

(Az általános bevezetésre, a "Szerző", "Írásba foglalás" és "Hitelesség" fejezetekre vonatkozóan lásd a pásztori levelekhez írt bevezetést!)

KINEK SZÓL A LEVÉL?

A címzettnek Pál így szól: "Timóteusnak, szeretett fiainak" (1,2). Amikor Pál ezt a 2. levelet írta, Timóteus - úgy látszik - még mindig Efézusban volt (1,15.18; lásd az 1Timóteusnál: "Kinek szól a levél?!").

A LEVÉL ÉRTELME ÉS CÉLJA

Pál eme utolsó írásának erősen személyes jellege van; 32 személy nevét említi meg. A mondatok rövidek és szaggatottak, s látszólag terv nélkül következnek egymás után. A gondolatmenet hullámzik, telve eleven emlékezésekkel a múltra, és aggodalmakkal a gyülekezetek jövőjével kapcsolatban. - Úgy látszik, hogy a fogság bilincsei ránehezednek az apostolra, s érzi közeli vértanúhalálát. Tanítványaitól és barátaitól elhagyatva (1,15; 4,10-11), kedves munkatársa és szellemi gyermeke, Timóteus után vágyódik.

Ennek az írásnak voltaképpen célja bizonyára Timóteus jövetelének sürgetése (1,4; 4,9.13.21). De a sóvárgásnál is jobban készíti őt Timóteusért, az ifjú pásztorért és a gyülekezetért való aggodás. Ezért a komoly óvások a tévtanítóktól, csábító tanaitól (3,1-9), és a sürgető intések, tanítások és bátorítások (1,6-10).

TARTALOM ÉS FELOSZTÁS

Bevezetés: Címzés és üdvözlés, 1,1-2

1. Buzdítás hűségre, 1,3-2,13

Az apostol boldog emlékezése	1,3-5
"Gerjessz fel Isten kegyelmi ajándékát!"	1,6-10
Kövess példám a szenvedésben!	1,11-14

Egy hű harcos: Onesiforus	1,15-18
Szenvedj, mint Jézus Krisztus jó vitéze!	2,1-13
2. Figyelmeztetés a tévtanítók elleni harcra, 2,14-4,8	
A haszontalan vitatkozásokat kerüld	2,14-18
Az elmozdíthatatlan fundamentum	2,19-21
Az igazi védekezés: szent életvitel	2,22-26
A tévtanítók és tanaik lényege	3,1-9
De te... szenvedd el az üldözést, mint én	3,10-13
De te... ragaszkodj a szent írásokhoz	3,14-15
De te... maradj meg hűségesen tisztedben	4,1-5
Én pedig a nemes harcot megharcoltam	4,6-8
Befejezés: Megbízások, hírek, üdvözetek, 4,9-22	
Kulcsszó: Hűség	

Kulcsvers: "Ha pedig küzd is valaki, nem koronáztatik meg, ha nem szabályszerűen küzd" (2,5).

KÜLÖNFÉLE

Krisztológia

Az emberré lett Krisztus	1,10
Dávid magva	2,8
A feltámadott	2,8
Üdvözítő, Megtartó	1,8
Úr (sok helyen)	1,16,18
Bíró	4,1,8
A visszajövő	4,8
Az élet ígérete	1,1

A gyümölcsöző szolgálat

Elhívás a szolgálatra	1,7-9
Szentségre való törekvés	2,19-21
Önkéntes, örömteli készség a szenvedésre	1,8; 2,3; 3,12; 4,5
Hűséges küzdelem és szorgalmas munka	2,5-6
Isten Igéjének alapos ismerete	3,14-17
Az Isten kegyelmében való szakadatlan élet	2,1

A keresztyén ember hétféle megjelölése a 2. fejezetben

a gyermek (fiú) ismertetőjegye: az újonnan születés	1. v.
a vitéz (harcos) ismertetőjegye: a szenvedés	3. v.
a versenyző ismertetőjegye: a gyakorlás	5. v.
a földműves ismertetőjegye: a munka	6. v.
a munkás ismertetőjegye: az ügyesség	15. v.
az edény ismertetőjegye: a használhatóság	21. v.
a szolgáló ismertetőjegye: a hűség	24. v.

(Az általános bevezetésre, a "Szerző", "Írásba foglalás" és "Hitelesség" fejezetekre vonatkozóan lásd a pásztori levelekhez írt bevezetést!)

KIKNEK SZÓL A LEVÉL?

Titus *Pál munkatársa* volt, noha a Cselekedetek nem említi. Görög volt; közelebbi származása ismeretlen (Gal 2,3). Timóteussal ellentétben megtérése után is körülméletlen maradt (Gal 2,3-5), noha az antiókhiai gyülekezet küldötteként részt vett a jeruzsálemi zsinaton, ahová Pállal, szellemi atyjával ment (Gal 2,1).

Az apostol "a közös hit szerint való igaz fiam"-nak nevezi Titust (1,3). Úgy látszik, hogy Titus nem kísérté rendszeresen őt az útjain, de nagyon gyakran volt alkalma arra, hogy az apostolnak értékes szolgálatokat tegyen, és őt a gyülekezetekben képviselje. Így küldte őt Pál Efésusból *Korintusba* (2Kor 12,18), valószínűleg mint annak a szigorú levélnek az átnyújtóját, amelyet két korintusi levelünk közé sorolhatunk be (2Kor 2,3-4; 7,8-12). A gyülekezetben abban az időben nagy volt a rendtelenség, és Pál tekintélyét komolyan aláásták. Titus személyes hatása bizonyára nagyban hozzájárult ahhoz, hogy a gyülekezet tagjainak többsége jobb belátásra jutott. Az apostolnak, aki *Macedóniában* szorongva várt rá (2Kor 7,5-7,13), Titus megnyugtató híreket vihetett.

Pál ezután megkérte Titust, hogy *térjen vissza Korintusba*, és folytassa ott munkáját, miközben egyúttal előkészítette a gyűjtést a jeruzsálemi szegények számára. Ez alkalommal adta át neki a negyedik levelet, azaz a mi 2.Korintusi levelünket (2Kor 8,6,16). Ettől a pillanattól kezdve Titus történetét nemigen tudjuk követni. *Első fogsága után Pál Krétában* hagyta őt vissza, azzal a megbízatással, hogy szervezze meg ott a keresztyén gyülekezetet (1,5-6). Itt kapja meg Titus az apostol levelét, amelyben felszólítja őt, hogy *Nikápolyban* találkozzék vele (3,12). Elkíséri Pált *második római útján*, ahol azonban kis idő múlva elválnak, hogy *Dalmáciába* menjen (2Tim 4,10).

Az ÚSZ semmi továbbit nem mond Titusról. Az a mód, ahogyan Pál az odaadásáról beszél (2Kor 8,16), ahogyan társának és segítségének nevezi (2Kor 8,23), és ahogyan külön megbízatásokkal küldi a gyülekezetekhez, azt mutatja, hogy nem csekély szerepe volt az apostoli gyülekezetekben.

A *hagyomány* Titust a krétai gyülekezet egyik vezetőjévé teszi, ahol magas életkorban halt meg (Eusébius).

A LEVÉL ÉRTELME ÉS CÉLJA

Az a feladat, amelyet Titusnak a krétai gyülekezetben kellett megoldania, nem volt könnyű. A krétaiakat erkölcstelen és csaló embereknek tartották (1,12). A keresztyéneknek még nem volt rendezett gyülekezeti életük (1,5), és a tévtanítók zavarkeltésre használták fel az alkalmat (1,10-14; 3,9). Ezek a körülmények készítették Pál apostolt írásra, hogy *Titusnak világos utasításokat adjon a krétai gyülekezet megszervezésére* (1,5; 2,1-15; 3,1-2).

Írásának másik oka az a sürgősség volt, amellyel Titussal a görögországi Nikápolyban találkozni kívánt (3,12).

TARTALOM ÉS FELOSZTÁS

Bevezetés: Címzés és üdvözlés, 1,1-4

1. Intelmek a gyülekezeti vezetők részére, 1,5-16

Feladatuk a gyülekezetben 1,5-9

Harcuk a csábítók ellen 1,10-16

2. Intelmek a gyülekezeti tagok számára, 2,1-3,11

A különböző állapotúak lelkipozítása 2,1-10

A kegyelem, mint ösztönzés a megszentelődésre 2,11-15

Magatartás a felsőbbség iránt 3,1-7

Magatartás a tévanyókkal szemben 3,8-11

Befejezés: Személyi ügyek, megbízások, üdvözlések, 3,12.15

Kulcsszó: Felelősség

Kulcsvers: "Hogy az ellenség megszégyenüljön, mivel semmi gonoszt nem tud rólunk mondani" (2,8).

KÜLÖNFÉLE

Különleges ismertetőjelek

A Titus-levél a keresztyén igazságnak két feltűnően rövidre fogott megfogalmazását tartalmazza úgy, ahogyan az ÚSZ tanítja azokat: 2,11-14 és 3,4-7.

Itt található az egyetlen hely, ahol Pál "Isten szolgája"-nak nevezi magát (1,1).

Pál az egyetlen szerző az ÚSZ-ben, aki pogány írókat idéz. Három alkalommal teszi ezt: ebben a levélben (1,12), a Cselekedetek 17,28 és az 1Korintus 15,33-ban.

Látjuk e levélből, hogy Krisztus visszajövetele, amelyről Pál a tesszalóniakat 13 évvel korábban oly kimerítően kioktatta, még mindig, előrehaladott korban is, milyen boldog reménységet jelentett neki (2,13).

Az Istentől származó üdvösség

Az üdvösség forrása: Isten kegyelme 2,11

Az üdvösség szerzője: Krisztus személye 2,14; 3,6

Az üdvösség eszköze: a kereszt 2,14

Az üdvösség gyümölcsei:

újonnan születés, megújulás a Szent Szellem által 3,5-6

megigazulás 3,7

örök élet 3,7

A FILEMONHOZ ÍRT LEVÉL

Habár ezt a levelet a pásztori levelek utánra sorolták be, a fogságból írt levelek közé számít. Szoros kapcsolat van közte és az Efézusi meg a Kolosséi levél között: a munkatársak, akik Pál mellett vannak, és a levél átadója ugyanazok. A Filemonhoz írt levél egyike azoknak a ritka leveleknek, amelyeket Pál saját kezűleg írt (19).

Abban különbözik a többi páli levéltől, hogy ez nem szól valamelyik gyülekezetnek, nem is tárgyal valamilyen különleges tanbeli kérdést, hanem egy egészen személyes ügyben fordul egyik hívó barátjához. A. Sabatier találóan mondja róla: "Meggzoktuk, hogy Pál apostolt mindig harcra felfegyverkezve, logikával felvértezve, és érvektől duzzadva képzeljük el. Örömmel lepjük meg őt itt nyugalomban, a feloldódás pillanatában, barátságos eszmecsere közben, amely igazán fesztelen, sőt derűs".

SZERZŐ

A szerző többször megnevezi magát a levélben: "Pál, Krisztus Jézus foglya" (1) - "én, a megvénhedett Pál" (9) - "Én, Pál írtam az én kezemmel" (19).

Pál apostol szerzőségét az őskeresztyén hagyomány is egyhangúan elismerte, egy eset kivételével, amelyet Hyeronimus említ.

Hyeronimus ezt mondja: "Vannak emberek, akik nem hiszik, hogy az apostol írta volna, vagy - ha írta is - nem olyankor, amikor Krisztus szólt rajta keresztül, mivel semmi építőt nem tartalmaz..."

Ezt a kifogást ő maga utasítja vissza a következő bizonyítással:

"E régi véleménykülönbségből kiderül, hogy a könyv elvetése nem apostoli eredetének kérdésén alapszik, hanem kánoni érdemességének a kérdésén, és hogy hitelességét csak azért vonták kétségbe, mivel a levél tárgya a nagy apostol méltóságán alulinak látszott... Aki azonban így gondolkodik, csak tapasztalatlanságát árulja el."

A belső és külső bizonyítékok, valamint az egész tartalom megerősítik, hogy Pál a levél szerzője.

KINEK SZÓL A LEVÉL?

A címzett egy Filemon nevű keresztyén. Nevéhez még hozzáfűzi az író: "És Appiának, a szeretettnek, az Arkhippusnak, a mi bajtársunknak, és a te házában levő gyülekezetnek" (2).

Filemon kétségkívül a családfő. Kolosséi polgár (Kol 4,9), valószínűleg Pál egyik tanítványa térítette meg, ha nem maga Pál (19), és a kolosséi gyülekezetben presbiteri tisztséget visel. A hagyomány meg egyenesen e gyülekezet püspökének teszi meg, és arról tudósít, hogy Néro uralkodása alatt mártírhálalt szenvedett.

Appia mindenestre Filemon felesége. Pál hozzá is fordul, mivel családi ügyről van szó.

Arkhippus valószínűleg a fiuk, vagy egy rokon, vagy a ház barátja. A Kolossé 4,17 szerint a kolosséi gyülekezet pásztora lehetett. Lehetséges, hogy Epafrást helyettesítette a távolléte alatt.

A házában lévő gyülekezetben mindenestre a kolosséi keresztyéneket kell gondolni, akik Filemon házában gyűltek össze. Lehet azonban rajta csupán Filemon házi gyülekezetét is érteni. Az ilyen házi gyülekezetek általában az egész háztartásból, hozzátartozókból és rabszolgákból állottak, akik keresztyénekké lettek.

ÍRÁSBA FOGLALÁS

A 10-23 versek szerint e levél a fogságban keletkezett. Tartalma azt mutatja, hogy valószínűleg a római fogságról van szó. Pál nagy szabadságnak örvend, különben nem fogadhatna egy szökött rabszolgát. Ezenkívül "bilin-

csek"-ről beszél (10), talán célzás arra, hogy egy római katonához volt láncolva. Mivel Lukács és Aristárkhos üdvözleteit is átadja, akik őt elkísérték Rómába (Csel 27,2), a fogság első idejéről lehet szó, mert amikor később a filippieknek ír, egyik bajtársa sincs már mellette. Ebből kitűnik, hogy *ezt a levelet 60 végén vagy 61 elején Rómában írta.* (A részleteket lásd az Efézus és Kolossé bevezetésében.)

HITELESSÉG

Az ókorban semmi kétség nem volt a levél hitelességét illetően. Az a tény, hogy az egyházatyák nem idézik, abból az egyszerű okból magyarázható, hogy teljesen személyes jellegű, tanító vagy dogmatikus tartalom nélkül.

Kánonjában Marcion a Kolosséi és Efézusi levelek után említi, *Tertullianus* a Fillipi levél után; a *Muratori-töredék* a három pásztori levéllel kapcsolatban nevezi meg. E fontos bizonyítékokhoz járul még a régi *szír és latin változat* tanúsága. Ezekon kívül megemlíti *Irenaeus, Alexandriai Kelemen, Origenes és Eusebius.*

Baur ebben az írásban egy keresztyén regény csíráját látja. E különleges felfogást a legtöbb magyarázó természetesen elveti. Ez mutatja, hova juthat az ember, amikor az ÚSZ könyveit kétségbe vonja. - Milyen másként hangzik a tudós Soden bizonyágtétele, amikor ezt mondja: "Ez a levél vonzó bizonyítéka az apostol gyöngédségének és szeretetének, valamint azon érzések és nyelv fenséges voltának, amelyekkel Pál az élet konkrét dolgait kezelni tudta".

A LEVÉL ÉRTELME ÉS CÉLJA

A cél világosan kiderül a levél tartalmából. *Pál egy Onésimus nevű szökött rabszolga ügyéért száll síkra.* Onésimus, miután valószínűleg elsikkasztotta Filemon pénzét, megszökött. Menekülése során Pállal találkozott össze. Talán magát Onésimust is bebörtönözték és ugyanabba a fogdába dugták, mint Pált. Esetleg magától felkereste Pált, akit ura házából ismert. Szökésekor még semmi esetre sem volt keresztyén, mert Pál a 10. versben szellemi fiának nevezi. Filemon Onésimust, akinek a neve "hasznos"-t jelent, eddig csak mint "haszontalan"-t ismerte. Most már azonban Onésimus kész arra, hogy gazdája előtt megalázkodjék és munkáját újra felvegye. Filemon bizonyára ki fogja találni Pál gondolatát, és megérti, hogy Pál szívesen látna újra viszont magánál egy felszabadított Onésimust (13-14). Onésimusnak magának kell a levelet Kolosséba vinnie, amelynek voltaképpen célja kétségkívül az, hogy a töredelmes hazatérőnek jó fogadtatást biztosítson a gazdájánál.

TARTALOM ÉS FELOSZTÁS

Bevezetés: Címzés és üdvözlés 1-7. v.

Tárgy: Pál kérése és annak indító okai 8-21. v.

Befejezés: Közlemények és üdvözlések 22-25. v.

Kulcsszó: **Testvériség**

Kulcsvers: "Nem úgy immár, mint szolgát..., hanem szeretett testvért" (16).

KÜLÖNFÉLE

A levél gyakorlati értéke

Pál, a keresztyén Gyülekezet apostola, misszionáriusa és nagy dogmatikusa, *melegen érdeklődik a legkisebb tag boldogulása iránt.* Nemcsak a lelkek megmentésével törődik, hanem emberi és társadalmi kérdésekkel is.

A rabszolgaság nagy kérdését érinti itt. Amikor Onésimust visszaküldi gazdájához, a fennálló intézményt jogilag érvényesnek tekinti, anélkül, hogy állást foglalna mellette. Mégis, az a mód, ahogyan ír, a valóságban nem enged más választást Filemonnak, mint hogy rabszolgáját szabadsággal ajándékozza meg. A testvériség, a szeretet és a keresztyén egyenlőség érzései, amelyek áthatják e sorokat, hosszú távon összeegyeztethetetlenek a rabszolgaság fenntartásával.

E levél hatalmas *bátorítás* arra, hogy *a legmélyebre zuhant és legszerencsétlenebb emberek miatt se essünk soha kétségbe.* Az evangélium az a megújító hatalom, amely a szegény rabszolgát, aki meglopja a gazdáját, becsületes emberré változtatja.

"Azt mondják, hogy három nemzedékre van szükség ahhoz, hogy gentleman képződjék; Krisztus Szelleme azonban egy rabszolgából rövid idő alatt szeretett testvért tud formálni, mégpedig olyant, akik méltó is arra, hogy az legyen, ha állandó összeköttetésben marad új, királyi Mesterével" (Roche-dieu).

A ZSIDÓKHOZ ÍRT LEVÉL

A Biblia azt tanítja, hogy Jézus Krisztus hármasságban visel: egy személyben király, próféta és pap. Főpapi tisztét elsősorban a Zsidó-levélből ismerjük meg; ez tartalmazza a Krisztus főpapságáról szóló legátfogóbb ÚSZ-i bizonyágtételt. A levél ennek következtében rendkívül nagy fontosságú *Jézus Krisztus váltságművének* teljes megértéséhez. Gyakran nevezik az "ötödik evangéliumnak" is, mivel a többi négy Krisztus földi művéről, ez viszont mennyei művéről beszél.

SZERZŐ

Az apostoli századnak nincs olyan kiváló személyisége, akinek már ne tulajdonították volna e levelet. Pált, Lukácsot, Barnabást, Apollózt, Silást, Pétert, Priskát, Akvilát és másokat neveztek meg.

A szerző személyéről magából a levélből a következő határozott adatokat vehetjük ki:

A szerző *hellénista zsidó*, azaz olyasvalaki, aki az ÓSZ-et görögül (Septuaginta) alaposan ismeri.

Keresztyén a szó teljes értelmében, mert tökéletesen szabad a hagyományok szolgaságától, valamint a mózesi törvények igájától.

Az *"Írás tanítója"*, és jártas a zsidó történelemben. Az apostoli korban élt. *Timóteus közeli barátja*, hiszen az a szándéka, hogy vele látogassa meg azokat a gyülekezeteket, amelyeknek ír (13,23).

Amikor a levelet írja, *Itáliában lakik* (13,24).

Ezek az adatok inkább Pál szerzőségét látszanak megerősíteni.

Az őskeresztyén hagyomány néhány értékes adalékot nyújt a szerzőség kérdéséhez:

Pantaenus (az alexandriai iskola első neves katekétája (hitoktatója); megterése előtt stoikus; 180 körül jutott hitre, misszionárius Indiában és Arábiában) a levelet Pál írásának tekintette, aki azért hagyta volna el a nevét, mert pogányapostol létére a zsidókhoz fordul.

Alexandriai Kelemen úgy vélekedett, hogy Pál a levelet héberül írta, azután Római Kelemen vagy Lukács lefordította görögre. *Origenes* ezt a felfogást olyképp módosította, hogy kiemelte: ezt a levelet túl folyékony görögséggel írták ahhoz, hogy fordítás lehessen. Az volt az elgondolása, hogy Pálnak volt egy munkatársa, és ez adta meg az ő gondolatait és kezdeményezéseit külső alakját.

Tertullianus Barnabástól származónak mondja a levelet.

A 4. század végén, amikor a nyugati és keleti egyház közeledett egymáshoz, általánosan elfogadták Pál apostol munkájaként a Zsidó levelet, és a következőképp jelölték:

"Pál apostol leveleinek száma 14."

Ettől kezdve a levél páli eredetében való kétely csak elszigetelten jelentkezik. Újraéled a 16. században, amikor is *Luther* inkább Apollónak tulajdonítja, és a reformáció más férfiai sem fogadják el Pált szerzőként. De ezek az aggályok nemsokára újra eltűntek. J.D. Michaelis óta (1788) egyre inkább az a felfogás érvényesült, hogy Pál semmi esetre sem lehet a levél szerzője. Ezt a nézetet korunk sok írásmagyarázója osztja. Mi *Origenes* egyházatyával ezt mondjuk:

"Hogy ki volt a levél szerzője, azt voltaképpen egyedül Isten tudja!"

KIKNEK SZÓL A LEVÉL?

Ahogy a szerző nem nevezi meg magát, éppen úgy - a közvetlen megszólítás hiánya miatt - nem szerepel az olvasó bárminő megjelölése sem. Azt sem tudjuk, hogy ki helyezte a levél fölé "A zsidókhoz" ("A héberekhez") feliratot; talán akkor történt, amikor a levelet hozzácátolták a páli levelek gyűjteményéhez. A felirat megfelel annak a benyomásnak, amelyet olvasása során szerezhetünk: hogy ti. *zsidó származású keresztyénekhez szól* (1,1); mert az olvasóknál nagy tájékozottságot tételez fel Izrael népe történelmével, a törvénnyel és a zsidó istentisztelettel kapcsolatban, együtt ez utóbbinak formai lényegével (1,1.5.7-8.10; 2,6.12 stb.).

Az evangéliumot egy apostol, vagy Jézus más szemtanúja vitte el hozzájuk (2,1-3). Tanúi voltak azoknak a jeleknek és csodáknak, amelyeket a Szent Szellem munkált (2,4). Már régebbi idők óta hívők voltak, hiszen az apostol szemükre veti, hogy már régóta mások "mestereinek", "tanítóinak" kellene lenniök (5,12); felszólítja őket, hogy emlékezzenek vissza a régebbi napokra (10,32), és emlékezteti őket a már meghalt tanítókra (13,7). "Sok szenvedésteli küzdelmet állottak ki" (10,32-34), de mégis anélkül, hogy mártírosmásra került volna sor (12,4).

A különböző magyarázók szerint a szerző általában a *zsidókeresztyénekhez fordul*, mások elgondolása szerint *csak a Palesztinában élőkhez*. Egy harmadik csoport úgy vélekedik, hogy a *jeruzsálemi vagy éppen a római gyülekezet zsidóinak ír*. Ebben az esetben az üdvözlésnek (13,24) a Palesztinában lakó, de Itáliából (különösen Rómából) származó hívőktől kellene származnia.

Mivel a levelet görögül írták, egyes magyarázók még azt is föltételezik, hogy a palesztinai keresztyének közül csak a hellénista köröknek szólt.

A levél címzettjei mindenesetre abban a veszélyben forogtak, hogy visszatérnek a zsidóságra. Ennek az istentiszteletei és hatásos szertartásai (9,6-8; 10,11; 13,10) különös ellentétben állottak a tisztán szellemiekre irányuló összefüggéseik egyszerűségével, amelyeket gyakran szegény emberek házában tartottak. Ennek alapján mindenesetre világosan felismerhető, hogy *a címzettek nem lehetnek mások, mint zsidókeresztyének*, mégpedig - amit aligha lehet kétségbe vonni - Jeruzsálem és esetleg egész Palesztina zsidókeresztyénei. Éppen őket fenyegeti az a veszély, hogy visszaesnek a zsidóságra.

ÍRÁSBA FOGLALÁS

Mivel Római Kelemen nagyon gyakran hivatkozik írásaiban a Zsidó-levéltre, azért ennek a 90. év előtt kellett keletkeznie.

A levél *semmilyen célzást sem tartalmaz Jeruzsálem pusztulására*. Sőt, a szerző úgy beszél a jeruzsálemi szentélyről, mint amely "példázat a mostani időre" (9,9). Ebből arra lehet következtetni, hogy a levelet a 70. év előtt írták.

A 13,23-ban a szerző *Timóteusról* ír, ő pedig a hagyomány szerint 81-ben halt meg, Domitianus császár alatt, mártírhalállal.

Az elmondottakból kitűnik, hogy a Zsidó-levelet valószínűleg a 70. év előtt, azaz 63 és 70 között írták. Lehetséges, hogy a szerző Rómából írta (13,24).

HITELESSÉG

Úgy látszik, hogy a levél már az 1. század vége előtt ismert lehetett Rómában. *Római Kelemen* a saját, korintusiakhoz írt levelében (90-95) több helyet idéz belőle. Hosszabb szünet után, amely alatt sem a többi apostoli atyánál, sem az apologetáknál biztos nyomok nem fedezhetők fel, a 2. század végén új tanút találunk Pantaenusban, a "baldog presbiter"-ben (lásd a "Szerző"-ről szóló fejezetet). *Alexandriai Keleментől* elkezdve, aki idézi a Zsidó-levelet, ismételten hivatkoznak rá, és különösképpen a szerzőség kérdését tárgyalják.

A levél hitelességében sem az ókor, sem az újkor nem kételkedett; csupán a szerző személyét illetőleg tértek el állandóan a nézetek.

A LEVÉL ÉRTELME ÉS CÉLJA

A levélnek kettős célja van:

1. *Tanítói cél*. A logika útján kívánja bebizonyítani Jézus Krisztusnak és művének az ŐSZ felett álló megtámadhatatlan fenségét. A címzetteknek úgy látszik nagy fáradságukba került annak megértése, hogy a mózesi törvény korszaka visszavonhatatlanul lejárt, és hogy Jézus Krisztus nem csupán reformátor volt, aki atyáik vallását megújította és kiegészítette, hanem új, végérvényes, megdönthetetlen korszakának Szerzője.

2. *Gyakorlati cél*. A zsidókeresztyéneket, akik még mindig "gyermekes hitben" érettségre akarja vezetni, és meg akarja óvni őket azoktól a veszélyektől, amelyek fenyegetik őket; visszaesés, lanyhatagság, hitetlenség. Jézus Krisztus személyéről való hiányos ismeretüket kell kiegészíteni, miközben Őt, mint az ŐSZ-i előképek és próféciák csodálatos és tökéletes beteljesedését tünteti fel; mert csak Krisztus élőbb és mélyebb ismerete tudja kipótolni a szellemi életükben mutatkozó hiányosságokat.

TARTALOM ÉS FELOSZTÁS

Ezek az ada
Az őskeresz
kérdéséhez:

Pantaenus (r
ése előtt stoi
ban) a levelet
pogányaposto
Alexandriai
Római Kelem
olyképp mód
írták ahhoz, h
egy munkatár
alakját.

Tertullianus
A 4. száza
hoz, általáno
vetkezőképp
"Pál apost
Ettől kezd
zik. Újraélec
nítja, és a re
aggályok ne
a felfogás é
a nézetet ko
mondjuk:

"Hogy ki

KIKNEK

Ahogy
szóltatás hiá
sem tudjuk
iratot; talán
teményéhez
szerezhetü
olvasóknál
vényel és
lényegével

Az evan
(2,1-3). Te
Szellem m
szemükre
lenniök (5
(10,32), és
teli küzdé
került vol

A külön
fordul, m
madik csc
zet zsidói
kó, de Itá

I. Tanítói rész

- a) *Krisztus személyének fenségéről, 1,1-7,28*
Nagyobb, mint a próféták 1
Nagyobb, mint az angyalok 1
Első figyelmeztetés: Mi módon menekedünk meg
Kisebbségi tétel az angyaloknál 2
a tény 5
a szükségesség 10-1
az áldás 14-1
Nagyobb, mint Mózes 3
Második figyelmeztetés: Ma, ha az Ő szavát halljátok
Nagyobb, mint Áron 4,14
Harmadik figyelmeztetés: Ne legyetek restek!
Nagyobb, mint Melkisédek 5,11-1
b) *Az ő főpapi tisztének fensége, 8,1-10,18*
A mennyei szolgálat 8
Az új Közbenjáró (új szövetség) 8,6
A tökéletes papi szolgálat 9,9
Az egykori áldozati halál 9,11-16

II. Gyakorlati rész

- Buzdítás a hitben való állhatatosságra, 10,19-13,25*
Járuljunk hozzá igaz szívvel, hitnek teljességével! 10,19
Rettenetes az élő Istennek kezébe esni! 10,26
Az igaz pedig hitből él! (a hit tanúinak fellege) 10,32-11
Nézzünk a hit fejedelmére és bevezetőjére, Jézusra! 12,1
Kövessétek mindenki irányában a békességet és a szentséget! 12,12
A testvéri szeretet maradjon meg! 13,1
Áldáskívánás és üdvözlések 13,20
Kulcsszó: Tökéletesség (A jobb)

Kulcsvers: "Most azonban (a mi Főpapunk) annyival kiválóbb szolgálatot nyert, amennyivel jobb szövetségnek a közbenjárója, amely jobb ígéretek alapján köttetett" (8,6).

KÜLÖNFÉLE

Öt veszély

1. Az üdvösséggel való nemtörődés veszélye 2,1
2. A megkeményedés veszélye 3,7,8
3. A visszaesés veszélye 5,11; 6,1
4. A tudatos bűnözés veszélye 10,19
5. A megszentelődés elhanyagolásának veszélye 12,14

A hét jobb dolog

1. Jobb szövetség 7,1
2. Jobb szolgálat 8,6
3. Jobb örökség 10,1
4. Jobb reménység 7,1
5. Jobb áldozat 9,11-16

Jobb haza	11,16
Jobb feltámadás	11,35
örök dolog	7,21
Örök Főpap	5,9
Örök üdvösség	6,2
Örök ítélet	9,14
Örök Szellem	9,15
Örök örökség	9,12
Örök váltság	13,20
Örök szövetség	13,20
<i>Krisztus az első fejezet szerint:</i>	
Minden dolgok örököse	2. v.
A világ teremtője	2. v.
A dicsőség visszatükröződése	3. v.
Isten valóságának képmása	3. v.
A mindenség fenntartója	3. v.
Aki bűneinkből megtisztít	3. v.
Trónján ülő Király	9. v.
Isten Felkentje	5. v.
Az Atya nemzettje	10-12. v.
O. Az örökkévalóság Ura	10-12. v.

JAKAB LEVELE

Egy hét ÚSZ-i iratból álló csoportot - Jakab levele, Péter két levele, János két levele, Júdás levele - "katolikus leveleknek" neveznek (ez csupán egy jelent: "általános", "egyetemes"). Ez azt fejezi ki, hogy ezek a levelek nem egy meghatározott gyülekezetnek szólnak, hanem Jézus Krisztus egész gyülekezetéhez intézi őket az írójuk.

Jakab levelének olvasása során eleve azt érezzük, hogy erős keresztyén mélyiséggel állunk szemben. A gondolatok súlyosak, eredetiek, és rövid, de mégis értelemben és életbölcseletben gazdag mondatokban jutnak kifejezésre. A szerzőnek nyilván nem gondolati rendszerek felállítása a szándéka, hanem az isteni akarat őszinte szem előtt tartása. Minden önámítást, a természeti szív minden fonákságát kíméletlenül leleplezi, a hívők minden következtetését magatartását szigorúan korholja. F. Barth prof. ezt jegyzi meg vele kapcsolatban:

"Jakab levele számára mindig veszélyt jelentett, hogy a páli levelek közelében állott, s azok mértékével mérték meg. Megszámolták, hogy Jézus nevét Jakab kétszer említi, és felpanaszolja száraz, életbölcseleti erkölcsstanát. Vagyban úgy van, hogy irányzata inkább gyakorlati-értelmi, mintsem lendületes, aki a hit jeleit az elragadtatott jelenségekben keresi, Jakabban csalódnia kell. Ő azonban elhelyett valami jobbat nyújt: a mély, nyugodt meggyőződést Jézus igazi életre vonatkozó szavainak alkalmazhatóságáról, és azoknak a gyakorlati élet által való megerősítéséről. A mélyebb értelmű emberek között időnként szem elől téveszthetjük; azonban mindig szívesen tértünk vissza hozzá."

TARTALOM ÉS FELOSZTÁS

I. Tanítói rész

a) Krisztus személyének fenségéről, 1,1-7,28

Nagyobb, mint a próféták	1,1-3
Nagyobb, mint az angyalok	1,4-14
<i>Első figyelmeztetés: Mi módon menekedünk meg</i>	2,1-4
Kisebbségi tétel az angyaloknál	2,5-18
a tény	5-9. v.
a szükségesség	10-13. v.
az áldás	14-18. v.
Nagyobb, mint Mózes	3,1-6
<i>Második figyelmeztetés: Ma, ha az Ő szavát halljátok</i>	3,7-4,13
Nagyobb, mint Áron	4,14-5,10
<i>Harmadik figyelmeztetés: Ne legyetek restek!</i>	5,11-6,20
Nagyobb, mint Melkisédek	7. f.

b) Az ő főpapi tisztének fensége, 8,1-10,18

A mennyei szolgálat	8,1-5
Az új Közbenjáró (új szövetség)	8,6-13
A tökéletes papi szolgálat	9,1-10
Az egykori áldozati halál	9,11-10,18

II. Gyakorlati rész

Buzdítás a hitben való állhatatosságra, 10,19-13,25

Járuljunk hozzá igaz szívvel, hitnek teljességével!	10,19-25
Rettenetes az élő Istennek kezébe esni!	10,26-31
Az igaz pedig hitből él! (a hit tanúinak fellege)	10,32-11,40
Nézzünk a hit fejedelmére és bevégzőjére, Jézusra!	12,1-11
Kövessétek mindenki irányában a békességet és a szentséget!	12,12-29
A testvéri szeretet maradjon meg!	13,1-19
Áldáskívánás és üdvözlések	13,20-25

Kulcsszó: Tökéletesség (A jobb)

Kulcsvers: "Most azonban (a mi Főpapunk) annyival kiválóbb szolgálatot nyert, amennyivel jobb szövetségnek a közbenjárója, amely jobb ígéretek alapján köttetett" (8,6).

KÜLÖNFÉLE

Öt veszély

1. Az üdvösséggel való nemtörődés veszélye	2,1-4
2. A megkeményedés veszélye	3,7.8.15
3. A visszaesés veszélye	5,11; 6,1-2
4. A tudatos bűnözés veszélye	10,19-39
5. A megszentelődés elhanyagolásának veszélye	12,14-29

A hét jobb dolog

1. Jobb szövetség	7,22
2. Jobb szolgálat	8,6
3. Jobb örökség	10,34
4. Jobb reménység	7,19
5. Jobb áldozat	9,23

6. Jobb haza	11,16
7. Jobb feltámadás	11,35
<i>A hét örök dolog</i>	
1. Örök Főpap	7,21
2. Örök üdvösség	5,9
3. Örök ítélet	6,2
4. Örök Szellem	9,14
5. Örök örökség	9,15
6. Örök váltság	9,12
7. Örök szövetség	13,20

Krisztus az első fejezet szerint:

1. Minden dolgok örököse	2. v.
2. A világ teremtője	2. v.
3. A dicsőség visszatükröződése	3. v.
4. Isten valóságának képmása	3. v.
5. A mindenség fenntartója	3. v.
6. Aki bűneinkből megtisztít	3. v.
7. Trónján ülő Király	3. v.
8. Isten Felkentje	9. v.
9. Az Atya nemzettje	5. v.
10. Az örökkévalóság Ura	10-12. v.

JAKAB LEVELE

Egy hét ÚSZ-i iratból álló csoportot - Jakab levele, Péter két levele, János három levele, Júdás levele - "katolikus leveleknek" neveznek (ez csupán annyit jelent: "általános", "egyetemes"). Ez azt fejezi ki, hogy ezek a levelek nem egy meghatározott gyülekezetnek szólnak, hanem Jézus Krisztus egész Gyülekezetéhez intézi őket az frójuk.

Jakab levelének olvasása során eleve azt érezzük, hogy erős keresztyén személyiséggel állunk szemben. A gondolatok súlyosak, eredetiek, és rövid, mégis értelemben és életbölcességben gazdag mondatokban jutnak kifejezésre. A szerzőnek nyilván nem gondolati rendszerek felállítása a szándéka, hanem az *isten akarata őszinte szem előtt tartása*. Minden önámítást, a természetli szív minden fonákosságát kíméletlenül leleplezi, a hívők minden következtelen magatartását szigorúan korholja. F. Barth prof. ezt jegyzi meg vele kapcsolatban:

"Jakab levele számára mindig veszélyt jelentett, hogy a páli levelek közelében állott, s azok mértékével mérték meg. Megszámolták, hogy Jézus nevét csak kétszer említi, és felpanaszolják száraz, életbölcseleti erkölcsstanát. Valóban úgy van, hogy irányzata inkább gyakorlati-értelmi, mintsem lendületes, és aki a hit jeleit az elragadtatott jelenségekben keresi, Jakabban csalódní fog. Ő azonban ehelyett valami jobbat nyújt: a mély, nyugodt meggyőződést Jézus igazi életre vonatkozó szavainak alkalmazhatóságáról, és azoknak ugyancsak a gyakorlati élet által való megerősítéséről. A mélyebb értelmű iratok között időnként szem elől téveszthetjük; azonban mindig szívesen térünk vissza hozzá."

SZERZŐ

A szerző, minden valószínűség szerint, a zsidókeresztyén gyülekezetben nagy tekintélyben állott. Írásának első soraiban ő maga úgy mutatkozik be, mint "Jakab, Istennek és az Úr Jézus Krisztusnak szolgálója" (1,1).

Az evangéliumok három Jakab nevű férfiről szólnak:

Jakab, a Zebedeus fia és Salome fia, apostol, János testvére - akiket a mennydörgés fiainak is neveznek (Mk 1,19; 3,17; 10,35-40; Lk 9,52-56). Ő volt az első apostol, aki mártírhalált szenvedett, mégpedig I. Heródesz Agrippa előtt (Csel 12,2), és mint "az idősebb Jakab" került be a történelembe.

Jakab, az Alfeus fia, apostol (Mt 10,3; Mk 3,18; Lk 6,15), "az ifjabb" melléknévvel. E két eddig megnevezett közül egyik sem lehetett levelünk szerzője, mert az idősebb Jakab már 44-ben meghalt, az ifjabb Jakabról pedig minden nyom hiányzik az egyháztörténelemben.

Jakab, Jézus testvére (Gal 1,19). A Márk 6,3 és Máté 13,55 szerint ő volt a legidősebb Jézus fiútestvérei közül. Az 1Korintus 15,7 szerint a Feltámadott megjelent neki. Róla ott külön történik említés, az egész apostoli kört megelőzve; eszerint Ő maga nem volt apostol. A hagyomány szerint e megjelenés után jutott hitre. Csatlakozott a tanítványokhoz, és lassanként a *jeruzsálemi gyülekezet tekintélyes fejévé lett* (Csel 12,17). Pál említi, hogy megtérése után három évvel meglátogatta őt (Gal 1,19). Az 1Korintus 9,5 szerint Jakab nős volt.

A *jeruzsálemi zsinaton* Jakabnak fontos szerep jutott: ő vezette a gyűlést. Ő volt az is, aki az akkor elfogadott megoldást javasolta (Csel 15,13-21).

Pál a *gyülekezet egyik oszlopának* nevezi Jakabot (Gal 2,9). Utolsó jeruzsálemi látogatásakor átadja neki és a véneknek a pogánykeresztyén gyülekezetben rendezett gyűjtés eredményét (Csel 21,18).

Jakab képviseli az ősgyülekezetben a zsidókeresztyén irányzatot, amely hű akart maradni a törvényhez (Gal 2,12).

A *hagyomány* nagyon kegyes és szigorúan önmegtartóztató férfiúnak ismeri. Tartózkodott minden szeszes italtól, és kizárólag zöldségekkel táplálkozott. "Az igaz" és a "nép vára" melléknevet adták neki, és azt beszélték róla, hogy órák hosszat térdepelt a templomban, hogy népe bűneiért imádkozzék.

A történetíró Josephus szerint Anániás főpap - Festus helytartó halála (61-62) és az utóda, Albinus megérkezése közötti időben - Jakabot a nagytanács elé idézte, ahol is a "Krisztus melléknevű Jézus testvéré"-nek nevezte. *Megkövettette 62-ben*, miután a törvény áthágásával vádolta.

Ezekből a bibliai és ősgyülekezeti feljegyzésekből felismerhetjük, hogy Jakab, Jézus testvére, ennek az írásnak a szerzője.

KIKNEK SZÓL A LEVÉL?

A megszólítás így hangzik: "Az elszórtan levő 12 nemzetségnek." E megszólítást különbözőképpen magyarázzák. E szerint ez jelentheti:

a zsidókat a maguk összességében, vagy

a zsidókeresztyéneket, vagy

a keresztyéneket a maguk összességében, mint az igazi Izráelt.

Az egész tartalomról azonban világosan kiderül, hogy a levelet egy zsidó írja a *diaszpórában élő zsidókeresztyéneknek*. A levél jellegzetes zsidó stílusa és szelleme megerősíti ezt, valamint az a tény is, hogy semmiféle pogány bűnről nincs szó benne. Ilyen durva bűnök nem fordulnak elő ezeknél a ke-

resztyéneknél; helyettük azonban mindenféle gonosz, elpalástolt bűnök megtalálhatók: türelmetlenség, gőg, pénzéhség stb.

Jakabot sokszor tekintik a zsidók apostolának; ezért természetes, hogy mint ilyen, levelet írt a zsidóknak.

ÍRÁSBA FOGLALÁS

A levél *Jeruzsálemben* keletkezett, mégpedig *nem később*, mint 62-ben, Jakab halála évében. Pontos dátumáról eltérőek a vélemények. A "cselekedeten" nyugvó hangsúlyt a páli levelek hamis felfogása elleni visszahatásnak látják. Eszerint Jakab levele 55 és 60 között keletkezett volna. Ezzel ellentétben a legkiválóbb írásmagyarázók egyre inkább a felé a nézet felé hajlanak, hogy a levelet már 44 és 49 között, ha még nem korábban, írta Jakab. E mellett szólnak a következő belső bizonyítékok:

Az itt leírt keresztyénség zsidó jellege. Maga a szerző is alig nőtt ki a zsidóságból; még egészen áthatja. A Pál apostoltól megismert ŰSZ-i teológiának csak a nyomait találjuk itt.

A vitás kérdések hiánya, amelyek pedig a jeruzsálemi zsinat idején (49) és azután napirenden voltak. A gyülekezetben a pogánykeresztyéneknek mindenestre még nincs elismert helyzetük, úgyhogy a zsidókeresztyénség sem ismeri még azt az ellenséges magatartást, amelyet később tanúsítani fog.

A tévtanok, mint később a kolossébelieknél, még nem lopakodtak be; nincsenek téves nézetek a feltámadásról, mint Korintusban; sem csüggedés Krisztus visszajövetelének késése miatt. Ezért intésekre és vigasztaló szavakra, mint amilyeneket a tesszalónikaiakhoz és néhány évvel később a zsidókhöz intéztek, nincs ok.

Ezek, és még más tények arra engednek következtetni, hogy *Jakab levele a jeruzsálemi zsinat előtt, azaz 44 és 49 között kelt*. Így az ŰSZ legkorábbi írásának tekinthetjük.

HITELESSÉG

Jakab levele az ókorban nem örvend annyi egybehangzó bizonyosságtételnek, mint az ŰSZ más könyvei. Nyomai megtalálhatók ugyan *Római Kelemennél* és *Hermás Pásztorában*. A Muratori-töredék hallgat róla. *Alexandriai Kelemennél* nem találjuk a felsorolásban. *Irenaeusnál* és *Tertullianusnál* is - akik az összes többi könyveket idézik - hiányzik.

Origenes az első, aki említi Jakab levelét. 312-ben a cézárei *Eusebius* beszél róla. Azt mondja, hogy a régiek keveset idézik, és mégis általánosan elismerték. A *Pesittában* (4. század) szerepel.

A 4. század során a *laodiceai* (364) és a *karthágói* (397) zsinat a levelet végérvényesen kanonikusnak és egyszersmind *Jakab, az Úr testvére, művének* ismerte el.

A reformáció korában Jakab levelét ismét megkérdőjelezték, különösen a tanítás szempontjából. *Luther* összehasonlítja az ŰSZ többi levelével, és a következőképpen ítéli meg: "Jakabnak igazán szalmalevele ez, mert hiszen semmi evangéliumi jelleg nincs benne". *Luther* akkoriban bizonyára a katolikus egyház cselekedeteire építette üdvösségtana ellen vívott hatalmas hitbéli harcában elharmarkodott ítéletre ragadtatta magát, és képtelen volt arra, hogy Jakab levelét összhangba hozza a hitből való megigazulás tanával. *Luther* ké-

sőbb visszavonta a "szalmalevél" kifejezést. Kálvin a maga éles ítélőképességével elismerte a levelet.

Újabb időben a levél *nyelve* adott okot kételyekre. A Zsidó-levél mellett ugyanis ez mutatja fel a legtisztább görögöt. A stílus gondos; nagyon sok kifejezés fordul elő benne, amely egyébként sehol sem található az ÚSZ-ben.

Erre F. Barth prof. ezzel az egyszerű érveléssel válaszol:

"Itt sem engedhetjük meg magunknak annak megállapítását, hogy egy palesztinai - legyen az Jakab, vagy másvalaki - mennyire sajtáíthatja el a görög nyelvet; egy zsidó könnyen megtanulja azt, amit életcélja érdekében szükségesnek ismer fel, anélkül, hogy a maga sajátosságát bárhol is elveszítené."

Nem tudjuk pontosan, hogy milyen okból idézték az első két században leveleket oly ritkán; az a fontos, hogy Isten szükséges üzenetét hozza a Gyülekezet számára.

A LEVÉL ÉRTELME ÉS CÉLJA

Úgy látszik, hogy ehhez a levélhez nem valami különös körülmény, nem egyszeri esemény adott indítékot. Nyilván arra a feladatra vállalkozik, hogy *küzdjön a keresztyének mindennapi életében az őszinteség és következetesség hiánya ellen*. Az író átlát a látszattal megelégedő emberi szív fondorlatain. Hiszen Igét hallgatunk cselekvés nélkül, hitünk van megfelelő tettek nélkül, Istent szolgáljuk anélkül, hogy feladnánk a világ szeretését - mindez ellentétben áll Krisztus Szellemével. Ezért a szerző mindent megbélyegez, ami a keresztyének életében nem helytálló és a hitüknek ellentmond, és rendületlenül az *igazi, tetterős keresztyénségre hívja fel őket*.

Jakab a gondolatait nem művészi, következetesen egymásba kapcsolódó mondatokban fejezi ki; zsidó módra találó mondásokat vesz elő, melyeknek értelme tömör, hatása közvetlen, s amelyek összefüggése nem kézenfekvő ugyan, mindazáltal minden gondolkodó olvasó számára félreérthetetlen.

TARTALOM ÉS FELOSZTÁS

Jakab levelében nagyon nehéz határozott tervszerűséget felfedezni. Jakab a szív teljességéből szól. Írása ezért inkább intés, mintsem jól fölépített tanító levél. A levelet a következőképpen oszthatjuk fel:

Bevezetés: Címzés és üdvözlés, 1,1

1. *A hit igaznak bizonyul a kísértések között, 1,2-18*

Amikor türelemre van szükség 1,2-4

Amikor hiányzik az isteni bölcsesség 1,5-8

Szegénységben és gazdagságban 1,9-12

Mindenféle kísértésben 1,13-18

2. *A hit igaznak bizonyul a cselekedetekben, 1,19-2,26*

Az Igének ne csak hallgatói, hanem megtartói legyünk! 1,19-27

Nem a külsőre nézni, hanem Isten parancsát teljesíteni 2,1-13

Nem halott, hanem élő hit! 2,14-26

3. *A hit igaznak bizonyul a beszédben, 3. fej.*

Óvás a nyelv bűneitől 3,1-12

Intés az igazi bölcsességre, óvás a hamistól 3,13-18

4. *A hit igaznak bizonyul a mindennapi életben, 4,1-5,11*

Óvás viszálykodásokról 4,1-3

Óvás világias érzülettől 4,4-10

Óvás az ítélkezés szellemétől és rágalmazástól 4,11-12

Óvás vakmerő magabiztonságtól 4,13-17

Óvás a gazdagság csalárdságától 5,1-6

Buzdítás kitartásra Krisztus visszajöveteléig 5,7-11

Befejezés: Záróintelmek, 5,12-20

Kulcsszó: Cselekedetek

Kulcsvers: "A hit cselekedetek nélkül halott (2,26).

KÜLÖNFÉLE

Különös ismertetőjelek

Jakab levele mind tartalmát, mind alakját tekintve az összes ÚSZ-i levelek között egyedülálló helyet foglal el. Leginkább a Példabeszédek és a Prédikátor könyvére emlékeztet: úgy látszik, hogy Jakab nagyon jártas volt ezekben. Gyakran céloz rájuk, valamint az ÓSZ sok más könyvére. Ezenkívül oly mértékben tükrözi a hegyi beszédet, mint az ÚSZ-nek egyetlen más írója sem, úgyhogy levelét gyakran "második hegyi beszéd"-nek nevezik (vö. az 1,2-t Mt 5,12-vel; az 1,4-et Mt 5,48-cal; az 1,5-öt Mt 7,7-tel stb.). Ezzel szemben a levél feltűnően szegény a kifejezetten keresztyén és szellemi alapfogalmakban.

A hegyi beszéd Jakab levelében

	<i>Jakab</i>	<i>Máté</i>
Öröm a kísértésben	1,2	2,10-12
Tökéletesség	1,4	5,48
Az imádság meghallgatása	1,5; 5,15	7,7-11
Alázat	1,9; 4,10	5,3
A harag elítélése	1,20	5,22
Irgalmasság	2,13	6,14-15; 5,7
Cselekvő hit	2,14-17	7,21-23
Békesség	3,17-18	5,9
A világ szeretete	4,4	6,24
Az ítélkezés szellemének elítélése	4,11	7,1-2
A világi gazdagság mulandósága	5,2	6,19
A próféták példája	5,10	5,12
Az esküvés elítélése	5,12	5,33-37

PÉTER ELSŐ LEVELE

Péter első levele gondolatgazdagságával tűnik ki. Igazi vigasztaló és intő levél Jézus Krisztus Gyülekezetéhez. Luther ezt mondja róla:

"Aki ezeket a leveleket megérti, az kétségtelenül eleget tud, nincs szüksége többre, amiket Isten a többi könyvekben is nagyon bőségesen tanít. Ez azonban nem egyéb, mint hogy az apostol itt semmit nem felejtett el abból, amit egy keresztyénnek tudnia kell."

Ez a levél a Gyülekezet jövevény voltáról szól.

SZERZŐ

A levél szerzője maga nevezi meg önmagát: "Péter, Jézus Krisztus apostola" (1,1). Az újonnan születettek közé számlálja magát (1,3), "presbitertárs és a Krisztus szenvedésének tanúja" (5,1). A levelet azonban Péter nem saját kezűleg írta, hanem - amint ő maga mondja - munkatársa: "Silvánus által, aki ... hű testvéretek, röviden írtam" (5,12). Bizonyára ez a magyarázata annak is, hogy az írás feltűnően jó görögsséggel készült, amit a kutatás elvitat az egyszerű galileai halásztól, Simontól.

Péter személyéről és szolgálatáról az evangéliumok és a Cselekedetek meglehetősen teljes képet nyújtanak. Csak az apostol élete végéről nem tudósít minket a Biblia, a János 21,8 jövendölésén kívül, ahol vértanúhalálról van szó. A hagyomány azt tanúsítja, hogy Péter a Néro féle üldözés során 65-ben Rómában vértanúként vesztette életét. Római Kelemen a korintusiakhoz írt levelében (kb. 94-ben) emlékeztet az apostol halálára. Más egyházatyák, mint Antiókhiai Ignác, Papias, Alexandriai Kelemen, továbbadják ezt a tudósítást. Különösképpen azonban egyikük sem említi Pétert, mint római püspököt. Irenaeus szerint Linus volt Róma első püspöke. Csak a 3. században kezdtek az apostol római püspöki tisztére hivatkozni.

A bibliai és gyülekezeti tanúságok semmi kétséget sem hagytak a tekintetben, hogy Péter apostol e levél szerzője.

KIKNEK SZÓL A LEVÉL?

A szerző megnevezi őket a címzésben: "Az elszéledt (= diaszpóra) jövevényeknek, akik ki vannak választva (1,1-2). A görög "diaszpóra" szó arra a gondolatra csábfíthatna bennünket, hogy olyan zsidó származású keresztyénekről van szó, akik az ókor nagyszámú zsidó kolóniáihoz tartoztak. Ed. Schweitzer prof. ezt jegyzi meg ehhez: "Nem érthetünk ezen zsidó diaszpóra gyülekezetet, hanem csak a keresztyén Gyülekezet 'diaszpóra-létét', mivel a Gyülekezetnek e világon nincs állandó hazája" (2,11). Az 1,18; 2,9-10; 4,3 szerint ugyanis az olvasók pogány-, és nem zsidókeresztyének.

A provinciák jegyzéke (1,1) magában foglalja egész Kisázsziát. A levél eszerint körlevélnek készült, amelyet gyülekezetéről gyülekezetre kellett továbbítani.

ÍRÁSBA FOGLALÁS

Az írásba foglalás helye. Hogy a levél megírásának idejét meghatározhassuk, először azt a kérdést kell megoldanunk: *Hol írták?*

Az 5,13 szerint az apostol Babilonból írta. Itt azonban aligha lehet szó a régi Babilonról Mezopotámiában. Úgy látszik, hogy a Babilon név inkább apokaliptikus név Róma helyett (Jel 14,8; 16,19; 17,5; 18,2.10.21), vagy fedőnév. Eusebius szerint már Papias véleménye is ez volt. Még egy további utalás Rómára az, hogy a levél Márkot Péter szellemi fiának nevezi (5,13). A 2Timóteus 4,11 szerint pedig azt kéri Pál, aki a 64. évben Rómából ír Timóteusnak, hogy hozza magával Márkot.

A megírás ideje. A levél az evangéliumnak Kisázsziában való meglehetősen széles elterjedését (1,1) és a gyülekezetek már bizonyos fokú önállóságát tünteti fel (5,1-5). Nagyon valószínű, hogy ez a helyzet Pál missziói útjai után volt, akit e gyülekezetek szellemi atyjának kell tartanunk. A legkésőbbi idő-

határt a Néro féle véres keresztyéniüldözés képezi, ami 64-ben kezdődött. Ezt a rettenetes üldözést nem említi a levél, így a bibliai és gyülekezeti utalások szerint a levélnek 61-62 között Rómában kellett keletkeznie.

HITELESSÉG

A levél hitelességét a legrégebbi időkben az egész akkori világ általánosan elismerte. Csak az újabb kutatás emelt kifogásokat, amikor is más ÚSZ-i levelekkel való hasonlóságán ütközött meg. Különösen a páli hatást hangsúlyozzák erősen, valamint bizonyos kifejezéseket, amelyek a Jakab-levél sajátosságai. Ennélfogva azt gyanítják, hogy ezt a levelet Pál egyik tanítványa írta a Domitianus (81-96) vagy Traianus (98-117) alatti üldözés idején, azzal a céllal, hogy Pál tanítását a zsidók apostolának, Péternek a tekintélyével is megerősítse. F. Barth prof. nagyszerűen veri vissza ezt a bírálatot:

"Először is az ilyen megegyezések nem nyugszanak szükségszerűen tudatos kölcsönzésen; sokkal inkább az ÓSZ-i igékre, vagy az egyébként számunkra fenn nem maradt jézusi szavakra való közös emlékezés lehet az ok, vagy pedig az egy Szellem erős hatásából származnak, Aki ihlette ezeket a férfiakat, és a találó kifejezéseket egymástól a legtermészetesebben átvétette. Mily nagy szerepet játszanak még ma is a keresztyénség valamennyi táborában azok a vezérmotívumok, amelyekben egy korszak gondolkodása és vágyakozása tömör kifejezésre jut."

Sok egyházatyá idézi a levelet. A filippiekhez címzett írásában Polykarpus hivatkozik Péter szavaira, Papias - így szól Eusebius közlése - "használta a Péter- és János-levelek bizonyágtételeit". Irenaeus, Tertullianus; Alexandriai Kelemen - miközben idézik - megerősítik a levél hitelességét. Eusebius az általánosan elismert szent iratok közé sorolja. Egyetlen hézag ezen az egybehangzó bizonyágtételen: a Muratori-kánonból hiányzik ez a levél; viszont megtaláljuk a Pesittában és az összes legrégebb fordításokban.

A LEVÉL ÉRTELME ÉS CÉLJA

Erre a levélre az indítékot az a szorongatott és veszélyes helyzet adta, amely elé Krisztus kisázsziái gyülekezetei a pogány környezet ellenségeskedése miatt néztek (2,12-20; 3,14-17; 4,4-12). E helyzet következtében a keresztyének nagy veszélyben voltak: vagy erőszakkal fellázadnak a pogányok ellen, vagy pedig a bátortalanság prédái lesznek, és a világgal kompromisszumokat kötnek. A levél célja ezért az, hogy az elnyomottakat vigasztalja és felemelje, hitüket erősítse, reménységüket újra felszítsa, és hogy engedelmességre, türelemre buzdítsa őket. Az apostol nagy hatással teszi ezt, miközben rámutat, hogy a keresztyén ember üdvösségre van elhíva (1,3-2,10), hogy életvitelét minden tekintetben az alázatnak kell fémjeleznie (2,11-3,12), és hogy szenvedések révén jut el a tökéletességre (3,13-5,11). Egyébként az egész vonalon Krisztust tárja elének, mint hatalmas Megváltót és a szenvedés diadalmas legyőzőjét. Kevés levélnek van napjainkban ilyen vigasztaló és bátorító hatása.

TARTALOM ÉS FELOSZTÁS

Annak ellenére, hogy a levelet nem szembeötlő terv szerint fogalmazták, mégis felismerhető a következő gondolatmenet:

Bevezetés: Címzés és üdvözlés, 1,1-2

1. *A keresztyén ember reménysége, 1,3-12*
 - Az üdvösségben való reménykedés dicsősége 1,3-5
 - A hívő reménység kipróbálása 1,6-9
 - A próféták bizonyágtétele 1,10-12
2. *A keresztyén ember elhivatása, 1,13-2,10*
 - Járjak szentségben! 1,13-16
 - Ragaszkodjunk a megváltáshoz! 1,17-21
 - Maradjatok meg a testvéri szeretetben! 1,22-25
 - Legyetek élő kövekké! 2,1-10
3. *A keresztyén ember magatartása, 2,11-3,22*
 - A pogányokkal szemben 2,11-12
 - A felsőbbbséggel szemben 2,13-17
 - A gazdákkal szemben 2,18-25
 - A házastársakkal szemben 3,1-7
 - Minden hívővel szemben, Krisztus példája szerint 3,8-22
4. *Jézus Krisztus Gyülekezete, 4,1-5,11*
 - A tagok közössége egymással 4,1-11
 - Közösség a szenvedésben 4,12-19
 - A presbiterekhez szóló intés 5,1-4
 - Az ifjak és a gyülekezet minden tagjának intése 5,5-11

Befejezés: Üdvözlések és áldáskívánások, 5,12-14

Kulcsszó: Szenvadás

Kulcsvers: "Amennyiben részetek van a Krisztus szenvedéseiben, örüljétek, hogy az Ő dicsőségének megjelenésekor vigadozva örvendezhessetek!" (4,13).

KÜLÖNFÉLE

Jézus Krisztus az 1Péterben

- Tökéletessége 1,19; 2,22
- Őrök rendeltetése 1,20; vö. Ef 3,11
- "Megjelenése", első eljövetele 1,20; vö. 2Tim 1,9-10
- Halála 2,24
- Feltámadása 1,3,21; 3,18,21
- A holtak birodalmába való alászállása 3,19-20
- Mennybemenetele 3,22
- Visszajövetele 1,7,13; 4,13; 5,4
- Ítélete 4,5

Jézus jelképes megjelölései

- Hibátlan és szeplőtlen Bárány 1,19
- Élő kő 2,4
- Szegeletkő, megütközés köve és botránkozás sziklája 2,7-8
- Lelkünk pásztora és felvigyázója 2,25
- Főpásztor 5,4

Isten megnevezései

- A mi Urunk Jézus Krisztus Atyja 1,3
- Az Úr 1,25
- A hű Teremtő 4,19
- A minden kegyelem Istene 5,10

A keresztyének jelképes megjelölései

- Engedelmes és újonnan született gyermekek 1,14; 2,2
- Élő kövek 2,5
- Idegenek és jövevények 2,11
- Szabadok s egyszersmind Isten szolgái 2,16
- Isten kegyelmének sáfárai 4,10

A Gyülekezet jelképes megjelölései

- Szellemi ház 2,5
- Szent és királyi papság 2,5,9
- Választott nemzetiség, megtartásra való szent nép 2,9
- Isten népe 2,10
- Krisztus nyája 5,2

PÉTER MÁSODIK LEVELE

Rövidsége ellenére is, ez a levél az ÚSZ-nek talán a legtöbbet támadott irata. Kezdetől fogva egészen különösen a szerzőség foglalkoztatja a kedélyeket. A levél tartalmából mindenestre egy nagy, ismert pásztor lelkigondozói felelősségérzete ismerhető fel. Luther ezt mondja a "Péter másik levelé"-ről szóló prédikációjában: "Tehát ez a levél a mi figyelmeztetésünkre van írva, hogy a hitet jó cselekedetekkel bizonyítsuk, mégis úgy, hogy ne a cselekedetekben bizakodjunk!"

SZERZŐ

Ő maga mutatkozik be, mint "*Simon Péter, Jézus Krisztus szolgája és apostola*" (1,1). Többször megemlékezik arról, hogy ismerte Jézust, és életének szemtanúja volt. Azokhoz a kevesekhez számítja magát, akik jelen voltak a hegyen az Ő megdicsőülésénél (1,16-18). Pál apostolt testvérének nevezi (3,15). Az 1,14, ahol közeli végére utal, emlékeztet a János 21,18-ra.

A szerző hivatkozik egy *első levélre*, melyet ő írt (3,1), amivel nyilván az 1Péter-levélre gondol.

Ezek az erős belső bizonyítékok, a történelmi hagyományok szegényes volta ellenére is Pétert engedik felismerni az írás szerzőjeként (Lásd "Hitelesség").

KIKNEK SZÓL E LEVÉL?

A címzettek az 1,1 és a 3,1 szerint ugyanazok, mint az első levél címzettjei, tehát a kisázsiai gyülekezetek hívői. A megszólítás úgy jellemzi őket, mint olyan embereket, "akik velünk egyenlő drága hitet nyertek, a mi Istenünknek és Megváltónknak, Jézus Krisztusnak igazságában".

ÍRÁSBA FOGLALÁS

Az írásba foglalás helye sehol sincs megnevezve. Az 1,13-15 szerint a szerző várja közeli halálát. Mivel Péter hitelre méltó források szerint 65-ben Rómában vértanúhalált halt, feltételezhetjük, hogy a levél fogsága utolsó idejében, tehát a 64. vagy 65. évben keletkezett Rómában.

HITELESSÉG

A levél hitelességét a kutatás erősen kifogásolja, mégpedig külső és belső okokból. Itt a leglényegesebbeket röviden összefoglaljuk:

A *nyelve* kitűnő görög, és - éppúgy, mint a stílus és gondolatvilág - elárulja, hogy a szerző a második században élt, s ennek következtében semmi esetre sem lehetett Péter.

A levélben támadott *tévtanítók* különös ismertetőjele az, hogy tagadják a visszajövetelt, mivel az olyan sokáig elhúzódik. Ez a magatartás egy későbbi korra jellemző, semmi esetre sem illik az apostol korára.

Az első levélben a szerző *Krisztus visszajövetelét* küszöbönálló eseményként említi; a másodikban viszont az élő reménység a józan felismerésnek adott helyet.

A legdöntőbb bizonyíték arra, hogy ez az írás nem Péteré, a 2. fejezetnek a Júdás levelével való feltűnően nagy hasonlatosságában található. Nem egy kutató azt állítja, hogy ez a fejezet csupán Júdás levelének átdolgozása, ami pedig olyan egyéniségnél, mint Péter, nem gondolható el.

Ezekkel a meggondolásokkal, amelyek semmiképpen sem győznek meg bennünket, másokat állíthatunk szembe:

A kitűnő görög nyelv - éppúgy, mint az 1Péternél - akképp magyarázható, hogy Péter egyik görög munkatársára bízta a végérvényes megfogalmazást (1Pt 5,12). És ki tudja eldönteni azt ma, hogy vajon egy Péterhez hasonló ember nem tudott-e elsajátítani az évek folyamán egy csiszolt görög nyelvet?

A *tévtanítókkal*, akik tagadták Jézus Krisztus visszajövetelét, már Pál apostol vitatkozott a 2Tesszalonikában (51-52-ben).

Számos belső bizonyíték arra mutat, hogy Jézus Krisztus visszajövetele nem pusztán ismereti kérdést, hanem élő reménységet is jelent (3,9-14).

A *Júdás-levellel* való összefüggéseiben nincs semmi különös. Nagyon könnyen meglehet, hogy Péter ismerte ezt az iratot. Amikor Júdás megírta a levelét, kifejtette azokat a gondolatokat, amelyek közös megbeszélésük tárgyát képezték; és amikor Péter később maga is ugyanazokat a kérdéseket fejtegette, lehet, hogy a Júdás-levellet használta fel arra, hogy ugyanazokat a gondolatokat adja vissza.

Két apostolnak ez az együttműködése - akik ugyanazokat a gyülekezeteket látogatták - nemcsak lehetséges, hanem valószínű is.

A nagy bibliamagyarázó, J.A. Bengel, arra a következtetésre jut a két levél egymástól való függésének vizsgálata után, hogy Péter és Júdás a maguk bizonyágtételében éppúgy kiegészítik és megerősítik egymást, mint Péter és Pál. Az apostoloknak csak egy bizonyágtételük van, csak egy Urat hirdetnek.

A 2Péter hitelességére vonatkozó *külső bizonyítékok* különösen az első két évszázadban igen gyérek. A levelet csak a 3. század elején említik az általánosan elismert ŰSZ-i könyvekkel együtt.

Egyes utalásokat és célzásokat az egyházatyáknál, a Kelemen-féle levélben és Hermás Pásztorában találunk. Nyomok róla az Antiókhiai Teofilusnál és a Cézáreai Firmilianusnál mutatkoznak. A jól értesült és lelkiismeretes Origenes "Péter két levelé"-ről beszél, és többször idézi azokat, miközben hozzáteszi, "ahogy az Írás mondja".

Eusebius Péter leveleit az "egyetemes levelek" közé számítja, mindenestre némi tartózkodással. Hyeronimus felsorolja katalógusában a 2Pétert is, és ezzel hitelességét tanúsítja.

A *laodiceai zsinaton* a levelet általánosan elismerték, és a kanonikus könyvek közé sorolták.

A LEVÉL ÉRTELME ÉS CÉLJA

E második írás indítéka a *tévtanítók fellépése*, akik visszaéltek a keresztyén szabadsággal, ami csak ürügy volt a bűnös életre. A Jézus Krisztus visszajöveteléről szóló tanítást az egyik ámtásnak jellemezte (3,3-4), a másik pedig mint hamis reménységet tette nevetségessé (3,9-10). Péternek az a célja, hogy ezzel a komoly, intő levéllel gátat vessen a tévtanítók mesterkedéseinek és tanításának, és egyúttal arra figyelmeztesse a keresztyéneket, hogy Jézus Krisztus visszajövetele komoly jelentőségű esemény.

TARTALOM ÉS FELOSZTÁS

Bevezetés: Címzés és üdvözlés, 1,1-2

1. *Buzdítás az állandó növekedésre, 1,3-21*

A nagy keresztyén erények	1,3-11
Az apostol készenléte	1,12-15
A szilárd alap	1,16-21

2. *A tévtanítók, 2. feje.*

Befolyásuk	2,1-3
Büntetésük	2,4-11
Ismertetőjegyeik	2,12-22

3. *Krisztus visszajövetele, 3,1-13*

A tagadók	3,1-6
A késedelem	3,7-10
A készenlét	3,11-13

Befejezés: Utolsó intések, 3,14-18

Kulcsszó: Megismerés

Kulcsvers: "Az ő isteni ereje mindennel megajándékozott minket, ami az életre, és a kegyességre való, annak megismerése által, aki minket a saját dicsőségével és erejével elhívott" (1,3).

KÜLÖNFÉLE

Isten megismerése

Mivel a levél címzettjeit az a veszély fenyegette, hogy a tévtanítók romboló tanításaitól elcsábítatják magukat, megértjük, hogy Péter apostol annak a tökéletes megismerését, "Aki minket elhívott" (1,3), oly nagy nyomatékkal hangsúlyozza.

Istenismeretünk alapjai

A becses ígéretek	1,3-4
A próféták bizonyágtétele	1,19-20
A Szentírás bizonyágtétele	1,20-21
<i>A megismerés megszerzésére szolgáló eszközök</i>	
A hit	1,5
Az állandó növekedés	3,18
<i>A megismerés gyümölcsei</i>	
A kegyelem és a békesség növekedése	1,2
Isteni erő istenes életvitelhez	1,3

Képesség a világgal való szakításra	2,20
Jézus Krisztus személyének megismerése	1,8; 2,20
Világosság az igazság útján	2,21

A tévtanítók

Hamis tanításuk

Jézus váltságahalálának elvetése	2,1
Jézus visszajövetelének tagadása	3,4
Veszedelmes eretnekségek becsempészése	2,1

Ismertetőjelek

Telhetetlenség és hazug beszédek	2,3
Fonákság és igazságtalanság	2,10-13
Erkölcstelenség és fősvényesség	2,14-16
Becsvágy és alattomoság	2,17-19
Visszaesés és elszakadás	2,20-22

Kártékony hatásuk

Sokan áldozatul esnek nekik	2,2a
Káromolják az igazság bizonyágtételét	2,2b

Igazságos büntetésük

Elkerülhetetlen	2,3b
Szükséges, mint az angyalok fölötti ítélet	2,4
az istentelenek fölötti özönvíz	2,5
a Sodoma és Gomora fölötti tűz	2,6
Rettenetes	2,9

JÁNOS ELSŐ LEVELE

János személyisége élő tükrökhöz hasonlít, amely nemcsak képes volt Jézus dicsőségének egész ragyogását fölfogni, hanem azt vissza is tudta tükrözni. A legegyszerűbb szavakkal, művészi nyelv nélkül, hűségesen adja vissza: "amit látott és hallott" (1,1).

SZERZŐ

A szerző sehol sem nevezi meg magát nevén, de egy *sereg ismertetőjel* elárulja személyazonosságát.

Kifejezésmódja, különösen azok a nevek, amelyeket olvasóinak ad ("fiaim", "fiacskáim", "ifjak", "szeretteim" stb.), éltes emberre vall.

Az olvasók viszonyainak pontos ismerete, és az a tekintély, amellyel megszólítja őket, azt bizonyítja, hogy régtől bírja tiszteletüket és bizalmukat.

Jézus életének és művének, valamint az 1. század történelmének *szemtanúja* (1,1-3; 4,9-11). Előszava teljesen párhuzamos a 4. evangélium előszavával.

Nyelvében, stílusában, a keresztyén életről való felfogásában annyira hasonlít a 4. evangélium szerzőjéhez, hogy benne ugyanazt a személyt kell fölismernünk. E levélben állandóan megtaláljuk a jánosi szókinccs *jellegetes kifejezéseit*: igazság és hazugság, világosság és sötétség, élet és halál, világ, gyermekek, tökéletes öröm, paraklétosz (vigasztaló, szószóló) stb.

Mindkét íráson ugyanaz a vonás uralkodik: *az egészre törekedni*, semmi félmegoldást el nem tűrni. János nem ismer semmiféle közéleti élet és halál, igazság és hazugság, világosság és sötétség között.

Mindezekből világosan kiderül, hogy *e levél szerzője János, Jézus Krisztus apostola*. Az ókorban egyetlen hang sem vonja kétségbe e tény. (János személyéről lásd a János evangéliumot!)

KIKNEK SZÓL A LEVÉL?

Az 1Jánosnak nincs meg a szokásos levélalakja, a megszólítás, aláírás és üdvözetek hiányoznak belőle. Személyi hírt sem tartalmaz, ami egyébként jellemzi a levélfstlust.

Ez okból kifolyólag több írásmagyarázó azt feltételezi, hogy itt nem annyira egy levélről van szó, mint inkább homiliáról (prédikáció), vagy keresztyén "kézikönyvről", az evangélium kiegészítéséről. Mások vitairatnak tekintik ezt az írást, amely az erkölcsi és dogmatikai tévtanok ellen fordul, amelyek már kezdtek feltűnedezni a Gyülekezetben.

Mégis, a kötetlen és egyszerű nyelvezet, az "írok nektek" kifejezés ismételt használata, az író és az olvasók közti kapcsolatok bensősége sokkal inkább *levélre* enged következtetni, mégpedig egy *apának a gyermekeihez küldött üzenetére*. Nagyon valószínű, hogy ez a levél az efézusi gyülekezetnek és a körülötte levő gyülekezeteknek szól, amelyekben oly sokáig élt a tiszteletreméltó apostol.

ÍRÁSBA FOGLALÁS

A *megírás helyéről* mit sem tudunk. Az időpont is nehezen állapítható meg. Valószínűleg közel esik az első századfordulóhoz, amint az a levélben támasztott tévtanokból kitűnik.

HITELESSÉG

Az egész ősgyülekezet megerősíti János első levelének *hitelességét*. A legrégebb tanú a két egyházatya: Polykarpus és Papias. Mindketten János apostol tanítványai voltak: *Polykarpus* ismerte és idézte "szeretett mesteré"-nek levelét, és *Papias* - ahogyan Eusebius közli - "szintén felhasználta az 1János bizonyágtételeit".

Justinus mártír a Diogneteshez írt levelében idézi az 1Jánost (a keresztyén ókornak ez az emléke 120-150 között keletkezett).

Hermás Pásztorában olyan gondolatokra és kifejezésekre bukkanunk, amelyek egyébként egyedül levelünk sajátosságai.

Irenaeus; Polykarpus tanítványa, többször is idézi e levelet. A többi egyházatya, mint *Tertullianus*; *Alexandriai Kelemen*, *Origenes*, *Cyprianus*, írásaikban ismételten idézik János első levelét, általában ezzel a függeléssel: "...mondotta János, az apostol".

A levélnek az ŰSZ-i iratok minden legrégebb gyűjteményében megvan a maga helye.

A LEVÉL ÉRTELME ÉS CÉLJA

Istennek az emberekkel való közösségéről szóló nagy igazságokat - ahogyan azt a 4. evangélium Jézus Krisztus életével és munkálkodásával kapcsol-

latban előadja - e levél a keresztyének mindennapi életébe viszi át. Ezzel az evangélium tanításait gyakorlatilag alkalmazza a hívők életére.

A levél nyilván egy *elhatalmasodó irányzatot akar leküzdeni, amely a keresztyén ismeret a keresztyén életvitel rovására a legnagyobbra értékelte* (vö. 1,6-7; 2,3-6; 3,6-10). Ebben a szellemi irányzatban már felismerjük annak a veszedelmes gnózisnak a nyomait, amely a 2. század elején kezdett föllépni. A keresztyén üzenetet az a veszély fenyegette, hogy az állítólag megvilágosodottak (4,1) elferdítik. Ezek a "hamis próféták" és "antikrisztusok" azt tanították, hogy Jézus csak látszólag halt meg és támadt fel. Tagadták Krisztus valódi istenségét, amikor azt állították, hogy az isteni lényeg a keresztség alkalmával szállt az ember Jézusra, és a szenvedés előestéjén ismét elhagyta Őt.

"Amilyen nagyra tartja is János a vallási ismeret, olyan határozottan tiltakozik az ellen, hogy ezt az ismeret Jézusnak történeti személyével magyarázzuk meg; csak aki szellemi közösségben van vele, bírja az élő Istent is" (Fritz Barth).

Ebből a szemszögből nézve nem csodálkozhatunk az apostol erőteljes megállapításain (vö. 2,22-23; 4,2-3; 5,1.5-6).

Tehát János egyfelől egy krisztológiai tévtan ellen harcol, másfelől kiemeli, hogy csak a cselekvő keresztyénség tekinthető hitelesnek. Emellett két további veszélytől óvja a gyülekezeteket:

A *meghasonlástól* - innét a *testvéri szeretetre* vonatkozó sok intés. Ez a szeretet képezi a keresztyén gyülekezet legbiztosabb fundamentumát. Továbbá a pogányságtól s annak kinövéseitől (2,15-17; 5,21).

TARTALOM ÉS FELOSZTÁS

János nem követ élesen tagolt beosztást. Gondolatait inkább röviden odaveti, mintsem kifejti; viszont gyakran visszatér rájuk, s újra felveszi és magyarázza azokat, úgyhogy a gondolatmenet nem tűnik mindig világosan szembe. Ennek ellenére felismerhetünk egy bizonyos tervet.

Bevezetés: Az írás tartalma és célja, 1,1-4

1. Az igazi közösség ismertetőjegyei, 1,5-2,27

Járjak világosságban1,5-10

Járjak az Ő parancsolataiban2,1-6

Járjak testvéri szeretetben2,7-11

Járjak megszentelődésben2,12-17

Járjak a tiszta tanításban2,18-27

2. Isten gyermekeinek ismertetőjegyei, 2,28-4,21

Üdvöztető reménység2,28-3,3

Győzelmes hit3,4-10

Osztatlan testvéri szeretet3,11-18

Zavartalan örvendezés3,19-24

Igazság4,1-6

Igaz szeretet4,7-12

Közösség Istennel és a testvérekkel4,13-21

3. Az igaz hit ismertetőjegyei, 5,1-13

Az újonnan születés5,1-5

Bizalom Isten tanúbizonyságában5,6-10

Az örök élet bizonyossága5,11-13

Befejezés: A hit egyes gyümölcsei, 5,14-21

Öröm az imádságban5,14-15

A bűnös iránti szeretet5,16-17

Üdvbizonyosság5,18-19

Éberség5,21

Kulcsszó: **Közösség**

Kulcsvers: "Ha a világosságban járunk, amint Ő maga világosságban van, közösségünk van egymással" (1,7a).

KÜLÖNFÉLE

Isten szeretete

A szeretet megjelenése

Jézus Krisztus személye4,9-10

A szeretet tárgya

Ő szeretett minket4,11

Ő előbb szeretett minket4,19

A szeretet célja

Kiengesztelés Istennel4,9

Istenfiúságunk3,1

Életközösségünk Istennel4,9

A szeretet ismertetőjegyei

Az Ő parancsolatainak megtartása2,5; 5,3

Világosságban járás2,10

Elszakadás a világtól2,15

Félelem nélküli bizalom4,18

A szeretet lényege

Isten parancsa3,11; 4,21

Szükséglet4,11

Szükségszerűség4,20; 5,1

Isten szeretetének visszfénye5,2

Önzetlen3,16

Gyakorlati és tetterős3,17-18

Megmentésünk bizonyítéka3,14

A bűn

A bűn egyetemessége1,8-10

A bűn gyümölcse1,10; 3,6

A bűn atyja3,8

A bűnök megvallása1,9

A bűn megbocsátása1,9; 2,12

Engesztelő áldozat a bűneinkért2,2; 4,10

Megtisztulás a bűnöktől1,7

Győzelem a bűn felett3,5-9

Boldog bizonyosság

Tudjuk, hogy az Isten Fia eljött5,20

Tudjuk, hogy Krisztus igaz2,29

Tudjuk, hogy Ő azért jelent meg, hogy a bűnöket elvegye3,5

Tudjuk, hogy átmentünk a halálból az életbe3,14

Tudjuk, hogy örök életünk van	5,13
Tudjuk, hogy Istentől vagyunk	5,19
Tudjuk, hogy Ő győzelmet ad	5,18
Tudjuk, hogy Ő meghallgatja imádságainkat	5,15
Tudjuk, hogy hasonlókká leszünk Őhöz	3,2

HITELESSÉG

Magától értetődik, hogy e két levél megjelenésüktől fogva nem vonta magára a figyelmet oly mértékben, mint más, jelentősebb iratok. *Alexandriai Kelemen* azonban ismeri és idézi, *Eusebius* egyházatyától kezdve pedig általánosan elismerik hitelességüket.

A LEVELEK ÉRTELME ÉS CÉLJA

Mint magánlevélkének, ezeknek az írásoknak semmi különleges céljuk nincs, kivéve, hogy bizonyos tévtanítóktól és (a 3. levélben) egy uralomra törő gyülekezeti tagtól óvjanak (9-10. v.). Egyébként egyszerűen a szeretet ősz apostolának a szíve dobogását halljuk, akinek örömeire szolgál, ha barátainak a Krisztusban valami kedveset mondhat.

FELOSZTÁS

2. levél	
Címzés és üdvözlés	1-3. v.
Szeretni annyi, mint engedelmeskedni	4-6. v.
Hitetők	7-11. v.
Utolsó szó	12-13. v.
3. levél	
Köszöntések és jókívánságok	1-8. v.
A nagyravágyó Diotrefész	9-11. v.
Befejezés	12-15. v.

2. levél

Kulcsszó: **Valóság (Igazság)**

Kulcsvers: "Gyermekeid... akik igazságban (valóságban) járnak" (4).

3. levél

Kulcsszó: **Hűség**

Kulcsvers: "Hűségesen cselekszel mindenben, amit a testvéreikért... teszel" (5).

KÜLÖNFÉLE

Az igazság (Valóság)

<i>János 2. levele</i>	
Igazságban való szeretet	1a. v.
Az igazság ismerete	1b. v.
Az igazság megtapasztalása	2-3. v.
Igazságban való járás	4-5. v.
Harc az igazságért	7-11. v.

János 3. levele

Az igazság természete: szeretet	1. v.
Bizonyságtétel az igazság tetteiről	2. v.
Az igazságban való járás	3-4. v.
Munkatársak az igazság ügyében	8. v.
Az igazság bizonyságtétele	12. v.

JÁNOS MÁSODIK ÉS HARMADIK LEVELE

E két *magánlevelet* joggal nevezik "ikerlevelek"-nek. Elválaszthatatlanoknak látszanak; ezért mindig együtt szokták szemügyre venni őket.

"Két egyszerű levélkéről van szó, amelyek az ÚSZ-ben való jelenlétüket látszat szerint csak annak a ténynek köszönhetik, hogy János apostoltól származnak. Rövidségük ellenére annyira tele vannak evangéliumi szellemiséggel, hogy az ember nem olvashatja anélkül, hogy meg ne teljeseudnek az igazság (valóság) új szeretetével, és azéval, aki maga az Igazság (Valóság)" (Rochedieu).

SZERZŐ

A szerző "vén"-nek nevezi magát (görögül: presbyteros), mégpedig bizonyosan az öreg ember és a gyülekezet előljárója kettős értelmében. Mégsem helyi presbitéri tisztségre kell gondolnunk; inkább olyan megtisztelő címről van szó, amely a magas koron és az általános tekintélyen nyugszik. Ez teljesen megfelel annak a tiszteletnek, amelyben *János apostolnak* Kisázsia gyülekezeteiben része volt. Ezenkívül a stílus és a gondolatok annyira rokonok az első levél stílusával és gondolatával, hogy más szerző számításba sem jöhet.

KIKNEK SZÓL E KÉT LEVÉL?

A *második levél* címzettje egy bizonyos "Kyria", a kiválasztott úrnő - egy előttünk ismeretlen asszony és gyermekei. Személyazonosságát nagyban vitatják. Egyesek úgy vélekednek, hogy egy előkelő keresztyén asszonyról van szó; mások viszont a megszólításban egy gyülekezetnek (vagy általában Krisztus Gyülekezetének) a szimbolikus nevét látják, ami azonban a 10. és 13. vers alapján aligha fogadható el.

A *harmadik levél* címzettje egy bizonyos - különben ismeretlen - "Gájus". E név az ÚSZ-ben ötször fordul elő, és különböző személyekre vonatkozik: Csel 19,29; 20,4; Róm 16,23; 1Kor 1,14; 3Jn 1.

ÍRÁSBA FOGLALÁS

A megírás helyéről és idejéről semmit sem tudunk; mégis mindkét levél kb. ugyanabban az időben keletkezhetett, mint az első levél, azaz az 1. század vége felé.

JÚDÁS LEVELE

Júdás levele az ÚSZ-nek nemcsak egyik legkisebb, hanem feltehetően az egyik legkevésbé olvasott irata is. Ennek oka részint a tartalom sajátossága lehet. *Origenes* azt mondja Máté-kommentárjában, hogy: "Júdás írt egy levelet, sorok szerint mérve ugyan rövidet, de telve a mennyei kegyelem szavaival".

SZERZŐ

A szerző így nevezi magát: "Júdás, Jézus Krisztus szolgálja, Jakabnak pedig testvére" (1,1). Az ÚSZ több Júdás nevű tanítványt ismer. Vajon melyiktől származik e levél? Mindenesetre aligha az apostol Júdás Taddeustól, mivel a szerző a 17. versben világosan megkülönbözteti magát az apostoloktól. Ezért kézenfekvőnek tűnik, hogy az a Júdás, aki itt egyszerűen Jézus Krisztus szolgájának nevezi magát, egyszersmind Jézus test szerinti testvére volt (Mt 13,55; Mk 6,3). Tudjuk, hogy ő, aki korábban, mint testvére, Jakab, hitetlen volt (Jn 7,5), később keresztyénné lett (Csel 1,14). Az 1Korintus 9,5-ből arra következtethetünk, hogy házasságos ember volt, és a gyülekezet utazó prédikátorként vagy misszionáriusaként szolgált. Hogy ő maga bizonyos féltékenységből és a Jézus iránti szent tiszteletből kifolyóan a vele való rokonságát csendesen elhallgatja, érthető.

KIKNEK SZÓL A LEVÉL?

A címzettek még pontatlanabban vannak megjelölve, mint a szerző, hiszen csak így szólítja meg őket: "Az elhívottaknak, akiket az Atya Isten szeretett és a Jézus Krisztus megtartott." Ezen mindenesetre olyan keresztyéneket ért, akik nem engedték magukat elhitetni, akiknek azonban mégis erősítésre volt szükségük. A megtámadott tévelygés jellegzetessége arra enged következtetni, hogy a levél - az általános megszólítás ellenére - egy, vagy egyes meghatározott gyülekezeteknek szól (4). Zsidó vagy pogány eredetűek voltak-e ezek? Nem tudjuk pontosan. Mivel azonban a szerző az olvasók részéről az ÓSZ és a zsidó hagyomány nagyfokú ismeretét tételezi fel, föltehető, hogy olyan gyülekezetekhez fordul, amelyekben a zsidókeresztyén elem volt túlsúlyban (5-7.9.11.14.18).

ÍRÁSBA FOGLALÁS

Úgy gondoljuk, hogy nem tévedünk, ha a Júdás-levél keletkezését a 66-70. évekre tesszük. A címzettek, legalábbis részint, magukat az apostolokat hallgatták (17).

Jeruzsálem pusztulását egyetlen szóval sem említi; ha ez már megtörtént volna, az 5-7. versekben bizonyára szó lenne róla.

A megírás helyét nem ismerjük.

HITELESSÉG

Érthető, hogy egy olyan rövid levél, amely nem is apostoltól származik, nem kerül olyan gyorsan forgalomba, mint más levelek. Mégsincs hiány rá

vonatkozó történelmi bizonyítékokban. Az őskeresztyénségben találkozunk vele *Tertullianusnál*, *Alexandriai Kelemennél* és *Origenesnél*. Elismeri a levelet *Hieronimus* is, ugyanakkor azonban rámutat, hogy az ok, ami az általános elismerést akadályozza az, hogy célzást tesz két nem kanonikus iratra: a zsidó "Mózes mennybemenetelére" (9) és az "Énok könyvé"-re (14 kk.). De miért ne idézhetne Júdás ilyen írásokat? Pál is előad olyan eseményeket, amelyekről a Szentírás nem tudósít, sőt még pogány szerzőket is idéz (2Tim 3,8; Tit 1,12). A *Muratori-töredékben* megtaláljuk a levelet.

A 4. századtól kezdve az őskeresztyén hagyomány általában nem kételkedik többé Júdás levelének hitelességében.

A LEVÉL ÉRTELME ÉS CÉLJA

A bevezetésből ezek már világosan kitűnnek (3-4): *intés a tiszta hit megőrzésére és óvás a tévtanítóktól*, akik veszedelmes tanaikkal befurakodtak a gyülekezetekbe. - Megérezzük az íróban a felelősségtudattól áthatott pásztor belső kényszerét, aki fél a gyülekezeti tagok erkölcsi romlásától, valamint a keresztyénségnek a pogányok szemében való lealacsonyodásától.

TARTALOM ÉS FELOSZTÁS

Címzés és üdvözlés	1-2. v.
Harc az igazságért	3-4. v.
A büntetés példái a történelemből	5-7. v.
A tévtanítók ismertetőjelei	8-13. v.
Jövendölések a tévtanítókról	14-16. v.
Állhatatosság a hitben	17-23. v.
Áldás	24-25. v.

Kulcsszó: **Megőrzés**

Kulcsvers: "Annak pedig, aki titeket a bűntől megőrizhet, és az Ő dicsősége elé állíthat feddhetetlenségben, ujjongó örömmel..." (24).

KÜLÖNFÉLE

Különös ismertetőjelek

Stilisztikai hasonlóság Jakab levelével

A két testvér az élénk költői tehetséget talán az anyjától örökölte (vö. annak magasztaló énekével), és a jellemük szigorú, aszkétikus oldalát az apától. Júdás beszédmódja erőteljes, szenvedélyes, sokszor kíméletlenül fogalmaz (vö. pl. 12-13. v.).

Tartalmi hasonlóság a 2Péterrel

Vö. Júdás 4-16-ot a 2Péter 2,1-19-cel és a Júdás 17-18-at a 2Péter 2,2-3-mal!

Egybecsendülés az ÓSZ-gel

Az engedetlen és hitetlen izráeliták elpusztulnak a pusztában, 5. v. (4Móz 14,35).

Az istentelen városok: Sodoma és Gomora tűzben pusztulnak el, 7. v. (1Móz 19).

Kain bűnös útja, 11. v. (1Móz 4,8).

Bálám mammonimádata, 11. v. (4Móz 22-24).

Koré lázadása, 11. v. (4Móz 16).

Az istenfélő Énók, 14-15. v. (1Móz 5,21-24).

Egyedülálló, a Bibliában csak itt említett tények

A bukott angyalok örök bilincsekben az ítéletre vannak fenntartva, 6. v.

Mihály arkangyal harca a Sátánnal Mózes teteméért, 9. v.

Énók jövődölése Krisztus visszajöveteléről és az eljövendő ítéletről, 14-15. v.

Az igazi keresztyén ember ismérvei

Ragaszkodás az Igéhez17. v.

Hűség a gúnyolódás idején18. v.

Szellemi érzület19. v.

Közösség és imádság20. v.

Megmaradás a szeretetben21. v.

Irgalmasság22. v.

Mentő indulat23. v.

Győzelmes élet24. v.

Három utalás az örökkévalóságra

Örök bilincsek6. v.

Örök tűz7. v.

Örök élet21. v.

A JELENÉSEK KÖNYVE

A történeti könyvekre és levelekre - a maguk jól megalapozott tudósításai- val és tanításaival - az ÚSZ befejezésekként az egyetlen prófétai írás következik. A Biblia ez utolsó könyvének a neve: "János jelenései". Eredetileg mindenestre nem így hívták. A könyv bevezető szavai adják az igazi, értelem- szerű címet: "Ez Jézus Krisztus kijelentése (kinyilatkoztatása)". A kijelentés (görögül: apokalypsis) szó szerint a "fátyol föllebbentését", az eddig elrejtett dolog leleplezését jelenti. Gyakran lenne fordítható "megjelenés"-sel is. Pál pl. Krisztusnak Damaszkusz előtti megjelenésére utalva azt írta a galatáknak, hogy ő az evangéliumot Jézus Krisztus kijelentése (apokalypsise) által nyerte (Gal 1,12).

Ch. Rochedieu a Jelenéseket az Írás szentek szentjének nevezi, "amelybe az ember - miután a szentély többi helyiségein már átment - csak a térdein hatolhat be".

A Jelenések könyve mind tartalmát, mind alakját tekintve nagy hasonlósá- got mutat Ezékiel és Dániel könyvével. Sőt, Dániel jövődölései folytatásának lehetne tekinteni.

A Jelenéseket a szenvedő Gyülekezet (Ecclesia pressa) könyvének nevezik. Bengel nem véletlenül jegyzi meg: "Ezt a könyvet a hívők főleg a támadások idején becsülik meg".

SZERZŐ

A szerző magát Jánosnak nevezi, Jézus Krisztus szolgájának, Isten és Krisztus tanújának (1,1-2.4; 22,8), testvérnek és társnak a gyülekezet szenvedésében (1,9), és prófétának (1,3.10-11.22; 7,10.18).

Az öskeresztyén hagyomány föl sem veti a szerzőség kérdését. Erre sok történelmi bizonyítékunk van (vö. "Hitelesség"). Először a 2. század második felében támasztottak egyesek kételyeket. Ebben részint a montanisták voltak hibásak, akik az ezeréves birodalom szélsőséges várakozásának adták át ma- gukat. Ugyanakkor figyelmesek lettek arra a nagy nyelvi különbségre, amely a Jelenések és a többi jánosírat között áll fenn. A kételyeket azonban Irenaeus és Tertullianus idejében szétoszlatták, és János apostolt általánosság- ban elismerték a könyv szerzőjének.

Újabb időkben a régi vitakérdés újra felbukkant. A következő belső bizo- nyítékok cáfolnák János szerzőségét:

János többször megnevezi magát a Jelenésekben, amit más irataiban nem tesz. - Ezzel szemben felhozható: a Jelenések János többi írásával ellentétben prófétai mű, és a prófétáknak a történetírókkal szemben az volt a szokásuk, hogy megadják a nevüket.

A nyelvi és stilisztikai különbségek oly nagyok János evangéliuma, levelei és a Jelenések között, hogy ezek az írások nem származhatnak ugyanabból a tollból. Az evangéliumok és a levelek nagyon egyszerűen, de teljesen hibát- lan görögiséggel vannak megírva; a Jelenések viszont sokszor úgy hat, mint valami sikerületlen fordítás héberből. Ezzel szemben elmondható: a tartalom különbözősége feltételezi a nyelv különbözőségét is. Ezenkívül úgy látszik, hogy János a Jelenéseket valószínűleg kedvezőtlen körülmények között írhat- ta, míg az evangélium megfogalmazásánál föltehetően egy alkalmas görög ír- nokot hívott segítségül. Egyébként az evangéliumban, a levelekben és a Je- lenésekben mind fogalmi, mind nyelvi szempontból sok rokonvonás található. Gondoljunk csak a "Bárány" kifejezésre, amelyet egyedül a 4. evangélium (1,29-36) és a Jelenések (5,6.8.12 stb.) alkalmaz Krisztusra; noha az 1Péter 1,19 és a Cselekedetek 8,32 is utal az összefüggésre. Hasonló a helyzet az "Ige" szóval (Jn 1,1 kk; 1Jn 1,1; Jel 19,13). János egyes igen kedvelt fordula- tai ismételten szerepelnek a Jelenésekben, így pl.: "aki győz", "tanúság" vagy "tanúskodni", "az én ígéreteket megtartani". Az "igaz"-nak vagy a "való"-nak megfelelő görög kifejezés az evangéliumban kilencszer, az első levélben négyszer, és a Jelenésekben tízszer fordul elő, míg az ÚSZ többi részében csak ötször. Ez csak néhány a sok megegyezésből.

A nagy Vine (aki angolul úttörő nyelvtant adott ki az ÚSZ-i exegézis nyelvsajátosságairól) írja: Az ihletett író olyan tárggyal foglalkozik, amely föléje magasodik minden más tárgynak, és ez őt a szokásos (nyelvtani) szabá- lyok fölé emeli, úgyhogy az egyik nyelvtani szerkezettről hirtelen egy másik- ra csap át, mivel az a tárgy, amelyet leír, kiábrázolva jelenik meg a szemé e- lött. Ez nem nyelvtani tudatlanságot jelent, hiszen teljesen járatos más, sok- kal bonyolultabb nyelvtani szabályokban.

A belső és külső bizonyítékok alapján befejezésül megállapíthatjuk, hogy a Jelenések könyvét kétségkívül János apostol, a 4. evangélium szerzője írta.

KIKNEK SZÓL A KÖNYV?

Az 1,1-ből következtethető, hogy "Jézus Krisztus kijelentése... az Ő szol- gáinak" szól. Ezek közül a megdicsőült Krisztus kiválasztott egyet, Jánost, hogy a Gyülekezet jövőjét képekben megmutassa neki, s meg is magyarázza azokat, hogy ő azt azután a gyülekezeteknek továbbadja (1,2). - A 4. vers szerint a kijelentés a hét kisázsiai gyülekezetnek szól; ezekben töltötte János, mint apostol, szolgálati idejének utolsó részét. A 7-es szám (az isteni tökéle-

tesség) mégis arra utal, hogy ez a bizonyágtétel nemcsak a kisázsiai gyülekezeteké, hanem Jézus Krisztus egész Gyülekezetéé, minden helyen és minden időben.

ÍRÁSBA FOGLALÁS

Az írásba foglalás helyéről nincs semmi kétség. János maga adja meg Patmosz szigetét, egy kicsiny, kopár és terméketlen, sziklás szigetet az Égei-tengerben, közel Kisázsia partjaihoz (1,9).

A megírás idejéről már megoszlanak a vélemények. Egyesek Galba vagy Vespasianus császár uralkodása idejére teszik, és ebben a 17,9.11 kijelentésére támaszkodnak. Azt állítják, hogy a hét király hét római császár, akik közül öt már meghalt: Augustus, Tiberius, Caligula, Claudius és Néró. A még élő Galba a hatodik. A 11. fejezet elejéből az következtethető, hogy Jeruzsálem még áll, de belátható időn belül várható a pogányok (rómaiak) által való bevétele (11,1-2). A 17. fejezet Babilon asszonya a világon uralkodó héthalmú városra: Rómára emlékeztet (17,9) stb. Eszerint a Jelenések megírása 67-70. években történt.

A másik felfogás szerint János a prófétai könyvét Domitianus császár alatt írta. Emellett is található magában a könyvben mindenféle bizonyíték. Pl.: a gyülekezeti körülmények: egy "angyal" áll minden gyülekezet élén (2,1 stb.); a hívő élet elernyedése (2,4 stb.); a nikolaiták hamis tanítása (2,24); a keresztyénüldözés a cézáristenítés megtagadása miatt (13,14-15; 14,9-10; 20,4). Emellett szól több történeti bizonyágtétel is: Irenaeus határozottan állítja, hogy a Jelenéseket Domitianus uralkodása végén "látta" az író, Hyeronimus pedig arra emlékeztet, hogy Jánost Patmoszra száműzték, és Domitianus alatt szabadult meg. Mindezek későbbi időre utalnak.

Ebben az esetben a Jelenéseket 94-95-ben, a Domitianus alatti második üldözés idején írta a szerző. Mi e felfogás felé hajlunk.

HITELESSÉG

Az ógyházi hagyomány általánosan elfogadta ennek az iratnak a hitelességét, anélkül, hogy a szerzőség kérdésében mindig egyetértettek volna.

Első tanú Justinus mártír, amikor is ezt írja (Dial. 81,4): "Közöttünk is egy férfi, János, Jézus Krisztus egyik apostola, a Jelenésekben, amelyet ő írt, előre megmondotta azoknak, akik a mi Krisztusunkban hittek..."

Papias, az apostol tanítványa ismerte a könyvet, és János apostol művének nevezte.

Irenaeus ezt írja: "Ha valaki figyelmet szentel azoknak a dolgoknak, amelyeket a próféták a végről mondtak, és mindazoknak a dolgoknak, amelyeket János, az Úr tanítványa a Jelenésekben látott..."

"Eusebiusnak Papiasról, Sardesi Melitoról, Antiókhiai Teofilusról és Apolloniusról írt közleményeiből kitűnik, hogy az apokalypsiszt mindnyájan szent könyvnek tekintették. Irenaeus, Tertullianus és a Muratori-töredék óta pedig általánosan elismerték János apostolt szerzőnek, nemcsak a nyugatiak, hanem a keletiek is, mint pl. Alexandriai Kelemen, Origenes, Methodius, Serapio" (F. Barth).

A KÖNYV ÉRTELME ÉS CÉLJA

A Jelenéseknek elsősorban is Kisázsia gyülekezeteit kellett bátorítania a szenvedésekben való állhatatosságra. Az 1. század vége felé ezek a gyülekezetek sokféle támadásnak voltak kitéve a pogány népesség és hatóságaik részéről éppúgy, mint a zsidók részéről. Belsőleg a tévtanítók, mint pl. a nikolaiták, Cerinthus követői és mások fenyegették. S még ehhez járult, hogy a hűséges lelkigondozót, Jánost, a patmoszi száműzetés elválasztotta tőlük. Mi lesz a szorongatott Gyülekezetből? Erre adja meg könyvünk a feleletet: Isten és az Ő országa fog végül is győzedelmeskedni minden földi birodalom és ellenséges hatalom fölött. Boldog az, aki nem engedi magát elszakítani az időbeni szorongatás által az Isten végső győzelmébe vetett hittől!

Mégis, a Jelenések Krisztus egész Gyülekezetének minden időben vigasztalást és támaszt kíván nyújtani. A kisázsiai gyülekezetek szenvedései és viaszontagságai ugyanis csak előrevetett árnyékaik azoknak a szenvedéseknek és támadásoknak, amelyekkel az egész világ Gyülekezetének sokkal nagyobb mértékben meg kell ismerkednie. Mindazonáltal éppen neki szól a végérvényes győzelem ígérete a Bárány követésében.

TARTALOM ÉS FELOSZTÁS

1. Az Úr Krisztus és az Ő Gyülekezete, 1-3. fej.

a) A könyv bevezetése, 1,1-8	
Cél és jelentés	1,1-3
Áldáskívánás	1,4-6
Íme, eljövök hamar!	1,7-8
b) A megdicsőült Krisztus látomása, 1,9-20	
A keret: száműzetés, elragadtatás	1,9-11
A személy: Krisztus dicsősége	1,12-16
A következmény: János elhívása	1,17-20
c) A megdicsőült Krisztus üzenete, 2,1-3,22	
Efézus: Az első szeretetedet el ne hagyj!	2,1-7
Szmirna: Légy hű mindhalálig!	2,8-10
Pergámum: Kerüld a bálványokat!	2,12-17
Tiatira: Vizsgáljátok meg a szellemeket!	2,18-29
Sardis: Ügyelj a cselekedeteidre!	3,1-6
Filadelfia: Hamar eljövök!	3,7-13
Laodicea: Bár forró volnál!	3,14-22

2. Az Úr Jézus Krisztus és a nemzetek, 4,1-11,14

a) Az emberiség megváltása, 4-5. fej.	
A mindenható Isten a trónuson	4. f.
A Bárány a trónuson	5. f.
b) A nagy világkonfliktus, 6,1-11,14	
A nyitány: az első hat pecsét	6. f.
Közbenső látomás: a megváltottak	7. f.
A 7. pecsét és az első hat trombita	8-9. f.
Közbenső látomás: a nyitott könyvecske	10. f.
Közbenső látomás: a két tanú	11,1-14

3. Harc a sátáni-antikrisztusi hatalmakkal, 11,15-14,20

A nyitány: a 7. trombita	11,15-19
Harc a mennyben	12,1-13

Harc a földön	12,14-17
A két fenevad és a hamis próféta	13. f.
Közbenső látomás	14. f.
4. Az antikrisztusi hatalmak összeomlása, 15-19. feje.	
A nyitány: előkészület a mennyben	15. f.
A harag hét pecsétje	16. f.
Babilon titka és bukása	17-18. f.
A Bárány menyegzője	19,1-10
A végső győzelem: a győzelmes Krisztus	19,11-21
5. Az Úr Jézus Krisztus és az Ő országa, 20-22. feje.	
Az ezeréves birodalom	20,1-6
Az utolsó feltámadás (tüzes tó)	20,7-10
Az utolsó ítélet	20,11-15
Az új ég és az új föld	21,1-22,5
Az utolsó intések	22,6-21
Kulcsszó: Befejezés	

Kulcsvers: "Én vagyok az alfa és az omega, a kezdet és a vég" (1,8).

KÜLÖNFÉLE

Jézus Krisztus személye

A Jelenések könyve oly mértékben tárja fel előttünk a mi Urunk Jézus Krisztus személyét, ahogyan a Bibliának egyetlen más könyve sem. Az Ő képét a vonások olyan bőséggel rajzolja meg számunkra, hogy itt csak néhányat tudunk közülük kiemelni. A könyv így ábrázolja a megdicsőült Krisztust:

Ember voltában

mint Emberfiát	1,13
mint Júda törzséből származó oroszlánt	5,5
mint Dávid nemzetségének gyökerét	22,16

Istenségében

mint Isten teremtésének kezdetét	3,15
mint kezdetet és véget	1,8
mint elsőt és utolsót	1,17; 2,8
mint Isten Fiát	2,18
mint Istent, az Urat	1,8
mint Felkentet	11,15; 20,4
mint Mindenhatót	1,8; 4,8
mint Szentet	3,7
mint Igazat (Valóságot)	3,7; 19,11
mint Isten ámenjét	3,14

Váltságművében

mint aki szeretett minket	1,5
mint aki megmosott minket az Ő vérében	1,5
mint megöletett Bárányt	5. f.

Feltámadásában

mint elsőszülöttet a halottak közül	1,5
mint örökké élő	1,18
mint aki halott volt és életre kelt	2,8

Visszajövetelében

mint aki hamar eljön	2,7; 22,7
mint aki volt, aki van és aki eljövendő	1,4,8; 4,8
mint fényes hajnali csillagot	22,16
mint aki az országot elfoglalja	19,6

Ítéletében

Övé a pokolnak és a halálnak a kulcsa	1,18
Igéje kétélű, éles kard	1,16
szeme elől semmi sincs elrejtve	2,18; 19,12
Ő a vesék és szívek vizsgálója	2,23
ítéletei igazak és igazságosak	19,2
a tanúbizonyságok: a mennyei számadási könyvek	20,12
a mértékek: az Ő parancsolatai	22,7,14
a bizonyítékok: cselekedeteink	22,12
A Gyülekezethez való viszonyában	
jobb kezében tartja azt	1,16; 2,1
közöttük jár	2,1
vele együtt harcol ugyanazért az ügyért	17,14
tisztséget visel benne, mint hú tanú	3,14; 22,16
A világhoz való viszonyában	
Ő a föld királyainak fejedelme	1,5
Ő az uraknak Ura	17,14
Ő a királyoknak Királya	19,16



Angus J.: Die Bibel
 Barde Ed.: Commentaire sur les Actes
 Barth F.: Einleitung in das N.T.
 de Benoit C.-L.: Etudes bibliques
 de Benoit P.: Les Prophetes
 Bible Annotée
 Biblical Illustration
 Bibelhilfe für die Gemeinde
 Bost. J.A.: Dictionnaire biblique
 Büchners Handkonkordanz
 Calwer Bibellexikon
 The Expositor's Bible
 Gautier L.: Introduction a l'A.T.
 Gaugler E.: Brief an die Römer
 Godet F.: Etudes bibliques
 Godet F.: Introduction a l'A.T. et au N.T.
 Godet F.: Commentaires divers
 Guiton W.H.: Introduction a la Bible
 Hodgkin A.M.: Le Christ dans toutes les Ecritures
 Knopf Rud.: A.T. und N.T.
 Lee Robert: Abbriss und Gliederung der biblischen Bücher
 Michaelis W.: Einleitung in das N.T.
 Pache R.: Actes des Apotres
 Prophezei, Schweiz. Bibelwerk für die Gemeinde
 Rienecker F.: Lukas-Evangelium
 Rienecker F.: Epheserbrief
 Rochedieu Ch.: Guide du lecteur de la Bible
 Schlatter A.: Einleitung in die Bibel
 Scroggie G.: Analytical O.T. and N.T.
 Stuttgarter Biblisches Nachschlagewerk
 Warns J.: Entwürfe zu biblischen Ansprachen

1. Bibliai nevek és fogalmak
 2. Újszövetségi fogalmi szótár
 3. Bibliai Panoráma
 4. H. Legiehn: Ez a győzelem a mi hitünk
 5. W. Bühne: A becsapottak vágyakozása
 6. Watchman Nee: Négy könyve
 7. B. Devin: Isten csodálatos világa
 8. R. Liebi: Beteljesedett prófécia
 Világtörténelem Dániel próféta látomásában
 Zarándok Gyülekezet
 9. E. Broadbent: Isten ígéreteinek tárháza (áhitatos könyv)
 10. Ch. Spurgeon: Szabadok bilincsei; Nyugtalanok nyugalma
 11. W. Bühne: Találkozás Istennel, de hogyan?
 12. F. Vogel: "Nincs különbség"
 13. J. Bunyan: A szent háború
 14. Schimert G.: Jézus Krisztus megmagyarázhatatlan személye
 15. M. Green: Menekülő világ
 16. James Stewart: Krisztus középcsatára
 17. Gien Karssen: Nők a Bibliában
 18. Joni Eareckson: Joni 1-2
 19. J. Bunyan: A zarándok útja
 20. L. Buksbazen: Yente (egy kelet-európai zsidó család igaz története)
 21. I. Sücker: Energiaválság-életválság
 22. H. Vorsatz: Az öregség keresztyén arculata
 23. Dr. Török Tibor: Természettudomány, világkép, világnézet, istenhit
 24. Evangéliumi életképek
- PRIMO Kiadó - Here's Life (USA) közös kiadású könyvei:**
25. Jézus élete: Lukács evangélium alapján
 26. Jézus tanításai: Újszövetség (Békés-Dalos fordítás)
 27. Josh McDowell: Több mint ács?
 28. Josh McDowell: Neked milyen szerelem kell?

A könyvek kaphatók a könyvesboltokban és megrendelhetők az Evangéliumi Kiadó
 Budapesti Képviseleténél (1066 Bp., Ó u. 16). Tel.: 1115-860

A PRIMO Kiadó és az Evangéliumi Kiadó közös kiadásban megjelenő könyvei
- 1990

1. Ch. Spurgeon: Isten ígéreteinek tárháza (áhitatos könyv)
2. H. Vorsatz: Az öregség keresztyén arculata
I. Sücker: A magányosság és annak legyőzése
3. J. Bunyan: A zarándok útja; Bővülködő kegyelem
4. H. Broadbent: Zarándok Gyülekezet
5. E. Aebi: Rövid bevezetés a Bibliába
6. L. Palau: Járj a vízen, Péter!
7. B. Palmer: Gyógyíthatatlanul - mégis Isten dicsőségére
J. Scheresky: Diagnózis: Rák
8. Evangéliumi életképek - rövid történetek
9. "Az Úr csodásan működik..." - Izráel népe és a Messiás
10. Éjféle kiáltás - Izráel üdvtörténeti szerepe - üdvtörténeti táblázattal
11. W. Coleman: Jöjj, számoljuk meg a csillagokat - gyermek áhitatos könyv
12. P.St. John: A vadon titka
13. Mi a célod? 1-2 - történetek gyermekeknek (1) és ifjúságnak (2)
14. W. Busch: ...és ISTEN!? ...hogyan nézheti...?
15. G. Bergmann: Jézus Krisztus - vagy Buddha, Mohamed?
16. W. Nee: A szellemi ember
17. Lukátsi Vilma: Az én juhaim (háttér elbeszélés a bibliai időkben)
18. Lukátsi Vilma: Élő kövek (dr. Kiss Ferenc orvosprofesszor élete)
19. A. Schulte: Akire a világ vár
20. A. Schulte: Vajon érdemes élni?
21. H. Wilts: Bibliai családok
W. Nietzsche: Keresztyén párválasztás
22. W. Nee: Asztal a pusztában - áhitatos könyv
23. F. Binde: Éljen a szabadság! - de mi az igazi szabadság?
24. Kiss Ferenc orvosprofesszor: Az üdvösség útján - útmutató az üdvösségre
25. Útmutató zarándokoknak - heti áhitatos könyv
26. R. Josuran: A spiritizmus fertőjében
Ch. Gratenaus: Rudolf Steinertől Jézus Krisztusig